

**RAKMANOVA MUQADDAS QAKRANOVNA
KARANOV BEHZOD KANOLOVICH
SULAYMONOVA MUNISA ERKINOVNA**

KREATIV

PEDAGOGIKA

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

RAXMANOVA MUQADDAS QAXRAMONOVNA,
KARAMOV BEKZOD KAMOLOVICH,
SULAYMONOVA MUNISA ERKINOVNA

KREATIV PEDAGOGIKA

DARSLIK

(bakalavriyat yo'nalishi talabalari uchun)

CHIRCHIQ - 2024

UO'K 37.015.3;159.95
KBK 88
R-37

Raxmanova M.Q., Karamov B.K., Sulaymonova M.E. / Kreativ pedagogika/ Darslik. Chirchiq, "Osiyo tur", 2024. – 228 bet.

ANOTATSIYA

Mazkur darslik mazmunida bugungi kunda jahondagi globallashuv va ta'limning integratsiyalashuvi jarayonida bo'lajak mutaxassislarining ongida milliy va umuminsoniy qadriyatlarini qaror toptirish, kasbiy tayyorgarligini rivojlantirish bugungi kundagi dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Ushbu vazifani hal etishda ta'limning roli beqiyosdir. Har bir sohada yetuk, bilimli, mustaqil fikrlay oladigan, faol va tashabbuskor mutaxassislarni tayyorlash masalasi dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. Bugungi kunda mamlakatimizda kadrlar tayyorlashning sifat darajasini oshirish, xalqaro standartlar asosida oliy malakali mutaxassislar tayyorlash uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, har bir oliy ta'lim muassasasini jahonning yetakchi ilmiy-ta'lim muassasalari bilan yaqin hamkorlik aloqalari o'rnatishi, o'quv jarayoniga xalqaro ta'lim standartlariga asoslangan ilg'or pedagogik texnologiyalar, o'quv dasturlari va o'quv-uslubiy materiallarini keng joriy qilish, ta'lim oluvchilar, ilmiy-pedagog kadrlarni zamonaviy kasbiy bilimlari va kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish, yoshlar auditoriyasi bilan ish olib borishda interfaol usullardan samarali foydalanish masalalari Harakatlar strategiyasining ustuvor yo'nalishlariga muvofiq oliy ta'lim darajasini sifat jihatidan oshirish va tubdan takomillashtirishning asosiy vazifalari sifatida belgilandi.

Taqrizchilar:

X.J.Xudayqulov - O'zbekiston milliy universiteti professori, pedagogika fanlari doktori.
D.O.Ximmataliyev - Chirchiq davlat pedagogika universiteti professori, pedagogika fanlari doktori,

UO'K 37.015.3;159.95
KBK 88

ISBN 978-9910-9026-8-0

O'ZBEKISTON RES PUSHA TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI

© Raxmanova M.Q. va b., 2024 y.
© "Osiyo tur", 2024 y.

KIRISH

Respublikamiz ta'lim tizimini isloh qilishda xorijiy tajribalarga asoslangan xalqaro standartlarga mos keluvchi o'quv dasturlari bilan muvofiqlashtirish oliy pedagogik ta'lim tizimini takomillashtirishga asos bo'ldi. Bu borada 2017–2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida ta'kidlanganidek, mamlakatimizda "Ta'lim va ta'lim sifatini baholashning xalqaro standartlarini joriy etish asosida oliy ta'lim muassasasalari faoliyatining sifati hamda samaradorligini oshirish, ilmiy tadqiqot va innovasion faoliyatni rag'batlantirish, ilmiy va innovasiya yutuqlarini amaliyotga joriy etishning samarali mexanizmlarini yaratish..." kadrlar tayyorlashning sifat darajasini oshirish, xalqaro standartlar asosida malakali mutaxassislar tayyorlash uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish zarur.

Fanning maqsadi – bakalavr talabalariga ta'lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari va strategiyasi, tanqidiy va ijodiy fikrlash, yangiliklarini o'zlashtirish, ularni amaliyotda sifati qo'llash, to'ldirish va yangilash qobiliyatiga ega bo'lishga yo'naltiradigan nazariy va amaliy ma'lumotlar berishdan iborat.

Fanning vazifalari – talabalarni kreativ pedagogika asoslariga oid bilimlar bilan qurollantirish; metodik jihatdan pedagogik jarayonni kreativ samarali tashkil etish uchun zarur ko'nikmalarni egallash; kreativ pedagogika fanini o'ziga xosliklarini hisobga olgan holda zamonaviy yangi texnologiyalarni keng doirada qo'llay olishga yo'naltirish; pedagogik faoliyatni amalga oshirishda ijodiy va metodik savodxonlikni oshirish; yangiliklarni yaratadigan ijodiy shaxsni shakllantirishdan iborat.

"Kreativ pedagogika" fanini o'zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida bakalavr talabalari:

- kreativ pedagogika fani mazmuni, kreativ pedagogika fanining ilmiy-tadqiqot metodlari, zamonaviy ta'lim mazmunini belgilovchi muhim omillar, kreativ pedagogika fanini tamoyil va mezonlari, kreativ pedagogika fanini o'qitishda o'quvchilarning ijodiy faoliyati, kreativ pedagogika fanini o'qitish metodlari haqida bilimga ega bo'lishi lozim;

- kreativ ta'lim muhitining asosiy talablari, kreativ ta'lim muhitini shakllantirishning pedagogik shartlari, o'qituvchining kreativ shakllantirishning modeli ko'nikma va malakalariga ega bo'lishi zarur;

- o'quv dasturlarini yaratishga kreativ yondoshuv; nazariy va amaliy mashg'ulotlar uchun materiallarni to'plash va ularni saralashda kreativ yondoshuv; o'quv axborot (ma'lumot)larini samarali izlashda pedagogning kreativlik sifatlari; o'qituvchining kasbiy faoliyatida kreativ muloqot, kommunikativ qobiliyat kompetensiyalarga ega bo'lishi lozim.

1-mavzu: "Kreativlik" va "Kreativ pedagogika" tushunchalarining mohiyati va pedagogik kreativlikning dolzarbligi.

Reja:

1. "Kreativlik" va "Kreativ pedagogika" tushunchalarining mohiyati.
2. Kreativ pedagogikaning maqsadi, vazifalari, ob'ekti va predmeti.
3. Kreativ pedagogikaning tarkibiy tuzilmasi va asosiy kategoriyalari.
4. Kreativ pedagogikaning boshqa fanlar bilan aloqadorligi.

Tayanch tushunchalar: *kreativlik, pedagogika, "Kreativ pedagogika" fani, fanning maqsadi, fanning vazifalari, fanning ob'ekti, fanning predmeti, fanning tarkibiy tuzilmasi, fanning asosiy kategoriyalari, Kreativ pedagogikaning boshqa fanlar bilan aloqadorligi, ilmiy-tadqiqot metodlari.*

1. "Kreativlik" va "Kreativ pedagogika" tushunchalarining mohiyati. Zamonaviy pedagogikada "kreativ pedagogika" tushunchasi qo'llanila boshlaganiga hali u qadar ko'p vaqt bo'lmadi. Biroq, o'qitish jarayoniga innovatsion hamda ijodkorlik yondashuvlarini qaror toptirishga bo'lgan ehtiyoj "Kreativ pedagogika"ning pedagogik turkum fanlar orasida mustaqil predmet sifatida shakllanishini ta'minladi. Ushbu predmet asoslarini pedagogika tarixi, umumiy va kasbiy pedagogika hamda psixologiya, xususiy fanlarni o'qitish metodikasi, ta'lim texnologiyasi va kasbiy etika kabi fanlarning metodologik g'oyalari tashkil etadi. "Kreativ pedagogika" fanining umumiy asoslari mutaxassis, shu jumladan, bo'lajak mutaxassislarning kasbiy kamol topishlari uchun zarur shart-sharoitni yaratishga xizmat qiladi.

Shaxsning mutaxassis sifatida kasbiy kamol topishi, rivojlanishi o'z mohiyatiga ko'ra jarayon tarzda namoyon bo'ladi. Kasbiy e'tuklik inson ontogenezining muhim davrlari kasbiy kamol topish, rivojlanish g'oyalarining qaror topishi (14-17 yosh)dan boshlanib, kasbiy faoliyatning yakunlanishi (55-60 yosh)gacha bo'lgan jarayonda kechadi. Ijodkor shaxsning

shakllanishi va rivojlanishi uning ichki va tashqi olami o'zgarishining o'zaro mos kelishi, ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlar hamda inson ontogengizi - tug'ilishidan boshlab to umrining oxiriga qadar uzluksizlik, vorisiylikni taqozo etadigan faoliyat mazmuniga bog'liq.

Ma'lumki, kasbiy tajriba bilim, ko'nikma va malakalarning integratsiyasi sifatida aks etadi. Biroq, kasbiy-ijoiy faoliyat ko'nikmalarining o'zlashtirilishi nafaqat amaliy ko'nikma va malakalarning integratsiyasi, mutaxassis sifatida faoliyatni samarali tashkil etish usul va vositalarini ishlab chiqishni emas, shu bilan birga kasbiy ijodkorlik metodologiyasidan xabardor bo'lish, ijodiy tafakkurni rivojlantirish va kreativ xarakterga ega shaxsiy sifatlarining etarli darajada o'zlashtirilishi talab etadi.

Ijodkor shaxsning shakllanishini shaxsning o'zaro mos tarzda bajarilgan ijodiy faoliyat va ijodiy mahsulotlarni yaratish borasidagi rivojlanishi sifatida belgilash mumkin. Ushbu jarayonning sur'ati va qamrovi biologik va ijtimoiy omillar, shaxsning faolligi va kreativ sifatlari, shuningdek, mavjud shart-sharoit, hayotiy muhim va kasbiy shartlangan hodisalarga bog'liq. Zamonaviy sharoitda pedagogning kreativlik sifatlariga ega bo'lishi taqozo etadi.

So'nggi yillarda etakchi xorijiy mamlakatlarning ta'lim tizimida o'quvchi va talabalarda kreativlik sifatlarini shakllantirish masalasiga alohida, jiddiy e'tibor qaratilmoqda. Buni Bronson, Merriyman (2010 y.), Ken Robinson (2007 y.), Fisher, Frey (2008 y.), Begetto, Kaufman (2013 y.), Ali (2011 y.), Treffinger (2008 y.) va b. tomonidan olib borilgan ko'plab tadqiqotlar, ularning natijalarini ko'rish mumkin.

Birgina Ken Robinson tomonidan 2007 yilda tayyorlangan "Maktab kreativlikni barbod etyaptimi?" nomli video lavhani YouTube saytida 5 mln marta tomosha qilingan. Qolaversa, o'qituvchilar kreativlik asoslarini o'rganishga jiddiy kirishganlar (Begetto, Kaufman, 2013 y.). O'qituvchilarda pedagogik faoliyatni kreativ yondashuv ko'nikma, malakalarini shakllantirish hamda rivojlantirishga doir adabiyotlar chop etilyapti, Ta'lim departamenti tomonidan tayyorlangan video lavhalarga asoslanuvchi noan'anaviy darslar tashkil etilyapti (Ali,

2011; Ta'lim departamenti, 2013 y.).

Salmoqli amaliy ishlar olib borilayotganligiga qaramay, ko'pchilik o'qituvchilar hali hanuz shaxs (o'zlarida hamda talabalarda kreativlik sifatlarini qanday qilib samarali shakllantirish tajribasini o'zlashtira olmayaptilar.

Ta'lim tizimini boshqarish organlari har yili ta'lim muassasalarida yuqori samaradorlikka erishishga e'tibor qaratadi. Ana shu maqsadda o'quv dasturini ishlab chiqiladi, yangi o'quv darsliklari yaratiladi. Bu esa ham talabalar, ham o'qituvchilarni kasbiy o'sishlariga yordam beradi. Olib boriladigan amaliy harakatlar talabalarda yutuqlarga erishish, olg'a intilishga bo'lgan ehtiyojni muayyan arajada yuzaga keltiradi, ularning o'quv-bilish qobiliyatlarini bir qadar rivojlantirishga yordam beradi.

Biroq, o'quv yilining oxirida kelib oliy ta'lim muassasalarida talabalar fanlarni o'zlashtirishlarida yuqori darajadagi ijobiy natijalar kuzatilmayapti. Ko'plab talabalar ta'lim olishga nisbatan qiziqishi yo'qolgan. Buning natijasida o'qituvchilar ham avvalgidek zavqu shavq bilan kasbiy faoliyatni tashkil etishni o'ylashmayapti. Ta'lim tizimini boshqaruvchi organlar ta'lim olishga nisbatan xohish-istagi bo'lmagan talabalar, bu kabi ta'lim oluvchilarni o'qitishni istamayotgan o'qituvchilar faoliyatini o'zgartirish borasida yangidan-yangi chora-tadbirlar belgilansa-da, ahvol o'zgarishsiz qolmoqda.

Buning sababi nimada? Balki darslarning avvaldan o'ylab, rejalashtirilib qo'yilishi talabalar uchun qiziq bo'lmayotgandir, balki balki ta'lim mazmunining muayyan qolipga solinganligi talabalar uchun hech qanday stimuly bermayotgandir, rag'bat bildirmayotgandir. O'quv mashg'ulotlarining avvaldan rejalashtirilishidan voz kechish, talabalarda tanqidiy, kreativ tafakkurni shakllantirish va rivojlantirish, ularni ijodiy fikrlash, yangi g'oyalarni o'ylab topishga majbur qilish ta'lim olishga bo'lgan munosabatni o'zgartirish, ularni yutuqlarga erishishga rag'batlantirishda asosiy omil bo'lar. O'quv mashg'ulotlarida etishmayotgan omil – **kreativlik** sanaladi¹.

Shaxsda kreatiqlik sifatlarini rivojlantirish jarayonining umumiy mohiyatini to'laqonli anglash uchun dastlab "kreativlik" tushunchasining ma'noni tushunib olish talab

etiladi. Ken Robinsonning fikriga ko'ra, "kreativlik – o'z qiymatiga ega original g'oyalar majmui" (Azzam, 2009 y.) sanaladi. Gardner esa o'z tadqiqotlarida tushunchani shunday izohlaydi: "kreativlik – shaxs tomonidan amalga oshiriladigan amaliy harakat bo'lib, u o'zida muayyan yangilikni aks ettirishi va ma'lum amaliy qiymatga ega bo'lishi lozim". Emebayl (1989 y.)ning yondashuvi nuqtai nazaridan ifodalansa, kreativlik "muayyan soha bo'yicha o'zlashtirilgan puxta bilimlar bilan birga yuqori darajada noodatiy ko'nikmalarga ham ega bo'lish" demakdir.

Ko'plab tadqiqotlarda intellekt va kreativlik o'rtasidagi aloqadorlik xususida turlicha qarashlar mavjud. Bir guruh tadqiqotchilar ular o'rtasida hech qanday bog'liqlik yo'q ekanligini uqtirsalar, ikkinchi guruh vakillari kreativlik va intellekt darajasi bir-biriga bog'liq ekanligini ta'kidlaydilar (Kim, 2005 y.).

"Kreativlik" tushunchasi o'zida madaniy xilma-xillikni aks ettiradi. G'arb kishilari uchun kreativlik, umuman olganda, yangilik sanaladi. Ular kreativlik negizida noan'anaviylik, qiziquvchanlik, tasavvur, hazil-mutoyiba tuyg'usi va erkinlik mavjud bo'lishiga e'tiborni qaratadilar (Myordok, Ganim, 1993 y.; Shternberg, 1985 y.). Sharqliklar esa, aksincha, kreativlikni ezgulikning qayta tug'ilish jarayoni, deb tushunadilar (Xui, Sternberg, 2002 y.; Rudovich, Xui, 1997 y.; Rudovich, Yue, 2000 y.). Garchi g'arblik va sharqliklarning kreativlik borasidagi qarashlari turlicha bo'lsa-da, biroq, har ikki madaniyat vakillari ham mazkur sifat va unga egalikni yuqori baholaydilar (Kaufman, Lan, 2012 y.).

Ko'pgina o'qituvchilar o'zlarida kreativlik qobiliyatini mavjud emas, deb hisoblaydilar. Buni ikki xil sabab bilan asoslash mumkin: birinchidan,

... aksariyat o'qituvchilar ham aslida "kreativlik" tushunchasi qanday ma'noni anglatishini etarlicha izohlay olmaydilar; ikkinchidan, kreativlik negizida bevosita qanday sifatlar aks etishidan bexabarlar.

Ayni o'rinda shuni alohida qayd etib o'tish joizki, har bir shaxs tabiatan kreativlik qobiliyatiga ega. Xo'sh, o'qituvchilar o'zlarida kreativlik qobiliyati mavjudligini qanday namoyon eta olishlari mumkin. Bu o'rinda Patti Drapeau shunday maslahat beradi:

*"Agarchi o'zingizni kreativ emasman deb hisoblasangizda, hozirdanoq kreativ tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan darslarni tashkil eta boshlashingizni maslahat beraman. Aslida, gap sizning ijodkor va kreativ bo'lganingiz yoki bo'lmaganingizda emas, balki darslarni kreativlik ruhida tashkil etishingiz va yangi g'oyalarni amalda sinashga intilishingizdadir"*².

Patti Drapeau nuqtai nazariga ko'ra kreativ fikrlash, eng avvalo, muayyan masala yuzasidan har tomonlama fikrlash sanaladi. **Har tomonlama fikrlash** talabalardan o'quv topshirig'i, masalasi va vazifalarini bajarishda ko'plab g'oyalarga tayanishni talab etadi. Bundan farqli ravishda **bir tomonlama fikrlash** esa birgina to'g'ri g'oyaga asoslanishni ifodalaydi. Mushohada yuritishda masala yuzasidan bir va ko'p tomonlama fikrlashdan birini inkor etib bo'lmaydi. Binobarin, bir va har tomonlama fikrlash kreativlikni shakllantirishda birdek ahamiyat kasb etadi. Ya'ni, topshiriqni bajarish, masalani e chishda talaba e chimning bir necha variantini izlaydi (ko'p tomonlama fikrlash), keyin esa eng maqbul natijani kafolatlovchi birgina to'g'ri echimda to'xtaladi (bir tomonlama fikrlash).

Yuqorida bildirilgan fikrlarga tayangan holda "kreativlik" tushunchasini quyidagicha sharhlash mumkin:

Kreativlik (lot., ing. "create" – yaratish, "creative" – yaratuvchi, ijodkor) – individning yangi g'oyalarni ishlab chiqarishga tayyorlikni tavsiflovchi va mustaqil omil sifatida iqtidorlikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyati

Shaxsning kreativligi uning tafakkurida, muloqotida, his-tuyg'ularida, muayyan faoliyat turlarida namoyon bo'ladi. Kreativlik shaxsni yaxlit holda yoki uning muayyan xususiyatlarini tavsiflaydi. Kreativlik iqtidorning muhim omili sifatida ham aks etadi. Qolaversa, kreativlik zehni o'tkirlikni belgilab beradi, "talabalar e'tiborini ta'lim jarayoniga faol jalb etishni ta'minlaydi".

Xorijiy mamlakatlarda barcha sohalarining mutaxassislari kabi o'qituvchilar ham o'zlarida kreativlik sifatleri mavjudligi va uning darajasini aniqlab boradi. Buning uchun ular E.P.Torrens tomonidan 1987 yilda asoslangan va shaxsning kreativ tafakkurga egaligini aniqlovchi testdan o'tadi. Mazkur test shaxs kreativligi va uning darajasini ijodiy faoliyatni tashkil etishdagifaollik, tezkor

fikrlash, o'ziga xos (orginal)lik va takomillashganlik kabi mezonlar bo'yicha baholash imkoniyatini yaratadi. O'quvchi tomonidan tavsiya etilgan savollarga beriladigan javoblar aynan mana shu to'rtta mezonni qanotlantirishi lozim³.

E.P.Torrens fikricha, "kreativlik"⁴ tushunchasi negizida quyidagi yoritiladi:

- muammoni yoki ilmiy farazlarni ilgari surish; - farazni tekshirish va o'zgartirish;
- qaror natijalarini shakllantirish asosida muammoni aniqlash;
- muammo echimini topishda bilim va amaliy harakatlarning o'zaro qarama-qarshiligiga nisbatan ta'sirchanlik

Kreativ fikrlash har bir ijtimoiy sohada yaqqol aks etishi mumkin⁵. O'qituvchining ijodkorligi esa u tomonidan tashkil etilaigan kasbiy faoliyatni tashkil etishga ijodiy (kreativ) yondashuvda aks etadi. So'nggi yillarda ushbu holat "pedagogik kreativlik" tushunchasi bilan ifodalanmoqda.

Pedagogik kreativlik – pedagogning an'anaviy pedagogik fikrlashdan farqli ravishda ta'lim va tarbiya jarayonini samaradorligi ta'minlashga xizmat qiluvchi yangi g'oyalarni yaratish, shuningdek, mavjud pedagogik muammolarni ijobiy hal qilishga bo'lgan tayyorgarligini tavsiflovchi qobiliyati

"Kreativ pedagogika" quyidagi ikki holatni kafolatlay olishi zarur:

1) o'qituvchilar tomonidan o'quv fanlarini past o'zlashtirayotgan va ularni o'rganishni zerikarli deb hisoblayotgan talabalar e'tiborlarini fan asoslarini o'zlashtirishga jalb etish;

2) o'qituvchilarga talabalarda kreativ fikrlash va ijodiy faoliyat natijalarini rag'batlantirishga xizmat qiladigan strategiya va vositalarni tavsiya etish qilish orqali auditoriyada ulardan samarali foydalanishlari uchun imkoniyat yaratish.

Pedagogning kreativlik sifatlariga ega bo'lmasligi tufayli talabalar ham qiziqarli va ajoyib g'oyalarga ega bo'lsalar-da, biroq, ularni ifodalashda sustkashlikka yo'l qo'yadi. Buning sababli ta'lim jarayonida qo'llanilayotgan metodlar talabalarda erkin, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat

qilmasligi bilan belgilanadi. Muallif tomonidan tavsiya qilingan osita va strategiyalar talabalarda kreativlikni rivojlantirishda o'qituvchilar uchun qo'l keladi hamda talabalarda o'quv fanlarini o'rganishga bo'lgan qiziqish, intilishni rivojlantiradi.

O'quv manbalari (darslik, o'quv-metodik va metodik qo'llanma, tavsiyanoma, lug'at, ensiklopediya, atlas, ish daftari va b.)ni yaratish O'quv axborotlari, nazorat hamda sinov topshiriqlarini shakllantirish Ilmiy-tadqiqotlarni muvaffaqiyatli olib borish Ilmiy, ilmiy-metodik va metodik ishlarni chop ettirish

1-rasm. Pedagogik kreativlikning asosiy shakllari

Pedagog tomonidan ushbu shakllarda kasbiy faoliyatning samarali tashkil etilishi uning kreativligi qay darajaa ekanligiga bog'liq bo'ladi.

2. Kreativ pedagogikaning maqsadi, vazifalari, ob'ekti va predmeti. Ko'z oldingizga ta'lim jarayonini yuksak mahorat bilan boshqarayotgan, uni o'ziga xos va qiziqarli tarzda jo'shqinlik, zavqu shavq bilan tashkil etayotgan o'qituvchini keltiring. U, garchi, o'zini kreativ shaxs yoki ijodkor deb bilmasa-da, biroq, kreativlikni namoyon etuvchi ta'lim jarayonini tashkil etayotganidan, unga imkon beradigan metod, usullarni qo'llayotganligidan o'zi ham mamnun, qolaversa, talabalarining minnatdor bo'lishlariga erishmoqda. O'qituvchi ta'lim jarayonida kreativ metod, usullardan qancha ko'p foydalansa, o'ziga va o'zining ijodiy, kreativ imkoniyatlariga nisbatan ishonchi shuncha ortadi⁷.

Pedagoglar tomonidan kreativlik sifat va ko'nikmalarining o'zlashtirilishida fan sifatida "Kreativ pedagogika" muhim o'rin tutadi.

Kreativ pedagogika - 1) pedagogda ta'lim va tarbiya jarayonini tashkil etishga nisbatan ijodiy, kreativ yondashish, mavjud pedagogik muammolarni ijobiy hal qilishga bo'lgan qobiliyat va malakalarini rivojlantirish; 2) talabalarda o'quv materiallarini o'zlashtirishga ijobiy, mustaqil yondashish, o'quv topshiriqlarini bajarishda yangi, ijodiy va kreativ g'oyalarni ilgari surish qobiliyati ko'nikmalarini shakllantirish hamda bosqichma-bosqich rivojlantirish asosida kasbiy tayyorlash asoslarini yoritadigan, shaxs kreativligining turli yosh bosqichlari xususiyatlariga muvofiq rivojlanishi masalalarini o'rganuvchi fan

Har qanday fan kabi "Kreativ pedagogika" o'quv predmeti ham aniq maqsadni ko'zlaydi.

"Kreativ pedagogika" fanining **maqsadi** shaxsni kreativ o'qitish, tarbiyalash va rivojlantirishdan iborat

"Kreativ pedagogika muayyan vazifalarni bajaradi. Ular quyidagilardan iborat:

- 1) ta'lim mazmuni, o'quv rejalari va dasturlarini saralash; 2) o'quv moduli (fani)ni o'qitishning taktika va strategiyalarini belgilash;
- 3) mos psixologik-pedagogik tashxis vositalarini tanlash;
- 4) ta'lim oluvchilarning kreativ rivojlanishini bashoratlash;
- 5) kreativ shaxsni shakllantirishning boshqaruv tizimini ishlab chiqish

Ma'lumki, har bir fan o'zining tadqiqot ob'ekti va predmetiga ega bo'ladi. "Kreativ pedagogika" ham o'z ob'ekti va predmetiga ega. Ular:

Ob'ekti - Barcha yosh bosqichlaria kreativ shaxsni kasbiy shakllantirish va rivojlantirish jarayoni

Predmeti - Kreativ shaxsni kasbiy shakllantirish va rivojlantirish metodologiyasi, ustuvor tamoyillari, e takchi g'oyalari, muhim yo'nalishlari, asosiy bosqichlari va b.

Oliy ta'lim muassasalari talabalarida kreativ tafakkurni shakllantirish jarayonida quyidagi holatlar so'z yuritilayotgan jarayonda samaradorlikka erishishni kafolatlaydi:

- oliy ta'lim muassasalari talabalarida kreativ tafakkurni shakllantirishga alohida e'tibor qaratish;
- oliy ta'lim muassasalari talabalarida kreativ tafakkurni shakllantirishning nazariy asoslarini ishlab chiqish;
- oliy ta'lim muassasalari talabalarida kreativ tafakkurni shakllantirishga xizmat qiluvchi mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanish chora-tadbirlarini belgilash;
- talabalarining kreativ tafakkurini shakllantirishga yordam beruvchi shakl, metod va vositalar tizimini asoslash;
- mazkur jarayonda fanlararo aloqadorlikni ta'minlash;
- talabalar tomonidan o'zlashtirilgan nazariy-pedagogik bilimlarning amaliyotga tadbiiq etishga imkon beruvchi shart-sharoitlarni yaratish.

3. Kreativ pedagogikaning tarkibiy tuzilmasi va asosiy kategori yalari. Har qanday fan singari "Kreativ pedagogika" fani ham o'zining tarkibiy tuzilmasiga ega. Ushbu fan quyidagi tarkibiy tuzilmaga ega:

- **kreativ ta'lim asoslari:** maqsadi, vazifalari, ob'ekti, predmeti, sub'ektlari, mazmuni, metodologiyasi, shakllari, metodlari, vositalari, metodikasi va texnologiyalari;

- malakali karlarni tayyorlash va ular tomonidan kasbiy faoliyatni tashkil etish jarayonida yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda kreativ shaxsni shakllantirish **bosqichlari**

Kreativ pedagogikaning umumiy mohiyati uning konpepsual holatlarini ifodalovchi bir qator tushunchalar asosida ochib beriladi. Ular quyidagilardan iborat:

Ijodkorlik – muayyan yangilikning ahamiyati va foydali ekanligini belgilovchi shaxs faoliyati va uning natijasi

Ijodkor shaxs – ijodiy jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshira oladigan hamda aniq ijodiy natija (mahsulot)larga ega shaxs

Kreativ shaxs – jarayon yoki natija sifatida ijodkorlikni namoyon etuvchi, masalalarni e chishga nostandart usullar bilan yondasha olishga moyil, o'ziga xos harakatlarni tashkil etish, yangiliklarni ilgari surishga, ijodiy mahsulotlarni yaratishga layoqatli va tayyor shaxs

Bunyodkor shaxs – ham jarayon, ham natija sifatida ob'ektiv ijodkorlikni amalga oshiradigan va talablar darajasida ijodiy mahsulotlarini yarata oladigan shaxs

Kreativ shaxsni tayyorlash – ijodkorlikka o'rgatish va o'zini o'zi ijodiy namoyon etish jarayonida shaxsda barqaror kreativ sifatlarni shakllantirish va rivojlantirish mazmuni

Ijod – ijtimoiy sub'ektning yangiligi, ahamiyati va foydaliligi jamiyat yoki muayyan guruh tomonidan tan olingan faoliyati yoki faoliyati natijasi

Ijodkor shaxsni tarbiyalash – kasbiy-ijodiy faoliyat tajribalarini qaror toptirish va boyitish asosida ijodiy g'oya, ularni amalga oshirish ko'nikma va malakalariga ega shaxsni shakllantirish va rivojlantirish

Kasbiy-ijodiy faoliyat – mutaxassisning kasbiy masalalarni ijodiy hal qilish muvaffaqiyatini tavsiflovchi faoliyati, innovatsion

xatti-harakati

Ijodiy topshiriqlar – muammoli vaziyatlarni tizimli tahlil asosida hal qilishga yo'naltirilgan masalalar tizimi

Kasbiy-ijodiy imkoniyat – 1) kasbiy kompetensiya, malakaga egalik; 2) kasbiy ijod metodologiyasi asoslarini o'zlashtirganlik;

3) ijodiy tafakkurning shakllanganlik darajasi;

4) kasbiy-ijodiy layoqat va shaxsiy sifatlarning rivojlanganligi

Kasbiy ijodkorlik metodologiyasi – ijodkorlikning jarayon va natija sifatida ob'ektlar hamda muayyan kasbiy faoliyat turlariga munosabat ko'rinishidagi tuzilishi, mantiqiy tashkil etilishi, metod va vositalari haqidagi ta'limot

Ijodiy tafakkur – tafakkurning ijod jarayonini tashkil etish va ijod natijalari (mahsullari)ni bashoratlashni ifodalovchi turi

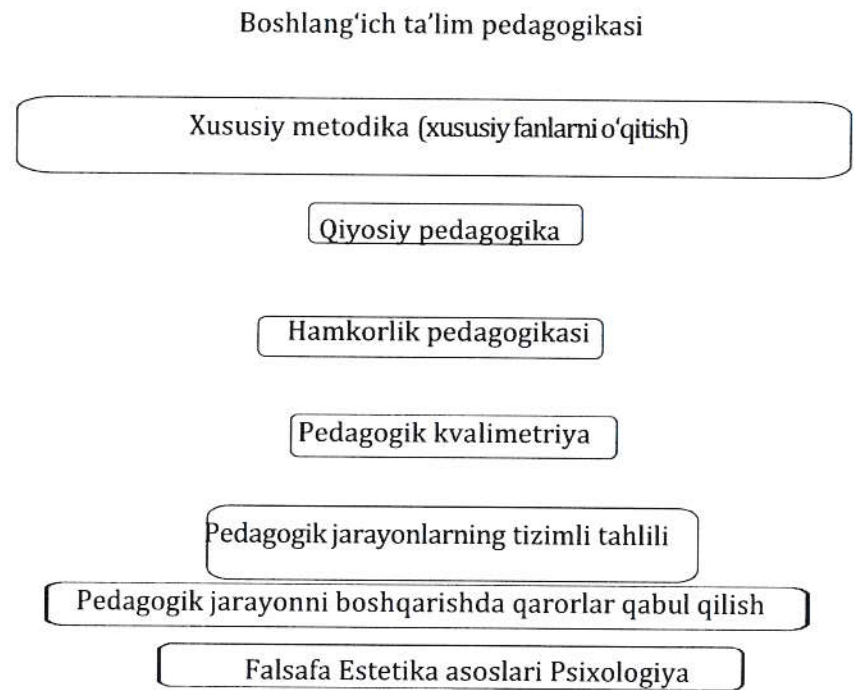
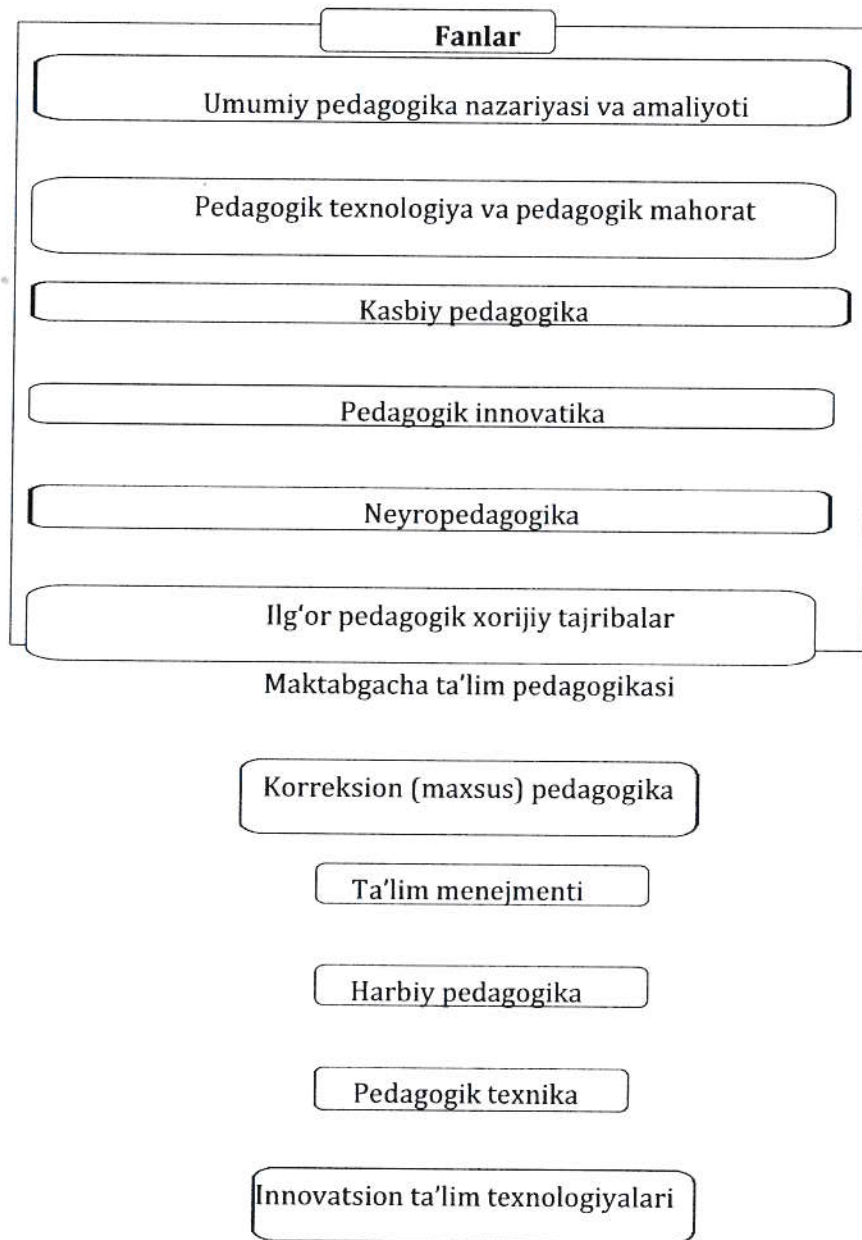
Kreativ qobiliyat – shaxsning ijodiy faoliyatni tashkil etish va uning natijalanganligiga erishishni ta'minlash imkoniyatini belgilovchi individual xususiyati

Ijodiy qobiliyat – ijodiy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish va uning natijalanganligini baholashda namoyon bo'ladigan individual xususiyati

O'zini o'zi ijodiy faollashtirish – shaxsning ijodiy faoliyatda o'z imkoniyatlarini to'laqonli namoyon qilishi va rivojlantirishi

Pedagoglarning kasbiy-ijodiy imkoniyati kasbiy masalalarni ijobiy hal qilish va ularning echimini tegishli darajada baholashda ko'rinadi.

4. "Kreativ pedagogika"ning boshqa fanlar bilan aloqadorligi. Shaxs kamolotini ta'minlash, uning intellektual, ma'naviy-axloqiy hamda jismoniy jihatdan rivojlanishiga erishishda turli yosh davrlari, har bir davrning o'ziga xos jihatlari, shuningdek, bolaning fiziologik, psixologik holatini inobatga olish maqsadga muvofiqdir. Yaxlit pedagogik jarayon muayyan turkumni tashkil etuvchi pedagogik fanlar tomonidan o'rganiladi. Shu bilan birga "Kreativ pedagogika" fani bir qator ijtimoiy fanlar bilan o'zaro aloqadorlikda kreativ shaxsning shakllanishi va rivojlanishi masalalarini tadqiq etadi (2-rasm):

2-rasm. Kreativ pedagogikaning pedagogika turkum

Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti –har tomonlama rivojlangan, barkamol shaxsni shakllantirish, unda dunyoqarash va yuksak ma'naviy-axloqiy sifatlarni tarbiyalash, pedagogik fikrlarning paydo bo'lishi va rivojlanish tarixini, turli davrlarda bola tarbiyasini tashkil etishga oid bilimlarning shakllanishini tadqiq qiladi.

Maktabgacha ta'lim pedagogikasi – maktabgacha ta'lim yoshi bolalarini tarbiyalash, ularga boshlang'ich bilimlarni berish masalalarining tadqiqi bilan shug'ullanadi.

Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi – boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh, psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda ularni o'qitish va tarbiyalash jarayonini o'rganadi.

Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiya – bo'lajak

o'qituvchilar, tinglovchilarda pedagogik jarayonni metodik jihatdan to'g'ri, samarali tashkil etish, o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarini oqilona yo'lga qo'yish, bo'lajak mutaxassislarni kasbiy faoliyatni tashkil etishga tayyorlash, ta'lim va tarbiya jarayonlarini texnologik yondashuv asosida takomillashtirish, ilg'or

pedagogik texnologiyalarni yaratish va ta'lim amaliyotiga samarali tatbiq etish masalalarini o'rganadi.

Korreksion (maxsus) pedagogika - imkoniyati cheklangan kar-soqov (surdopedagogika), ko'r (tiflopedagogika), aqliy jihatdan rivojlanishda ortda qolgan (oligofrenopedagogika) bolalarga ta'lim berish va ularni tarbiyalashning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganadi.

Xususiy metodika (xususiy fanlarni o'qitish) - turli o'quv fanlari (m: fizika, matematika, biologiya, kimyo, tarix, huquq, jismoniy tarbiya va h.o.lar)ni o'qitishning o'ziga xos jihatlarini tadqiq qiladi.

Kasbiy pedagogika - turli (ijtimoiy, texnik, madaniy-maishiy, ishlab chiqarish) yo'nalishlarida tegishli soha (mas., qishloq xo'jaligini rivojlantirish, madaniy-maishiy xizmat ko'rsatish tizimini takomillashtirish va boshqalar) bo'yicha kasbiy faoliyatni samarali yo'lga qo'yish yo'llarini o'rganadi.

Ta'lim menejmenti - ta'lim muassasasi faoliyatini samarali tashkil etish va oqilona boshqarish masalalarini tadqiq qiladi.

Qiyosiy pedagogika - ta'limning jahon, mintaqa, davlat miqyosidagi rivojlanishining umumiy va alohida tendensiyalari, qonunlari va qonuniyatlarini o'zaro solishtirish, qiyoslash asosida o'rganadi, xalqaro pedagogik tajribaning ijobiy va salbiy jihatlarini, milliy pedagogik madaniyatlar almashinuvining shakl va usullarini aniqlaydi.

Pedagogik innovatika - ta'lim sub'ektlari nuqtai nazardan pedagogik innovatsiyalarning mohiyati, paydo bo'lish, rivojlanish qonuniyatlarini hamda pedagogik an'analar bilan kelajak ta'limining loyihalashtirilishi o'rtasidagi aloqalarni o'rganadigan fan.

Harbiy pedagogika - harbiy ta'limning o'ziga xos jihatlarini, uni tashkil etishning samarali shakl, metod va vositalari, ilg'or texnologiyalarini, harbiy faoliyatni muvaffaqiyatli tashkil

etish yo'llarini ochib beradi.

Hamkorlik pedagogikasi - turli fanlar yoki mutaxassislik asoslarining ta'lim beruvchi hamda oluvchilar o'rtasidagi o'zaro muloqot asosida samarali o'rganish mazmuni, tamoyillari, shakllari, metodlari va vositalarini ko'rsatib beradi.

Neyropedagogika - inson miyasining ijodiy imkoniyatlarini aniqlash va amaliy (funktional) rivojlantirish, shaxsda faoliyatga nisbatan faol, ongli munosabatni qaror toptirish, ijtimoiy hulq-atvorni psixologik korreksiyalash, bolalar ruhiy rivojlanishni tashxislash va bashoratlashning yangi ilmiy dasturlari, samarali shakl va metodlarini, shuningdek, yangi turdagi maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyatini tadqiq etadi.

Pedagogik texnika - nopedagogik OTM pedagoglarini pedagogik mahorat va pedagogik texnika asoslari bilan tanishtirish orqali ularda ta'lim jarayonini sifatli, samarali tashkil etish ko'nikma, malakalarini rivojlantirish masalalarini o'rganadi.

28Pedagogik kvalimetriya - ta'lim sifatini izchil nazorat qilish va samarali boshqarishga oid muammolarni tadqiq etadi.

Pedagogik jarayonlarning tizimli tahlili - pedagoglarda ta'lim va tarbiya jarayonlarining mohiyatini yaxlit tizim sifatida anglash, turli, shu jumlaan, muammoli vaziyatlarni yaxlit, izchil tahlil qilish malakalarini rivojlantirish muammolarini tadqiq etadi.

Pedagogik prognostika va pedagogikaning istiqbolli yo'nalishlari - mavjud sharoitda pedagogik turkum fanlarni sifatli o'qitish, ta'lim va tarbiya jarayonlarining samaradorligini oshirish muammolarini aniqlash, ularni bartaraf etish yo'llarini izlash, istiqbolli yo'nalishlarini belgilash masalalarini tahlil etadi.

Pedagogik jarayonni boshqarishda qarorlar qabul qilish - pedagoglar

tomonidan ta'lim va tarbiya jarayonlarining izchil, tizimli, samarali boshqarilishini ta'minlash, mavjud pedagogik vaziyatlarda tizimli tahlil asosida oqilona qarorlar qabul qilinishiga erishish masalalarini o'rganadi.

Falsafa - tabiat, jamiyat va tafakkur taraqqiyotining umumiy qonuniyatlarini o'rganadi.

Estetika asoslari - nafis san'atni, badiiy ijodiyotni, tabiat va turmushdagi go'zallikning mohiyati, shakllarini, inson va ijtimoiy

borliq o'rtasidagi qadriyatlar munosabatini o'rganadi.

Psixologiya – inson faoliyati, shaxs xatti-harakatlarida borliqning aks etishini, ruhiy jarayonlar, hodisalar va xislatlarning mohiyatini yoritadi.

Nazorat savollari:

1. "Kreativlik" tushunchasi qanday ma'noni anglatadi?
2. "Kreativ pedagogika"ning maqsadi nimadan iborat va u qanday vazifalarni hal qiladi?
3. "Kreativ pedagogika"ning ob'ekti va predmetini nima tashkil etadi?
4. "Kreativ pedagogika"ning asosiy kategoriyalari qaysilar?
5. "Kreativ pedagogika" qanay fanlar bilan o'zaro aloqadorlikda rivojlanadi?
6. Kreativ shaxsni shakllantirish va rivojlantirishda qanday ilmiy-tadqiqot metodlari qo'llaniladi?

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Вагышева Т.А., Жигалов Ю.А. Психолого-педагогические основы развития креативности – СПб.: SPGUTD, 2006.
2. Башина Т.Ф., Илин Я.Е. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб.: Питер, 2009.
3. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.
4. Sirotiyuk F.S. Diagnostika odaryonnosti / Ucheb.posobie. – M.: Direkt-Media, 2014. – 1229 s.
5. Utyomov V.V., Zinkovkina M.M., Gorev P.M. Pedagogika kreativnosti: prikladnoy kurs nauchnogo tvorchestva / Ucheb.posobie. – Kirov: ANOO "Mejregionalno'y SITO", 2013. – 212 s.

2-mavzu: Pedagoglarning kreativlik imkoniyatlari va ularning tarkibiy asoslari.

Hozirgi zamon pedagogikasi yuqori malakali pedagogik kadrlarga ehtiyoj sezadi. Ushbu loyihani amalga oshirish quyidagilarni amalga oshiriladi: 1. O'qituvchilarni ma'naviy va moddiy rag'batlantirish sistemalarni tadbiiq etish; 2. Pedagogik kadrlarni attestatsiyadan o'tkazishda qo'yiladiagan talablarni yangilash; 3. Ularning malakasini oshirish; 4. Eng yaxshi o'qituvchilarning tajribalarni keng ommalashtirish. Yangi, hozirgi zamon standartlarini amalga tadbiiq etish o'qituvchidan nafaqat yuqori malakani va doimiy kasbiy rivojlanishni, balki o'z ishiga ijodiy yondashishni talab qiladi. O'qituvchining kreativligi o'z tajribasini qayta ko'rib chiqishi va yaxshilash hammaga ma'lum narsalarni o'zgartira olishi va ijodiy foydalana bilish, sifat jihatdan yangiliklarni yaratish juda katta ahamiyatga ega bo'lib bormoqda. Kreativlik tushunchasi (lot., ing. "create" – yaratish, "creative" yaratuvchi, ijodkor) ingliz tilidan tarjima qilganda ijod ma'nosini anglatadi. Haqiqattan esa yangi, original (o'ziga xos) yanada sayqallangan moddiy va ma'naviy bog'liqliklarni yaratishdir. Kreativlikni: ijodga intilish, hayotga ijodiy yondashish, o'ziga doimiytanqidiy nazar solish va tahlil etish deyish mumkin. Hozirgi zamon psixologiya va pedagogika lug'atlariga asoslanib o'qituvchining kreativligi deb uning fikrlaridagi sezgilaridagi, muloqotdagi, alohida faoliyat turidagi, ijodiy yondashish, bilish darajasi deb ta'riflash mumkin. O'qituvchining kreativligi, bu uning qat'iy, chegaralangan yoki sust chegaralangan sharoitlarda har xil original g'oyalarni izlab topish laoyiqatidir. Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish quyidagi o'zaro bir-biriga bog'liq kreativlik tarkibiy komponentlarini ajratish imkoni beradi:

1. Intellektual (aqliy);
2. Ahloqiy (o'z-o'zini boshqarish);
3. Motevatsion (maqsadiy);
4. Emotsional (his hayajonli).

Kreativ layoqat quyudagi o'zaro bir-biriga bog'liq bo'lgan qismlardan iborat bo'ladi:

1. Kreativlik maqsad;
2. Ijodiy intilish;

3. Kreativ (ustanovka) qurish,
4. Kreativ yoʻnalish;
5. Kreativ ifodali akt;
6. Kreativ oʻz-oʻzini boshqarish;
7. Kreativ faollik; 8. Kreativ intilishlar darajasi.

Oʻqituvchining kreativligi uning ijodiy faoliyatida paydo boʻladi va rivojlanadi. K.Rodgers "Ijod-oʻz oʻzini kuchaytirish demakdir" degan asarida ijodiy shaxs uchun eng asosiy savollardan birini beradi: "Meni meni hayot tarzini qoniqtiradimi yoki toʻgʻri talqin etadimi. Oʻqituvchining ushbu savolga javobi uning kasbiy va ijodiy choʻqqilarga intilishi yuqori ijodiy malakali va oʻzini ijodiy tomondan toʻlanamoish etishga intilishi kreativ shaxs boʻlishi". Shunday qilib kreativlik oʻqituvchining ijodiy faoliyatida ijodiy intilishi, ijodiy qobiliyati, kreativ maqsadi, yoʻnalishi va oʻzini boshqara olishida koʻrinadi va uni oʻzini faolligi, oʻzini-oʻzi boshqara olishi bilan etuk rivojlanayotgan, oʻsayotgan shaxsga aylanayotganini bildiradi. Pedagogning kreativlik potentsiali uning umumiy xususiyati sifatida aks etadi. U ijodiy faoliyatning dastlabki sharti va natijasi sanaladi. Mazkur sifat shaxsning oʻz-oʻzini namoyon qilish layoqatiga egalikni va tayyorlikni ifodalaydi. Qolaversa, kreativ potentsial negizida har bir mutaxassisning shaxsiy qobiliyatlari, tabiiy va ijtimoiy quvvati yaxlit holda namoyon boʻladi. Kreativ potentsial bilish jarayoniga yoʻnaltirilgan ijodkorlik bilan chambarchas bogʻliq. Pedagogning kreativ potentsiali anʻanaviy tafakkur yuritishdan farqli ravishda quyidagilarda namoyon boʻladi: - tafakkurning tezkorligi va egiluvchanligi; - yangi gʻoyalarni yaratish qobiliyati; - bir qolipda fikrlamaslik; - oʻziga xoslik; - tashabbuskorlik; - noaniqlikka toqat qilish; Pedagog kreativlik potentsialiga ega boʻlishi uchun kasbiy faoliyatida quyidagilarga eʼtiborini qaratishi zarur: - kasbiy faoliyatiga ijodiy yondashish; - yangi-yangi gʻoyalarni yaratishda faollik koʻrsatish; - ilgʻor pedagogik yutuq va tajribalarni mustaqil oʻrganish; - hamkasblar bilan pedagogik yutuqlar xususida fikr almashish. Har bir pedagogning oʻzini- oʻzi rivojlantirishi va oʻzini- oʻzi namoyon eta olishi bevosita uning kreativlik qobiliyatiga egaligi bilan bogʻliq. Odatda pedagoglarning kreativlik qobiliyatiga ega boʻlishlari pedagogik muammolarni hal qilishga intilish, ilmiy-tadqiqot ishlari

yoki ilmiy loyihalarni amalga oshirish va oʻzaro ijodiy hamkorlikka erishishlari orqali taʼminlanadi. Pedagog oʻz-oʻzidan ijodkor boʻlib qolmaydi. Uning ijodkorlik qobiliyati maʼlum vaqt ichida izchil oʻqib-oʻrganish, oʻz ustida ishlash orqali shakllantiriladi va u asta-sekin takomillashib, rivojlanib boradi. Har qanday mutaxassisda boʻlgani kabi boʻlajak pedagoglarning kreativlik qobiliyatiga ega boʻlishlari uchun talabalik yillarida poydevor qoʻyiladi va kasbiy faoliyatni tashkil etishda izchil rivojlantirib boriladi. Bunda pedagogning oʻzini-oʻzi ijodiy faoliyatigayoʻnaltirishi va bu faoliyatni samarali tashkil eta olishi muhim ahamiyatga ega. Pedagog ijodiy faoliyatni tashkil etishda muammoli masalalarni echish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, shuningdek, pedagogik xarakterdagi ijod mahsulotlarini yaratishga alohida eʼtibor qaratishi zarur. Muammoli masala va vaziyatlarni hal qilar ekan, pedagogning masala echimini topishga ijodiy yondashishi unda hissiy-irodaviy sifatlarning rivojlanishiga yordam beradi. Pedagog oʻz oldiga muammoli masalalarni qoʻyish orqali mavjud bilimlari va hayotiy tajribalariga zid boʻlgan dalillar bilan toʻqnash keladi. Buning natijasida oʻz ustida ishlash, mustaqil oʻqib oʻrganishga nisbatan ehtiyoj sezadi. Oʻqituvchilar darslarda boʻlajak pedagoglarning erkin fikr yuritishlarini taʼminlay olishlari kerak. Xuddi shu holatdagina ularning fikrlari kreativlik kasb etadi. "Kreativlik darslarida boʻlajak pedagoglar birgina "toʻgʻri" javobni izlash oʻrniga oʻzlarini erkin va xotirjam sezishlari va yuzaga kelgan muammolarga turli echimlarni izlab topishlari maqsadga muvofiqdir. Qancha koʻp gʻoya va fikrlarni oʻrtaga tashlasalar, shuncha koʻp gʻoyalar kreativ boʻladi (Simonton, 1999). Oʻqituvchilar "Aqliy hujum" metodidan foydalanganlarida noaniqlikka duch kelishlari mumkin. Boʻlajak pedagoglarni toʻgʻri yoʻlga yoʻnaltirish va keyinchalik ularni mustaqil "sayohatga" qoʻyib yuborish ularda kreativ va hattoki noaniq boʻlsada, turli gʻoyalarni oʻylab topishga boʻlgan intilishni kuchaytiradi. Chak Djons aytganiday "Qoʻrquv hissining yuzaga kelishi kreativlikka asoslangan har qanday ishda mavjud; havotir kreativlikning xizmatkoridir" (Goleman, Kaufman, & Ray, 1992). Boʻlajak pedagoglarni yoʻnaltirish, oʻqituvchiga bogʻliq boʻlib qolmay, ularda avtomatik ravishda harakat qilish koʻnikmasini

shakllantiradi. Yuqori sinf o'quvchilari yoki yuqori kurslarning malakali bo'lajak pedagoglari jarayonni kichik alohida qism va bosqichlarga bo'lib, yosh va tajribasiz bo'lajak pedagoglarni ruhlantirib, bu esa o'z o'rnida kreativlik ko'nikmasining shakllanishiga o'z ta'siri o'tkazadi (Amabile, 1998). O'qituvchilar bo'lajak pedagoglarni manbalar bilan ta'minlash, maslahat berish, yo'l-yo'riq ko'rsatish, ularning progress va muvafaqqiyatini aniqlashda mezonlarni ishlab chiqishda murabbiy sifatida xizmat qiladilar. Shuningdek, yuqori kurs bo'lajak pedagoglari nafaqat ichki kreativlikni shakllantirish, balki kichik guruhlarda ishlash, kreativlik va sharhlar berishga qiziqтира oladilar ham (m: ong sayohati, tasavvur chegarasi, kelajakdagi muammolarni echish, yangilik ochmoq va kashf etmoq)". Kreativlik potentsialiga ega pedagog o'zida quyidagi malakalarni namoyon eta oladi: - bajariladigan vazifaning mohiyati va ahamiyatini belgilay bilish; - masalaning qo'yilishini tahlil qila olish; - masalani hal qilish rejasini tuzish; - masalani hal qilishda samarali metodlar (analiz, sintez, induksiya, deduksiya, taqqoslash va b.)larni qo'llash; - masalani hal qilish usullarini tanlay olish; - qabul qilingan qarorning to'g'riligini asoslash va qayta tekshirish; - masalani hal qilishda kichik tadqiqot (izlanish)ni olib borish; - masalani hal qilish sharoiti, jarayonning borishi va masala echimi yakunlarini umumlashtirishga oid dalillarni rasmiylashtirish.

3-mavzu: Kreativ pedagogikaning nazariy asoslari. Kreativ pedagogikaning maqsadi, vazifalari, obyekti va predmeti.

Kreativlik (lot., ing. "create" – yaratish, "creative" – yaratuvchi, ijodkor) – individning yangi g'oyalarni ishlab chiqarishga tayyorlikni tavsiflovchi va mustaqil omil sifatida iqtidorlikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyatidir Kreativlik (lot., ing. "create" – yaratish, "creative" – yaratuvchi, ijodkor) – individning yangi g'oyalarni ishlab chiqarishga tayyorlikni tavsiflovchi va mustaqil omil sifatida iqtidorlikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyatidir

"kreativlik – shaxs tomonidan amalga oshiriladigan amaliy harakat bo'lib, u o'zida muayyan yangilikni aks ettirishi va ma'lum amaliy qiymatga ega bo'lishi lozim". "kreativlik – shaxs tomonidan amalga oshiriladigan amaliy harakat bo'lib, u o'zida muayyan yangilikni aks ettirishi va ma'lum amaliy qiymatga ega bo'lishi lozim".

E.P.Torrens fikricha, "kreativlik"⁴ tushunchasi negizida quyidagi yoritiladi: -muammoni yoki ilmiy farazlarni ilgari surish; - farazni tekshirish va o'zgartirish; qaror natijalarini shakllantirish asosida muammoni aniqlash; -muammo echimini topishda bilim va amaliy harakatlarning o'zaro qarama-qarshiligiga nisbatan ta'sirchanlik "Kreativ pedagogika" quyidagi ikki holatni kafolatlay olishi zarur: -o'qituvchilar tomonidan o'quv fanlarini past o'zlashtirayotgan va ularni o'rganishni zerikarli deb hisoblayotgan talabalar e'tiborlarini fan asoslarini o'zlashtirishga jalb etish; - o'qituvchilarga talabalarda kreativ fikrlash va ijodiy faoliyat natijalarini rag'batlantirishga xizmat qiladigan strategiya va vositalarni tavsiya etish qilish orqali auditoriyada ulardan samarali foydalanishlari uchun imkoniyat yaratish;

Pedagogik kreativlik – pedagogning an'anaviy pedagogik fikrlashdan farqli ravishda ta'lim va tarbiya jarayonini samaradorligi ta'minlashga xizmat qiluvchi yangi g'oyalarni yaratish, shuningdek, mavjud pedagogik muammolarni ijobiy hal qilishga bo'lgan tayyorgarligini tavsiflovchi qobiliyati

Pedagogik kreativlik – pedagogning an'anaviy pedagogik fikrlashdan farqli ravishda ta'lim va tarbiya jarayonini samaradorligi ta'minlashga xizmat qiluvchi yangi g'oyalarni yaratish, shuningdek,

mavjud pedagogik muammolarni ijobiy hal qilishga bo'lgan tayyorgarligini tavsiflovchi qobiliyati

Kreativ pedagogika – 1) pedagogda ta'lim va tarbiya jarayonini tashkil etishga nisbatan ijodiy, kreativ yondashish, mavjud pedagogik muammolarni ijobiy hal qilishga bo'lgan qobiliyat va malakalarini rivojlantirish; 2) talabalarda o'quv materiallarini o'zlashtirishga ijobiy, mustaqil yondashish, o'quv topshiriqlarini bajarishda yangi, ijodiy va kreativ g'oyalarni ilgari surish qobiliyati ko'nikmalarini shakllantirish hamda bosqichma-bosqich rivojlantirish asosida kasbiy tayyorlash asoslarini yoritadigan, shaxs kreativligining turli yosh bosqichlari xususiyatlariga muvofiq rivojlanishi masalalarini o'rganuvchi fan

Kreativ pedagogika muayyan vazifalarni bajaradi: O'quv moduli (fani)ni o'qitishning taktika va strategiyalarini belgilash Mos psixologik-pedagogik tashxis vositalarini tanlash Ta'lim oluvchilarning kreativ rivojlanishini bashoratlash Kreativ shaxsni shakllantirishning boshqaruv tizimini ishlab chiqish Ob'ekti – Barcha yosh bosqichlarida kreativ shaxsni kasbiy shakllantirish va rivojlantirish jarayoni Predmeti – Kreativ shaxsni kasbiy shakllantirish va rivojlantirish metodologiyasi, ustuvor tamoyillari, etakchi g'oyalari, muhim yo'nalishlari, asosiy bosqichlari. "Kreativ pedagogika" fani ham o'zining tarkibiy tuzilmasiga ega.

kreativ ta'lim asoslari:

-maqsadi.

-vazifalari,

-ob'ekti,

-predmeti,

-sub'ektlari,

-mazmuni,

-metodologiyasi,

-shakllari,

metodlari,

-vositalari, -metodikasi

-texnologiyalari; Kreativlik tavakkal qilishni talab

etadi. Vaholanki, o'qituvchi sinfda talaba-o'quvchilar o'zini erkin seza oladigan va o'z fikrlari, g'oyalari bilan bo'lisha oladigan muhit yaratishi lozim.

Sprenger, 2010 Kreativ muhitda o'qituvchi talaba-o'quvchilarga tez-tez tanlash imkonini beradi.

Tanlov kreativlikni shakllantirishda muhimdir va u talaba-o'quvchilarni ruhlantirib, ularga o'qishni nazorat qilish imkonini beribgina qolmay, balki huquq va imkoniyatlarini kengaytiradi.

(Deci, 1995).

Tanlov huquqi faqat bir tomonlama bo'lishi ham mumkin, ya'ni tanlov talaba-o'quvchi tomonidan mustaqil ravishda amalga oshirilishi va yakuniy natija ikki yoki undan ko'p shaklda taqdim etilishi mumkin

Kreativ pedagogikaning umumiy mohiyati uning konseptual holatlarini ifodalovchi bir qator tushunchalar asosida ochib beriladi. Ular quyidagilardan iborat:

Kreativ pedagogikaning umumiy mohiyati uning konseptual holatlarini ifodalovchi bir qator tushunchalar asosida ochib beriladi. Ular quyidagilardan iborat: Ijodkorlik – muayyan yangilikning ahamiyati va foydali ekanligini belgilovchi shaxs faoliyati va uning natijasi; Ijodkor shaxs – ijodiy jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshira oladigan hamda aniq ijodiy natija (mahsulot)larga ega shaxs; Kreativ shaxs – jarayon yoki natija sifatida ijodkorlikni namoyon etuvchi, masalalarni echishga nostandart usullar bilan yondasha olishga moyil, o'ziga xos harakatlarni tashkil etish, yangiliklarni ilgari surishga, ijodiy mahsulotlarni yaratishga layoqatli va tayyor shaxs;

yangiliklarni ilgari surishga, ijodiy mahsulotlarni yaratishga layoqatli va tayyor shaxs;

Bunyodkor shaxs – ham jarayon, ham natija sifatida ob'ektiv ijodkorlikni amalga oshiradigan va talablar darajasida ijodiy mahsulotlarini yarata oladigan shaxs; -Kreativ shaxsni tayyorlash – ijodkorlikka o'rgatish va o'zini o'zi ijodiy namoyon etish jarayonida shaxsda barqaror kreativ sifatlarni shakllantirish va rivojlantirish mazmuni; -Ijod – ijtimoiy sub'ektning yangiligi, ahamiyati va foydaliligi jamiyat yoki muayyan guruh tomonidan tan olingan faoliyati yoki faoliyati natijasi. -Ijodkor shaxsni tarbiyalash – kasbiy-ijodiy faoliyat tajribalarini qaror toptirish va boyitish asosida ijodiy g'oya, ularni amalga oshirish ko'nikma va malakalariga ega shaxsni shakllantirish va rivojlantirish

Kasbiy-ijodiy faoliyat – mutaxassisning kasbiy masalalarni ijodiy hal qilish muvaffaqiyatini tavsiflovchi faoliyati, innovatsion xatti-harakati Kasbiy-ijodiy faoliyat – mutaxassisning kasbiy masalalarni ijodiy hal qilish muvaffaqiyatini tavsiflovchi faoliyati, innovatsion xatti-harakati Ijodiy topshiriqlar – muammoli vaziyatlarni tizimli tahlil asosida hal qilishga yo'naltirilgan masalalar tizimi Kasbiy-ijodiy imkoniyat – 1) kasbiy kompetentsiya, malakaga egalik; kasbiy ijod metodologiyasi asoslarini o'zlashtirganlik; ijodiy tafakkurning shakllanganlik darajasi;

kasbiy-ijodiy layoqat va shaxsiy sifatlarning rivojlanganligi Kasbiy ijodkorlik metodologiyasi – ijodkorlikning jarayon va natija sifatida ob'ektlar hamda muayyan kasbiy faoliyat turlariga munosabat ko'rinishidagi tuzilishi, mantiqiy tashkil etilishi, metod va vositalari haqidagi ta'limot Ijodiy tafakkur – tafakkurning ijod jarayonini tashkil etish va ijod natijalari (mahsullari)ni bashoratlashni ifodalovchi turi Kreativ qobiliyat – shaxsning ijodiy faoliyatni tashkil etish va uning natijalanganligiga erishishni ta'minlash imkoniyatini belgilovchi individual xususiyati

Ijodiy qobiliyat – ijodiy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish va uning natijalanganligini baholashda namoyon bo'ladigan individual xususiyati O'zini o'zi ijodiy faollashtirish – shaxsning ijodiy faoliyatda o'z imkoniyatlarini to'laqonli namoyon qilishi va rivojlantirishi.

4-mavzu: Kreativ pedagogikaning ilmiy tadqiqot metodlari.

Reja:

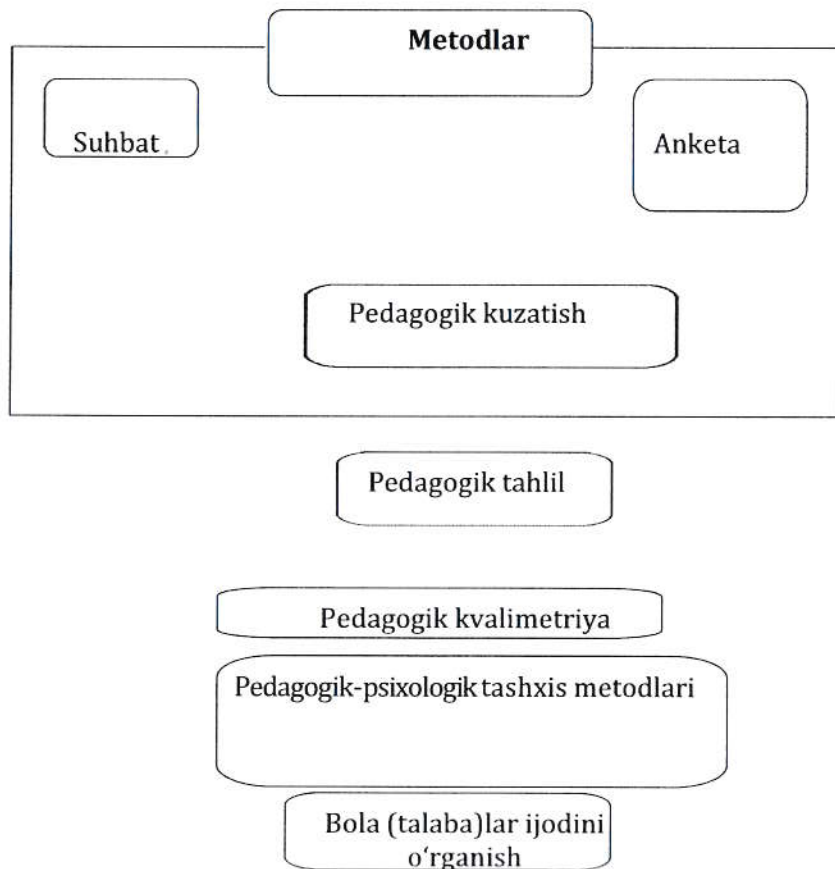
1. Kreativ pedagogikaning ilmiy tadqiqot metodlari.
2. Suhbat metodi pedagogik kuzatish metodi sifatida.
3. Bola (talaba)lar ijodini o'rganish metodi.

Tayanch tushunchalar: metod, suxbat, metodi, individual, eksperiment, Anketa metodi, ekspert baholash ilmiy-tadqiqot metodlari.

5. Kreativ pedagogikaning ilmiy tadqiqot metodlari.

Pedagogika fani rivoji muayyan pedagogik muammolarni tadqiq etish maqsadida olib borilgan tadqiqot ishlarining g'oyasi, mazmuni, natijalari hisobiga ta'minlanadi. Pedagogik ilmiy-tadqiqot metodlar shaxsni tarbiyalash, unga muayyan yo'nalishlarda chuqur, puxta ilmiy bilimlarni berishga berish tamoyillari, ob'ekti va sub'ektiv omillarini aniqlovchi pedagogik jarayonning ichki mohiyati, aloqa va qonuniyatlarini maxsus tekshirish va bilish usullaridir. Pedagogik ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirish murakkab, izchillik, uzluksizlik, tizimlilik va aniq maqsad kabi xususiyatlarga ega jarayon.

Zamonaviy sharoitda "Kreativ pedagogika" tomonidan kreativ shaxsni kasbiy shakllantirish va rivojlantirish yo'lida quyidagi pedagogik ilmiy-tadqiqot metodlardan foydalanilmoqda (3-rasm):

3-rasm. "Kreativ pedagogika" fanining ilmiy-tadqiqot metodlari

Quyida mazkur metodlarning mohiyati to'g'risida qisqacha so'z yuritiladi.

1. Suhbat metodi pedagogik kuzatish chog'ida talabani kreativlikka oid bilimlarini boyitish, vaziyatga to'g'ri baho berish, muammoning echimini topishga imkon beruvchi pedagogik shart-sharoitlarni yaratish, tajriba-sinov ishlari sub'ektlari imkoniyatlarini muammo echimiga jalb etishga yordam beradi. Suhbat **indiudal, guruhli hamda ommaviy**

shaklda o'tkaziladi. Suhbat jarayonida talabalarning kreativlik imkoniyatlari to'la namoyon bo'lishiga erishish muhim.

Suhbatning samarali kechishini ta'minlovchi shartlar:

- 1) maqsaddan kelib chiqqan holda suhbat uchun belgilanuvchi savollarning mazmuni aniqlash, savollar o'rtasidagi mantiqiylik va izchillikni ta'minlash;
- 2) suhbat joyi va vaqtini aniq belgilash;
- 3) suhbat ishtirokchilarining sonini aniqlashtirish;
- 4) suhbatdosh to'g'risida avvaldan muayyan ma'lumotlarga ega bo'lish;
- 5) suhbatdosh bilan samimiy munosabatda bo'lish;
- 6) suhbatdoshning o'z fikrlarini erkin va batafsil aytishi uchun sharoit yaratish;
- 7) savollarning aniq, qisqa va ravshan berilishiga erishish;
- 8) olingan ma'lumotlarni o'z vaqtida tahlil qilish

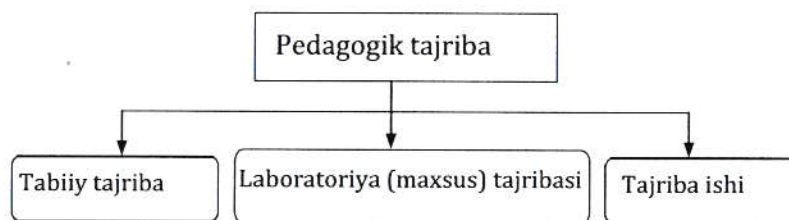
2. Pedagogik tahlil. Tadqiqotni olib borish jarayonida ushbu metodni qo'llashdan ko'zlangan maqsad tanlangan shaxs tomonidan kreativlik sifatleri, imkoniyatlari va malakalarining o'zlashtirish darajasini aniqlashdan iborat

bo'lib, pedagog tomonidan ilgari surayotgan g'oyaning nazariy jihatdan haqqoniyligini asoslashga xizmat qiladi.

3. Pedagogik-psixologik tashxis metodlari. Bu kabi metodlar shaxsning kreativlik sifatleri va ijodiy faoliyatni tashkil etish ko'nikmalariga egaligini tashxislash hamda baholashga xizmat qiladi. Zamonaviy sharoitda shaxsning kreativlik sifatleri, ijodiy faoliyatni tashkil etish ko'nikmalariga egaligini tashxislashda o'nlab metodlar qo'llanilmoqda. Ular orasida bir guruh metodlar amaliy jihatdan samarali bo'lib, ular rivojlangan xorijiy mamlakatlarda keng qo'llanilmoqda. Gauenaning "Zahiraviy model", Slosson testi, Vekslerov shkalasi. Vekslerov shkalasi ("WPPSI" testi), boshlang'ich maktablar uchun mo'ljallangan Stanford testi hamda Torrens testlari (jumladan, "Tugallanmagan rasmlar testi) shular jumlasidandir.

4. Pedagogik tajriba (lot. "eksperiment" - "tajriba qilib ko'rish") metodidan muammo echimini topish imkoniyatlarini o'rganish, mavjud pedagogik sharoitlarning maqsadga erishishning kafolatlay olishi, berilayotgan tavsiyalarning amaliyotda o'z in'ikosiga ega bo'la olishi va ularning samaradorligini aniqlash maqsadida

foydalaniladi. Pedagogik tajribaning quyidagi **turlari** mavjud (4-rasm):

4-rasm. Pedagogik tajriba

Pedagogik tajribalarni yanada yanada e'tibor ularning samarali kechishiga qaratiladi. Bunda esa bir qator shartlarni inobatga olish lozim. Ya'ni:

Pedagogik tajriba samaradorligini ta'minlovchi shartlar: tajribaning maqbul loyiha (dastur) asosida uyushtirilishi; tadqiqot ilmiy farazining puxta asoslanishi; tadqiqot ob'ektlari va usullarining to'g'ri tanlanishi; tajriba o'tkazilish vaqti va davomiyligining aniqlanishi; zarur pedagogik shart-sharoitlar (asbob-uskuna, jihozlar, vositalar)ning yaratilganligi; tajriba ma'lumotlarini umumlashtirish, tahlil qilish va natijalarni qayta ishlash

Pedagogik tajriba yakunida olingan natijalarga asoslanib umumiy xulosaga kelinadi va ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqiladi.

5. Anketa (fr. "tekshirish") metodi yordamida pedagogik kuzatish va suhbat jarayonida to'plangan dalillar boyitiladi. Metod tizimli savollar

asosida respondentlar bilan muloqotni tashkil etishga asoslanadi. Savollarga javoblar, odatda, yozma shaklda olinadi. O'rganilayotgan jarayon mohiyatidan kelib chiqqan holda anketalar quyidagicha bo'ladi: 1) ochiq savollar (erkin, batafsil javob berish uchun imkon yaratadigan savollar)ga ega; 2) yopiq savollar ("ha", "yo'q", "ijobiy", "salbiy" va h.k. tarzidagi javob variantlarini tanlashga imkon beradigan savollar)ga ega anketalar.

Anketa metodini qo'llashda ham bir qator shartlarga amal qilish zarur.

Anketa samaradorligini ta'minlovchi shartlar: 1) savollar muammoning mohiyatini yoritishga xizmat qilishi lozim;

2) savollar yirik hajmli va noaniq bo'lmasligi kerak; 3) savollar o'quvchilarning dunyoqarashi, yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olish asosida tuzilishi zarur; 4) savollarga to'la javob qaytarilishi uchun etarlicha vaqt ajratilishi kerak; 5) anketa o'quvchilarning pedagogik va psixologik tavsifnomalarini tuzish manbaiga aylanmasligi zarur;

6) javoblar muayyan mezonlar asosida puxta tahlil etilishi shart

6. Pedagogik kuzatish metodini qo'llashda ta'lim muassasalarining o'quv-tarbiya ishlari jarayonini o'rganish asosida tadqiq etilayotgan muammo aniqlanadi, tajriba avvali va yakunida qo'lga kiritilgan ko'rsatkichlar o'rtasidagi farq tahlil qilinadi. PK murakkab va o'ziga xos xususiyatlarga ega. Kuzatish aniq maqsad asosida, uzluksiz, izchil va tizimli amalga oshirilsa, kutilgan natijani qo'lga kiritish mumkin. Olib borilayotgan pedagogik kuzatish ta'lim-tarbiya sifatini oshirish, shaxsda kreativlik sifatlarini shakllantirishga xizmat qilsa, mazkur metodning ahamiyati yanada oshadi.

Pedagogik kuzatuvni tashkil etishga qo'yiladigan shartlar:

kuzatuv jarayonida aniq maqsadga egalik; kuzatishni tizimli ravishda yo'lga qo'yish; kuzatishning har bir bosqichida muayyan vazifalarni hal etish; har bir holatning mohiyatini sinchiklab o'rganish; xulosa chiqarishga shoshilmaslik

7. Pedagogik kvalimetriya ta'lim sifatini nazorat qilish va samarali boshqarish maqsadida qo'llaniladi. Bunda turli darajadagi testlar, muammoli vaziyatlarni hal qilish (keyslarni e chish) asosida shaxsning kreativlik sifatleri va ijodiy faoliyatni tashkil eta olish ko'nikmalariga egaligi, ularning darajasi o'rganiladi hamda baholanadi.

8. Bola (talaba)lar ijodini o'rganish metodi talabalarning muayyan yo'nalishlardagi layoqati, qobiliyati, ma'lum fan sohalari bo'yicha BKM darajasini aniqlash

maqsadida qo'llaniladi. Uni qo'llashda o'quvchilarning ijodiy ishlari – ikki varaqli kundalik, insho, yozma ish, kichik esse, referat,

kurs ishi, bitiruv malakaviy ishlari, pedagogik amaliyot hisobotlari muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Metod ma'lum o'quvchiga xos bo'lgan individual imkoniyatni ko'ra olish, baholash va uni rivojlantirish uchun zamin yaratadi.

Bola (talaba)lar ijodini o'rganishda: 1) fan olimpiadalari; 2) tanlovlar; 3) maktab ko'rgazmalari;

4) festivallar; 5) musobaqalar va h.z.larning natijalarini tahlil qilish, samaradorligini baholash orqali shaxsning muayyan ma'naviy-axloqiy sifatlar va amaliy faoliyat ko'nikmalariga egaliklari baholanadi

9. Ekspert baholash metodi zamonaviy sharoitda deyarli barcha sohalara olib boriladigan tajribalarda jarayonida qo'llaniladigan va keng ommalashgan ilmiy-tadqiqot metodlardan biri sanaladi. Ko'p holatlarda shaxsda kreativlik sifatleri va ijodiy faoliyat ko'nikmalarining shakllanganlik darajasini aniqlash psixolog, pedagog va bevosita kreativlikka dahldor sohalarning vakillari – malakali mutaxassislar ishtirokida amalga

oshiriladi. Ammo ta'lim jarayonida hamkorlik ta'limi tamoyillariga muvofiq talabalarning o'rtasida ham ularning o'quv topshiriqlarini bajarishga nisbatan kreativ yondashuvlarining samaradorligini baholash maqsadida ekspert guruhi shakllantirilishi ham mumkin. Bu guruh talabalar tomonidan tayyorlangan ijodiy mahsulotlar va ularning sifatini baholaydi. Shunday qilib, zamonaviy sharoitda ta'lim va tarbiya jarayonlarining sifatli, samarali tashkil etilishi ijtimoiy zaruriyat sifatida kun tartibiga qo'yilmoqda. Mazkur zaruriyatning qondirilishi pedagoglarning yuqori darajada kasbiy kompetentlik, mahorat va malakalarga ega bo'lishlarini taqozo etadi. Pedagoglarning ta'lim jarayoniga kreativ yondashuvlari talabalarda ta'lim olishga bo'lgan qiziqishni yuzaga keltiradi, ularning o'quv-bilish faoliyatlarini faollashtirishga yordam beradi. Qolaversa, talabalarning mutaxassis sifatida kreativ sifat, ijodkorlik ko'nikma, malakalarini faol o'zlashtirishlari uchun zarur sharoitni yaratadi. "Kreativ pedagogika" fanining asoslari talabalar

va pedagoglarda kreativlik sifatleri va ijoiy faoliyat ko'rsatish malakalarini samarali shakllantirishga xizmat qiladi.

Kreativ pedagogikaning ilmiy tadqiqot metodlari. Pedagogika fani rivoji muayyan pedagogik muammolarni tadqiq etish maqsadida olib borilgan tadqiqot ishlarining g'oyasi, mazmuni, natijalari hisobiga ta'minlanadi. Pedagogik ilmiy-tadqiqot metodlar shaxsni tarbiyalash, unga muayyan yo'nalishlarda chuqur, puxta ilmiy bilimlarni berishga berish tamoyillari, obyekt va subyektiv omillarini aniqlovchi pedagogik jarayonning ichki mohiyati, aloqa va qonuniyatlarini maxsus tekshirish va bilish usullaridir. Pedagogik ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirish murakkab, izchillik, uzluksizlik, tizimlilik va aniq maqsad kabi xususiyatlarga ega jarayon. Zamonaviy sharoitda "Kreativ pedagogika" tomonidan kreativ shaxsni kasbiy shakllantirish va rivojlantirish yo'lida quyidagi pedagogik ilmiy-tadqiqot metodlardan foydalanilmoqda. Quyida mazkur metodlarning mohiyati to'g'risida qisqacha so'z yuritiladi. 1. Suhbat metodi pedagogik kuzatish chog'ida talabaning kreativlikka oid bilimlarini boyitish, vaziyatga to'g'ri baho berish, muammoning echimini topishga imkon beruvchi pedagogik shart-sharoitlarni yaratish, tajriba-sinov ishlari subyektlari imkoniyatlarini muammo echimiga jalb etishga yordam beradi. Suhbat indiviudal, guruhli hamda ommaviy shaklda o'tkaziladi. Suhbat jarayonida talabalarning kreativlik imkoniyatlari to'la namoyon bo'lishiga erishish muhim. Suhbatning samarali kechishini ta'minlovchi shartlar: 1) maqsaddan kelib chiqqan holda suhbat uchun belgilanuvchi savollarning mazmuni aniqlash, savollar o'rtasidagi mantiqiylik va izchillikni ta'minlash; 2) suhbat joyi va vaqtini aniq belgilash; 3) suhbat ishtirokchilarining sonini aniqlashtirish; 4) suhbatdosh to'g'risida avvaldan muayyan ma'lumotlarga ega bo'lish; 5) suhbatdosh bilan samimiy munosabatda bo'lish; 6) suhbatdoshning o'z fikrlarini erkin va batafsil ayta olishi uchun sharoit yaratish; 7) savollarning aniq, qisqa va ravshan berilishiga erishish; 8) olingan ma'lumotlarni o'z vaqtida tahlil qilish

2. Pedagogik tahlil. Tadqiqotni olib borish jarayonida ushbu metodni qo'llashdan ko'zlangan maqsad tanlangan shaxs tomonidan kreativlik sifatleri, imkoniyatlari va malakalarining o'zlashtirish darajasini aniqlashdan iborat bo'lib, pedagog tomonidan ilgari

surayotgan g'oyaning nazariy jihatdan haqqoniyligini asoslashga xizmat qiladi.

3. Pedagogik-psixologik tashxis metodlari. Bu kabi metodlar shaxsning kreativlik sifatleri va ijodiy faoliyatni tashkil etish ko'nikmalariga egaligini tashxislash hamda baholashga xizmat qiladi. Zamonaviy sharoitda shaxsning kreativlik sifatleri, ijodiy faoliyatni tashkil etish ko'nikmalariga egaligini tashxislashda o'nlab metodlar qo'llanilmoqda. Ular orasida bir guruh metodlar amaliy jihatdan samarali bo'lib, ular rivojlangan xorijiy mamlakatlarda keng qo'llanilmoqda. Gauenaning "Zahiraviy model", Slosson testi, Vekslerov shkalasi. Vekslerov shkalasi ("WPPSI" testi), boshlang'ich maktablar uchun mo'ljallangan Stanford testi hamda Torrens testlari (jumladan, "Tugallanmagan rasmlar testi) shular jumlasidandir.

4. Pedagogik tajriba (lot. "eksperiment" - "tajriba qilib ko'rish") metodidan muammo echimini topish imkoniyatlarini o'rganish, mavjud pedagogik sharoitlarning maqsadga erishishning kafolatlay olishi, berilayotgan tavsiyalarning amaliyotda o'z in'ikosiga ega bo'la olishi va ularning samaradorligini aniqlash maqsadida foydalaniladi. Pedagogik tajribaning quyidagi turlari mavjud. Pedagogik tajribalarni amalga oshirishda asosiy e'tibor ularning samarali kechishiga qaratiladi. Bunda esa bir qator shartlarni inobatga olish lozim. YA'ni: Pedagogik tajriba samaradorligini ta'minlovchi shartlar: tajribaning maqbul loyiha (dastur) asosida uyushtirilishi; tadqiqot ilmiy farazining puxta asoslanishi; tadqiqot obyektlari va usullarining to'g'ri tanlanishi; tajriba o'tkazilish vaqti va davomiyligining aniqlanishi; zarur pedagogik shart-sharoitlar (asbob-uskuna, jihozlar, vositalar)ning yaratilganligi; tajriba ma'lumotlarini umumlashtirish, tahlil qilish va natijalarni qayta ishlash Pedagogik tajriba yakunida olingan natijalarga asoslanib umumiy xulosaga kelinadi va ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqiladi.

5. Anketa (fr. "tekshirish") metodi yordamida pedagogik kuzatish va suhbat jarayonida to'plangan dalillar boyitiladi. Metod tizimli savollar asosida respondentlar bilan muloqotni tashkil etishga asoslanadi. Savollarga javoblar, odatda, yozma shaklda

olinadi. O'rganilayotgan jarayon mohiyatidan kelib chiqqan holda anketalar quyidagicha bo'ladi:

1) ochiq savollar (erkin, batafsil javob berish uchun imkon yaratadigan savollar)ga ega;

2) yopiq savollar ("ha", yo'q", "ijobiy", "salbiy" va h.k. tarzda javob variantlarini tanlashga imkon beradigan savollar)ga ega anketalar. Anketa metodini qo'llashda ham bir qator shartlarga amal qilish zarur. Anketa samaradorligini ta'minlovchi shartlar:

1) savollar muammoning mohiyatini yoritishga xizmat qilishi lozim;

2) savollar yirik hajmli va noaniq bo'lmasligi kerak;

3) savollar o'quvchilarning dunyoqarashi, yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olish asosida tuzilishi zarur;

4) savollarga to'la javob qaytarilishi uchun etarlicha vaqt ajratilishi kerak;

5) anketa o'quvchilarning pedagogik va psixologik tavsifnomalarini tuzish manbaiga aylanmasligi zarur;

6) javoblar muayyan mezonlar asosida puxta tahlil etilishi shart

6. Pedagogik kuzatish metodini qo'llashda ta'lim muassasalarining o'quv-tarbiya ishlari jarayonini o'rganish asosida tadqiq etilayotgan muammo aniqlanadi, tajriba avvali va yakunida qo'lga kiritilgan ko'rsatkichlar o'rtasidagi farq tahlil qilinadi. PK murakkab va o'ziga xos xususiyatlarga ega. Kuzatish aniq maqsad asosida, uzluksiz, izchil va tizimli amalga oshirilsa, kutilgan natijani qo'lga kiritish mumkin. Olib borilayotgan pedagogik kuzatish ta'lim-tarbiya sifatini oshirish, shaxsda kreativlik sifatlarini shakllantirishga xizmat qilsa, mazkur metodning ahamiyati yanada oshadi. Pedagogik kuzatuvni tashkil etishga qo'yiladigan shartlar: kuzatuv jarayonida aniq maqsadga egalik; kuzatishni tizimli ravishda yo'lga qo'yish; kuzatishning har bir bosqichida muayyan vazifalarni hal etish; har bir holatning mohiyatini sinchiklab o'rganish; xulosa chiqarishga shoshilmaslik 7. Pedagogik kvalimetriya ta'lim sifatini nazorat qiish va samarali boshqarish maqsadida qo'llaniladi. Bunda turli darajadagi testlar, muammoli vaziyatlarni hal qilish (keyslarni echish) asosida shaxsning kreativlik sifatleri va ijodiy faoliyatni tashkil eta olish

ko'nikmalariga egaligi, ularning darajasi o'rganiladi hamda baholanadi. 8. Bola (talaba)lar ijodini o'rganish metodi talabalarning muayyan yo'nalishlardagi layoqati, qobiliyati, ma'lum fan sohalari bo'yicha BKM darajasini aniqlash maqsadida qo'llaniladi. Uni qo'llashda o'quvchilarning ijodiy ishlari - ikki varaqli kundalik, insho, yozma ish, kichik esse, referat, kurs ishi, bitiruv malakaviy ishlari, pedagogik amaliyot hisobotlari muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Metod ma'lum o'quvchiga xos bo'lgan individual imkoniyatni ko'ra olish, baholash va uni rivojlantirish uchun zamin yaratadi. Bola (talaba)lar ijodini o'rganishda:

- 1) fan olimpiadalari;
- 2) tanlovlar;
- 3) maktab ko'rgazmalari;
- 4) festivallar;
- 5) musobaqalar va h.z.larning natijalarini tahlil qilish, samaradorligini baholash orqali shaxsning muayyan ma'naviy-axloqiy sifatlar va amaliy faoliyat ko'nikmalariga egaliklari baholanadi

9. Ekspert baholash metodi zamonaviy sharoitda deyarli barcha sohalara olib boriladigan tajribalarda jarayonida qo'llaniladigan va keng ommalashgan ilmiy- taqiqot metodlardan biri sanaladi. Ko'p holatlarda shaxsda kreativlik sifatleri va ijodiy faoliyat ko'nikmalarining shakllanganlik darajasini aniqlash psixolog, pedagog va bevosita kreativlikka dahldor sohalarning vakillari - malakali mutaxassislar ishtirokida amalga oshiriladi. Ammo ta'lim jarayonida hamkorlik ta'limi tamoyillariga muvofiq talabalarning o'rtasida ham ularning o'quv topshiriqlarini bajarishga nisbatan kreativ yondashuvlarining samaradorligini baholash maqsadida ekspert guruhi shakllantirilishi ham mumkin. Bu guruh talabalar tomonidan tayyorlangan ijodiy mahsulotlar va ularning sifatini baholaydi. Shunday qilib, zamonaviy sharoitda ta'lim va tarbiya jarayonlarining sifatli, samarali tashkil etilishi ijtimoiy zaruriyat sifatida kun tartibiga qo'yilmoqda. Mazkur zaruriyatning qondirilishi pedagoglarning yuqori darajada kasbiy kompetentlik, mahorat va malakalarga ega bo'lishlarini taqozo etadi. Pedagoglarning ta'lim jarayoniga kreativ yondashuvlari talabalarda ta'lim olishga bo'lgan qiziqishni yuzaga keltiradi, ularning o'quv-

bilish faoliyatlarini faollashtirishga yordam beradi. Qolaversa, talabalarning mutaxassis sifatida kreativ sifat, ijodkorlik ko'nikma, malakalarini faol o'zlashtirishlari uchun zarur sharoitni yaratadi. "Kreativ pedagogika" fanining asoslari talabalar va pedagoglarda kreativlik sifatleri va ijoiy faoliyat ko'rsatish malakalarini samarali shakllantirishga xizmat qiladi.

Kreativ ta'lim usullari Ingliz adabiyotida "ijodkorlik" atamasi yangi narsa yaratish bilan bevosita bog'liq bo'lgan hamma narsani anglatadi; bunday yaratish jarayoni; ushbu jarayonning mahsuloti; uning mavzusi; kreativ jarayon qanday sharoitlarda; uni keltirib chiqaruvchi omillar va boshqalar. "Kreativlik" "ijodkorlik" bilan sinonimik tushuncha sifatida talqin qilinadi. Kreativ ta'lim usullari Ingliz adabiyotida "ijodkorlik" atamasi yangi narsa yaratish bilan bevosita bog'liq bo'lgan hamma narsani anglatadi; bunday yaratish jarayoni; ushbu jarayonning mahsuloti; uning mavzusi; kreativ jarayon qanday sharoitlarda; uni keltirib chiqaruvchi omillar va boshqalar. "Kreativlik" "ijodkorlik" bilan sinonimik tushuncha sifatida talqin qilinadi. Shaxsning, kreativ jarayonning, mahsulotning o'ziga xosligi ularning o'ziga xosligi, asosligi, topshiriqning adekvatligi va muvofiqligi (estetik, ekologik, shakl optimalligi, hozirgi vaqtda to'g'riligi va o'ziga xosligi). 4. Kreativ mahsulotlar tabiatan juda xilma-xil bo'lishi mumkin: matematikada muammoning yangi echimi, kimyoviy jarayonning ochilishi, musiqa, rasm yoki she'r yaratish, yangi falsafiy yoki diniy tizim, huquqshunoslikdagi yangiliklar, a. ijtimoiy muammolarni yangicha hal etish va boshqalar. Kreativ usullar talabalarning o'zlarining professional mahsulotlarini yaratishga qaratilgan. Kreativ o'qitish usullarining tasnifi:

1) intuitiv ("aqliy hujum", empatiya, ixtiro) - mantiqsiz harakatlarga, o'qituvchilarning intuitsiyasiga asoslangan;

2) algoritmik retseptlar va ko'rsatmalar (Sinektika usullari, "morfologik tahlil") - o'qituvchilar tomonidan o'quv mahsulotlarini yaratish uchun mantiqiy yordamni qurish;

3) evristik - o'qituvchilarga muammolarni hal qilishda yordam berish, ularning mumkin bo'lgan to'g'ri echimlariga "ishora qilish" va bunday echimlar variantlarini qisqartirish. Ixtiro qilish usuli - o'qituvchilarning ma'lum aqliy harakatlarining natijalariga ko'ra

ilgari noma'lum bo'lgan mahsulotni yaratish usuli. Usul quyidagi texnikalar yordamida amalga oshiriladi:

a) yangi ob'ekt yaratish uchun bir ob'ekt sifatini boshqasining sifati bilan almashtirish;

b) ob'ekt xususiyatlarini boshqa muhitda izlash;

v) o'rganilayotgan elementning o'zgarishi va bu o'zgarish natijasida olingan yangi ob'ekt xususiyatlarining tavsifi. "Agar ..." usuli. Talabalarga, masalan, boshqa kasbiy vazifani bajarsa, nima sodir bo'lishini tavsiflash va rasm chizish tavsiya etiladi. giperbolizatsiya usuli. Bilish ob'ekti, uning alohida qismlari yoki sifatlari ortib bormoqda yoki kamaymoqda: huquqiy ta'limda hali mavjud bo'lmagan yangilik ixtiro qilinadi. Aglutinatsiya usuli. Talabalarga ob'ektning haqiqatga mos kelmaydigan fazilatlarini, xususiyatlarini, qismlarini birlashtirish va ularni tasvirlash taklif etiladi. "Aqliy hujum" usuli - bu kreativ muammolarni guruh hal qilish usuli yoki kommunikativ hujum usuli (A. Osborn, AQSH, 1937). Usulning asosiy vazifasi munozara ishtirokchilarini fikrlash inertsiyasidan va stereotiplardan ozod qilish uchun juda ko'p g'oyalarni to'plashdir. Usulning xarakterli xususiyatlari quyidagilardir: ishtirokchilarning kreativ fikrini faollashtirishga e'tibor berish; shaxsning tanqidiyligi va o'zini o'zi tanqid qilishni kamaytiradigan vositalardan foydalanish (to'g'ridan-to'g'ri ko'rsatma va / yoki hamdardlikni, o'zaro yordam va ma'qullashni rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish), buning natijasida uning o'ziga ishonchi oshadi; maxsus tanlangan shaxslar guruhida ("g'oya generatorlari") erkin, cheksiz g'oyalarni yaratish asosida faoliyat yuritish - bu shaxsning intellektual qobiliyatlarini zaiflashtirish orqali ozod qilish sharoitida uning kreativ qobiliyatlarini rivojlantirishning asosiy yo'li. psixologik to'siqlar; shaxsning o'zini o'zi tanqid qilish darajasini pasaytirish va asl g'oyalarni xavfli deb ong ostiga o'tkazishning oldini olish; yangi g'oyalar paydo bo'lishi uchun sharoit yaratish; psixologik xavfsizlik hissini targ'ib qilish.

5-mavzu: Kreativ pedagogika fanini o'qitish metodlari. OTM pedagoglarida kreativlik sifatlarini rivojlantirish yo'llari

Reja:

1. Pedagoglarga xos kreativ sifati va ijodiy-pedagogik faoliyat malakalari.
2. Shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirishning samarali yo'llari.
3. Pedagoglarning kreativligini ifodalovchi belgilar va tamoyillar.
4. Kreativ ko'nikmalar va talabalarda kreativ ko'nikmalarni shakllantirish jarayonining mohiyati.
5. Pedagoglarning kreativlik imkoniyatlari va ularning tarkibiy asoslari.
6. Pedagoglarning kreativlik imkoniyatini aniqlovchi mezonlar va ularning darajalari.

Tayanch tushunchalar: *sifat, kreativlik sifatlari, malaka, ijodiy faoliyatni malakalari, kreativ sifatlarni rivojlantirish yo'llari, pedagoglarning kreativligini ifodalovchi belgilar, shaxs kreativligini rivojlantirish tamoyillari, pedagoglarning kreativligini ifodalovchi belgilar, pedagoglarning kreativlik imkoniyatlari, pedagoglarning kreativlik imkoniyatining muhim darajalari, shaxsning kreativligi darajasini aniqlovchi mezonlar.*

1. Pedagoglarga xos kreativ sifati va ijodiy-pedagogik faoliyat malakalari. Boshqa har qanday sifati (fazilat) kabi kreativlik ham birdaniga shakllanmaydi. Kreativlik muayyan bosqichlarda izchil rivojlantirilib boriladi. Xo'sh, shaxs faoliyatida kreativlik xususiyatlari qachondan namoyon bo'ladi?

Odatda kreativlik bolalarning faoliyatida tez-tez ko'zga tashlansada, biroq, bu holat bolalarning kelgusida ijodiy yutuqlarni qo'lga kiritishlarini kafolatlamaydi. Faqatgina ular tomonidan u yoki bu ijodiy ko'nikma, malakalarni o'zlashtirishlari zarur degan ehtimolni ifodalaydi. Bolalarda kreativlikni rivojlantirishda quyidagilarga e'tibor qaratish zarur:

- 1) ular tomonidan ko'p savollar berilishini rag'batlantirish va bu odatni qo'llab-quvvatlash;
- 2) bolalarning mustaqilligini rag'batlantirish va ularda

javobgarlikni kuchaytirish;

3) bolalar tomonidan mustaqil faoliyatni tashkil etilishi uchun imkoniyat yaratish;

4) bolalarning qiziqishlariga e'tibor qaratish

Tadqiqotchi N.Fayzullaeva pedagogik tafakkurga ega bo'lish uchun talabalar pedagogika oid bilimlarni puxta o'rganish asosida quyidagi ko'nikma, malakalarni o'zlashtira olishlari zarur deb hisoblaydi: pedagogikaning asosiy g'oyalari, konsepsiyalari, qonuniyatlarini va pedagogik hodisalarning rivojlanish qonuniyatlarini bilish; pedagogikaning eng muhim nazariy g'oyalari, asosiy

kategoriyalari va tushunchalarini bilish; asosiy pedagogik faktlarni bilish; ta'lim va tarbiyaning umumiy uslubi haqidagi amaliy bilimlarni egallash⁸.

Psixologiyada E.P.Torrens tomonidan shaxs kreativligini aniqlovchi test ishlab chiqilgan. E.P.Torrensning fikricha, shaxs kreativligi o'zida quyidagi belgilarni namoyon qiladi:

1) savollar, kamchiliklar va bir-biriga zid ma'lumotlarga e'tiborsiz bo'lmaslik;

2) muammolarni aniqlash uchun harakat qilish, ilgari surilgan taxminlar asosida ularning echimini topishga intilish

Bugungi kunda psixologiyada shaxs kreativligi uning faoliyatiga xos ikki jihatga ko'ra aniqlanmoqda. Bunda faoliyatning ikki jihatini yorituvchi testlardan foydalaniladi. Ular quyidagilardir (6-rasm):

Talabalarda kreativ fikrlash ko'nikmasini shakllantirishdan oldin sinfda qulay muhitni yaratish lozim. Kreativ muhitda ta'lim olayotgan talabalarda asta-sekin kreativ vazifalarni bajarishga nisbatan qiziqish ortadi, shuningdek, kreativ tafakkurga ega o'qituvchini kuzatish natijasida kreativ fikrlashga moyil bo'ladi (Sternberg & Williams, 1996). Kreativlik xarakteridagi o'quv-bilish muhiti talabalarda ta'lim jarayonida katta ahamiyatga ega bo'lgan tanqidiy va kreativ fikrlash ko'nikmasining rivojlanishiga olib keladi (Boykin & Noguera, 2011, 2012; Marks, 2000, as cited in Jensen, 2013)⁹.

Oliy ta'lim muassasalarida talabalarning kreativ tafakkurga ega bo'lishlari ularda ijodiy muhitning qanchalik tarkib toptirilganligiga bog'liq. *"To'laqonli kreativlik xarakteriga ega ta'lim muhitini yaratish puxta o'ylangan rejaga tayanadi. O'qituvchilar agarda o'zlarining kreativ o'qitish metod va strategiyalarini qo'llash (ya'ni keng ko'lamda o'ylash va kreativ fikrlash jarayonini tashkil etish)da katta samaradorlikka*

Fayzullaeva N. Pedagogik bilimlar – o'qituvchi kasbiy mahoratining nazariy asosi //Uzluksiz ta'lim j. – T.: 2006. 6-son. – 102-bet

Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014. – p. 6-7.

36erishishni istasalar, buni talabalar ongiga singdirishlari va o'z vazifalarini sidqidildan bajarishlari lozim (Higgins, Hall, Baumfield, & Moseley, 2005)¹⁰. Qolaversa, "kreativ xarakterga ega muhitdagina talabalar o'rganayotgan mavzuning mazmuni, o'quv axborotlar o'rtasidagi o'zaro aloqani tushunish imkoniyatiga ega bo'ladi va bu haqida fikrlash boshlashadi (Anderson et al., 2000)¹¹.

Ta'lim amaliyotining kreativ xarakter kasb eta olmayotganligi bir qator tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. M: xorijiy mamlakatlarda Begetto, Kaufman, Kirshner (2010), Sveller, Klark (2006) kabi tadqiqotchi-pedagoglar buning sabablari hamda ularni bartaraf etish shartlarini quyidagilar bilan izohlaydilar: *"Ko'p hollarda, o'qituvchilar fanning faqat mazmuni bilan tanishadilar, biroq fikrlash jarayoniga katta ahamiyat va e'tibor va talablar qanday rivojlanishlari mumkinligi haqida hech qanday ma'lumot bermaydilar. O'qituvchining palapartish yo'riqlar berish yondashuvining samaradorligi talabalar o'quv faoliyatini oshirishga yo'naltirilgan metod va strategiyalardan sezilarni darajada past (Beghetto, Kaufman, 2010; Kirschner, Sweller, Clark, 2006). Vaholanki, talablarda fikrlash ko'nikmasi bo'yicha yo'riqlarni aniq va tushunarli e tkazib berish uchun o'qituvchi (tanqidiy, kreativ) fikrlash usullari, ko'nikmalarni samarali shakllantirish yo'llari bilan talabalarni tanishtirish, orqali talabalar o'quv faoliyatini nazorat qilish va uni yo'naltirishi lozim"¹². Mualliflar*

tomonidan bildirilgan fikrlarning misollar yordamida yoritilganligi o'qituvchi va talabalarning kreativ fikrlash jarayonini tashkil etish to'g'risidagi fikrlarini oyinlashtirishga yordam beradi. "M: talabalar "Immigratsiya hodisasining mohiyati"ni "Aqliy hujum" strategiyasi asosida o'rganish jarayonda, eng avvalo, strategiyaning o'zi nimaligini, uni qanday qo'llash zarurligi haqidagi tushunchalarga ega bo'lishlari lozim"¹³.

Shaxs kreativligini rivojlantirish jarayonida "tabaqalashtirish", "davrlashtirish" tushunchalarining muhim ahamiyat kasb etishi e'tiborni tortadi. Xo'sh, bu ikki tushuncha qanday mazmuni ifodalaydi?

Tabaqalashtirish (lot. "diferentia" - "farqlanish", "darajalanish") - butunning turli bosqich yoki darajalarga ajratilishi.

Davrlashtirish (yunon. "peridos" - "doira bo'ylab aylanish") - muayyan hodisaning qandaydir yakunlangan jarayonni qamrab olgan vaqt birliklariga ajratilishi

Kreativ jihatdan rivojlanishda har bir shaxs hayotida davr va bosqich muhim ahamiyat kasb etadi. Demak:

Kreativlikning rivojlanish davri - ma'lum kreativlik sifatlarining rivojlanishi yakuniga etgan qandaydir vaqt birligi.

Kreativlikning rivojlanish bosqichi - muayyan kreativlik sifatlarining rivojlanganlik darajasi

Shunga ko'ra ma'lum davr vabosqichlardapedagoglardahamkreativlik sifatleri, ijodiyfaoliyatmalakalaririvojlanadi.

Kreativ tafakkurga ega talabalar: boshqa talabalarning xayoliga kelmagan g'oyalarni bildiradi; o'zlarini ifoda etishning o'ziga xos uslubini tanlaydi; ba'zan mavzu aloqasi yo'q yoki g'ayrioddiy savollar beradi; echimi ochiq qolgan vazifalardan zavqlanadi; g'oyalarni aniq dalillar asosida muhokama qilishni afzal ko'radi; muammoning echimini topishdanoan'anaviyyondashuvni tanlaydi. Pedagoglar kreativlik sifatleri bilan bir qatorda ijodiy faoliyatni tashkil etishga layoqatlilikni ifodalovchi quyidagi malakalargahamegabo'lishlari zarur:

Pedagoglarda kreativ faoliyatni tashkil etishga imkon beradigan malakalar guruhleri:

- 1) bilishga oid (gnostik) malakalar; 2) loyihalash malakalari;
- 3) ijodiy-amaliy (konstruktiv) malakalar; 4) tadqiqotchilik malakalari;
- 5) muloqotga kiruvchanlik (kommunikativ) malakalari; 6) tashkilotchilik malakalari;
- 7) izchillikni ta'minlovchi (protsessual) malakalar; 8) texnik-texnologik malakalar

Quyida ushbu malakalar guruhlarining mohiyati yoritiladi:

Bilishga oid (gnostik) malakalar:

- talabalarning yosh va individual xususiyatlari, jamoaning ijtimoiy-psixologik o'ziga xosligini inobatga olgan holda o'quv-tarbiyaviy vazifalarni aniq belgilash;
- zamonaviy ta'lim talablaridan kelib chiqqan holda o'quv-tarbiya jarayonini didaktik, psixologik va metodik jihatdan rejalashtirish va tahlil qilish;
- ta'lim va tarbiya jarayonlarini tashkil etishning samarali shakl, metod va vositalarni asosli ravishda tanlay olish;
- talabalar tomonidan o'quv dasturi talablaridan kelib chiqqan holda materiallarni o'zlashtirganlik natijalarini, o'quvchilarning tarbiyalanganlik va rivojlanganlik darajasini aniqlay bilish;
- talabalarning bilishga bo'lgan qiziqish, ehtiyoj va faolliklarini rivojlantirish bo'yicha turli ko'rinishdagi ishlarni olib borish;
- darsda, darsdan tashqari sharoitlarda, kuni uzaytirilgan guruhlarda, to'garak, klub yoki jamiyatlarda turli tarbiyaviy ishlarni olib borish;
- talabalar, ularning ota-onalari bilan individual ishlarni amalga oshirish;
- talabalarda sog'lom turmush kechirishga bo'lgan ehtiyojni shaxsiy va umumiy gigienaga amal qilish ko'nikmalarini, birinchi tibbiy yordam ko'rsatish malakalarini shakllantirish;
- ta'lim jarayonida turli ko'rsatmali qurollar, zamonaviy texnik vositalar, axborot va ilg'or pedagogik texnologiyalaridan foydalanish;
- didaktik material va ko'rsatmali qurollarni ishlab chiqish;
- ota-onalarni pedagogik bilimlar asoslari, bolalarning

asosiy yosh xususiyatlari, psixologik o'ziga xosliklari, turli yosh bosqichlarida farzandlar bilan ota-onalarga o'rtasida kechadigan munosabatlar mohiyatidan xabardor qilish;

- o'z-o'zini tahlil qilish, o'z-o'zini baholash va shaxsiy faoliyatda yo'l qo'yilgan kamchiliklarni tuzatish

Loyihalash malakalari:

- dars yoki tarbiyaviy tadbirlarning loyihalarini yaratish;

- dars yoki tarbiyaviy tadbirning texnologik xaritasini yaratish;

- dars yoki tarbiyaviy tadbir mohiyatini bosqichma-bosqich yoritish;

- ta'limiy yoki tarbiyaviy faoliyat maqsadini aniq belgilash;

- maqsadga mos keladigan vazifalarni aniqlash;

- o'quv materialining didaktik, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlarini bayon etish;

- o'quv yoki tarbiyaviy xarakterdagi material mazmunini shakllantirish;

- o'quv yoki tarbiyaviy material mazmunini ochib beradigan bir qancha ma'lumotlar o'rtasidagi o'zaro izchillikni ta'minlash;

- talabalarni mustaqil fikrlashga rag'batlantiruvchi savollar tizimini ishlab chiqish;

- dars yoki tarbiyaviy tadbirning metodik tuzilishini asoslash;

- dars yoki tarbiyaviy tadbir jarayonida bajariladigan pedagogik topshiriqlar tizimini aniqlash;

- yangi materialni bayon etishda turli zamonaviy yondashuvlarni qo'llash; - muayyan izchillikka ega test topshiriqlarini ishlab chiqish;

- talabalar bilim darajasini tashxislash jarayonini asoslash;

- talabalar jamoasi hamda alohida talabaning tarbiyalanganlik va rivojlanganlik darajasini baholash mexanizmini yaratish

Ijodiy-amaliy (konstruktiv) malakalar:

- alohida-alohida ma'lumotlardan foydalangan holda yaxlit o'quv va tarbiyaviy xarakterdagi materialni shakllantirish;

- o'quv materialini turli rasm, surat, jadval, diagramma, model va boshqalar bilan boyitish;

- o'ziga xos, original o'quv materialini tayyorlash; - mustaqil ravishda yangi metodni asoslash;

- o'quv mashg'uloti (dars) va tarbiya tadbiri uchun ko'rsatmali qurollar to'plamini yaratish;

- dars yoki tarbiyaviy tadbirning texnologik pasporti, xaritasini yaratish; - dars yoki tarbiyaviy tadbirda foydalanish uchun multimediy materiallarini yaratish;

- o'quv materialining taqdimot variantini tayyorlash;

- turli mavzulardagi tarbiyaviy tadbirlar uchun talabalarining faol ishtirokida video roliklar yaratish;

- dars konspektini tayyorlash;

- turli shakl va metodlarga asoslangan sinov topshiriqlari (savol, topshiriq, masala, misol, mashq, test), baholash mezonlarini ishlab chiqish;

- nazorat ishlarini tashkil etishga ijodiy yondashish

Tadqiqotchilik malakalari:

- ilmiy izlanish olib borish metod va vositalarini tanlash;

- manbalar bilan ishlash (nazariy tahlil, muhim ma'lumotni topish, tezis, konspekt, referat, kartoteka bilan ishlash, adabiyotlar ro'yxatini tuzish);

- nashr manbalari va axborot texnologiyalari (Internet) materiallari bilan tanishish;

- anketa so'rovini tashkil etish;

- zamonaviy pedagogik muammolarni aniqlash, dolzarbligini asoslash;

- mavjud manbalar asosida muammoning ishlanganlik darajasini o'rganish;

- pedagogik tajriba olib borish metodikasini ishlab chiqish;

- uch (yoki to'rt) bosqichli pedagogik tajribani ilmiy-metodik tashkil etish;

- ilmiy maqola, axborot va hisobot tayyorlash; - ilmiy maqolalarni nashrga tayyorlash;

- pedagogik tajriba natijalarini umumlashtirish va tahlil qilish; - tahlil natijalarini matematik-statistik tahlil qilish;

- statistik tahlil natijalariga ko'ra xulosa chiqarish va ilmiy-tavsiyalarni ilgari surish;

- pedagogik tajriba natijalarini muhokama qilish (savollar qo'yish, shaxsiy fikrni bildirish, tanqidiy fikrlarni ayta olish, amaliy takliflar berish)

Muloqotga kiruvchanlik (kommunikativ) malakalari: - talabalar, ota-onalar, ta'lim muassasasi rahbariyati, hamkasblar

bilan muloqotda turli shakl, metodlardan foydalanish;

- pedagogik amaliyotning barcha ishtirokchilari bilan amaliy, ishchanlik yoki shaxsiy munosabat o'rnatish;
- talabalarga ma'lumotlarni etkazishning samarali yo'l va vositalarini topish;
- topshiriqlar yuzasidan talabning javobi yoki shaxsiy fikrlarini tinglay bilish;
- pedagogik jarayonlarda yuzaga keladigan nizolarning oldini olish, bartaraf etish yoki rivojlantirish;
- jamoa va turli bosqichdagi talabalar o'rtasida o'zaro munosabatlarni mustahkamlash;
- jamoada sog'lom raqobatga asoslangan muhitni qaror toptirish; - talabalarining faoliyatlarini rag'batlantirish;
- talaba javobidagi xato yoki xatti-harakatidagi kamchiliklarga munosabat bildirish;
- talabalar bilan ta'limiy hamkorlikka erishish

Tashkilotchilik malakalari: - talabalarining o'quv-bilish faoliyatini boshqarish;

- talabalarda ilmiy bilimlarni o'zlashtirish ko'nikma, malakalarini shakllantirish;
- dars jarayonida vaqtni to'g'ri taqsimlash va rejani samarali bajarish; - talabalar bilan individual ishlarni tashkil etish;
- guruh jamoasi bilan jamoaviy yoki guruhli ishlarni olib borish;
- talabalarda ta'lim muassasasi ichki tartib-qoidalariga rioya etish ko'nikmalarini shakllantirish;
- talabalarga o'quv va ijtimoiy topshiriqlarni berish; - o'quvchilarning diqqatini boshqarish;
- talabalar o'rtasida bahs-munozara tashkil etish va uni boshqarish; - darslarda o'yin texnologiyalaridan foydalanish;
- talabalarining o'quv faolliklarini oshirish, ularning mustaqilligini ta'minlash;
- kichik guruhlarni shakllantirish asosida topshiriqlar bajarilishini ta'minlash;
- talabalar bilan hamkorlikda tarbiyaviy ishlar ro'yxatini ishlab chiqish

Izchillikni ta'minlovchi (protsessual) malakalar:

- o'quv materialini mazmunini bayon qilishda nutqiy izchillikni ta'minlash; - og'zaki va yozma nutqni bayon qilishda o'zaro izchillikni qaror toptirish;
 - talabalarining mavjud bilimlari bilan yangi o'zlashtiriladigan bilimlar o'rtasida muayyan izchillikni yuzaga keltirish;
 - talabalarining mavjud hayotiy qarashlarini yangi g'oyalar bilan boyitish;
 - darsda va darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarida talabalarni faol faoliyatga undovchi metodlardan foydalanishda muayyan izchillikka erishish;
 - talabalar BKM darajasining DTS talablariga muvofiq kelishida ma'lum izchillikka erishish;
 - guruh jamoasining ijtimoiy-psixologik holatini o'rganish metodlaridan foydalanishda pedagogik faoliyat izchilligini ta'minlash;
 - talabalarining tarbiyalanganlik va rivojlanganlik darajasini baholashda doimiy izchillikka erishish
- Texnik-texnologik malakalar:**
- ta'lim jarayoniga zamonaviy texnik vositalarini tatbiq etish;
 - dars jarayoni mazmunini texnologik pasport va texnologiya xarita yordamida yoritish;
 - o'quv materialini mazmunini yorituvchi slaydlarni tayyorlash;
 - o'quv mashg'ulotlarini axborot texnologiyalari, interfaol metodlar yordamida tashkil etish;
 - ixtisoslik fani xususiyatidan kelib chiqqan holda turli texnik vositalardan foydalanish;
 - darslarda proektorni qo'llay olish;
 - o'quv materiallarini audio va video yozuvlari, taqdimot asosida bayon qilish;
 - talabalarda o'quv materialini mustahkamlash va o'quv topshiriqlarini berishda axborot texnologiyalarini qo'llash;
 - kompyuter imkoniyatlaridan foydalanishga doir o'quv topshiriqlarini ishlab chiqish;
 - talabalarining BKMni baholashni kompyuter asosida tashkil etish;
 - talabalarining bilim olganlik va tarbiyalanganlik

darajalarini tashxis qilishda kompyuter yordamiga tayanish va b.sh.

2. Shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirishning samarali yo'llari. Aytib o'tilganidek, barcha shaxslarda bo'lgani kabi pedagoglarga ham kreativlik sifatleri o'z-o'zidan rivojlanmaydi. Shunga ko'ra tadqiqotlarda shaxs (jumladan, pedagoglar)da kreativlik sifatlarini muvaffaqiyatli rivojlantirishning bir qator yo'llari yoritiladi.

Patti Drepeau¹⁴ tomonidan ham shaxs (jumladan, pedagoglar)da kreativlik sifatlarini muvaffaqiyatli rivojlantirishning to'rtta yo'li ko'rsatilgan (6-rasm):

Quyida mazkur yo'llarning mohiyati xususida so'z yuritiladi.

1-yo'l: kreativ fikrlash ko'nikmasini shakllantirish. Bunda asosiy urg'u kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish asosiy e'tibor markazida bo'lib, talabalar fe'llar yordamida kreativ xarakterdagi harakatlarning mohiyatini ifodalashga yo'naltiriladi. Xususan, o'qituvchilar kreativ fikrlash ko'nikmasini samarali shakllantirish maqsadida talabalarga ularni fikrlashga undovchi savollar tarkibida zarur fe'llarning bo'lishiga e'tibor qaratiladi. Bu holat misollar bilan tushuntirilsa, talabalardan "yurak va qon aylanish tizimi o'rtasidagi bog'liqlikni ta'riflab bering" mazmunidagi nazorat savoli ularda kreativlikni shakllantirmaydi. Zero, savol tarkibidagi "ta'riflab bering" tushunchasi o'z mohiyatiga ko'ra "mavjud bilimlaringizni birma-bir aytib o'ting" deyish bilan teng.

Nazorat savollarini berishda talabalarni fikrlashga undovchi so'z (fe'l)lardan foydalanish ularning kreativ fikrlashlarini osonlashtiradi. Shu sababli shaxsda kreativ sifatlarini shakllantirishning birinchi yo'lga ko'ra pedagoglar turli, antiqa, noan'anaviy hamda puxta javobni berishga majbur qiluvchi so'z (fe'l)lardan foydalanishlari maqsadga muvofiqdir. M: "bog'liqlikni toping", "yarating", "bashorat qiling", "fikrni mantiqan bayon eting", "tasavvur qiling" kabi so'z (fe'l)lardan foydalanish amaliy jihatdan samarali sanaladi.

Agarda pedagog talabalardan "yurak va qon aylanish tizimi o'rtasidagi bog'liqlikni ta'riflab berish"ni talab qilish o'rniga, "yurak va qon aylanish tizimi o'rtasidagi bog'liqlikning barcha turlarini keltirish"ni so'rashi lozim. Natijada talabalar ham mavjud bilimlarni umumlashtirish, ham yangi fikr va g'oyalarni ilgari surish

imkoniyatiga ega bo'ladi.

Pedagoglar birinchi yo'lni qo'llash - talabalarda kreativlik ko'nikmasini shakllantirishda yosh o'qituvchilarning "Kreativlik xaritasi"dan foydalanishlari maqsadga muvofiqdir.

2-yo'l: amaliy kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish. Pedagoglar talabalarda kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishda ko'rsatmali metod va usullardan foydalanadi. Bu o'rinda savollardan foydalanish faqat qisqa muddatda yordam berishi mumkin, biroq, talabalarda interfaollik va kirishimlilikni rivojlantirmaydi.

Patti Drapeau o'z asarida bir qator talabalarda interfaollik va kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali bo'lgan yo'l va metodlarni keltirib o'tadi. Xususan:

- Veb-saytlar bilan ishlash; - vizuallashtirish;
- barcha nuqtai nazarlarni inobatga olish;
- muhim g'oyalarni turli vaziyatlarda va o'rinli qo'llash (g'oyani boshqa sharoitga ko'chirish - transformatsiya);
- ramziylashtirish kabi yo'llar; - "Aqliy hujum";
- "Keys-stadi" kabi metodlar¹⁵.

3-yo'l: kreativ faoliyat jarayonlarni tashkil etish. Mazkur yo'l talabalarni muammoni echish va innovatsion g'oyalarni ilgari surish jarayonida kreativ, ijodiy fikrlashga urg'u beradi. Mazkur jarayonlarda kreativ metod va usullar faol qo'llanilmasa-da, kreativ fikrlash yuz beradi. M: "Yurak va qon aylanishi tizimi o'rtasidagi bog'liqlikni topish" (Isaksen & Treffinger, 1985). Topshiriqni bajarar ekan, talabalar odamning qon aylanishi tizimi bilan bog'liq turli muammolarni tahlil qiladi. Natijada ushbu jarayonda ko'p tomonlama fikrlash, mushohada yuritish ro'y beradi.

4-yo'l: kreativ mahsulot (ishlanma)lardan foydalanish. Bu yo'lni tutishda pedagog talabalarga "Odamning qon aylanish tizimi" mavzusida Power Point dasturi yoki multimediya yordamida taqdimotni yaratish topshirig'ini berishi mumkin. Taqdimotni tayyorlash jarayonida talabalarda kreativ fikrlash ko'nikmalari faol rivojlanadi.

Talabalar o'zlarining kreativ fikrlash qobiliyatlarini qulay muhitda to'la namoyon qilishlari mumkin. Agar talabalarda muvaffaqiyatsizlikka uchrash qo'rquv hissi mavjud bo'lsa, fikrni

noto'g'ri ifodalashdan hadiksirasalar, tanqidga uchasalar bunday vaziyatda ular kreativ fikrlash ko'nikmalarini samarali shakllantirish yoki rivojlantirish mumkin bo'lmaydi. Talabalarda kreativlikni odatga aylantirish orqaligina kreativ fikrlash ko'nikmasini muvaffaqiyatli shakllantirish mumkin.

Bu jarayonda ular tomonidan mavzu mazmunining puxta anglanishi va kreativ fikrlash ko'nikmalarini baholashda qo'llaniladigan metod va vositalar (3-mavzu) muhim ahamiyat kasb etadi¹⁶.

Shaxsan Siz nima deb o'ylaysiz: oliy ta'lim muassasalarida talabalarni kreativ fikrlashga undash jarayonida mazkur yo'llardan qay tartibda foydalanish kutilgan natijalarni kafolatlaydi. Bu o'rinda Patti Drapeau quyidagi maslahatni beradi: "Bir manzildan ikkinchi manzilga borish uchun biz ikki va undan ko'p yo'nalishlarni bosib o'tamiz. Bu fikr quyida biliriladigan ko'rsatmalarga ham taalluqlidir. O'qituvchi dars jarayonida bir yoki bir nechta (yuqorida keltirigan) yo'llardan foydalanishi mumkin. O'qituvchi kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantiruvchi fe'llarni (1-yo'l) qo'llashga qaror qilsa, u bevosita kreativ muammolarni hal etish (3-yo'l) ustida ish olib borayotgan talabalarni kreativ fikrlash strategiyalari (2-yo'l)dan foydalanishga ham samarali jalb etadi. Dars esa kreativ mahsulotni (4-yo'l) ishlab chiqish bilan yakunlanadi. Kreativ fikrlash jarayonini mohiyatini yorituvchi xarita o'qituvchilarga dars jarayonida namoyon bo'ladigan kreativlik darajasi, turini aniqlashga yordam beradi"¹⁷.

Ko'p holatlarda o'qituvchilar hamda talabalarining o'zlari ham shunday savolga duch kelishadi: kreativ fikrlash jarayonining odat sifatida namoyon bo'lishiga erishish mumkinmi? Bu o'rinda Patti Drapeau shunday fikrlarni ilgari suradi: "Miya tadqiqotlari kreativ fikrlash ko'nikmasini rivojlantirish usullari va uni qanday qilib odatga aylantirish mumkinligini tushunish imkonini beradi. Kreativlik miyaning old (g'oyalar yuzaga keladigan) va chekka (tahlil qilish) sohalarining o'zaro muvofiqlikda ishlashi va dopamin (kishining o'zini yaxshi his etishiga yordam beruvchi) moddasining ishlab chiqarilishi natijasida ro'y beradi. Ta'lim olish miyada kichik burmalarining paydo bo'lishiga olib keladi hamda

miyaning faol ishlashi natijasida bu jarayon kuchayadi. Inson miyasi obraz, bashorat, xis tuyg'u, emotsiya va ma'no boy ma'lumotlar olishni ma'qul ko'radi. "Agarda ma'lumot hech qanay hissiyot va fikriy jarayonlardan holi bo'lsa, u miyada saqlanmaydi" (Willis, 2006, p. 44). Biroq, kreativ fikrlash miyada uning "ta'lim olish va o'rganish metodlariga zid bo'lgan" yangi usullarni qo'llash va noan'anaviy, orginal g'oyalarning ishlab chiqilishini taqozo etadi (DiSalvo, 2011, 1-bob). Kreativ fikrlash ko'nikmasini mashq qildirish natijasida talabalar faqatgina o'rnatilgan aloqalarga tayanibgina qolmay, balki miyada yangi, ma'noga boy aloqalarni o'rnatish, yangi g'oyalarni ishlab chiqish va yangicha fikrlashga moyil bo'ladilar. Doimiy ravishda olib borilgan mashqlar natijasida yangicha kreativ fikrlash odatiy va avtomatik xarakterga ega bo'ladi. Inson miyasi doimo to'g'ri ishlashga odatlangan, ya'ni, miya uchun faqat birgina to'g'ri javob mavjud bo'ladi. Vaholanki, bu kreativlik emas. Kreativlik – talabalarining o'z qarashlarini himoya qilish jarayonida barcha javoblar to'g'ri bo'lishi mumkin degani. Kreativlik muhitiga singib ketish sanaladi. Shu sababli kreativ fikrlashni odatga aylantirish uchun talabalar mazkur jarayonga ishonch bilan qaray olishlari lozim.

Talabalar kreativlik rag'batlantirilsa va samimiy muhit yaratilsagina, kreativ fikrlashni odatga aylantira oladilar. Kreativ muhitda o'qituvchi va talabalar boshqalarga nisbatan samimiy munosabatda bo'lishni va ularning fikr mulohazalarini hurmat qilishni o'rganadilar. Xato qilishdan yoki muvaffaqiyatsizlikka uchrashdan qo'rqish, haddan tashqari baxolarga e'tibor qaratish, boshqalardan ajralib turish, mensimaslik va tanqidga uchrashdan, kamsitilishdan qo'rqish xissi mavjud talabalarda kreativlik odatga aylanmaydi. Kreativlikni odatga aylantirish, talabalarining o'qishdagi muvaffaqiyat va o'z-o'ziga bo'lgan hurmatni oshirish faqatgina kreativ fikrlashni muvofiq ravishda qo'llash orqali va sog'lom muhitdagina erishish mumkin"¹⁸.

Xorijiy pedagoglar, xususan, Patti Drapeauning fikricha, bir shaxsning, ayniqsa, o'qituvchining kreativligi boshqa (talaba)larni ijodiy jarayonni tashkil etishga ruhlantiradi.

"Kreativlik yuqumlilik xususiyatiga egadir; kreativ bo'lish uchun kishi ko'proq kreativ insonlar bilan muloqot qilishi va hamisha izlanishda bo'lishi lozim. Har qanday ko'nikmani shakllantirish mumkin bo'lganiday, kreativ fikrlash qobiliyati yoki ko'nikmasini ham rivojlantirish mumkin. Bu talabalarga ham taalluqli bo'lib, kreativlik ustida ishlash talabalarga noodatiy tarzda fikrlashga yordam beradi. Biroq, talabalarni ruhlantirish va kreativ bo'lishga undash o'qituvchining qay darajada malakali ekanligiga bog'liq. Kreativlik bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar va kreativlik nazariyachilarining ishlari talabalarda kreativlik ko'nikmasini shakllantirishda qo'llanma sifatida xizmat qiladi (2.1-jadval). Bu auditoriyadagi muhit, talabalarda fikrlash tarzining shakllanishi, o'qituvchining yondashuv va strategiyalari elementlarini o'z ichiga oladi".

Talabalarda kreativlikni shakllantirish

Talabalarni - qiziqarli;

- murakkab vazifalar;

- aniq maqsad va vaqt bilan ta'minlash

Talabalarga ...kreativlik muvozanatsizlik xissini yuzaga keltirishini anglatish;

- bezovtalik va qo'rquv hissidan xalos bo'lishga yordam berish;

- kreativ fikrlash ko'nikmalarini boshqa ko'nikmalar bilan rivojlantirishga yordam berish;

- "qutqarib" qolish emas, balki yo'l yo'riq ko'rsatish Talabalarni ...

- suhbatlar orqali rag'batlantirish;

- konstruktiv sharhlar bilan ta'minlash;

- yangi ko'rsatmalar bilan tanishtirib borish Talabalar ...

- o'zlarida kreativlikning boshqa turlarini ham rivojlantira olishlari;

- guruhda ishlay olishlari;

- hissiy jihatdan erkin va ijobiy fikrlarga ega bo'lishlari uchun poydevor bo'ladigan muhitni yaratish

Talabalarda kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda o'qituvchi alohida o'rin tutadi. Bu jarayonda "o'qituvchining roli auditoriyada kreativlik muhitini yaratishdan iborat. Pannels va Klakstonlar (2008) qayd etganlaridek, muhit (auitoriya haqida gap

ketganida maqsad va vazifalar) kreativlikni shakllantirishga ta'sir etadi, boshqa tadqiqotchi

Piirtoning (2004) fikricha esa, kreativlik tavakkal qilishni talab etadi. Vaholanki, o'qituvchi sinfda talabalar o'zini erkin seza oladigan va o'z fikrlari, g'oyalari bilan bo'lisha oladigan muhit yaratishi lozim. Talabalar kreativlik sinf xonasida o'z g'oya va fikrlarini turli yo'llar bilan ifoda etishlari mumkin va ular buni qadrlamoqlari lozim. Talabalar miyada yuz berayotgan jarayonlarni yanada faollashtirish uchun o'rnatilgan qonun qoidalar, standartlardan chetga chiqib, turli savollar berishda erkin harakat qilishlari kerak. O'qituvchi talabalardagi kreativlikni noodatiy g'oyalarni o'rtaga tashlash va ularni verbal va noverbal tarzda rag'batlantirish orqali qo'llab quvvatlaydi. O'qituvchining talabalar berayotgan kreativ g'oyalariga nisbatan to'g'ri munosabati ularning mumkin bo'lgan va mumkin bo'lmagan shartlarni anglashida muhim ahamiyatga ega. Mazkur elementlarning barchasi o'qituvchi-talaba munosabatining muhim qismi bo'lib, talabalar muvaffaqiyatini ta'minlaydi (Hattie, 2011)".

Muayyan omillar pedagoglarda kreativlik sifatleri, malakalarini rivojlantirishga to'sqinlik qiladi. Shu sababli pedagogik jarayonda o'qituvchilar ushbu omillarni bartaraf etishga e'tibor qaratishlari lozim. Quyidagi omillar shaxsda kreativlikni rivojlantirishga to'sqinlik qiladi:

1) o'zini tavakkaldan olib qochish;

2) fikrlash va xatti-harakatlarda qo'pollikka yo'l qo'yish;

3) shaxs fantaziyasi va tasavvurining yuqori baholanmasligi;

4) boshqalarga tobe bo'lish;

5) har qanday holatda ham faqat yutuqni o'ylash

"Kreativ muhitda o'qituvchi talabalar diqqat-e'tiborini jalb etish maqsadida biror bir yangilikdan foydalanadi. Qiziquvchanlik va shubhani uyg'otuvchi ma'lumot, talabalarni o'ziga jalb etib, ularda o'qishga bo'lgan intilishni kuchaytiradi (Koutstaal, 1997; Willis, 2006). Olib borilgan miya taqiqotlari shuni ko'rsatdiki, yangilik hamisha miyani faollashtiradi. O'qituvchi talabalarni yangi ma'lumot va manbalar bilan ta'minlaganda yoki yangi strategiyalarni qo'llaganda, miya "uyg'onadi" va e'tibor

qaratadi. Masalan, biror bir adabiy asar qahramoni yoki tarixiy shaxsga o'xshab kiyinish, tarixiy buyum yoki zamonaviy predmetlardan foydalanish, musiqa eshittirish, latifalar aytish, sinf xonasidagi jihozlar o'rnini almashtirish, o'yinlar o'ynash (bu o'rta maktab o'quvchilari va oliy ta'lim muassasalari talabalariga ham birdek taalluqli), dars shaklini o'zgartirish.

Kreativ muhitda o'qituvchi talabalarga tez-tez tanlash imkonini beradi. Tanlov kreativlikni shakllantirishda muhimdir (Sprenger, 2010) va u talabalarni ruhlantirib, ularga o'qishni nazorat qilish imkonini beribgina qolmay, balki huquq va imkoniyatlarini kengaytiradi. Tanlov huquqi nafaqat o'qituvchi-talaba munosabatini yaxshilash, balki har ikki tarafning ham individualligini ifodalashga zamin yaratadi (Deci, 1995). Tanlov huquqi faqat bir tomonlama bo'lishi ham mumkin, ya'ni tanlov talaba tomonidan mustaqil ravishda amalga oshirilishi va yakuniy natija ikki yoki undan ko'p shaklda taqdim etilishi mumkin".

Oliy ta'lim muassasalarida ham o'qituvchilar talabalarda kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishda ularning jamoa bo'lib, kichik yoki katta guruhlarda ishlashlari uchun zarur shart-sharoitni yaratib bera olishlari zarur. Zero, katta va kichik guruhlarda ishlash jarayonida bildirilgan har qanday fikrni kreativ jihatdan rivojlantirish imkoniyati yuzaga keladi.

"O'qituvchi kreativlik darslarida jamoa tuyg'usining ahamiyatini angalagan holda, doimiy ravishda guruhlarni o'zgartirib, talabalarda jamoa bo'lib ishlash, boshqalar qobiliyati va mahoratini hurmat qilish ko'nikmasi shakllantiradi. Vaholanki, yakka tartibda ishlash ma'lum vaziyatlarda samara bersa, kreativlik darstarida kichik guruhlarda ishlash maqsadga

muvofiqdir, chunki kreativlik ko'nikmasi ijtimoiy fenomendir (Farrell, 2001; John-Steiner, 2000; Sawyer, 2003, 2006b); Soyerning fikriga ko'ra, kreativ qarashlar jamoa bo'lib ishlash jarayonida va kreativ hamkorlik natijasida shakllanadi (Sawyer, 2006a, p. 42).

O'quvchilarni kichik guruhlariga bo'lish mezonlari:

- talabalarni **ma'lum sohadagi qobiliyatlariga** ko'ra kichik guruhlariga bo'lish; talabalarni bunday qobiliyatiga ko'ra bo'lish aslo kreativ fikrlash ko'nikmasiga bog'liq bo'lmasligi lozim. Bunday guruhlarda talabalar erkin harakat qila olishlari va vaqti kelsa boshqa guruhga o'tishga tayyor bo'lishlari lozim;

- **hamkorlik guruhlari** talabalarning qiziqishlari asosida tashkil etiladi; bunday guruhlar turli bilim va qobiliyat darajasiga ega talabalardan iborat bo'lishi ham mumkin. Ko'p hollarda bunday guruhdagi talabalar ma'lum bir rol, ya'ni mas'uliyatni o'z elkalariga oladilar. Mazkur guruhni shakllantirishda asosiy e'tibor talabaning kognitiv hohish-istalariga emas, balki uning ilmiy va ijtimoiy bilimiga beriladi;

- **moslashuvchan guruhlar** talabalarning individual ehtiyojlari, qiziqishlari va hohish-istalari asosida tashki etiladi. Guruhning qiziqishlari o'zgarsa, shunga ko'ra uning a'zolari ham o'zgaradi. Bunday guruh talabalarda moslashuvchanlik ko'nikmasini shakllantiradi.

O'qituvchi talabalar muvafaqqiyatga erishishlari uchun ularni qiziqarli, murakkab vazifalar va aniq maqsad va vaqt bilan ta'minlaydi. Ma'lum vazifani bajarish jarayonida talabalar ishga "berilib" ketishlari sababli ular vaqt tushunchasini unutib qo'yadilar (Csikszentmihalyi, 1996). Vaholanki, talabalar maktab sharoitida kamdan-kam bunday holatga tushsalarida, o'qituvchilar bunday mug'hitni yaratishga intilishlari lozim".

4. Kreativ ko'nikmalar va talabalarda kreativ ko'nikmalarni shakllantirish jarayonining mohiyati. "Kreativlik otasi" nomi bilan mashhur Pol Torrans to'rtta kreativlik ko'nikmasini aniqlagan (1987a). Uning olib borgan tadqiqotlari shundan dalolat beradiki, mazkur kreativ ko'nikmalarni shakllantirish va ularni baholash mumkin (7-bob):

1. Ravonlik. Ko'plab g'oyalarni o'ylab topish ko'nikmasi ko'p degan so'zga asoslanadi.

2. Moslashuvchanlik. Turli g'oyalarni o'ylab topish ko'nikmasi o'zgartirish degan so'zga asoslanadi.

3. O'ziga xoslik. Boshqalarga o'xshamagan, ajralib turuvchi g'oyani o'ylab topish ko'nikmasi noyob degan so'zga asoslanadi.

4. Yaratuvchanlik. G'oyalarni kengaytirish ko'nikmasi qo'shish degan so'zga asoslanadi.

Kreativlik darslarida talabalardan ajoyib g'oyalarni o'ylab topish (o'ziga xoslik); ularni kengaytirish (ishlab chiqish); yoki boshqa g'oyalar bilan solishtirish va ulardagi bog'liqlikni topish (moslashuvchanlik) talab etilganda, mazkur ko'nikmalar bir-biri bilan kesishadi.

Ravonlik

Kreativ ravonlikning asosiy maqsadi talabalarda bir emas, balki bir nechta g'oyalarni o'rtaga tashlash ko'nikmasini shakllantirishdan iborat. Son asosiy maqsaddir; bir qator g'oyalar ichidan bir yoki undan ko'p maqbulini topishimiz mumkin. Ko'p hollarda o'qituvchilar talabalarda ravonlik ko'nikmasini shakllantirish uchun "aqliy hujum" strategiyasidan foydalanadilar. Bu mashq og'zaki yoki yozma (g'oyalarni qo-g'ozga yozib, keyingi talabaga qo'shimcha g'oyalar kiritish uchun uzatishi lozim) tarzda bajarilishi mumkin. "To'xta va boshla" mazmundagi "Aqliy hujum" mashqida talabalar g'oyalarni o'rataga tashlab, ularni tahlil qiladilar va baholaydilar, so'ng bu yana bir bor qaytariladi. Talabalar bu mashqda yaxshi natijalarga erishsalar,

ulardagi kreativlik ko'nikmasi erkin va ravon fikrlash ko'nikmasi bilan chambarchas bog'liq bo'ladi. Agarda aksi bo'lsa, doimiy mashq va tajriba yordamida yashxi natijalarga erishi mumkin.

O'qituvchi mazkur mashqni bajarishda qiyinchilikka uchragan talabalarni kuzatishi tabiiy. Faqatgina yuzaki ma'lumotga ega bo'lgan talabalar cheklangan bilimga ega bo'lganliklari sababli turli va qiziqarli g'oyalarni o'ylab topishda qiynaladilar. Ba'zi hollarda esa, e tarlicha ma'lumot va bilimga ega talabalar ham mazkur mashqni bajarishda qiyinchilikka uchrashlari mumkin. Bunday vaziyatda o'qituvchi quyidagi strategiyalardan foydalangan holda talabalarga yordam berishi mumkin:

☞☞Sinfda talabalarga ruh bag'ishlovchi muhitni yaratish. O'qituvchi talabalarga sinfdagi barcha buyumlar, jihoz, deraza va devorga osilgan rasm, jadval, sxemalarga e'tibor qaratishni va ularga sinchiklab qarashni so'raydi. Sinfdagi barcha narsalar talabalarda

qanday g'oyalarning paydo bo'lishiga sabab bo'ldi. Ularga bu jihoz va buyumlar nimalarni eslatdi yoki qanday ma'lumot bilan bog'liqligi bor? Masalan, agarda talabalar sunami haqida "aqliy hujum" mashqini bajarayotgan bo'lsalar, tashqarida nur sochib turgan quyosh ularga sunami quyoshli kunda ro'y berishini eslatishi mumkin.

☞☞Yangi g'oyalarni o'ylab topishda talabalar qiziqishlaridan foydalanish. "Aqliy hujum" mashqi ma'lum bir adabiy asar haqida bo'lsa, asar qahramonlari xarakteri va ularning hattiharaktlarini ular yoqtirgan asar qahramonlari, televizion ko'rsatuv ijodkorlari yoki mashhur sportchilarning fe'l-atvori va hattiharakatlari bilan solishtirishlari mumkin.

Talabalar kreativlikda ravonlik va erkinlikka erishmasalar, mashq va darslar jarayonida ularning miyasiga birinchi kelgan g'oyagagina tayanib qoladilar, vaholanki bunday g'oya boshqalarning g'oyasida ajralib turmaydi va talabani keng fikrlashidan dalolat bermaydi. Qolaversa, muammoning echimini topishda qancha ko'p g'oya topilsa, to'g'ri javob yoki variantni tanlash imkoniyati shuncha katta bo'ladi. Masalan, tarix darsi jarayonida evropalik bosqinchilar Amerika mintaqasiga ilk bor qadam qo'yganda ular topgan birinchi narsa "kompyuter" degan javob ham noto'g'ri bo'lar edi; javoblar berilayotgan savollar doirasida bo'lishi lozim. Savol qancha ko'p detallarni o'z ichiga olsa, talabalar ham muvofiq ravishda javob topishga harakat qiladilar.

Moslashuvchanlik

O'quvchilar keng fikr yurita olsalar, vaziyat va muammoga ham bir qancha va turli echim topadilar. Talabalarda moslashuvchanlikni ular turli nuqtai-nazar va fikrlarni inobatga olganlari va ularni tahlil qilganlarida, turli fikrlarin bir-biri bilan solishtirganda va ularning o'hshash va farqli tomonlarin topganlarida va nihoyat muvafaqqiyatga erishib, yaxshi natijalar ko'rsatayotganlarida kuzatish mumkin.

Moslashuvchan bo'lish uchun talabalar ma'lumotning faqat yuzaki qismini emas, balki uning chuqur mohiyatini anglab e'tishlari lozim. Moslashuvchanlik ko'nikmasini shakllantirishda talabalar

amaliyot bilan ta'minlansa va ularga yo'l-yo'riq ko'rsatilsa, kelgusida turli g'oyalarni topishda bu kuchli stimul bo'lib hizmat qiladi. Agarda talaba ko'plab g'oyalar topgan bo'lsa, u moslashuvchanlikni emas, balki ravon fikrlashni namoyon qilmoqda, chunki bunda barcha e'tibor bitta yoki bir turdagi javoblarga qaratiladi. Talabalarda moslashuvchalik ko'nikmasini shakllantirishda soni jihatdan ko'p emas, balki turli mazmundagi g'oyalarni topish kerakligini alohida ta'kidlab o'tish lozim.

Muammoning mazmunini chuqur anglagan holda ham, talabalar turli g'oyalarni topishda qiynaladilar yoki umuman bunga qodir bo'lmaydilar. Bu esa, o'z o'rnida, ularda moslashuvchanlik ko'nikmasini shakllantirish kerakligidan dalolat beradi.

Tajriba va doimiy mashq yordam bersada, o'qituvchi talabalarga murabbiy sifatida turli strategiyalardan foydalanishni o'rgatishi kerak. Talabalarga turli g'oyalar turli toifa (kategoriyalar)ga bo'linishini anglashida yordam berish mumkin. M: "hayvonlar" kategoriyasiga talabalar hayvonlar nomlarini keltiradilar. Birozdan so'ng, "taomlar" kategoriyasiga talabalar avval milliy keyin boshqa halqlar taomlari ro'yxatini tuzadilar. Mashq shu yo'sinda davom etadi. Bu talabalar bir kategoriya, ya'ni bir fikrdan ikkinchisiga o'tish va unga tezda moslashish ko'nikmasini o'zlashtirmaguncha davom etadi. Talabalarda bunday ko'nikma shakllangach, ulardan moslashuvchanlik bilan fikrlashni talab qilish mumkin. Masalan, "Agarda Zolushka etim va kambag'al bo'lmaganida, voqealar rivoji qanday tus olgan bo'lardi?" va "Janubiy shtatlar fuqarolik urushi davrida qanday strategiyani qo'llanganda urushda g'olib bo'lardi?". Turli kategoriyalarga mansub savollar talabalarda moslashuvchanlik ko'nikmasini rivojlantiradi.

Talabalarni birgina kategoriyada "qotib" qolishini oldini olish uchun majburiy solishtirish strategiyasini qo'llash mumkin. M: o'qituvchi "intilganga tole yor" shiori Zolushka voqeasi yoki matematik tenglama, "perpetuum mobile", ya'ni abadiy g'ildirakka nisbatan qanday qo'llanilishi mumkinligi haqida so'rashi mumkin. Mazkur strategiya moslashuvchanlik bilan fikrlash orqali voqealar va tushunchalar o'rtasida bog'liqliklarni topishga yordam beradi.

Ko'p yillar avval Aleks Osborn moslashuvchanlik bilan

fikrlashni kuchaytiruvchi savollar toifasini tuzib chiqqan (1963). Ikerlarning 1971 yilda ishlab chiqqan SCAMPER mnemonik sxemasi substitute (almashtirmoq/o'zgartirmoq), combine (birlashtirmoq), adapt (moslashtirmoq), modify (o'zgartirmoq/boshqa shakl bermoq), maximize/minimize (maksimallashtirmoq/minimallashtirmoq), put to other uses (boshqa soha/usulda qo'llash), eliminate (oldini olmoq) va rearrange (qo'llanilishini o'zgartirish) kabi tushunchalar asosida ishlab chiqilgan. 2.2-jadval 4-sinf

o'qituvchisi SCAMPER mnemonik sxemasidan talabalarda moslashuvchan fikrlashni rivojlantirishda istiqomat qilayotgan shahri, tuman, mahallasining ramzi yoki iqtisodiyot, sanoat, oziq-ovqat sohasiga tegishli ma'lumotlarni va aynan Mayn shahrining ramzi bo'lishan mashhur olmal pirogidan o'quvchilar e'tiborini tortishda foydalanganini ko'rsatadi. O'quvchilar mnemonik sxemadan foydalangan holda agarda shokoloddan mashhur olmal pirogni pishirishda shokoloddan foydalanilsa va pishirish jarayonida pirogning tarkibi yoki shakli o'zgartirilsa qanday natijaga olib kelishi va qanady qilib bu shokoladli pirogni Mayn shahrining mashhur pirogiga aylantirish mumkinligi tahlil qiladilar"

O'ziga xoslik

O'ziga xoslik noodatiy g'oyalar o'ylab topish ko'nikmasidir. O'quvchilar o'zlarida avval moslashuvchanlik va ravonlik ko'nikmalarini shakllantirib, so'ng nooodatiy, original g'oyalarni kashf etish ko'nikmasini hosil qilishlari lozim. Ravon fikrlash ko'nikmasi o'quvchilarda originallikni rivojlantirishda boshlang'ich va asos soluvchi qadam bo'lib xizmat qiladi; agarda talaba ko'p g'oyalarni o'rataga tashlasa, ulardan bir yoki ikkitasi albatta boshqa talabaning g'oyasi ham bo'ladi (Simonton, 1999). Moslashuvchan fikrlash o'quvchilarga ularning har bir g'oyalari bir-biridan farqlanishini ko'rish va anglash imkoni beradi; ularning orasida hammasidan ajralib turuvchi g'oya bo'lsa, demak ana shunisi original (o'ziga xos) g'oya hisoblanadi.

Talabalar original g'oya kontekstadan kelibi chiqishi lozimligini anglashlari lozim. G'oya bir dars jarayonida, birgina sharoitlar va bir vaqt oralig'ida taqdim etilishi lozim. Talabalarda ravon fikrlash va moslashuvchanlik ko'nikmalarini shakllantirish jarayonida o'ziga xos tarzda (original) fikrlash to'g'risida ham

ma'lumot berib o'tish lozim. Masalan, talabalarni "aqliy hujum" strategiyasi yordamida ocharchilikka qarshi kurashish mavzusida muammoning e chimi ro'yxatini tuzish (ravonlik), so'ng berilgan g'oyalarni bir necha kategoriyalarga bo'lib chiqish (moslashuvchanlik) va ulardan qay biri o'ziga xos (originallik) g'oya ekanligini aniqlash talabalarda shakllangan ko'nikmalarning bir paytning o'zida qo'llanilishini ko'rsatib beradi. (Mazkur yondashuv Iqtidorlilar insonlarning keng fikrlash modeli asosida yaratilgan; Schlichter, 1986).

Moslashuvchan fikrlash ko'nikmasini shallantirishda talabalar qiziqishlari va madaniy qarashlaridan foydalanish ularda originallikni tarbiyalashda katta samara beradi. Mayn shahrida istiqomat qiluvchi o'rta ta'lim mavtabi o'qituvchisi mazkur strategiyani o'quvchilarda o'ziga xos (original) tarzda fikrlash ko'nikmasini shakllantirishda qo'llagan. U ravonlik va moslashuvchanlik bo'yicha mashq va o'yinlarni o'z ichiga olgan elektron dastur ishlab chiqqan. O'quvchilar berilgan vazifalarni PowerPoint prezentatsiyasi, portfolio yoki boshqa shaklda bajarish tanloviga ega edilar. Talabalar natijalarni qo'shiq PowerPoint prezentatsiyasi shaklida taqdim etdilar. Bunday yondashuv asosida ishlab chiqilgan keyinchalik o'qituvchi va o'quvchilar orasida mashhur bo'lib, u vazifa mazmunini chuqur anglash va natijalarni original tarzda bajqri ko'nikmalarini shakllantirishda o'z samarasini ko'rsatdi.

Yaratuvchanlik

"Yaratuvchanlik" tushunchasi boshqa bir g'oyani rivojlantirish va uni kengaytirishga asoslanadi, ya'ni berilgan vazifalar anu shu g'oya asosida bajariladi. Bir g'oyani kengaytirish uchun talabalar mavzu, muammo yoki vazifa mazmunin chuqur anglab etishlari va talab etilgan darajada bilimga ega bo'lishlari lozim.

Talabalarga "yaratuvchanlik" tushunchasi haqida gapirganda, ularga hayotiy misollar keltirish maqsadga muvofiqdir (masalan, kompyuterlar, rekonstruksiya, kino va adabiy asarlar, ilmiy tushunchalar va nazariyalar, insonlar hayotida yuzaga keladigan muammolarni e chish maqsadida tashkil etilgan tashkilotlar).

Talabalarda ishlab chiqish ko'nikmasini shakllantirisha adabiy yoki asarlarni bir-biri bilan taqqoslash (ba'zan ko'p betli asarlar kichkina kam betli asarlar kabi ko'p ma'lumot bermaydi) mashqi katta samara beradi".

5. Pedagoglarning kreativligini ifodalovchi belgilar va tamoyillar. Talabalarni kreativ fikrlashga o'rgatish, ularda kreativ tafakkurni shakllantira olish uchun avvalo o'qituvchining o'zi kreativ, ijodkor shaxs bo'lishi zarur. Bordi-yu, uning o'zi kreativlik sifatlariga ega bo'lmasa, u holda qanday qilib, talabalarni kreativ fikrlashga rag'batlantira oladi. Chiqariladigan yagona xulosa quyidagicha: o'qituvchining o'zi kreativ, ijodkor bo'lsagina, talabalar ham shunday bo'la oladi.

O'qituvchining ijodkor va kreativ bo'lishi yoki bo'lmasligi emas, balki darslarni ijodkorlik, kreativlik ruhida tashkil etishi, yangi g'oyalarni ta'lim jarayonida sinab ko'rishga intilishi zarur. Darslarda o'qituvchi "kreativlik yo'l xaritasi"ga ko'ra quyidagi 4 ta yo'nalish bo'yicha harakatlanadi va ulardagi harakatlar pedagoglarning kreativligini ifodalovchi belgilar (Patti Drepreau) sanaladi: 1) ijodiy fikrlash ko'nikmalarini namoyon etish; 2) talabalarni o'quv fanlarini qiziqish bilan o'zlashtirishga rag'batlantiruvchi strategiyalardan foydalana olish; 3) innovatsion yondashuv va pedagogik masalalarning echimini topishga kreativ yondashish; 4) kutiladigan natija²⁷.

5. Pedagoglarning kreativlik imkoniyatlari va ularning tarkibiy asoslari. Pedagogning kreativlik potentsiali uning umumiy xususiyati sifatida aks etadi. U ijodiy faoliyatning dastlabki sharti va natijasi sanaladi. Mazkur sifat shaxsning o'z-o'zini namoyon qilish layoqatiga egalikni va tayyorlikni ifodalaydi. Qolaversa, kreativ potentsial negizida har bir mutaxassisning shaxsiy qobiliyatlari, tabiiy va ijtimoiy quvvati yaxlit holda namoyon bo'ladi.

Kreativ potentsial bilish jarayoniga yo'naltirilgan ijodkorlik bilan chambarchas bog'liq. Pedagogning kreativ potentsiali an'anaviy tafakkur yuritishdan farqli ravishda quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- tafakkurning tezkorligi va egiluvchanligi; - yangi g'oyalarni

yaratish qobiliyati;

- bir qolipda fikrlamaslik; - o'ziga xoslik;
- tashabbuskorlik;
- noaniqlikka toqat qilish;
- zakovatli bo'lish

Pedagog kreativlik potensialiga ega bo'lishi uchun kasbiy faoliyatida quyidagilarga e'tiborini qaratishi zarur:

- kasbiy faoliyatiga ijodiy yondashish;
- yangi-yangi g'oyalarni yaratishda faollik ko'rsatish;
- ilg'or pedagogik yutuq va tajribalarni mustaqil o'rganish;
- hamkasblar bilan pedagogik yutuqlar xususida fikr almashish

Har bir pedagogning o'zini o'zi rivojlantirishi va o'zini o'zi namoyon eta olishi bevosita uning kreativlik qobiliyatiga egaligi bilan bog'liq.

Odatda pedagoglarning kreativlik qobiliyatiga ega bo'lishlari pedagogik muammolarni hal qilishga intilish, ilmiy-tadqiqot ishlari yoki ilmiy loyihalarni amalga oshirish va o'zaro ijodiy hamkorlikka erishishlari orqali ta'minlanadi.

Pedagog o'z-o'zidan ijodkor bo'lib qolmaydi. Uning ijodkorlik qobiliyati ma'lum vaqt ichida izchil o'qib-o'rganish, o'z ustida ishlash orqali shakllantiriladi va u asta-sekin takomillashib, rivojlanib boradi. Har qanday mutaxassisda bo'lgani kabi bo'lajak pedagoglarning kreativlik qobiliyatiga ega bo'lishlari uchun talabalik yillarida poydevor qo'yiladi va kasbiy faoliyatni tashkil etishda izchil rivojlantirib boriladi. Bunda pedagogning o'zini o'zi ijodiy faoliyatga yo'naltirishi va bu faoliyatni

samarali tashkil eta olishi muhim ahamiyatga ega. Pedagog ijodiy faoliyatni tashkil etishda muammoli masalalarni echish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, shuningdek, pedagogik xarakterdagi ijod mahsulotlarini yaratishga alohida e'tibor qaratishi zarur.

Muammoli masala va vaziyatlarni hal qilar ekan, pedagogning masala echimini topishga ijodiy yondashishi unda hissiy-irodaviy sifatlarning rivojlanishiga yordam beradi. Pedagog o'z oldiga muammoli masalalarni qo'yish orqali mavjud bilimlari va hayotiy tajribalariga zid bo'lgan dalillar

bilan to'qnash keladi. Buning natijasida o'z ustida ishlash, mustaqil o'qib o'rganishga nisbatan ehtiyoj sezadi.

O'qituvchilar darslarda talabalarning erkin fikr yuritishlarini ta'minlay olishlari kerak. Xuddi shu holatdagina ularning fikrlari kreativlik kasb etadi.

"Kreativlik darslarida talabalar birgina "to'g'ri" javobni izlash o'rniga o'zlarini erkin va hotirjam sezishlari va yuzaga kelgan muammolarga turli echimlarni izlab topishlari maqsadga muvofiqdir. Qancha ko'p g'oya va fikrlarni o'rtaga tashlasalar, shuncha ko'p g'oyalar kreativ bo'ladi (Simonton, 1999). O'qituvchilar "Aqliy hujum" metodidan foydalanmalarida noaniqlikka duch kelishlari mumkin. Talabalarni to'g'ri yo'lga yo'naltirish va keyinchalik ularni

mustaqil "sayohatga" qo'yib yuborish ularda kreativ va, hattoki noaniq bo'lsada, turli g'oyalarni o'ylab topishga bo'lgan intilishni kuchaytiradi. Chak Djons aytganiday "Qo'rquv xissining yuzaga kelishi kreativlikka asoslangan har qanday ishda mavjud; havotir kreativlikning xizmatkoridir" (Goleman, Kaufman, & Ray, 1992). Talabalarni yo'naltirish talabalarda o'qituvchiga bog'liq bo'lib qolmay, ularda avtomatik ravishda harakat qilish ko'nikmasini shakllantiradi. Yuqori sinf o'quvchilari yoki yuqori kurslarining malakali talabalari jarayonni kichik alohida qism va bosqichlarga bo'lib, yosh va tajribasiz talabalarni ruhlantirib, bu esa o'z o'rnida kreativlik ko'nikmasining shakllanishiga o'z ta'siri o'tkazadi (Amabile, 1998). O'qituvchilar talabalarga manbalar bilan ta'minlash, maslahat berish, yo'l-yo'riq ko'rsatish, ularning progress va muvafaqqiyatini aniqlashda mezonlarni ishlab chiqishda murabbiy sifatida xizmat qiladilar. Shuningdek, yuqori kurs talabalari nafaqat ichki kreativlikni shakllantirish, balki kichik guruhlarda ishlash, kreativlik va sharhlar berishga qiziqтира oladilar ham (m: ong sayohati, tasavvur chegarasi, kelajakdagi muammolarni echish, yangilik ochmoq va kashfetmoq)"²⁸.

Kreativlik potensialiga ega pedagog o'zida quyidagi malakalarni namoyon eta oladi:

- bajariladigan vazifaning mohiyati va ahamiyatini belgilay bilish;
- masalaning qo'yilishini tahlil qila olish;

- masalani hal qilish rejasini tuzish;
- masalani hal qilishda samarali metodlar (analiz, sintez, induksiya, deduksiya, taqqoslash va b.)larni qo'llash;
- masalani hal qilish usullarini tanlay olish;
- qabul qilingan qarorning to'g'riligini asoslash va qayta tekshirish;
- masalani hal qilishda kichik tadqiqot (izlanish)ni olib borish;
- masalani hal qilish sharoiti, jarayonning borishi va masala echimi yakunlarini umumlashtirishga oid dalillarni rasmiylashtirish

Pedagogning kreativ potentsiali quyidagi tarkibiy asoslarni o'z ichiga oladi (8-rasm):

Tarkibiy asoslar

Maqsadli-motivli yondashuv (ijodiy faoliyat qadriyat sanaladi va u pedagogning qiziqishlari, motivlari, faoliyatni tashkil etishga intilishida ko'zga tashlanadi)

Tezkor-faoliyatli yondashuv (o'zida ma'lum fikriy-mantiqiy fikrlashga doir harakatlar, shuningdek, amaliy (maxsus, texnik, texnologik) faoliyat usullarini ifodalaydi)

Mazmunli yondashuv (o'zida pedagogik, psixologik, maxsus va innovatsion xarakterdagi BKMni aks ettiradi)

Refleksiv-baholash (bunda shaxsiy ijodiy faoliyat mohiyatini anglash, o'z-o'zini tahlil qilish va o'z-o'zini baholash ko'zga tashlanadi)

Pedagogning ilmiy-tadqiqot ishlari va ilmiy yoki ijodiy loyihalarni

amalga oshirishi unda kreativlik potentsialini yanada rivojlantiradi. Natijada pedagog:

- ijodiy fikrlashga odatlanadi;
- ilmiy-tadqiqot faoliyatini olib borish ko'nikmalarini puxta o'zlashtiradi;
- pedagogika yoki mutaxassislik fani yutuqlari hamda ilg'or tajribalardan foydalanish imkoniyatlarini mustaqil tahlil qiladi;
- pedagogik jamoa tomonidan olib borilayotgan ilmiy tadqiqot va ijodiy loyihalarni bajarishda faol ishtirok etadi

6. Pedagoglarning kreativlik imkoniyatini aniqlovchi

mezonlar va ularning darajalari. Kasbiy faoliyat samaradorligini baholashda pedagogning ijodkorligi – krativ potentsiali darajasini baholash muhim ahamiyatga ega.

Shunday qilib, malaka oshirish kurslarida "Kreativ pedagogika" moduli (fani)ni o'qitish pedagoglarda ularga xos kreativ sifat va ijodiy-pedagogik faoliyat malakalarini samarali rivojlantirish imkonini beradi. Pedagoglarda kreativlik sifatlari, ijodiy-pedagogik faoliyat malakalarini rivojlantirish borasida amerikalik tadqiqotchi Patti Drepeau tomonidan taklif qilingan yo'llarda foydalanish kutilgan natijalarni qo'lga kiritishga yordam beradi. Qolaversa, pedagoglarda kreativlik sifatlari shakllantirish ustuvor tamoyillar asosida ish ko'rish aniq maqsadga yo'naltirilgan faoliyat samaradorligini kafolatlaydi. Malaka oshirish kurslarida amaliy mashg'ulotlar jarayonida pedagoglarning kreativlik imkoniyatlarining aniq mezonlar asosida aniqlash, daraja ko'rsatichlarini baholash asosida bu boradagi yutuq va kamchiliklarni belgilash, yutuqlarni boyitish, kamchiliklarni bartaraf etish chora-tadbirlarini belgilash mumkin bo'ladi.

Nazorat savollari:

1. Pedagogik kreativlikka qanday sifatlarga xos?
2. Pedagoglarda qanday ijodiy-pedagogik faoliyat malakalari mavjud bo'lishi zarur?
3. Shaxsda kreativlik sifatlari rivojlantirishning qanday yo'llari mavjud?
4. Pedagoglarning kreativligini ifodalovchi belgilar nimalarda aks etadi?
5. Shaxs kreativligini rivojlantirishning ustuvor tamoyillari qaysilar?
6. Pedagoglarning kreativlik imkoniyatlari nimalarda aks etadi?
7. Pedagoglar kreativlik imkoniyatlarining tarkibiy asoslari nimalardan iborat?
8. Pedagoglarning kreativlik imkoniyati qanday mezonlar yordamida aniqlanadi?
9. Pedagoglarning kreativlik imkoniyati qanday darajalarda namoyon bo'ladi?

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.
2. Sirotiyuk F.S. Diagnostika odaryonosti / Ucheb.posobie. – M.: Direkt-Media, 2014. – 1229 s.
3. Utyomov V.V., Zinkovkina M.M., Gorev P.M. Pedagogika kreativnosti: prikladnoy kurs nauchnogo tvorchestva / Ucheb.posobie. – Kirov: ANOO “Mejregionalnyy SITO”, 2013. – 212 s.
4. Fayzullaeva N. Pedagogik bilimlar – o’qituvchi kasbiy mahoratining nazariy asosi //Uzluksiz ta’lim j. – T.: 2006. 6-son. – 102-b.

6-mavzu: Ta’limga ijodiy yondashuv

Malakali kadrlar tayyorlashning muhim omillaridan biri – bu ta’lim sifati va samaradorligini oshirishdir. Mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlis va O’zbekiston xalqiga yo’llagan Murojaatnomasida ta’lim xizmatlari sifatini oshirish hamda jamiyatni rivojlantirish bo’yicha muhim vazifalarni belgilab berdi. Xususan, prezidentimiz mamlakat salohiyati bilim va tafakkurda ekanligiga urg’u berib, “Ta’lim sifatini oshirish – Yangi O’zbekiston taraqqiyotining yakka-yu yagona to’g’ri yo’li”[1] ekanligini ta’kidlab o’tdi. Ta’lim sifati va samaradorligini oshirishda o’qitishning zamonaviy usullari, shakl hamda vositalari, o’yin texnologiyalari, muammoli o’qitish, xususan, mustaqil ta’limning noan’anaviy metodlari ham muhim o’rin egallaydi. Mamlakatimizdagi oliy ta’lim muassasalarida talabalarning nazariy va amaliy mustaqil ta’lim olishlari uchun katta imkoniyatlar yaratilgan. Mustaqil ta’lim olishda talaba o’zi mustaqil ravishda adabiyotlar, darsliklar, gazeta va jurnallar, radio va televideniye, elektron darsliklar, o’quv qo’llanmalari, internet resurslari, Ziyonet materiallari va o’quv-uslubiy majmualardan foydalanishi nazarda tutiladi.

Mustaqil ta’lim o’quv materialini mustaqil o’zlashtirish, murakkablik darajasi turlicha bo’lgan topshiriqlar, amaliy vazifalarni auditoriyada va auditoriyadan tashqarida ijodiy hamda mustaqil bajarish asosida nazariy bilim, amaliy ko’nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan tizimli faoliyatdir. Mustaqil ishlar didaktik maqsadi, vazifasi, murakkablik darajasi, kimga (individual yoki jamoa uchun) mo’ljallanganiga qarab bir-biridan farq qiladi. Bundan tashqari, talabalarning mustaqil ta’limini tashkil etishda kreativlik usullaridan foydalanish juda muhim sanaladi.

Kreativlik (lot., ing. “create” – yaratish, “creative” yaratuvchi, ijodkor) individning yangi g’oyalarni ishlab chiqarishga tayyorlikni tavsiflovchi hamda mustaqil omil sifatida iqtidorlikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyati ma’nosini ifodalaydi. Shaxsning kreativligi uning tafakkurida, muloqotida, his-tuyg’ularida, muayyan faoliyat turlarida namoyon bo’ladi. Kreativlik shaxsni yaxlit holda yoki uning muayyan xususiyatlari, zehni o’tkirligini tavsiflaydi. Shuningdek, kreativlik iqtidorning muhim omili sifatida aks etadi.

Amerikalik psixolog P.Torrens fikricha, "kreativlik muammo yoki ilmiy farazlarni ilgari surish; farazni tekshirish va o'zgartirish; qaror natijalarini shakllantirish asosida muammoni aniqlash; muammo echimini topishda bilim va amaliy harakatlarning o'zaro qarama-qarshiligiga nisbatan ta'sirchanlikni ifodalaydi"[2].

Kreativ yondashuv deganda, ta'lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta'lim jarayonining markazida ta'lim oluvchi bo'lgan metodlar tushuniladi. Bu metodlar qo'llanganda ta'lim beruvchi ta'lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Ta'lim oluvchi butun jarayon davomida ishtirok etadi. Ta'lim oluvchi markazda bo'lgan yondashuvning foydali jihatlari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- asosiy e'tibor ijodiy ishga qaratilishi;
- ta'lim samarasi yuqoriroq bo'lgan o'qish-o'rganish;
- ta'lim oluvchining yuqori darajada rag'batlantirilishi;
- ilgari orttirilgan bilimning ham e'tiborga olinishi;
- o'qish shiddati ta'lim oluvchining ehtiyojiga muvofiqlashtirilishi;
- ta'lim oluvchining tashabbuskorligi va mas'uliyatining qo'llab-quvvatlanishi;
- amalda bajarish orqali o'rganilishi;
- ikki taraflama fikr-mulohazalarga sharoit yaratilishi.

Kreativ yondashuv talabalarning bir-birlari bilan, o'qituvchi, dialog, ta'lim, ishbilarmon va rolli o'yinlar shaklida turli xil axborot manbalari bilan faol samarali hamkorligi, yangi ijtimoiy va professional tajribani o'zlashtirish uchun o'quv (kasbiy) vazifalarni hal etishga asoslangan aniq vaziyatlarni tahlil qilish sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqotlarni tahlil qilish asosida kreativ o'qitish usullarining (metodlari) boshqa guruh usullaridan ajralib turadigan xususiyatlari aniqlandi:

faoliyatning guruhiiy tarkibi;

talabalarni guruh faoliyatida o'quv va kasbiy vazifalarni hal qilishda o'zaro muloqotga jalb qilish: "talaba-talaba", "talaba-o'qituvchi", "talaba-kompyuter", "talaba-kitob"; o'zaro munosabatlar subyektlarining konstruktiv, teng huquqli muloqotiga yo'naltirilgan;

turli madaniy matnlar (diagramma, grafik, formulalar, vazifa, ilmiy, badiiy matnlar, internet va boshqalar) bilan ishlashga yo'naltirilganligi;

o'zaro hamkorlikning faol ishtirokchilari;

natija olish uchun konstruktiv mahsulotni (natijalarni) va guruhlarning o'z-o'zini boshqarishini ta'minlaydigan ta'sir doirasini tashkil etish;

kreativ yondashuv usullarining gumanitar tabiati, kommunikativ vaziyatlarni yaratish, muhim kasbiy muammolarni hal qilish, ko'plab kasbiy pozitsiyalarning paydo bo'lishi va qabul qilinishi, refleksiya (guruhli va individual).

O.A.Qo'ysinovning fikriga ko'ra, "mustaqil ta'lim olish maqsadini belgilash va uning o'quvchilarda mustaqil bilim olish, mustaqil ishlash, ijodkorlik, egallagan bilimlarni amaliyotda qo'llash, o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikma va imkoniyatlarini shakllantirish umumiy kasbiy rivojlanishni ta'minlashga asos bo'ladi"[3].

N.A.Muslimovning fikricha, "mustaqil ta'lim - bilimlarni o'zlashtirish, tasavvurlarini rivojlantirish tushunchalari, ko'nikma va malakalarini hosil qilish bo'yicha o'quv jarayonining subyektiv maqsadga muvofiq, muntazam, mustaqil hamda avtonom faoliyatni tashkil etish demakdir"[4].

Professorlar R.X.Djurayev va S.T.Turg'unovlarning qayd etishicha, "mustaqil ta'lim - bu insonning o'zi tanlagan vositalar hamda adabiyotlar yordamida ajdodlar tajribasini, fan va texnika yutuqlarini o'rganishga yo'naltirilgan shaxsiy harakatlar jarayoni. Bunda insonning ichki dunyosi, his-tuyg'ulari, mustaqil fikrlash qobiliyati asosiy ro'l o'ynaydi"[5].

Har qanday o'quv fani bo'yicha darsliklarning asosiy didaktik ashyosi matnlar, savol-topshiriqlar, mashqlar yoki misol-masalalar hisoblanadi. Ta'lim oluvchini mustaqil fikrlashga o'rgatishda darslik, o'quv qo'llanmalar va ta'lim beruvchining alohida-alohida ahamiyatini ta'kidlash shart emas, balki uni mavzudagi ilg'or fikrlar, ilmiy xulosalar, amaliy haqiqatlar, voqea-hodisa yoki inson shaxsiga o'z munosabatini bildirishga yo'naltirish kerak bo'ladi. Darslik yoki o'quv qo'llanmalardagi yoki ta'lim beruvchi tomonidan qo'yilgan savol-topshiriqlar ta'lim oluvchini matn mazmunini hikoya qilishga (ayrim hollarda yodlab olishga) majburlamasligi kerak. Demak,

mustaqil ta'lim – bu olingan bilim ko'nikma va malakalarni mustahkamlash, qo'shimcha ma'lumot yoki materiallarni mustaqil o'rganish maqsadidagi o'quv shakli.

N.A.Muslimov o'z tadqiqotlarida mustaqil ta'limning auditoriyadagi (hamkorlikdagi mustaqil ta'lim) va auditoriyadan tashqari (individual mustaqil) tashkil etuvchilari haqida fikr yuritgan. Mustaqil bilim olishning muvaffaqiyatli rivojlanishi ko'p jihatdan o'z-o'zini boshqarish qobiliyatining rivojlanishi bilan bog'liq. Mustaqil bilim olishda didaktika tamoyillari hamda nazariya va pedagogik texnologiyalar asosiy rolni o'ynaydi. Shularni inobatga olgan holda biz mustaqil ish va mustaqil ish jarayoniga o'z yondashuvlarimizni keltirib o'tdik.

Mustaqil ta'lim – bu ta'lim muassasalarida fanlardan shunday bilim olish turiki, bunda talabalarining o'z oldilariga kreativ yondashuv asosida turli ta'lim metodlari asosida u yoki bu vazifalarni, maqsadlarni ongli ravishda qo'yishi, o'z faoliyatini rejalashtirishi va uni amalga oshirishi hamda o'zini baholay olish qobiliyatlari bilan aniqlanishidir.

Mustaqil ta'lim jarayoni talabalarining o'quv-tarbiya jarayonida mustaqil faoliyatini auditoriyada, auditoriyadan tashqari va mustaqil ravishda tashkil etishga yo'naltirilgan jarayondir. Mustaqil fikr yuritishga, aqliy va ijodiy faollikka erishishga qaratilgan mashg'ulot turi mustaqil ta'lim bilan bog'liq bo'ladi. Mustaqil ta'limning asosiy masalasi ham aynan talabaning dars va darsdan so'nggi faoliyati faolligini ta'min etishga yo'naltirilgan shart-sharoit, erkin fikr va kasbiy mas'uliyatni his qilishni ta'min etishga qaratilgan ijodiy jarayondan iborat. Demak, fikr-shaxsning faoliyat jarayonidagi bilimi, tajribasi, qobiliyati va kuch-qudratini nomoyon etadigan ma'naviy-kasbiy sifatidir. Fikr tarbiyasiga qaratilgan ilmiy-amaliy manbalar eng qadimgi yozma yodgorliklardan bo'lmish "Avesto"da ezgu fikr, ezgu so'z va ezgu amal ko'rinishida o'z ifodasini topgan. Sharqning buyuk allomalari bo'lmish Al-Buxoriy, At-Termiziy, Burxoniddin Marg'iloniy, Mahmud Qoshg'ariy, Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino, Sa'diy Sheroziy, Alisher Navoiy, Bobur, Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Abdulla Avloniy kabi mutafakkirlarimizning ijodiy faoliyatida bu borada chuqur fikr-mulohazalar yuritilgan. Mustaqil ta'lim va uning

ma'naviy-kasbiy mohiyati bo'yicha konseptual yondashuvlar D.Krotval (AQSh), A.Dobrolskiy, V.Okon (Polsha), P.Galpern, K.Talizina, V.Buryak, S.Bondorenko, V.Slastenin, Y.Shiyanov (Rossiya), S.Rajabov, X.Ibragimov, M.Ochilov, N.Saidahmedov, O'.Tolipov, X.To'raqulov, M.Quronov (O'zbekiston) va boshqalarning ishlarida bayon etilgan. Ammo mustaqil ta'limga bo'lgan innovatsion yondashuvlar bugungi islohotlar talabi darajasida to'laqonli o'z echimini topgan emas. Talabalarining mustaqil ta'limini yo'lga qo'yishga qaratilgan ta'lim prinsiplari, qonuniyatlar hamda uni amalga oshiruvchi interfaol metodlar metodikasi to'liq modernizatsiya qilinmagan. Bu borada ilgari surilgan pedagogik g'oyalarni generatsiyalash hamda uni yaxlit tizim holiga keltirish muammosi hal etilmagan. G'oyalar integratsiyasi jarayonida mustaqil ta'lim texnologiyasining o'rni hozircha pedagogik jihatdan alohida tadqiqot obyekti sifatida o'rganilmagan. Shunga ko'ra, bugungi kunda bizning asosiy maqsadimiz ijtimoiy taraqqiyotning hozirgi talablariga muvofiq kreativ yondashuv asosida mustaqil ta'lim texnologiyasi asosida talabalarining erkin ijodiy tafakkuri va shunga qaratilgan pedagogik g'oyalar samaradorligini kafolatlovchi ta'lim mazmunini takomillashtirishga erishishdan iborat.

Ma'lumki, mustaqil ta'limni yo'lga qo'yishda nafaqat talablarni muayyan fan bo'yicha bilim ko'nikma va malakalarini oshirish, ularda mustaqil dunyoqarashni shakllantirish, shu bilan bir qatorda, bo'lajak mutaxassis sifatida talaba shaxsida ijodiy va ilmiy tafakkurni rivojlantirish vazifasi turar ekan, ma'lum ma'noda global professionallik masalasi ham o'z tasdig'ini topmog'i lozim. Bu jarayondagi ijodiy texnologik yondashuv talabadan tezkor fikrlashni va faol harakatni talab qiladi. Chunki talabadagi faollik ijodiy faoliyatga aylangan taqdirdagina mehnatni ilmiy tashkil qilish, vaqt byudjetidan unumli foydalanish amalga oshadi. Ana shunda talaba qiziqishlar asosida o'zining diqqatini muayyan obyektga qarata oladi. Ijodiy texnologik faoliyat shunchaki oson kechadigan jarayon emas. Shaxsning sezgisi, idroki uning xotirasi hamda mantiqiy tafakkur ko'lami bilan uyg'un bog'lanib ketadi. Ijodiy faoliyatda talabdagi bilim innovatsion ko'nikma va malakalar bilan yanada takomillashib boradi. Analitik tafakkurning mahsuli o'laroq talaba:

matn mazmunidan kerakli fikr qoida va ta'riflarni keltirib chiqarishi;

innovatsion yondashuvlar asosida o'zining g'oyalari ilgari surishi;

olingan ma'lumotlar bankiga muvofiq statistik-matematik tahlillar o'tkazish va o'zining mustaqil fikrini ahamiyatiga ko'ra saralab, muayyan tizim holiga keltira olishi lozim.

Mustaqil ta'lim jarayonida tanlangan mavzularning ilmiyligi, tizimliliigi hamda o'quv materiallarining qiziqarliligi, amaliyot bilan bog'liqligi, fanlararo aloqadorligi, shuningdek, beriladigan mustaqil ishlar va topshiriqlarning ijodiy xarakterga egaligi muhimdir. Uning nazariy, amaliy, ilmiy, metodik va pedagogik asoslari tahlil qilinsa, samarali shakllari, vositalari tanlansa, ijobiy natijalarga erishish mumkin. Bunda o'tiladigan mavzuning amaliyot bilan uzviyligi, ilmiyligi va o'quv materiallarining qiziqarliligi, mavzularning tizimliliigi, topshiriq hamda vazifalarning ko'p qirraliligi, o'zaro bog'liqligi muhim o'rin tutadi. Ammo, eng asosiysi, talabalarning mustaqil ravishda ta'lim olish faoliyatini tashkil etishda ularning intilish va qiziqishlariga e'tibor qaratish zarur. Talabalarning egallagan bilimlarini amaliyotda qo'llay olishini, ijtimoiy foydali, targ'ibot-tashviqot ishlarida ishtirok etishini ta'minlash maqsadga muvofiq.

Talabalarning mustaqil ta'limiga metodik jihatdan rahbarlik qilishda uni rivojlantirish yo'llarini o'rganib chiqish davr talabidir. Eng barqaror rag'batlantirish usuli bu kasbiy mehnat hamda ishga ijodiy yondashuv faoliyatidir. Yoshlarni turli-tuman amaliy, ijtimoiy, tashkiliy, ijodiy faoliyatga jalb etish ham mustaqil ta'lim samaradorligini oshirish omilidir.

Didaktikaning asosiy masalalaridan biri talabalarning faolligini oshirishga yo'naltirilgan o'quv jarayonini tashkil etishdan iborat. Drapeau Patti "ta'lim jarayonini boshqarishda o'quvchilarning faollik darajasini farqlashning ikki: o'quvchining muhim vaqt ichidagi faoliyatini aniqlaydigan (o'quvchining harakat tizimi unga tayyor holatda beriladigan, masalan, algoritmlar asosida o'qitish); o'quvchilarni izlash muammolari echishga yo'llash (ular oldiga muammoli turdagi masalalarni qo'yish) shakllarini ajratishga e'tiborni qaratgan"[6].

Patti Drapeau nuqtayi nazariga ko'ra, kreativ fikrlash, eng avvalo, muayyan masala yuzasidan har tomonlama fikrlash sanaladi. Har tomonlama fikrlash talabalardan o'quv topshirig'i, masalasi va vazifalarini bajarishda ko'plab g'oyalarga tayanishni talab etadi. Bundan farqli ravishda bir tomonlama fikrlash esa birgina to'g'ri g'oyaga asoslanishni ifodalaydi. Mushohada yuritishda masala yuzasidan bir va ko'p tomonlama fikrlashdan birini inkor etib bo'lmaydi. Binobarin, bir va har tomonlama fikrlash kreativlikni shakllantirishda birdek ahamiyat kasb etadi. Ya'ni topshiriqni bajarish, masalani echishda talaba echimning bir necha variantini izlaydi (ko'p tomonlama fikrlash), keyin esa eng maqbul natijani kafolatlovchi birgina to'g'ri echimda to'xtaladi (bir tomonlama fikrlash). Patti Drapeau "Agarchi o'zingizni kreativ emasman deb hisoblasangizda, hozirdanoq kreativ tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan darslarni tashkil eta boshlashingizni maslahat beraman. Aslida, gap sizning ijodkor va kreativ bo'lganingiz yoki bo'lmaganingizda emas, balki darslarni kreativlik ruhida tashkil etishingiz hamda yangi g'oyalarni amalda sinashga intilishingizdadir", deb ta'kidlaydi[7].

Ta'lim jarayonini oliygohlarda boshqarishning ikkinchi shakli talabalar faolligini oshirishga olib keladi. Hozirgi kundagi an'anaviy o'qitishni quyidagi asosiy xususiyatlari bilan tavsiflash ma'lum:

Yangi o'quv materiali deyarli to'laligicha o'qituvchi tomonidan og'zaki bayon etiladi (agar talabalar etarli boshlang'ich bilimlarga ega bo'lsalar, u holda o'quv jarayonida suhbat usulidan ham foydalanish mumkin).

Darslik, asosan, uy vazifasini bajarishda qo'llanadi (ba'zan darslik o'rnini qisman maxsus tayyorlangan ma'ruza matnlari egallashi mumkin).

Talabalar bilimni nazorat qilish alohida og'zaki so'rovlar yoki nazorat ishlari yordamida amalga oshiriladi.

O'quv jarayonida ko'proq talabalarning mustaqil ishlashi deyarli sezilmaydigan o'qitishning frontal usuli qo'llanadi.

O'quv jarayonini tashkil etishning bunday tizimidagi muhim kamchilik dars jarayonida talabalarning passivligi (sustligi) va bu bilan bog'liq darsning past samaradorligidir. Dars jarayonida talabalarning faolligini oshirish muammosini hal etish ta'limni

yakalashtirishning asosiy masalalaridandir. Talabalarining faolligini oshirishda ularning mustaqil bilim olishi muhim o‘rin tutsa, mustaqil olgan bilim darajasini aniqlash jarayonida esa ularning mustaqil ishlashi turadi. Talabaning mustaqil bilim olishida mustaqil ishlarni tashkil etish uslubiyatining o‘ziga xos talablarini hisobga olish zarur.

Talabalarining mustaqil ishlashi, asosan, quyidagi uch tur: 1) vazifani o‘qituvchining bevosita ishtirokisiz bajarishi; 2) ulardan o‘quv materialida mo‘ljallangan ishlarni mustaqil fikrlash natijasida tushunishning talab etilishi; 3) ularga topshiriqni bajarish usullarini va mazmunini tanlashda erkinlik berilishi hamda ishni bajarish vaqt bo‘yicha qat‘iy chegaralanmasligi kabi turlarga ajratiladi.

“Mustaqil” tushunchasining ikkinchi ma‘nosini afzal ko‘ruvchi olimlar o‘quv ishining frontal yoki yakka tartiblarda tashkil etilishidan qat‘i nazar talabalar mustaqil fikrlashini va qo‘yilgan masalani hal qilishini muhim deb hisoblaydilar. Masalan, bunday fikrlar N.G.Dayrining tadqiqot ishlarida o‘z aksini topgan.

Uchinchi ma‘nodagi “mustaqil ishlash” tushunchasini R.G.Lemberg talabalar faoliyatini ikki turga ajratgan holda foydalanishni tavsiya etdi, ya‘ni ijro etuvchi va mustaqil bajaruvchi. Ijro etuvchi faoliyat o‘qituvchi ko‘rsatmasi bo‘yicha o‘tkazilib, mustaqil bilim, malaka va ko‘nikmalarining shakllanishi uchun zarur bo‘lsa, mustaqil bajaruvchilik faoliyati talabalarining ichki tuyg‘ulari yordamida yuzaga keladi, ya‘ni ular o‘zlarining faoliyat maqsadi va vazifalarini o‘zlari aniqlaydilar”[8].

Asosiy e‘tibor rivojlantiruvchi ta‘limga qaratilgan ta‘limni yakkalashtirish masalasiga bag‘ishlangan ishlardan biri I.B.Zakirovaning rus tilidan mustaqil ishlarni yakkalashtirish – aqliy tarbiya vositasiga qaratilgan ilmiy-tadqiqot ishidir.

Bu tadqiqot ishida mazmuni, xarakteri va hajmi yakkalashtirilgan masalalardan foydalanilgan bo‘lib, bunday o‘qitish o‘quvchilarning aqliy faoliyatiga ijobiy ta‘sir qilishi isbotlangan. Yakkalashtirishga doir tadqiqot ishlarining yo‘nalishlaridan biri materialni to‘la o‘zlashtirilmaydigan talabalar bilan yakka holda ishlash imkoniyatlarini aniqlashdir.

Ko‘p hollarda ta‘lim muassasalarida tashkil etilayotgan o‘quv jarayoni bilim darajasi o‘rtacha bo‘lgan talabalarga mo‘ljallanmoqda,

talabalar bilan yakka tartibda ishlash, mustaqil o‘rganishga mo‘ljallangan topshiriqlar bo‘yicha metodik ishlanmalarining yo‘qligi, iqtidorli talabaga mo‘ljallangan topshiriqlarning kamligi ko‘zga tashlanmoqda. Shu nuqtayi nazardan mutaxassislik fanlaridan mustaqil ish topshiriqlarini ishlab chiqish, talabalarining mustaqil bilim olishlarida kompyuter texnologiyalaridan foydalanishning samarali yo‘llarini izlashning echimini topish zarurligi ko‘rinib turibdi.

Olib borilgan kuzatishlar natijasida quyidagi xulosalarni chiqarish mumkin:

1.Talabalarining pedagogik ehtiyojlari, qiziqishlari, alohida ahamiyatga ega bo‘lgan yo‘nalishlarini tizimli tarzda o‘rganish, bunda ularning kreativ faoliyatni tashkil etishida uchraydigan kontrsuggestiv, tezaurus va interaktsion baryerlarni bartaraf etishning samarali yo‘llarini belgilash lozim.

2.Talabalarining kreativ qiziqishlari va ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladigan g‘oyalar, konsepsiyalar hamda ilg‘or pedagogik tajribalar asosida o‘qitish jarayonini tashkil etish kreativlikni rivojlantirishga nisbatan mazmunli faoliyatli yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi. Talabalarining kreativlik ko‘nikmalarini rivojlantirish asosida ulardagi ixtisoslashgan, ya‘ni pedagogik kreativlik kompetentligini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratish, bunda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, innovatsion strategiyalar, interfaol ta‘lim metodlari va texnologiyalaridan keng foydalanish maqsadga muvofiq.

3.Mutaxassislar ta‘kidlashicha, oliy ta‘lim muassasalarida talabalar kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishning reproduktiv, ijodiy-izlanish va novatorlik bosqichlari samaradorligini ta‘minlashga xizmat qiluvchi ijodiy yo‘naltirilgan ta‘lim dasturlarini ishlab chiqish hamda talabalarining kreativ ko‘nikma va malakalari rivojlanishining o‘zgarishini baholab borish lozim. Oliy ta‘lim muassasalari pedagog kadrlarining kreativ kompetentligini uzluksiz rivojlantirishga yo‘naltirilgan o‘qitish dasturlarini va texnologiyalarini takomillashtirib borish talabalarining kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi zamonaviy axborot-metodik ta‘minotni yaratish jarayoni samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Talabalarining fanlardan mustaqil ta'limini tashkil etishda, avvalo, ularning mustaqil bilim olishlari uchun ularning pedagogik-psixologik xususiyatlarini hamda ta'limiy yondashuvlarni hisobga olish zarur. Talabalarining mustaqil ta'lim jarayonida bilim, ko'nikmalarini shakllantirishga kreativ yondashuvning mohiyati shundan iboratki, talablarni bilimlarni chuqurroq egalashga, mustaqil fikr yuritish qobiliyatiga ega bo'lishga yordam beradi.

7-mavzu: Pedagoglarga xos kreativ sifat va ijodiy-pedagogik faoliyat

Bugunning zamonaviy o'qituvchisi o'quvchilarga samarali ta'lim berishda, avvalo, ularning yoshini hisobga olishi, eng yuqori darajada ta'lim berish uchun esa quyidagi 6 ta foydali maslahatga amal qilishi lozim: 1. O'quvchilar bilan do'stona aloqa o'rnatish. O'quvchilar siz ular uchun alohida g'amxo'rlik qilayotganingizni bilishsin. Ular bilan har tomonlama aloqani mustahkamlang. Birortasi nazaringizdan chetda qolmasin. Har birining fikr-mulohazalarini eshitishga va qadrlashga, o'z o'rnida ularga ijobiy baho berishga odatlaning. 2. Bilim berishda ijobiy muhit yarating. Unutmang, o'quvchilar doimo ijobiy muhitda bilim olishga oshiqishadi. Shuning uchun ularga tengdoshlari bilan ishlay oladigan muhit yaratishga harakat qiling. Har bir o'quvchining javobini tinglab, bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshiring. 3. Darsda turli yondashuvlardan foydalaning. Tadqiqotchilarning ma'lumotlariga ko'ra, yoshi kichik o'quvchilar bir vaqtda atigi 10—15 daqiqagina diqqatlarini jamlay olishar ekan. Shuning uchun bitta mashg'ulotni 15 daqiqadan oshirib yubormang. Darslarning o'yin, musobaqa tarzida noan'anaviyligini oshiring. Yetakchi o'zingiz bo'ling. Shunda sinf boshqaruvida muammolarga duch kelmaysiz. 4. O'quvchilarni ko'proq harakat qildiring. Kichik yoshdagi o'quvchilarda energiya ko'p bo'ladi. Buni bosib turishdan ko'ra, undan foydalanishning pozitiv yo'llarini toping. Darsda qiziqarli va interfaol usullardan foydalanib o'quvchilarning ko'proq jismoniy va aqliy qobiliyatini oshiring. 5. Guruhlarga bo'lib qo'ying. Guruhlarga bo'lishning afzalligi shundaki, bunda bilmasvoylar bilimdonlardan ko'proq bilim olishga intilishadi. Tortinchoqlikka barham beriladi. Hamjihatlik kuchayadi va har bir bola ortda qolmaslikka intiladi. 6. Tartib-intizomni saqlashda qo'l ishorasidan foydalaning. Sinfni boshqarish yosh o'quvchilar bilan ishlaydigan o'qituvchilar uchun asosiy muammolardan biri sanaladi. Siz izchil bo'lishingiz kerak. Muammolarni hal qilish uchun darsingizni bo'lishga odatlanmang. Salbiy xulq-atvorlarni bartaraf etishning eng yaxshi usullaridan biri qo'l bilan ishora qilishdir. O'quvchilaringizga dars avvalida har bir qo'l ishorasi nimani anglatishini bildirib qo'ysangiz, bas

Bugun o'qituvchi o'z shaxsiyatini va xavfsizligini qadrlashi muhim. Jamiyatda obro'li ustozlargina obro'li shogirdlarni etishtira oladilar. Ustozning kayfiyati, muomalasi, yurish-turishi, o'quvchilarining bilim olishga ishtiyoqlarini qo'llab-quvvatlashi rag'batlantirishning turli usullaridan foydalanish ko'p hollarda dars sifati va samarasiga bevosita ta'sir qiluvchi omil sanaladi. Darsga tayyorgarlik jarayonida arziyasdek ko'rinadigan shunday unsurlar ham goho katta ahamiyat kasb etishi tajribadan ma'lum. Yuqoridagi sifatlarga qanday erishsam bo'ladi deysizmi? Bunda sizga "Kreativ pedagog" onlayn kursi yordam beradi. Bizga qo'shiling va kreativ fikrovchi insonlar qatorida rivojlaning!

Zamonaviy va Kreativ pedagog bo'lishning 3 siri

1. Moslashuvchan bo'ling Sinf - bu turli-tuman xarakterga ega o'quvchilardan tashkil topgan dinamik muhitdir. Hech biri bir-biriga o'xshamagan, turlicha bilimga, o'zlashtirishga va xulq-atvoriga ega hisoblanadi. Shuning uchun haqiqiy pedagog bo'lmoqchi bo'lsangiz Siz sinfga moslashing, ularni o'zingizga, xarakteringizga moslashtirishga harakat qilmang. Har bir o'quvchini e'tibordan chetda qoldirmang, darsni tushuntirayotganingizda ko'z kontaktini barcha o'quvchiga birdek qarating, baholash jarayonida xolis bo'ling va raqobat muhitini yarating.
2. Aslo qila ko'rmang! Endi esa dars jarayonida aslo qilish mumkin bo'lmagan holatlarga to'xtalamiz: "Maqtanish emasku, men sizlardek paytim unday qilardim", "Bir kuni u erga borganimda bunday bo'ldi, keyin men u ishni qildim, sizlar ham shunday bo'lishingiz kerak" va hokazo. Yuqoridagi kabi o'zingizni qo'shib hikoya ayt mang. Bu sinfda noqulay muhitni shakllantiradi. O'quvchilarda sizga nisbatan hurmatsizlikni keltirib chiqaradi.
3. Faktlarni hayotga moslang. Keling endi sizga hayotiy bir faktni keltiraman - "maktab darsliklarining 80% qismi hayotda umuman kerak bo'lmaydi". Siz bu faktga qo'shilasizmi? Xo'sh, nima qilish kerak? Siz dars jarayonida mavzuni Real hayotga moslashtiring. Fizika, kimyo qoidalarining hayotda qanday ishlashi, bizga qanday foydali jihatlari borligiga to'xtaling, Ona tili darsida jamiyatdagi yozuv masalasi, turli shevalar va o'zbek tilining ahamiyatiga to'xtaling, tarix darsida tarixiy kino qo'yib bering, zoologiya darsi uchun sinf jonli burchagi shakllantirib o'quvchilarda jonivor va o'simliklarga nisbatan muhabbatni shakllantiring va

hokazo. O'quvchilaringizni sekin o'rganuvchi bo'lishiga sabablar Agarda siz faol o'qituvchi bo'lmasangiz, u holda siz yangi bilimlarni o'zlashtirishga juda ko'p vaqt sarflayabsiz. Bu esa samaradorlik ko'effitsientini tushurib yuboradi.

Keling, nima uchun sekin o'rganuvchi bo'lishning 4 ta sababini ko'rib chiqamiz.

1. Fokus etishmasligi o'rganishni sekinlashtiradi. Diqqatni bir erga jamlash - o'zlashtirish uchun kalit hisoblanadi. Agar siz o'rganmoqchi bo'lgan narsangizga to'liq e'tibor bermasangiz, bu o'rganishni qiyinlashtiradi va sekinlashtiradi.
2. Munosabatlarimiz o'sishimizga ta'sir o'tkazadi. Bir paytlar Genri Ford aytganidek, "Bajara olaman deb o'ylaysanmi yoki bajara olmayman deb o'ylaysanmi, sen ikkisida ham haqsan" Ushbu gapdan ko'rinib turibdiki, barcha chegaralarni o'zimiz yaratamiz. Aslida chegaralar mavjud emas. Shuning uchun, yangi metod yoki ko'nikmani o'rganish menga emas degan gap, aslida yolg'on.
3. Hammasi ham "silliq" kechmaydi. Biz har doim yangi ko'nikmalarni egallashni yoki yangi dars o'tish metodini o'rganishni istasak, biz o'quv jarayoni muammosiz o'tishini taxmin qilamiz. Ammo haqiqat shundan iboratki, o'rganish ba'zan qiyinchiliklardan ham iborat bo'ladi. Shuning uchun har bir holatga moslashuvchan bo'ling.
4. Biz o'rganib qolgan ko'nikmalar o'rganish tezligiga ta'sir qiladi. Ushbu ko'nikmalar asosan bir xil muhitda doimiy qolsak shakllanib qoladi ya'ni siz har kungi bir xil vazifalardan zerikish va ishtiyoqsizlik sezib qolasiz. Keyinchalik yangi ko'nikmalarni o'zlashtirayotganingizda, ta'lim jarayoni haqidagi ixtiyoriy tasminingiz eski maktab darsini yodingizga solishi mumkin. Shuni mohatga olgan holda dastlabki taassurotlaringizni o'zgartirib, yangi ko'nikmalarni o'zlashtirishga kirishing. Ko'pincha, odamlar tabiatan tez yoki sekin o'rganuvchi bo'lishmaydi. Gap ularning o'rganish qobiliyatiga bog'liq emas, balki ular ushbu imkoniyatlardan qanchalik samarali yoki samarasiz foydalanayotganliklariga bog'liq. Demak, qanday qilib sekin o'rganuvchidan tezkor o'rganuvchiga aylanish haqida bilib oldingiz. Endi esa uni amalyotda qo'llab ko'rishingiz qoldi.) Buyuk ustozlarning 6 xususiyati

1. Buyuk o'qituvchilar barcha talabalarga katta talablar qo'yadilar. O'quvchilardagi tuzatilishi mumkin bo'lgan muammolardan hech qachon yuz o'girmaydilar

2. Buyuk o'qituvchilar aniq, yozma ravishda maqsadlariga ega bo'ladilar. Ular dars rejalariga ega bo'lib, o'quvchilarga nimani o'rganishi, qanday topshiriqlar berishlari va baholash siyosati to'g'risida aniq tasavvur hosil qilishadi.

3. Buyuk o'qituvchilar doimo dars berishga tayyor. Ular darslarni aniq va tizimli ravishda taqdim etadilar.

4. Buyuk o'qituvchilar talabalarni qiziqtiradilar va ularni muammolarni turli yo'llar bilan ko'rib chiqishga undaydilar.

5. Buyuk o'qituvchilar o'z o'quvchilari bilan mustahkam munosabatlarni o'rnatadilar va ularga yaqin insoni kabi g'amxo'rlik qilishlarini ko'rsatadilar.

6. Buyuk o'qituvchilar o'z mavzularining ustalari. Ular o'qitayotgan fanlari bo'yicha tajribalarini namoyish etadilar va o'z sohalarida yangi bilimlarni olishga davom etadilar.

Lider ustoz bo'lishning 5 siri

1- qadam. Namuna bo'ling O'quvchilaringiz sizni "super qahramon" sifatida ko'rishlari juda muhim. Esingizda bo'lsin, ular doim sizga hayrat bilan boqadi va shuning uchun sizga taqlid qilishga harakat qiladilar. O'quvchilar sizni ishonchli odam sifatida ko'rishlari va siz ko'rsatgan yo'ldan borishlari sinalgan haqiqatdir. Har qanday yoshda ham shogirdlar o'zlari ishona oladigan, ularni qoyil qoldiradigan va ergashtira oladigan insonga muhtoj.

2- qadam. Shafqatli bo'ling O'z o'quvchilari bilan mustahkam munosabatda bo'lgan va g'amxo'rlik ko'rsata olgan o'qituvchi yaxshi o'qituvchidir. O'quvchilar muomalali, g'ayratli va bag'rikeng ustoz bilan bemalol muloqotga kirisha oladilar. Darsdan so'ng qo'shimcha mashg'ulot yoki maktab tadbirlarida ishtirok etish bilan o'zaro yaqinlikni his ettirish mumkin. Shu tariqa o'quvchilarda maktabga sadoqat ham shakllantiriladi.

3-qadam. Ba'zi asosiy qoidalarni o'rgating O'quvchilar rioya qiladigan 3-5 qoidaga ega bo'ling. Ushbu qoidalar buzilgan taqdirda chora ko'rilishini ular bilishlari lozim. Sinf uchun asosiy qoidalarni birgalikda muhokama qilish va o'quvchilar fikrini yozdirish yaxshi natija beradi. Masalan, siz gapirayotganda jim bo'lish, barchani hurmat qilish va hokazo qoidalar. 4-qadam. Individuallik va tashabbuskorlik Ta'limning eng katta maqsadi "Qanday qilib biz shaxslarni o'qitamiz?" degan savolga javob topish, axborot va

texnologiyalar davri tamoyillariga amal qilishdir. Darsning to'g'ri didaktik va texnik jihozlanishi maqsadlarga erishishning asosiy shartidir. Ko'rgazmali qurollar, tarqatma materiallar, ishlanmalar — bular darsning masalliqdirlari. Darslikdan tashqari manbalardan olinib, taqdim etiladigan ma'lumotlarni izlashdan, topishdan naf katta. 5-qadam. O'zingizni qadrlang Bugun o'qituvchi o'z shaxsiyatini va xavfsizligini qadrlashi muhim. Jamiyatda obro'li ustozlargina obro'li shogirdlarni etishtira oladilar. Ustozning kayfiyati, muomalasi, yurish-turishi, o'quvchilarining bilim olishga ishtiyoqlarini qo'llab-quvvatlashi rag'batlantirishning turli usullaridan foydalanish ko'p hollarda dars sifati va samarasiga bevosita ta'sir qiluvchi omil sanaladi. Darsga tayyorgarlik jarayonida arzimasek ko'rinadigan shunday unsurlar ham goho katta ahamiyat kasb etishi tajribadan ma'lum. Yuqoridagi sifatlarga qanday erishsam bo'ladi deysizmi? Bunda sizga "Kreativ pedagog" onlayn kursi yordam beradi. Bizga qo'shiling va kreativ fikrovchi insonlar qatorida rivojlaning!

Zamonaviy o'qituvchi qanday bo'lishi kerak? Biz g'aroyib davrda yashayapmiz: atrofimizdagi olam juda tez suratlarda, tanib bo'lmas' darajada o'zgaryapti. Shuning uchun o'sib kelayotgan avlod bilan ishlaydigan o'qituvchi quyidagilarga tayyor bo'lishi kerak: O'zgarish. Bu eng qiyini, biroq to'laqonli shaxs sifatida mavjud bo'lish uchun zarur bo'lgan shart. Shuning uchun o'zgarishdan va yangiliklarga ochilishdan qo'rmassligimiz bu bizning ustuvor vazifamizdir. O'z xatolarini tan olish. Hech narsa qilmagan kishigina sato qilmaydi. O'qituvchi esa bundaylar toifasiga kirmasligi aniq. Shunday ekan, kerakli vaqtda o'z xatolarimizni tan olishimiz bizga ziyon keltirmaydi albatta. Rivojlanish. Agar jahon sur'ati bir necha avlodlar davomida o'zgaragan bo'lsa, hozirda u shu qadar tez suratlarda rivojlanyaptiki, buni hech biror so'z bilan ifodalash qiyin. Shunchaki unga etib olish uchun "oyoqni qo'lga olib yugurish kerak" deya olamiz) Eng asosiysi, o'qituvchi zamonaviy o'quvchilar nima bilan yashayotganini ham tushunishi kerak. Ilim olish piramidasi haqida eshitganmisiz? 1960 yillar boshida AQShning Milliy o'quv laboratoriyasi (National Training Laboratory) "ta'lim olish piramidasi" ("learning pyramid") tushunchasini ishlab chiqqan. Unga ko'ra: "Agar o'qituvchi faqat ma'ruza usulidan foydalansa, talaba faqat 5% ma'lumotni xotirasida saqlab qoladi. Agar talaba

mustaqil tarzda ' kitob o qisa, u 10% materialni eslab qoladi. Agar darsda ' audiovizual usullardan foydalanilsa, bu holda talabaning o zlashtirish darajasi 20% bo ladi. Agar o qituvchi ma lumotni ' ' ' ko rsatib bersa (ko rgazma, namoyishlar orqali o qitish usuli), unda ' ' ' xotirada saqlab qolish darjasi 30% ga ko tariladi. Eng samarali ' FAOL bilim quyidagi holatlarda amalga oshiriladi: Agar darsda talabalar kichik guruhlarga bo linib, muhokamalar, ' baxs-munozaralarda ishtirok etsa, ularda notiqlik san'ati, tanqidiy fikrlash, to g ri savollar tuzish mahorati rivojlanib, ular ' ' materialning 50% ni o zlashtirib, xotirada saqlab qolishlari ' mumkin. Dars jarayonlarini amaliyot bilan bog lash, har qanday olingan ' yangi ma'lumotlarni amaliyotda sinash o rganuvchi uchun katta ' samara beradi. Bu holda 75% bilim xotirada saqlanib qoladi va so nggi bosqich - o z bilimlarini boshqalarga etkazish, o rgatish, ' ' ' o qitish orqali 90% samaraga erishish mumkin. Bilim olishning eng ' afzal usuli - bilim berish degan naql bor. Ushbu ta'lim olish piramidasidan ham ustozlar, ham talabalar to'g'ri xulosa chiqarsa, ta'lim sifati yanada yaxshilanadi.

U-mavzu:Kreativ tafakkurni shakllantirishning pedagogik asoslari

Pedagog-tarbiyachi o'z-o'zidan ijodkor bo'lib qolmaydi. Uning ijodkorlik qobiliyati ma'lum vaqt ichida izchil o'qib-o'rganish, o'z ustida ishlash orqali shakllantiriladi va u asta-sekin takomillashib, rivojlanib boradi. Har qanday mutaxassisda bo'lgani kabi bo'lajak pedagoglarning kreativlik qobiliyatiga ega bo'lishlari uchun talabalik yillarida poydevor qo'yiladi va kasbiy faoliyatni tashkil etishda izchil rivojlantirib boriladi. Bunda pedagogning o'zini o'zi ijodiy faoliyatga yo'naltirishi va bu faoliyatni samarali tashkil eta olishi muhim ahamiyatga ega. Pedagog ijodiy faoliyatni tashkil etishda muammoli masalalarni echish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, shuningdek, pedagogik xarakterdagi ijod mahsulotlarini yaratishga alohida e'tibor qaratishi zarur. Ijodkorlik-muayyan yangilikning ahamiyati va foydali ekanligini belgilovchi shaxs faoliyati va uning natijasi. Ijodkor shaxs-ijodiy jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshira oladigan hamda aniq ijodiy natija (mahsulot)larga ega shaxs. Kreativ shaxs-jarayon yoki natija sifatida ijodkorlikni namoyon etuvchi, masalalarni echishga nostandart usullar bilan yondasha olishga moyil, o'ziga xos harakatlarni tashkil etish, yangiliklarni ilgari surishga, ijodiy mahsulotlarni yaratishga layoqatli va tayyor shaxs Ijod-ijtimoiy subyektning yangiligi, ahamiyati va foydaliligi jamiyat yoki muayyan guruh tomonidan tan olingan faoliyati yoki faoliyati natijasi Ijodkor shaxsni tarbiyalash - kasbiy-ijodiy faoliyat tajribalarini qaror toptirish va boyitish asosida ijodiy g'oya, ularni amalga oshirish ko'nikma va malakalariga ega shaxsni shakllantirish va rivojlantirish Kasbiy-ijodiy faoliyat-mutaxassisning kasbiy masalalarni ijodiy hal qilish muvaffaqiyatini tavsiflovchi faoliyati, innovatsion xattiharakati Ijodiy topshiriqlar-muammoli vaziyatlarni tizimli tahlil asosida hal qilishga yo'naltirilgan masalalar tizimi

Kasbiy-ijodiy imkoniyat - 1) kasbiy kompetensiya, malakaga egalik; kasbiy ijod metodologiyasi asoslarini o'zlashtirganlik; ijodiy tafakkurning shakllanganlik darajasi; kasbiy-ijodiy layoqat va shaxsiy sifatlarning rivojlanganligi Kasbiy ijodkorlik metodologiyasi-ijodkorlikning jarayon va natija sifatida obyektlar hamda muayyan kasbiy faoliyat turlariga munosabat

ko'rinishidagi tuzilishi, mantiqiy tashkil etilishi, metod va vositalari haqidagi ta'limot Ijodiy tafakkur – tafakkurning ijod jarayonini tashkil etish va ijod natijalari (mahsullari)ni bashoratlashni ifodalovchi turi Ijodiy qobiliyat – ijodiy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish va uning natijalanganligini baholashda namoyon bo'ladigan individual xususiyati. O'zini o'zi ijodiy faollashtirish – shaxsning ijodiy faoliyatda o'z imkoniyatlarini to'laqonli namoyon qilishi va rivojlantirishining ijodkor va kreativ bo'lishi yoki bo'lmasligi emas, balki mashg'ulotlarni ijodkorlik, kreativlik ruhida tashkil etishi, yangi g'oyalarni ta'lim jarayonida sinab ko'rishga intilishi zarur. Mashg'ulotlarda "kreativlik yo'l haritasi"ga ko'ra quyidagi 4 ta yo'nalish bo'yicha harakatlanadi va ulardagi harakatlar pedagoglarning kreativligini ifodalovchi belgilar (Patti Drapeau) sanaladi: ijodiy fikrlash ko'nikmalarini namoyon etish; mashg'ulotlarni qiziqish bilan o'zlashtirishga rag'batlantiruvchi strategiyalardan foydalana olish; innovatsion yondashuv va pedagogik masalalarning echimini topishga kreativ yondashish; kutiladigan natija Kreativlik uchun quyidagilar muhim bo'lib hisoblanadi: pedagogik masalalarning ko'p xilligi va ularni hal etishning variativligini tushunish, o'z mahoratining darajasi va tavsifini hamda uni rivojlantirish mumkinligini tushunish, uni takomillashtirish xohishi, yangi echimlar zarurligini tushunishi va unga psixik tayyorgarlik hamda uni amalga oshirishga ishonch. Kreativlik shaxsni yaxlit holda yoki uning muayyan xususiyatlarini tavsiflaydi. Kreativlik iqtidorning muhim omili sifatida ham aks etadi.

Boshqa har qanday sifat (fazilat) kabi kreativlik ham birdaniga shakllanmaydi. Kreativlik muayyan bosqichlarda izchil rivojlantirilib boriladi. Xo'sh, shaxs faoliyatida kreativlik xususiyatlari qachondan namoyon bo'ladi? Odatda kreativlik bolalarning faoliyatida tez-tez ko'zga tashlansada, biroq, bu holat bolalarning kelgusida ijodiy yutuqlarni qo'lga kiritishlarini kafolatlamaydi. Faqatgina ular tomonidan u yoki bu ijodiy ko'nikma, malakalarni o'zlashtirishlari zarur degan ehtimolni ifodalaydi. Bolalarda kreativlikni rivojlantirishda quyidagilarga e'tibor qaratish zarur: 1) ular tomonidan ko'p savollar berilishini rag'batlantirish va bu odatni qo'llab-quvvatlash; 2) bolalarning mustaqilligini rag'batlantirish va

ularda javobgarlikni kuchaytirish; 3) bolalar tomonidan mustaqil faoliyatni tashkil etilishi uchun imkoniyat yaratish; 4) bolalarning qiziqishlariga e'tibor qaratish Tadqiqotchi N.Fayzullaeva pedagogik tafakkurga ega bo'lish uchun bo'lajak pedagoglar pedagogika oid bilimlarni puxta o'rganish asosida quyidagi ko'nikma, malakalarni o'zlashtira olishlari zarur deb hisoblaydi: pedagogikaning asosiy g'oyalari, kontseptsiyalari, qonuniyatlarini va pedagogik hodisalarning rivojlanish qonuniyatlarini bilish; pedagogikaning eng muhim nazariy g'oyalari, asosiy kategoriyalari va tushunchalarini bilish; asosiy pedagogik faktlarni bilish; ta'lim va 8tarbiyaning umumiy uslubi haqidagi amaliy bilimlarni egallash. Psixologiyada E.P.Torrens tomonidan shaxs kreativligini aniqlovchi test ishlab chiqilgan. E.P.Torrensning fikricha, shaxs kreativligi Ozida quyidagi belgilarni namoyon qiladi: 1) savollar, kamchiliklar va bir-biriga zid ma'lumotlarga e'tiborsiz bo'lmaslik; 2) muammolarni aniqlash uchun harakat qilish, ilgari surilgan taxminlar asosida ularning echimini topishga intilish. Bugungi kunda psixologiyada shaxs kreativligi uning faoliyatiga xos ikki jihatga ko'ra aniqlanmoqda. Bunda faoliyatning ikki jihatini yorituvchi testlardan foydalaniladi. Ular quyidagilardir : E.P.Torrensning shaxsa kreativ sifatlarini namoyon bo'lishini aniqlovchi testlarning turlari Bo'lajak pedagoglarda kreativ fikrlash ko'nikmasini shakllantirishdan oldin sinfda qulay muhitni yaratish lozim. Kreativ muhitda ta'lim olayotgan bo'lajak pedagoglarda asta-sekin kreativ vazifalarni bajarishga nisbatan qiziqish ortadi shuningdek, kreativ tafakkurga ega o'qituvchini kuzatish natijasida kreativ fikrlashga moyil bo'ladi (Sternberg & Williams, 1996). Kreativlik xarakteridagi o'quv-bilish muhiti bo'lajak pedagoglarda ta'lim jarayonida katta ahamiyatga ega bo'lgan tanqidiy va kreativ fikrlash ko'nikmasining rivojlanishiga olib keladi (Boykin & Noguera, 2011, 2012; Marks, 2000, as cited in Jensen, 2013). Bo'lajak pedagoglarning kreativ tafakkurga ega bo'lishlari ularda ijodiy muhitning qanchalik tarkib toptirilganligiga bog'liq. "To'laqonli kreativlik xarakteriga ega ta'lim muhitini yaratish puxta o'ylangan rejaga tayanadi. O'qituvchilar agarda o'zlarining kreativ o'qitish metod va strategiyalarini qo'llash turlari shaxsning hayotiy tajribasi va shaxsiy sifatlarini aniqlovchi testlar. Ijodiy tafakkur va uning natijalari (tezkorlik, samaradorlik,

mahsuldorlik va aniqlovchi testlar (ya'ni keng ko'lamda o'ylash va kreativ fikrlash jarayonini tashkil etish)da katta samaradorlikka erishishni istasalar, buni bo'lajak pedagoglar ongiga singdirishlari va o'z vazifalarini sidqidildan bajarishlari lozim (Higgins, Hall, Baumfield, & Moseley, 2005)". Qolaversa, "kreativ xarakterga ega muhitdagina bo'lajak pedagoglar o'rganayotgan mavzuning mazmuni, o'quv axborotlar o'rtasidagi o'zaro aloqani tushunish imkoniyatiga ega bo'ladi va bu haqida fikrlash boshlashadi (Anderson et al., 2000)". Ta'lim amaliyotining kreativ xarakter kasb eta olmayotganligi bir qator tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. M: xorijiy mamlakatlarda Begetto, Kaufman, Kirshner (2010), Sveller, Klark (2006) kabi tadqiqotchi-pedagoglar buning sabablari hamda ularni bartaraf etish shartlarini quyidagilar bilan izohlaydilar: "Ko'p hollarda, o'qituvchilar fanning faqat mazmuni bilan tanishadilar, biroq fikrlash jarayoniga katta ahamiyat va e'tibor va talablar qanday rivojlanishlari mumkinligi haqida hech qanday ma'lumot bermaydilar. O'qituvchining palapartish yo'riqlar berish yondashuvining samaradorligi bo'lajak pedagoglar o'quv faoliyatini oshirishga yo'naltirilgan metod va strategiyalardan sezilarni darajada past (Beghetto, Kaufman, 2010; Kirschner, Sweller, Clark, 2006). Vaholanki, talablarda fikrlash ko'nikmasi bo'yicha yo'riqlarni aniq va tushunarli etkazib berish uchun o'qituvchi (tanqidiy, kreativ) fikrlash usullari, ko'nikmalarni samarali shakllantirish yo'llari bilan bo'lajak pedagoglarni tanishtirish, orqali bo'lajak pedagoglar o'quv faoliyatini nazorat qilish va uni yo'naltirishi lozim". Mualliflar tomonidan bildirilgan fikrlarning misollar yordamida yoritilganligi o'qituvchi va bo'lajak pedagoglarning kreativ fikrlash jarayonini tashkil etish to'g'risidagi fikrlarini oyinlashtirishga yordam beradi. "M: bo'lajak pedagoglar "Immigratsiya hodisasining mohiyatini "Aqliy hujum" strategiyasi asosida o'rganish jarayonda, eng avvalo, strategiyaning o'zi nimaligini, uni qanday qo'llash zarurligi haqidagi tushunchalarga ega bo'lishlari lozim". Shaxs kreativligini rivojlantirish jarayonida "tabaqalashtirish", "davrlashtirish" tushunchalarining muhim ahamiyat kasb etishi e'tiborni tortadi. Xo'sh, bu ikki tushuncha qanday mazmunni ifodalaydi? Tabaqalashtirish (lot. "diferentia" - "farqlanish", "darajalanish") -butunning turli bosqich yoki

darajalarga ajratilishi. Davrlashtirish (yunon. "peridos" - "doira bo'ylab aylanish") - muayyan hodisaning qandaydir yakunlangan jarayonni qamrab olgan vaqt birliklariga ajratilishi Kreativ jihatdan rivojlanishda har bir shaxs hayotida davr va bosqich muhim ahamiyat kasb etadi. Demak: Kreativlikning rivojlanish davri - ma'lum kreativlik sifatlarining rivojlanish yakuniga etgan qandaydir vaqt birligi. Kreativlikning rivojlanish bosqichi - muayyan kreativlik sifatlarining rivojlanganlik darajasi Shunga ko'ra ma'lum davr va bosqichlarda pedagoglarda ham kreativlik sifatleri ijodiy faoliyat malakalari rivojlanadi. Kreativ tafakkurga ega bo'lajak pedagoglar: - boshqa bo'lajak pedagoglarning xayoliga kelmagan g'oyalarni bildiradi; -o'zlarini ifoda etishning o'ziga xos uslubini tanlaydi; - ba'zan mavzu aloqasi yo'q yoki g'ayrioddiy savollar beradi; -echimi ochiq qolgan vazifalardan zavqlanadi; -g'oyalarni aniq dalillar asosida muhokama qilishni afzal ko'radi; Muammoning echimini topishda noan'anaviy yondashuvni tanlaydi. - Shaxsga xos kreativlik sifatleri quyidagilar sanaladi: - Ijodiy yo'nalganlik; - Mantiqiy fikrlash qobiliyati; - Eruditsiya (bilag'onlik); - Boy tasavvurga egalik; - Ijodiy ta'sirchanlik va tashabbuskorlik; - O'z ijodkorligini to'latib namoyish etish; - Refleksiya qobiliyati; - Hissiyotga boylik; - Tavakkal qila olish qobiliyati; - Tafakkur tezligiga egalik; - Ichki sezgining rivojlanganligi; - O'ziga xos (orginal) g'oyalarni ilgari sura olish qobiliyati; 9 - Innovatsion qobiliyatga egalik; 10 - Yuksak badiiy qadriyatlarga egalik; - Mavjud tajriba va bilimlar asosida yangi qarorlarni qabul qilish malakasi. Pedagoglar kreativlik sifatleri bilan bir qatorda ijodiy faoliyatni tashkil etishga layoqatlilikni ifodalovchi quyidagi malakalarga ham ega bo'lishlari zarur: Pedagoglarda kreativ faoliyatni tashkil etishga imkon beradigan malakalar guruhleri: 1) bilishga oid (gnostik) malakalar; 2) loyihalash malakalari; 3) ijodiy-amaliy (konstruktiv) malakalar; tadqiqotchilik malakalari; 4) muloqotga kiruvchanlik (kommunikativ) malakalari; 5) tashkilotchilik malakalari; 6) ischillikni ta'minlovchi (protsessual) malakalar; 7) texnik-tehnologik malakalar Quyida ushbu malakalar guruhlarining mohiyati yoritiladi: Bilishga oid (gnostik) malakalar: - Bo'lajak pedagoglarning yosh va individual xususiyatlari, jamoaning ijtimoiy-psixologik o'ziga xosligini inobatga olgan holda o'quv-tarbiyaviy

vazifalarni aniq belgilash; - zamonaviy ta'lim talablaridan kelib chiqqan holda o'quv-tarbiya jarayonini didaktik, psixologik va metodik jihatdan rejalashtirish va tahlil qilish; - ta'lim va tarbiya jarayonlarini tashkil etishning samarali shakl, metod va vositalarni asosli ravishda tanlay olish; - bo'lajak pedagoglar tomonidan o'quv dasturi talablaridan kelib chiqqan holda materiallarni o'zlashtirganlik natijalarini, o'quvchilarning tarbiyalanganlik va rivojlanganlik darajasini aniqlay bilish; - bo'lajak pedagoglarning bilishga bo'lgan qiziqish, ehtiyoj va faolliklarini rivojlantirish bo'yicha turli ko'rinishdagi ishlarni olib borish; - darsda, darsdan tashqari sharoitlarda, kuni uzaytirilgan guruhlarda, to'garak, klub yoki jamiyatlarda turli tarbiyaviy ishlarni olib borish; - bo'lajak pedagoglar, ularning ota-onalari bilan individual ishlarni amalga oshirish; - bo'lajak pedagoglarda sog'lom turmush kechirishga bo'lgan ehtiyojni shaxsiy va umumiy gigienaga amal qilish ko'nikmalarini, birinchi tibbiy yordam ko'rsatish malakalarini shakllantirish; - ta'lim jarayonida turli ko'rsatmali qurollar, zamonaviy texnik vositalar, axborot va ilg'or pedagogik texnologiyalaridan foydalanish; - didaktik material va ko'rsatmali qurollarni ishlab chiqish; - ota-onalarni pedagogik bilimlar asoslari, bolalarning asosiy yosh xususiyatlari, psixologik o'ziga xosliklari, turli yosh bosqichlarida farzandlar bilan ota-onalar o'rtasida kechadigan munosabatlar mohiyatidan xabardor qilish; - o'z-o'zini tahlil qilish, o'z-o'zini baholash va shaxsiy faoliyatda yo'l qo'yilgan kamchiliklarni tuzatish Loyihalash malakalari: - dars yoki tarbiyaviy tadbirlarning loyihalarini yaratish; - dars yoki tarbiyaviy tadbirning texnologik xaritasini yaratish; - dars yoki tarbiyaviy tadbir mohiyatini bosqichma-bosqich yoritish; - ta'limiy yoki tarbiyaviy faoliyat maqsadini aniq belgilash; - maqsadga mos keladigan vazifalarni aniqlash; - o'quv materialining didaktik, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlarini bayon etish; - o'quv yoki tarbiyaviy xarakterdagi material mazmunini shakllantirish; - o'quv yoki tarbiyaviy material mazmunini ochib beradigan bir qancha ma'lumotlar o'rtasidagi o'zaro izchillikni ta'minlash; - bo'lajak pedagoglarni mustaqil fikrlashga rag'batlantiruvchi savollar tizimini ishlab chiqish; - dars yoki tarbiyaviy tadbirning metodik tuzilishini asoslash; - dars yoki tarbiyaviy tadbir jarayonida bajariladigan

pedagogik topshiriqlar tizimini aniqlash; - yangi materialni bayon etishda turli zamonaviy yondashuvlarni qo'llash; - muayyan izchillikka ega test topshiriqlarini ishlab chiqish; - bo'lajak pedagoglarning bilim darajasini tashxislash jarayonini asoslash; - bo'lajak pedagoglar jamoasi hamda alohida talabning tarbiyalanganlik va rivojlanganlik darajasini baholash mexanizmin yaratish

Ijodiy-amaliy (konstruktiv) malakalar:

- alohida-alohida ma'lumotlardan foydalangan holda yaxlit o'quv va tarbiyaviy xarakterdagi materialni shakllantirish; - o'quv materialini turli rasm, surat, jadval, diagramma, model va boshqalar bilan boyitish; - o'ziga xos, original o'quv materialini tayyorlash; - mustaqil ravishda yangi metodni asoslash; - O'quv mashg'uloti (dars) va tarbiya tadbir uchun ko'rsatmali qurollar to'plamini yaratish; - dars yoki tarbiyaviy tadbirning texnologik pasporti, xaritasini yaratish; - dars yoki tarbiyaviy tadbirda foydalanish uchun multimediyalarini yaratish; - O'quv materialining taqdimot variantini tayyorlash; - turli mavzulardagi tarbiyaviy tadbirlar uchun bo'lajak pedagoglarning faol ishtirokida video roliklar yaratish; - dars konspektini tayyorlash; - turli shakl va metodlarga asoslangan sinov topshiriqlari (savol, topshiriq, masala, misol, mashq, test), baholash mezonlarini ishlab chiqish; - nazorat ishlarini tashkil etishga ijodiy yondashish; Tadqiqotchilik malakalari: - ilmiy tashkil olib borish metod va vositalarini tanlash; - manbalar bilan ishlash (nazariy tahlil, muhim ma'lumotni topish, tezis, konspekt, referat, kartoteka bilan ishlash, adabiyotlar ro'yxatini tuzish); - nashr manbalari va axborot texnologiyalari (Internet) materiallari bilan tanishish; - anketa so'rovini tashkil etish; - zamonaviy pedagogik muammolarni aniqlash, dolzarbligini asoslash; - mavjud manbalar asosida muammoning ishlanganlik darajasini o'rganish; - pedagogik tajriba olib borish metodikasini ishlab chiqish; - uch (yoki to'rt) bosqichli pedagogik tajribani ilmiy-metodik tashkil etish; - ilmiy maqola, axborot va hisobot tayyorlash; - ilmiy maqolalarni nashrga tayyorlash; - pedagogik tajriba natijalarini umumlashtirish va tahlil qilish; - tahlil natijalarini matematik-statistik tahlil qilish; - statistik tahlil natijalariga ko'ra xulosa chiqarish va ilmiy tavsifalarni ilgari surish;

- pedagogik tajriba natijalarini muhokama qilish (savollar qo'yish, shaxsiy fikrni bildirish, tanqidiy fikrlarni ayta olish, amaliy takliflar berish) Muloqotga kiruvchanlik (kommunikativ) malakalari: - bo'lajak pedagoglar, ota-onalar, ta'lim muassasasi rahbariyati, hamkasblar bilan muloqotda turli shakl, metodlardan foydalanish; - pedagogik amaliyotning barcha ishtirokchilari bilan amaliy, ishchanlik yoki shaxsiy munosabat o'rnatish; - bo'lajak pedagoglarga ma'lumotlarni etkazishning samarali yo'l va vositalarini topish; - topshiriqlar yuzasidan talabning javobi yoki shaxsiy fikrlarini tinglay bilish; - pedagogik jarayonlarda yuzaga keladigan nizolarning oldini olish, bartaraf etish yoki rivojlantirish; - jamoa va turli bosqichdagi bo'lajak pedagoglar o'rtasida o'zaro munosabatlarni mustahkamlash; - jamoada sog'lom raqobatga asoslangan muhitni qaror toptirish; - bo'lajak pedagoglarning faoliyatlarini rag'batlantirish; - talaba javobidagi xato yoki xatti-harakatidagi kamchiliklarga munosabat bildirish; - bo'lajak pedagoglar bilan ta'limiy hamkorlikka erishish Tashkilotchilik malakalari: - bo'lajak pedagoglarning o'quv-bilish faoliyatini boshqarish; - bo'lajak pedagoglarda ilmiy bilimlarni o'zlashtirish ko'nikma, malakalarini shakllantirish; - dars jarayonida vaqtni to'g'ri taqsimlash va rejani samarali bajarish; - bo'lajak pedagoglar bilan individual ishlarni tashkil etish; - guruh jamoasi bilan jamoaviy yoki guruhli ishlarni olib borish; - bo'lajak pedagoglarda ta'lim muassasasi ichki tartib-qoidalariga rioya etish ko'nikmalarini shakllantirish; - bo'lajak pedagoglarga o'quv va ijtimoiy topshiriqlarni berish; - o'quvchilarning diqqatini boshqarish; - bo'lajak pedagoglar o'rtasida bahs-munozara tashkil etish va uni boshqarish; - darslarda o'yin texnologiyalaridan foydalanish; - bo'lajak pedagoglarning o'quv faolliklarini oshirish, ularning mustaqilligini ta'minlash; - kichik guruhlarni shakllantirish asosida topshiriqlar bajarilishini ta'minlash; - bo'lajak pedagoglar bilan hamkorlikda tarbiyaviy ishlar ro'yxatini ishlab chiqish. Izchillikni ta'minlovchi (protsesssual) malakalar: - o'quv materialini mazmunini bayon qilishda nutqiy izchillikni ta'minlash; - og'zaki va yozma nutqni bayon qilishda o'zaro izchillikni qaror toptirish; - bo'lajak pedagoglarning mavjud bilimlari bilan yangi o'zlashtiriladigan bilimlar o'rtasida muayyan izchillikni yuzaga keltirish; - bo'lajak

pedagoglarning mavjud hayotiy qarashlarini yangi g'oyalar bilan boyitish; - darsda va darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarda pedagoglarni faol faoliyatga undovchi metodlardan foydalanishda muayyan izchillikka erishish; - pedagoglar BKM darajasining DTS talablariga muvofiq kelishida ma'lum izchillikka erishish; - guruh jamoasining ijtimoiy-psixologik holatini o'rganish metodlaridan foydalanishda pedagogik faoliyat izchilligini ta'minlash; - pedagoglarning tarbiyalanganlik va rivojlanganlik darajasini baholashda doimiy izchillikka erishish Texnik-texnologik malakalar: - ta'lim jarayoniga zamonaviy texnik vositalarini tatbiq etish; - dars jarayoni mazmunini texnologik pasport va texnologiya xarita yordamida yoritish; - O'quv materialini mazmunini yorituvchi slaydlarni tayyorlash; - O'quv mashg'ulotlarini axborot texnologiyalari, interfaol metodlar yordamida tashkil etish; - ixtisoslik fani xususiyatidan kelib chiqqan holda turli texnik vositalardan foydalanish; - darslarda proektorni qo'llay olish; - O'quv materiallarini audio va video yozuvlari, taqdimot asosida bayon qilish; - pedagoglarda o'quv materialini mustahkamlash va o'quv topshiriqlarini berishda axborot texnologiyalarini qo'llash; - kompyuter imkoniyatlaridan foydalanishga doir o'quv topshiriqlarini ishlab chiqish; - pedagoglarning BKMni baholashni kompyuter asosida tashkil etish; - pedagoglarning bilim olganlik va tarbiyalanganlik darajalarini tashxis qilishda kompyuter yordamiga tayanish va b.sh.

9-mavzu: Pedagoglarida kreativlik sifatlarini rivojlantirish

Umumiy pedagogika fanining oliy ta'limda o'qitish xolati. "Umumiy pedagogika" o'quv fani tegishli yo'nalishda oliy ta'lim muassasalari talabalarida kasbiy-pedagogik sifatlarini shakllantirish, ularni kasbiy tayyorlashda muhim o'rin tutadi. Zamonaviy sharoitda fanni o'qitish o'qituvchi kadrlarni ilm-fan, texnika va texnologiya sohalarida erishilayotgan ilg'or yutuqlar, umuminsoniy g'oyalar, milliy qadriyatlarga tayangan holda tayyorlash, ularda pedagogik madaniyatni rivojlantirish, ijodiy tafakkurni tarkib toptirish, tarbiyachi, o'qituvchi hamda yoshlar murabbiysi sifatida pedagogik jarayonlarni to'g'ri tashkil etish malakalarini hosil qilishga yo'naltirilgan. Fanni olib borishda darslik, o'quv va uslubiy qo'llanmalar, ma'ruza matnlari, tarqatma materiallar, o'quv-uslubiy majmualar, monografiyalar, xorijiy va respublikamizning etakchi olimlari ilmiy-tadqiqot natijalaridan foydalaniladi. Fanning o'qitish dasturda ko'rsatilgan mavzular ma'ruza, amaliy (yoki seminar, laboratoriya) kurs ishi mashg'ulotlari hamda mustaqil ta'lim shaklida olib boriladi.

Talabalarni zamonaviy pedagogika fanining nazariy-metodologik asoslari bilan qurollantirish, pedagogik faoliyat mazmuni, ta'lim va tarbiya jarayonini samarali tashkil etish yo'llari, ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan yaqindan tanishtirish orqali ularda pedagogik tafakkurni, ijobiy fikrlash qobiliyatini, ta'lim oluvchilar bilan muvafaqqiyatli ishlashga doir zarur malakalarni, vaziyatni to'g'ri baholash, oqilona qarorlarni qabul qilish, ularni maqsadga muvofiq tarbiyalash ko'nikmalarini shakllantirish, milliy pedagogik meros g'oyalarini, Sharq mutafakkirlarining ta'lim-tarbiyaga oid qarashlarini ta'lim muassasalari amaliyotiga maqsadli tatbiq etish tajribasini hosil qilishdan iborat.

Bizga tizimli yondashuv yaqinroq, chunki u kreativlikning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi barcha tashqi omillarning ko'p sonli ekanligini e'tiborga oladi hamda kasbiy-professional xususiyatlar va ularning kreativlikdagi aks etishini hisobga olish imkonini beradi. Bitta hodisa – fenomenning o'zi haqida fikr yuritib, mualliflar kreativlikning ta'rifiga yangidan yangi fikr, xislatlarni qo'shishadi va mamlakatimiz tadqiqotchilarining asarlarida kreativlik quyidagilar sifatida o'rganiladi:

- ijod(korlik)ka bo'lgan qobiliyat;
- intellektual ijod(korlik);
- qaysi bir yangi, boshqalarga o'xshamagan/original narsa;
- uzoqlashtirilgan assotsiatsiyalar;
- yaxlit tizimni qayta strukturalashtirish (qayta tuzish);
- asborotni g'ayrioddiy tarzda kodlash;
- divergent fikrlash;
- shaxsning ichki nizolarining natijasi (yoki nizolarning yo'qligi);
- allaqachon mavjud bilimlarning chegarasidan chetga chiqish;
- muammoli vaziyatni tez echish imkonini beradigan noan'anaviy fikrlash va boshq. Biz tadqiqotimizda kreativlikni ijod(korlik)ga bo'lgan qobiliyat deb qaraydigan mualliflar bilan hamfikermiz, shuningdek, kreativlikni uning fikrlashning (fikrlarning) boshqalarga o'xshamasligi va mavhumlashtirilgan assotsiatsiyalarni ishlab chiqarishda namoyon bo'ladigan divergent tarkibiy qismini hisobga olgan holda o'rganish ham, ayniqsa, muhim deb hisoblaymiz [1. S. 86].

D.B. Bogoyavlenskayaning nuqtayi nazariga ko'ra, ijod(korlik) intellektual faollikning eng yuksak shakli, intellektual tashabbus sizmat qiladigan eng muhim sifat tavsifi hisoblanadi [2 S. 201]. Olima kreativlikka berilgan vazifa chegarasidan tashqariga chiqishga intilishda namoyon bo'ladigan vaziyatli stimuly berilmagan faollik deb qaraydi. D.B. Bogoyavlenskayaning fikriga ko'ra, kreativlik faoliyat turidan qat'i nazar, barcha novatorlarga xos. Olimaning fikricha, uning o'zi integral hosila deb tushunadigan intellektual faollik, tizimning intellektual va motivatsion komponentlarining protsessual o'zaro faoliyati ularning birligida aks ettiriladigan yaxlit shaxsning xossasi bo'lib, u shaxsning vaziyat-stimuly berilmagan mahsuldor faoliyatga bo'lgan qobiliyatini ta'minlaydi [3. S. 45]. Biroq ushbu ko'rsatkichlarning bog'liqligi barcha holatlarda ham kuzatilmaganligi tufayli ularni bir-biridan farqlash va intellektual iqtidorlilik hamda ijodiy iqtidorlilik va mahsuldorlikni tashxis qilishning alohida metodikalarini yaratish zarurati paydo bo'ladi. So'nggi zikr etilgan tushunchaga kreativlik koeffitsienti (IQ) nomi berilgan[4. S. 165].

Olim V.N. Drujinin kreativ va intellekt tushunchalariga nisbatan uchta asosiy yondashuvlarni ajratib ko'rsatadi: 1. Kreativlik alohida hodisa sifatida mavjud emas. Birinchi navbatda motivatsiya (rag'batlanganlik), qadriyatlar, shaxsiy xislatlar (A.A. Olox, A. Maslou va boshqalar) hamda intellektual iqtidorlilik shaxsning ijodiy faolligining zarur shartlari hisoblanadi [5. S. 75]. Kognitiv iqtidorlilik, muammolarga sezgirlik (sezuvchanlik), nomuayyan va murakkab vaziyatlarda mustaqillik ijodkor shaxsning asosiy tavsiflari xarakteristikalari hisoblanadi. 2. Kreativlikka intellektga bog'liq bo'lmagan mustaqil omil sifatida qaraladi (J. Gilford, K. Teylor, Ya.A. Ponomaryov). Ya'ni intellekt darajasi va kreativlik darajasi orasidagi korrelyatsiya unchalik jiddiy emas [6. S. 89]. 3. Kreativlikning yuqori darajasi intellektning yuqori darajasini taqozo etadi va aksincha. Ijodiy jarayon psixik faoliyatning alohida o'ziga xos shakli sifatida mavjud emas. Intellekt sohasidagi deyarli barcha mutaxassislar ushbu nazariya tarafdorlari [12. S. 74] (G.Yu. Ayzenk, R. Sternberg va boshqalar). O'z tadqiqotimizda biz Ye. Torrensning intellektual chegara nazariyasiga rioya qilamiz: agar IQ-115-120 dan past bo'lsa, intellekt va kreativlik to'g'ridan to'g'ri bir-biriga bog'liq, IQ 120 dan yuqori bo'lgan holda kreativlik va intellektning o'zaro aloqasi yo'q, ya'ni intellekti past kreativ odamlar yo'q, biroq kreativlik darajasi past intellektual odamlar bor [7. S. 78]. Kreativlikni rivojlantirish masalasi borasida ushbu muammoga 3 xil yondashuv mavjud: 1) genetik. Unga ko'ra, kreativlikning hal qiluvchi omili irsiylik hisoblanadi (irsiylik kreativlikning hal qiluvchi omili sanaladi); 2) muhitga asoslanish. Bu yondashuv vakillari tashqi shart-sharoitlarni psixik xususiyatlarning rivojlanishining hal qiluvchi omili deb hisoblaydilar; 3) genotip - muhitning o'zaro faoliyati yondashuvi. Olim Drujininning fikriga ko'ra, mikromuhitning xulq-atvorni tartibga solishning past darajasi, kreativ xulq-atvor namunalarning predmetli-axborot jihatdan boyitilganligi va berilganligi kabi parametrlarning birga kelishi kreativlikning rivojlanishiga yordam beradi [8. S. 96]. STARS International University 109 Biz olimlar V.A. Klaktyonin va L.S. Podimov bilan kreativlikning rivojlanishiga individning shaxsiy xususiyatlari, uning emotsional va motivatsion omillari katta ta'sir ko'rsatadi, degan fikrlariga to'la qo'shilamiz [9. S. 5]. Ko'pchilik

tadqiqotchilarning fikricha, maktabgacha katta yosh (maktab yoshiga etmagan 5-6 yosh) kreativlikning rivojlanishi (rivojlantirilishi) uchun sensitiv davri hisoblanadi, chunki bola narsalarga o'ta sodda munosabat bilan qarashni yo'qotgani yo'q va unda sodir bo'layotgan hamma narsalarga nisbatan o'z nuqtayi nazarini bor. Biroq bu kreativlikni talabalik yoshida rivojlantirish imkoniyatini inkor etmaydi [10. S. 85]. "Ixtisoslashtirilgan" (maxsus) kreativlikni inson faoliyatining kasbiy sohasi bilan bog'liq ijodga bo'lgan qobiliyatni shakllantirish talabalik yoshida kreativlikni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyati hisoblanadi. Bu davrda "professional" namunada oila a'zolari va tengdoshlar tomonidan qo'llab-quvvatlash katta rol o'ynaydi [11. S. 56]. O'z taqlid qilish nuqtayi nazarini inkor qilish va sobiq idealga nisbatan salbiy munosabatda bo'lish ushbu bosqichning yakuni hisoblanadi. Individ taqlid bosqichida bir umrga qolib ketadi yoxud boshqalarga o'xshamagan, original ijodkorlikka o'tadi.

10-mavzu: Pedagoglarda kreativlik sifatlari va ijodiy tafakkurni rivojlantiruvchi metod, vosita va texnologiyalar.

Reja:

1. Pedagoglarning kreativlik sifatlariga egaliklarini aniqlovchi shakl, metod va vositalar.
2. Talabalarda kreativlik ko'nikmalarini shakllantirishda DTSning ahamiyati.
3. Pedagoglarda kreativlik sifatlarini rivojlantirish bosqichlari.
4. Pedagoglarda kreativlik sifatlarini rivojlantiruvchi metod, vosita va texnologiyalar.
5. Pedagogik faoliyatni tashkil etishda axborot texnologiyalari imkoniyatlaridan ijodiy foydalanish.
6. Talabalarining kreativ fikrlash ko'nikmalariga egaliklarini baholash.

Tayanch tushunchalar: kreativlik sifatlari, kreativlik egalikni aniqlash, shakl, metod, vosita, kreativlik rivojlantirish, axborot texnologiyalari.

1. Pedagoglarning kreativlik sifatlariga egaliklarini aniqlovchi shakl, metod va vositalar. Xorijiy mamalakatlarining ta'lim tizimi amaliyotida shaxs kreativlik sifatlarida shakllantirish yoki rivojlantirishga xizmat qiladigan ko'plab metod va strategiyalar qo'llaniladi. Ushbu metod va strategiyalarning didaktik ahamiyati shundaki, ular talaba va o'quvchilarni o'quv materiallari yuzasidan chuqur o'ylashga majbur qiladi. Shu sababli bu metod va strategiyalarni kreativlik sifatlari nihoyatda past rivojlangan o'quvchi va talabalar bilan ishlash jarayonida samarali qo'llab bo'lmaydi.

Kzikscentmixayli (Csikscentmihalyi, 1996 y.) kreativ shaxslar ikki toifaga bo'linadi degan fikrni ilgari suradi:

1. Katta kreativlar ("katta K"). Ular o'zlari faoliyat olib borayotgan sohaning etakchilari bo'lib, sohada doimo o'zgarishlarni sodir etishga intiladi.

2. Kichik kreativlar ("kichik K"). Ular o'zlarining kreativlik sifatlaridan faqatgina kundalik hayotda muayyan foydaga erishish

uchun foydalanadi.

Aksariyat talabalar o'zlarini kreativ shaxs emas, deb hisoblaydi. Ularning nazarlarida kreativlik go'yoki ular e tisha olmaydigan orzu va u faqat iqtidorli shaxslardagina namoyon bo'ladi. Bunday fikrga ega talabalar kreativlik sifatlariga egalik o'z sohasining e takchilari (ya'ni "katta K" toifasiga kiruvchi shaxslar), san'at sohasida tahsil olayotgan yoki faoliyat yuritayotgan talabalarda bo'lishiga ishonadilar. Talabalar qachonki kreativ shaxs bo'lish uchun o'z sohasining e takchisigina bo'lish shart emasligi tushunsalar, o'zlarida kreativlik sifatlarini samarali shakllantirishga muvaffaq bo'ladi. Shundagina ular o'zlarini past baholashga barham berib, yangi, ilg'or g'oyalar bilan o'zlarini namoyon etishlari, ta'lim jarayoni kun sayin

faollik ko'rsatishga muvaffaq bo'ladilar, ta'lim olishga bo'lgan qiziqishlari ortadi, o'zlashtirish ko'rsatkichlari yanada yashilanadi. O'zlarini baland baholay boshlab, kreativ sifatlarni namoyon etish borasida mavjud ko'rsatkichlardan ko'ra yuqori natijalarga erishishga intiladilar

tizimida iqtidorli bolalarni aniqlash va ularga ta'lim berishga oid ko'plab metodikalar mavjud. Quyida ularning ayrimlari to'g'risida to'xtalib o'tiladi:

Slosson testi. Katta yoshlilar hamda bolalarning aqliy qobiliyatini o'lchashga xizmat qiladi. Berilayotgan barcha testlarga javoblar og'zaki tarzda olinadi. Kichik yoshli bolalarga berilayotgan topshiriqlarning ayrimlari bolalar tomonidan ayrim harakatlar (masalan, qog'oz, qalam yoki ruchkalardan foydalanish)ning bajarilishiga oiddir. Test aqliy qobiliyat darajasining o'rganilayotgan sifatlarga nisbati tarzida aniqlanadi. Bu o'rinda yuqori natija 120 va undan ortiq ko'rsatkich sanaladi.

Veksler shkalasi. Veksler shkalasi ("PPSI" testi) aqliy qobiliyatni aniqlashga imkon beruvchi individual test hisoblanadi. U ikki qismdan iborat:

1) og'zaki shkala (ma'lum materialni o'zlashtirish, uning mazmunini tushunish, arifmetik topshiriqlarni bajarish, o'zaro o'xshashlikdarni topish, lug'at boyligiga egalikni namoyish etish kabi beshta ko'rsatkich bo'yicha baholanadi);

2) harakat shkalasi (kubiklardan konstruksiyalar yaratish, labirintlarni topish, chizilayotgan surat (kartinalar)ni yakuniga etkazish, tavsiya etilayotgan kod (tasvir)lar mohiyatini ochib berish ("Hayvonlarning uylari" mavzusi bo'yicha) kabi beshta holat ko'rsatkichlari bo'yicha baholanadi.

Torrens (I) testi. Torrens (I) testi yozma shaklda bo'lib, tafakkurning quyidagi sifatlarini aniqlashga yordam beradi:

- 1) tezkorlik;
- 2) aniqlik;
- 3) tasavvurning boyligi va o'ziga xosligi.

Test noto'g'ri shaklda yoritilgan surat (kartina)ni to'g'ri shaklda ifoda etishga asoslanadi. Bunda boladan juda yorqin ranglarda noto'g'ri tasvirlangan kartinani alohida qog'ozga to'g'ri shaklda qayta tasvirlay olish talab etiladi.

Torrens (II) testi. Torrens (II) testi og'zaki shakldagi test bo'lib, bolalar va kattalarning ijodiy qobiliyatini og'zaki usullar yordamida aniqlashga xizmat qiladi. Test quyidagi tavsifga ega:

- 1) savollarni bera olish malakasiga egalik;
- 2) surat (kartina)lar majmuida tasvirlangan vaziyatlarga mos keluvchi holatlarning sabab va oqibatlarini aniqlay olish;
- 3) kundalik hayotda eng oddiy va ommaviy predmetlarni qo'llashning o'ziga xos usullarini taklif eta olish;
- 4) barcha uchun yaxshi tanish bo'lgan predmetlar bo'yicha kutilmagan savollarni bera olish;
- 5) taxminlarni ilgari sura olish.

Pedagogik manbalarda pedagogning kreativ tafakkuri darajasini quyidagi metodlar³³ yordamida baholash mumkin ekanligi ko'rsatilgan:

- 1) ta'lim-tarbiya jarayonida o'qituvchi shaxsi va faoliyatini bevosita o'rganish metodlari (pedagogik kuzatish, o'qituvchining ish hujjatlari va rejalarini o'rganish, suhbat va h.k.);
- 2) pedagogik tafakkurni tashxislashga yordam beruvchi maxsus metodlar (tashxisli vaziyatlar, anketa, reyting, test va b.)

Ushbu metodlar yordamida oliy ta'lim muassasalari talabalarining pedagogik bilimlari darajasini ham baholash mumkin. Faqat bu o'rinda o'qituvchining ish hujjatlari, rejalarini o'rganish emas, balki talabalarining individual, mustaqil ta'lim

oliylari va ularning natijalarini tahlil etish maqsadga muvofiqdir.

2. Talabalarda kreativlik ko'nikmalarini shakllantirishda DTsning ahamiyati. Shaxsning kreativlik ko'nikmalariga ega bo'lishida yuqorida aytib o'tilganidek, ta'lim jarayonini muhim ahamiyatga ega. Shu sababli ta'lim mazmunida kreativlik g'oyalari hamda talabalarda kreativlik ko'nikmalarini shakllantirishga doir yondashuv o'z ifodasini topishi zarur. DTS esa haqli ravishda o'zida ta'lim mazmunini to'laqonli ifoda etadi. *Shu sababli Patti Drepeau AQShning DSUA (Davlat standartlarining umumiy asoslari - SSSS)da o'quvchi va talabalarda kreativlik ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiluvchi g'oyalarning qay darajada o'z ifodasini topganligini tahlil etadi. Uning bu boradagi fikrlari amaliy ahamiyatga ega ekanligini inobatga olgan holda quyidagi muallifning bu boradagi mulohazalari batafsil keltiriladi³⁴.*

Davlat standartlarining umumiy asoslari (DSUA - CCSS) talabalar tomonidan tegishli fan yoki mutaxassislik asoslari bo'yicha belgilangan bilim, ko'nikma va malakalarning minimal darajasini o'zlashtirish va tushunilishini talab etuvchi maqsadni qanoatlantiradi. Mazkur standartlar, shuningdek, o'qituvchi tomonidan o'qitish tizimining tashkiliy jihatdan tashkil etilishini ta'minlaydi. Davlat standartlarining umumiy asoslari (DSUA - CCSS)ning mohiyati: axborot matnining murakkabligi hamda unga nisbatan tanqidiy yondashuv talabalarga malakali mutaxassis bo'lishlari va xizmat bo'yicha (kasbiy sohada) o'sishlarini ta'minlash imkoniyatini yaratadi. Davlat standartlari o'z mohiyatiga ko'ra talabalarga rag'batlantiruvchi mazmuni o'rganish imkoniyatini ta'minlash orqali ular tomonidan akademik bilim va ko'nikmalarini muvaffaqiyatli o'zlashtirish yo'llarini belgilab beradi. Shunday ekan, nima uchun DSUA (CCSS)ni muvaffaqiyatli o'zlashtirish vositasi sifatida ularning kreativ potensialidan foydalanish mumkin emas?

kreativ fikrlash ko'nikmalariga ega bo'lishni talab etadi. Ammo, (42) filologiya fanlari bo'yicha ingliz standarti (Eng yaxshi metodistlar Assotsiatsiyasining Milliy markazi, Davlat maktablari rahbarlarining Boshqaruv Kengashi (NGA) tomonidan ishlab chiqilgan standartlarning umumiy tahlili ularda ta'lim oluvchi

shaxsida kreativ potensialni oshirish choralari belgilanmaganligini ko'rsatadi. Ularda ta'lim oluvchilarning bilim

va ko'nikmalarini belgilash maqsadida – qayta sanab o'ting, izohlang, keltiring kabi fe'llar qo'llanilgan bo'lsa, kreativ fikrlash holatini ifodalovchi – aloqani hosil qiling, birlashiring va xulosani ilgari suring tarzidagi fe'llar kam qo'llanilgan yoki mutlaqo qo'llanilmagan. Xuddi shuningdek, matematika fanlari bo'yicha standartlar (NGA Markazi, 2010 y.)ida ham hal qiling, qo'llang, izohlang va tushuntiring kabi fe'llar kreativ fikrlash holatini ifodalovchi – sharhlang, e'tiborni qarating yoki taqqoslang kabi fe'llarga nisbatan ko'p qo'llanilgan.

Ushbu holat o'qituvchidan o'z faoliyatida DSUA (CCSS) talablarini qondirish yo'lida talabalarning kreativ potensialini oshirishga xizmat qiladigan ijodiy nutqdan foydalanishga e'tibor qaratushni talab etadi. Talabalarning ijodiy imkoniyatlarini birlashtirish uchun esa o'qituvchi o'zining dars rejalarini shunday tuzishi kerakki, buning natijasida o'quv axborotlarini ijodiy qayta ishlash orqali talabalar kreativ fikrlash imkoniyatiga ega bo'lsin.

Bunga erishish uchun fikrni rivojlantiring (m: "fikrni rivojlantiring", tuzing (m: "reja tuzing", ishlab chiqing (m: "harakat mexanizmini ishlab chiqing").

Birinchi darajali DSUA (CCSS) hamda talabalar uchun mo'ljallangan Amaliy standartlari (NGA Markazi, 2010 y.) "hisob-kitob oqibatlarini kengaytirish"ga xizmat qila olishi zarur. Agarda talabalardan 2, 4, 6, 8 ko'rinishdagi sanoq tartibini kengaytirish (davom ettirish)ni so'rasa, u holda o'qituvchi talabalarni kreativ fikrlashga unday olmaydi. Bunday holatda talabalar raqamlarning mohiyati va tartiblanishi haqidagi mavjud bilimlarini rivojlantirmagan holda 2, 4, 6, 8 ko'rinishdagi sanoq tartibini shunchaki kengaytirish (davom ettirish)lari mumkin. Agar, bordi-yu, o'qituvchi talabalarning e'tiboriga 1, 2, 3, 2, 1 ko'rinishdagi sanoq tartibini taqdim etish orqali ulardan mazkur sanoq tartibi oqibatlarini imkon qadar ko'p usullar bilan ifodalashni talab etsa, u holda talabalarning raqamlar mohiyati va ularning tartiblanishi haqidagi qarashlarini rivojlantirishga erishadi. Zero, bu jarayonda talabalar tahlil asosida bir necha darajali javoblarni taqdim etish imkoniyatiga ega bo'ladi.

O'qituvchilar talabalarning kreativ fikrlashga undashni xohlar ekan, bu vaqtda ular darslar jarayonida talabalarning kreativ fikrlash qobiliyatlaridan unumli foydalanish yoki ana shu ko'nikmalar negizida uyushtiriladigan darslarni tashkil etishda o'zlarining tasavvur imkoniyatlari hamda kreativ potentsiallarining samarali foydalana olishga erishishlari zarur. Garchi bunga bir qarashda erishish qiyindek tuyulsa-da, biroq, mazkur jarayon u qadar qiyin kechmaydi. Qolaversa, o'qituvchi tomonidan qo'llanilayotgan axborot vositalari (m: tartiblashga doir matematik misolning ko'rsatmali namoyish etilishi) ham talabalarning kreativ fikrlash qobiliyati, tafakkurini rivojlantirishga yordam beradi. O'qituvchilar o'zlari tomonidan tashkil etilaigan darslarda adolatli tarzda talabalarning kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladigan yo'l, shakl, metod va vositalardan foydalansalar, buning natijasida bu boradagi g'ayalar asta-sekin DSUA (CCSS)da ham o'z in'ikosiga ega bo'lib boradi.

DSUA (CCSS)da aks etadigan qarama-qarshiliklarni yaxshi anglash uchun dastlab mazmun, mavzular, kichik mavzularni ifodalovchi tushunchalarni bayon etib o'ting: odatda ular ot sifatida qayd etiladi. So'ngra standartda o'z ifodasini topgan fe'llarni bayon eting; fe'llar talabalarni fikr yurishga undaydi (m: tasvirlang (ta'riflang), tahlil qiling, ifodalang, aniqlang). Talabalarning kreativ potensialini namoyon etishga xizmat qiladigan topshiriqlarni standartga kiritishning bir usuli unda ifodalangan fe'llarni kreativ fikrlashga ko'nikmalarini ifodalovchi fe'llarga almashtirish hisoblanadi; boshqa usul esa talabdan talab etiladigan javobning darajasini belgilash maqsadida mavjud so'zlarni sifat va ravishda ifodalanishini ta'minlashdan iborat.

M: 3.1-rasmda ko'rsatilishicha, 2-DSUA (CCSS)da "o'qish" tushunchasi "kichik paragraf mohiyatini asosiy mavzu mohiyatidan kelib chiqqan holda paragraflar o'rtasidagi chegara bo'yicha aniqlagan holda izohlash" (RI.2.2; NGA Markazi, 2010a)dan iborat bo'lishi zarur. Standart, asosan, talabalar qaysi asosiy mavzu va paragraflarning "yadrosi" nimadan iborat ekanligini bilishlari kerakligini taqozo etadi; talabalar, shuningdek, kichik

matnlar bo'laklarini ifodalovchi tushunchalar bilan tanish bo'lishlari lozim. Mohiyatiga ko'ra fe'l nafaqat past darajadagi, unchalik qiziqarli bo'lmagan fikrni boshqa fikrlar bilan o'zaro tenglashtiradi. Standartni qayta ko'rib chiqishda fe'llar kreativ fikrlar bilan almashtirish taqozo etiladiki, oqibatda talabalar zarur kreativ fikrlash ko'nikmalarini o'zlashtirishga muvaffaq bo'ladi. Hozirda qayta ko'rib chiqilgan standartda "o'qish" tushunchasi "kichik paragraf matnining asosiy mavzusini almashtirishda paragraflarni matn chegaralarida aniqlashga e'tiborni qaratish" tarzida talqin etiladi. Bunda talabalardan ularning asosiy mavzuni izohlay olish imkoniyatiga ega bo'lishlari, bu jarayonga ijodiy yondasha olishlari talab qilinadi. Talabalar matn xususida chuqurroq o'ylashlari va mavzu to'g'risidagi tushunchalarini mustahkamlay olishlari kerak. Asosiy mavzuni o'zgartirish asosiy mavzuni izohlashga nisbatan ko'proq darajada intellektual o'yin va ilgari surilayotgan chaqiriq sanaladi. Bilim, ko'nikma va malakalarni ifodalovchi fe'llarning almashtirilishi natijasida standart o'zida 1-bobda aytib o'tilganidek, o'quv majburiyatlarini o'zida aks ettiradi. Qiziquvchan talabalar bu yo'l bilan o'quv majburiyatlarining o'ziga xos ahamiyatga ega bo'lishigga erishadi (Grant, Gallate, 2012).

11-mavzu: Didaktik ta'minotni yaratishga kreativ yondashish

Reja:

1. Pedagoglarning kreativlik sifatlariga egaliklarini aniqlovchi shakl, metod va vositalar.
2. Talabalarda kreativlik ko'nikmalarini shakllantirishda OTning ahamiyati.
3. Pedagoglarda kreativlik sifatlarini rivojlantirish bosqichlari.
4. Pedagoglarda kreativlik sifatlarini rivojlantiruvchi metod, vosita va texnologiyalar.
5. Pedagogik faoliyatni tashkil etishda axborot texnologiyalari imkoniyatlaridan ijodiy foydalanish.
6. Talabalarning kreativ fikrlash ko'nikmalariga egaliklarini baholash.

Tayanch tushunchalar: kreativlik sifatleri, kreativlik egalikni aniqlash, shakl, metod, vosita, kreativlik rivojlantirish, axborot texnologiyalari. sifatlariga sifatlarini

1. Pedagoglarning kreativlik sifatlariga egaliklarini aniqlovchi shakl, metod va vositalar. Xorijiy mamalakatlarining ta'lim tizimi amaliyotida shaxs kreativlik sifatlarida shakllantirish yoki rivojlantirishga xizmat qiladigan ko'plab metod va strategiyalar qo'llaniladi. Ushbu metod va strategiyalarning didaktik ahamiyati shundaki, ular talaba va o'quvchilarni o'quv materiallari yuzasidan chuqur o'ylashga majbur qiladi. Shu sababli bu metod va strategiyalarni kreativlik sifatleri nihoyatda past rivojlangan o'quvchi va talabalar bilan ishlash jarayonida samarali qo'llab bo'lmaydi.

Kzikscentmixayli (Csikscentmihalyi, 1996 y.) kreativ shaxslar ikki toifaga bo'linadi degan fikrni ilgari suradi:

1. Katta kreativlar ("katta K"). Ular o'zlari faoliyat olib borayotgan sohaning etakchilari bo'lib, sohada doimo o'zgarishlarni sodir etishga intiladi.
2. Kichik kreativlar ("kichik K"). Ular o'zlarining kreativlik sifatlaridan faqatgina kundalik hayotda muayyan foydaga erishish

uchun foydalanadi.

Aksariyat talabalar o'zlarini kreativ shaxs emas, deb hisoblaydi. Ularning nazarlarida kreativlik go'yoki ular e tisha olmaydigan orzu va u faqat iqtidorli shaxslardagina namoyon bo'ladi. Bunday fikrga ega talabalar kreativlik sifatlariga egalik o'z sohasining e takchilari (ya'ni "katta K" toifasiga kiruvchi shaxslar), san'at sohasida tahsil olayotgan yoki faoliyat yuritayotgan talabalarda bo'lishiga ishonadilar. Talabalar qachonki kreativ shaxs bo'lish uchun o'z sohasining e takchisigina bo'lish shart emasligi tushunsalar, o'zlarida kreativlik sifatlarini samarali shakllantirishga muvaffaq bo'ladi. Shundagina ular o'zlarini past baholashga barham berib, yangi, ilg'or g'oyalar bilan o'zlarini namoyon etishlari, ta'lim jarayoni kun sayin

61faollik ko'rsatishga muvaffaq bo'ladilar, ta'lim olishga bo'lgan qiziqishlari ortadi, o'zlashtirish ko'rsatkichlari yanada yaxshilanadi. O'zlarini baland baholay boshlab, kreativ sifatlarini namoyon etish borasida mavjud ko'rsatkichlardan ko'ra yuqori natijalarga erishishga intiladilar. Amaliyotning ko'rsatishicha, talabalar qancha ko'p kreativlik sifatlarini namoyon etsalar, shuncha ko'p

faollikka erishadilar. Rivojlangan xorijiy

mamlakatlar bugungi kunda iqtidorli bolalarni aniqlash borasida katta tajribalarga ega. Ta'lim tizimida iqtidorli bolalarni aniqlash va ularga ta'lim berishga oid ko'plab metodikalar mavjud. Quyida ularning ayrimlari to'g'risida to'xtalib o'tiladi:

Slosson testi. Katta yoshlilar hamda bolalarning aqliy qobiliyatini o'lchashga xizmat qiladi. Berilayotgan barcha testlarga javoblar og'zaki tarzda olinadi. Kichik yoshli bolalarga berilayotgan topshiriqlarning ayrimlari bolalar tomonidan ayrim harakatlar (masalan, qog'oz, qalam yoki ruchkalardan foydalanish)ning bajarilishiga oiddir. Test aqliy qobiliyat darajasining o'rganilayotgan sifatlarga nisbati tarzida aniqlanadi. Bu o'rinda yuqori natija 120 va undan ortiq ko'rsatkich sanaladi.

Veksler shkalasi. Veksler shkalasi ("PPSI" testi) aqliy qobiliyatni aniqlashga imkon beruvchi individual test

hisoblanadi. U ikki qismdan iborat:

1) og'zaki shkala (ma'lum materialni o'zlashtirish, uning mazmunini tushunish, arifmetik topshiriqlarni bajarish, o'zaro o'zhashliklarni topish, lug'at boyligiga egalikni namoyish etish kabi beshta ko'rsatkich bo'yicha baholanadi);

2) harakat shkalasi (kubiklardan konstruksiyalar yaratish, labirintlarni topish, chizilayotgan surat (kartinalar)ni yakuniga etkazish, tavsiya etilayotgan kod (tasvir)lar mohiyatini ochib berish ("Hayvonlarning uylari" mavzusi bo'yicha) kabi beshta holat ko'rsatkichlari bo'yicha baholanadi.

Torrens (I) testi. Torrens (I) testi yozma shaklda bo'lib, tafakkurning quyidagi sifatlarini aniqlashga yordam beradi:

1) tezkorlik;

2) aniqlik;

3) tasavvurning boyligi va o'ziga xosligi.

Test noto'g'ri shaklda yoritilgan surat (kartina)ni to'g'ri shaklda ifoda etishga asoslanadi. Bunda boladan juda yorqin ranglarda noto'g'ri tasvirlangan kartinani alohida qog'ozga to'g'ri shaklda qayta tasvirlay olish talab etiladi.

Torrens (II) testi. Torrens (II) testi og'zaki shakldagi test bo'lib, bolalar va kattalarning ijodiy qobiliyatini og'zaki usullar yordamida aniqlashga xizmat qiladi. Test quyidagi tavsifga ega:

1) savollarni bera olish malakasiga egalik;

2) surat (kartina)lar majmuida tasvirlangan vaziyatlarga mos keluvchi holatlarning sabab va oqibatlarini aniqlay olish;

3) kundalik hayotda eng oddiy va ommaviy predmetlarni qo'llashning o'ziga xos usullarini taklif eta olish;

4) barcha uchun yaxshi tanish bo'lgan predmetlar bo'yicha kutilmagan savollarni bera olish;

5) taxminlarni ilgari sura olish.

Pedagogik manbalarda pedagogning kreativ tafakkuri darajasini quyidagi metodlar yordamida baholash mumkin ekanligi ko'rsatilgan:

1) ta'lim-tarbiya jarayonida o'qituvchi shaxsi va faoliyatini bevosita o'rganish metodlari (pedagogik kuzatish, o'qituvchining ish hujjatlari va rejalarini o'rganish, suhbat va h.k.);

2) pedagogik tafakkurni tashxislashga yordam beruvchi

maxsus metodlar (tashxisli vaziyatlar, anketa, reyting, test va b.)

Ushbu metodlar yordamida oliy ta'lim muassasalari talabalarining pedagogik bilimlari darajasini ham baholash mumkin. Faqat bu o'rinda o'qituvchining ish hujjatlari, rejalarini o'rganish emas, balki talabalarining individual, mustaqil ta'lim olishlari va ularning natijalarini tahlil etish maqsadga muvofiqdir.

2. Talabalarda kreativlik ko'nikmalarini shakllantirishda DTSning ahamiyati. Shaxsning kreativlik ko'nikmalariga ega bo'lishida yuqorida aytib o'tilganidek, ta'lim jarayonini muhim ahamiyatga ega. Shu sababli ta'lim mazmunida kreativlik g'oyalari hamda talabalarda kreativlik ko'nikmalarini shakllantirishga doir yondashuv o'z ifodasini topishi zarur. DTS esa haqli ravishda o'zida ta'lim mazmunini to'laqonli ifoda etadi. *Shu sababli Patti Drepeau AQShning DSUA (Davlat standartlarining umumiy asoslari - SSSS)da o'quvchi va talabalarda kreativlik ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiluvchi g'oyalarning qay darajada o'z ifodasini topganligini tahlil etadi. Uning bu boradagi fikrlari amaliy ahamiyatga ega ekanligini inobatga olgan holda quyidagi muallifning bu boradagi mulohazalari batafsil keltiriladi*³⁴.

Davlat standartlarining umumiy asoslari (DSUA - CCSS) talabalar tomonidan tegishli fan yoki mutaxassislik asoslari bo'yicha belgilangan bilim, ko'nikma va malakalarning minimal darajasini o'zlashtirish va tushunilishini talab etuvchi maqsadni qanoatlantiradi. Mazkur standartlar, shuningdek, o'qituvchi tomonidan o'qitish tizimining tashkiliy jihatdan tashkil etilishini ta'minlaydi. Davlat standartlarining umumiy asoslari (DSUA - CCSS)ning mohiyati: axborot matnining murakkabligi hamda unga nisbatan tanqidiy yondashuv talabalarga malakali mutaxassis bo'lishlari va xizmat bo'yicha (kasbiy sohada) o'sishlarini ta'minlash imkoniyatini yaratadi. Davlat standartlari o'z mohiyatiga ko'ra belgilash maqsadida - qayta sanab o'ting, izohlang, keltiring kabi fe'llar qo'llanilgan bo'lsa, kreativ fikrlash holatini ifodalovchi - aloqani hosil qiling, birlashiring va xulosani ilgari suring tarzidagi fe'llar kam qo'llanilgan yoki mutlaqo qo'llanilmagan. Xuddi shuningdek, matematika fanlari bo'yicha standartlar (NGA Markazi, 2010 y.)ida ham hal qiling, qo'llang, izohlang va tushuntiring kabi fe'llar kreativ fikrlash holatini

ifodalovchi - sharhlang, e'tiborni qarating yoki taqqoslang kabi fe'llarga nisbatan ko'p qo'llanilgan.

Ushbu holat o'qituvchidan o'z faoliyatida DSUA (CCSS) talabalarini qondirish yo'lida talabalarining kreativ potensialini oshirishga xizmat qiladigan ijodiy nutqdan foydalanishga e'tibor qarotishni talab etadi. Talabalarining ijodiy imkoniyatlarini birlashtirish uchun esa o'qituvchi o'zining dars rejalarini shunday tuzishi kerakki, buning natijasida o'quv axborotlarini ijodiy qayta ishlash orqali talabalar kreativ fikrlash imkoniyatiga ega bo'lsin.

Birinchi darajali DSUA (CCSS) hamda talabalar uchun mo'ljallangan Amaliy standartlari (NGA Markazi, 2010 y.) "hisob-kitob oqibatlarini kengaytirish"ga xizmat qila olishi zarur. Agarda talabalardan 2, 4, 6, 8 ko'rinisdagi sanoq tartibini kengaytirish (davom ettirish)ni so'rasa, u holda o'qituvchi talabalarni kreativ fikrlashga unday olmaydi. Bunday holatda talabalar raqamlarning mohiyati va tartiblanishi haqidagi mavjud bilimlarini rivojlantirmagan holda 2, 4, 6, 8 ko'rinisdagi sanoq tartibini shunchaki kengaytirish (davom ettirish)lari mumkin. Agar, bardi-yu, o'qituvchi talabalarining e'tiboriga 1, 2, 3, 2, 1 ko'rinisdagi sanoq tartibini taqdim etish orqali ulardan mazkur sanoq tartibi oqibatlarini imkon qadar ko'p usullar bilan ifodalashni talabetsa, u holda talabalarining raqamlar mohiyati va ularning tartiblanishi haqidagi qarashlarini rivojlantirishga erishadi. Zero, bu jarayonda talabalar tahlil asosida bir necha darajali javoblarni taqdim etish imkoniyatiga ega bo'ladi.

O'qituvchilar talabalarining kreativ fikrlashga undashni xohlar ekan, bu vaqtda ular darslar jarayonida talabalarining kreativ fikrlash qobiliyatlaridan unumli foydalanish yoki ana shu ko'nikmalar negizida uyushtiriladigan darslarni tashkil etishda o'zlarining tasavvur imkoniyatlari hamda kreativ potensiallarining samarali foydalana olishga erishishlari zarur. Garchi bunga bir qarashda erishish qiyindek tuyulsa-da, biroq, mazkur jarayon u qadar qiyin kechmaydi. Qolaversa, o'qituvchi tomonidan qo'llanilayotgan axborot vositalari (m: tartiblashga doir matematik misolning ko'rsatmali namoyish etilishi) ham talabalarining kreativ fikrlash qobiliyati, tafakkurini rivojlantirishga yordam beradi. O'qituvchilar o'zlari tomonidan tashkil etilaigan

darslarda adolatli tarzda talabalarning kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladigan yo'l, shakl, metod va vositalardan foydalansalar, buning natijasida bu boradagi g'oyalar asta-sekin DSUA (CCSS)da ham o'z in'ikosiga ega bo'lib boradi.

DSUA (CCSS)da aks etadigan qarama-qarshiliklarni yaxshi anglash uchun dastlab mazmun, mavzular, kichik mavzularni ifodalovchi tushunchalarni bayon etib o'ting: odatda ular ot sifatida qayd etiladi. So'ngra standartda o'z ifodasini topgan fe'llarni bayon eting: fe'llar talabalarni fikr yurishga undaydi (m: tasvirlang (ta'riflang), tahlil qiling, ifodalang, aniqlang). Talabalarning kreativ potensialini namoyon etishga xizmat qiladigan topshiriqlarni standartga kiritishning bir usuli unda ifodalangan fe'llarni kreativ fikrlashga ko'nikmalarini ifodalovchi fe'llarga almashtirish hisoblanadi; boshqa usul esa talabadan talab etiladigan javobning darajasini bo'laklarini ifodalovchi tushunchalar bilan tanish bo'lishlari lozim. Mohiyatiga ko'ra fe'l nafaqat past darajadagi, unchalik

qiziqarli bo'lmagan fikrni boshqa fikrlar bilan o'zaro tenglashtiradi. Standartni qayta ko'rib chiqishda fe'llar kreativ fikrlar bilan almashtirish taqozo etiladiki, oqibatda talabalar zarur kreativ fikrlash ko'nikmalarini o'zlashtirishga muvaffaq bo'ladi. Hozirda qayta ko'rib chiqilgan standartda "o'qish" tushunchasi "kichik paragraf matnining asosiy mavzusini almashtirishda paragraflarni matn chegaralarida aniqlashga e'tiborni qaratish" tarzida talqin etiladi. Bunda talabalardan ularning asosiy mavzuni izohlay olish imkoniyatiga ega bo'lishlari, bu jarayonga ijodiy yondasha olishlari talab qilinadi. Talabalar matn xususida chuqurroq o'ylashlari va mavzu to'g'risidagi tushunchalarini mustahkamlay olishlari kerak. Asosiy mavzuni o'zgartirish asosiy mavzuni izohlashga nisbatan ko'proq darajada intellektual o'yin va ilgari surilayotgan chaqiriq sanaladi. Bilim, ko'nikma va malakalarni ifodalovchi fe'llarning almashtirilishi natijasida standart o'zida 1-bobda aytib o'tilganidek, o'quv majburiyatlarini o'zida aks ettiradi. Qiziquvchan talabalar bu yo'l bilan o'quv majburiyatlarining o'ziga xos ahamiyatga ega bo'lishigga erishadi (Grant, Gallate, 2012).

12-mavzu: O'qituvchilarda kreativlikni rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari

Reja:

1. O'qituvchilarda kreativlikni rivojlantirish.
2. Texnologiya va ixtirolar tarixini o'rganish.
3. Kreativlikni rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari

KIRISH Bugungi globallashuv kuchaygan davrda har qaysi jamiyat kreativ shaxslarga ehtiyoj sezadi. Bu tabiiy hol albatta. Chunki dunyoda har daqiqada sodir bo'layotgan o'zgarishlar shuni taqozo qilmoqda. Shu munosabat bilan turli soha olimlarining e'tibori pedagogik jarayon sharoitida talaba shaxsining kreativ salohiyatini ochish va rivojlantirish muammosiga qaratilgan. Demak, zamonaviy ta'lim muassasalarida pedagogik jarayonni tashkil etishning yangi paradigmatic asoslarini ishlab chiqish zarurati tug'iladi va bu esa pedagogikaning yangi innavotsion yo'nalishi ya'ni kreativ pedagogikaga murojaat qilishga imkoniyat yaratadi. Kreativ pedagogika muammolari yaxlit pedagogik nazariya va boshqa ijtimoiy fanlar tizimida: pedagogika tarixi va ta'lim falsafasi, umumiy va kasbiy pedagogika va psixologiya, o'qitish va tarbiyalash usullari va texnologiyalari, kasbiy etika va boshqalarda ko'rib chiqiladi. Doimiy o'zgarib turadigan tashqi va ichki dunyo, ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar va faoliyat mazmuniga mos keladigan kreativ shaxsning shakllanishi va rivojlanishi inson ontogenezining butun davri - tug'ilishdan to umrining oxirigacha davomiylik, uzluksizlik va qamrab olishni talab qiladi. Mahalliy pedagogikada shaxsning kasbiy va ijodiy salohiyatini shakllantirish va rivojlantirish asosida uning kasbiy va ijodiy faoliyati tajribasini shakllantirish va rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlar deyarli yo'q. An'anaviy professional tajriba bilim, ko'nikma va malakalarning birlashuvi sifatida aniqlanadi. Bu faoliyatni o'zlashtirish jarayonida tajribaning shakllanishi o'z-o'zidan sodir bo'lishini anglatadi. Ijodiy faoliyat tajribasini o'rganish masalasi umuman ko'tarilmaydi.

Kreativlik nima? Amerikalik psixolog Avraam Maslouning fikricha, bu har bir kishiga xos bo'lgan, lekin mavjud tarbiya, ta'lim va ijtimoiy amaliyot tizimi ta'sirida ko'pchilik tomonidan yo'qolgan ijodiy yo'nalishdir. Kreativlik qobiliyati "Xudoning in'omi" va

shuning uchun kreativlikni o'rgatish mumkin emas degan ancha keng tarqalgan fikrdan farqli o'laroq, M.M. Zinovkina boshqacha yondasuvga ishora qiladi. Texnologiya va ixtirolar tarixini o'rganish, atoqli olim va ixtirochilarning ijodiy hayoti tahlili shuni ko'rsatadiki, ularning barchasi yuqori (o'z davri uchun) fundamental bilimlar bilan bir qatorda maxsus bilimlar ombori yoki algoritmik fikrlash, shuningdek, ma'lum bilimlar, shu jumladan evristik usullar va texnikalarga ega bo'lishgan [4].

Ingliz psixologi E.P.Torrens kreativlikni quyidagi jihatlarini ilgari surgan: - muammo yoki ilmiy farazlarni ilgari surish; - taxminlarni tekshirish va o'zgartirish; - qaror natijalarini shakllantirish asosida muammoni aniqlash; - muammoni hal qilishda bilim va amaliy harakatlarning o'zaro qaramaqarshiligiga nisbatan sezgirlikni ifodalash. [1] Lotinchada "kreativlik" tushunchasi quyidagicha. "Creatio" - "yaratish", "ijodkor" - "yaratuvchi", degan ma'nolarni anlatadi, lekin mohiyatan bu tushuncha insonning ijodiy qobiliyatining namoyon bo'lishidir. Ijodkor shaxslar - bu rassomlar, haykaltaroshlar, yozuvchilar, shoirlar, fotosuratchilar - turli xil ijod turlarida o'z qobiliyatlarini amalga oshiradigan odamlar. Ijodkorlik, qoida tariqasida, ishbilarmonlarga xos xususiyatdir: dizaynerlar, reklama beruvchilar, marketologlar, brend-menejerlar va boshqalar. Kasbiy va ijodiy faoliyatni faol o'zlashtirish, uni samarali amalga oshirish nafaqat ko'nikma va ko'nikmalarni rivojlantirish va integratsiyalashuvini, kasbiy ishni bajarishning individual uslublari va usullarini ishlab chiqishni, balki kasbiy ijod metodologiyasini o'zlashtirishni, ijodiy fikrlashni rivojlantirishni va o'z ichiga oladi. Ijodiy shaxsning shakllanishini amalga oshirilgan ijodiy faoliyatga va olingan ijodiy natijalarga mos keladigan shaxsning shakllanishi va rivojlanishi deb ta'riflash mumkin. Bu jarayonning sur'ati va traektoriyasi biologik va ijtimoiy omillar, shaxsning o'z faoliyati va ijodiy fazilatlarini, shuningdek, sharoitlar, hayotiy voqealar va kasbiy jihatdan aniqlangan omillar bilan belgilanadi. Ijodkor shaxsni shakllantirish va ijodiy ta'lim o'rtasida yaqin bog'liqlik mavjuddir. Asosiy qism. Ijod madaniyat singari, inson hayotiga, demak, ta'lim tizimiga ham kirib borishi kerak. Binobarin, ijodiy pedagogikaning ijtimoiy fanlari

tizimida ta'lim pedagogikaning yangi tarmog'i sifatida rivojlanishi uchun qator shart-sharoitlar mavjud.

Kreativ pedagogika - bu ijodiy ta'lim fani va san'atidir. Bu pedagogikaning majburlash pedagogikasi, hamkorlik pedagogikasi, tanqidiy pedagogika kabi pedagogika turlariga qarama-qarshi bo'lgan pedagogikaning bir turi hisoblanadi. Kreativ pedagogika o'quvchilarni ijodiy fikrlashga, kelajagini yaratuvchisi bo'lishga o'rgatadi. Kreativ pedagogika, har qanday fanga, xoh matematika, xoh fizika, xoh tillar, xoh iqtisod bo'lsin, qo'llanilish mumkin bo'lgan pedagogikadir. Ma'lum darajada aytish mumkinki, uning metodologiyasi o'qitish va o'rganish jarayonini o'zgartiradi. Rivojlangan kreativlik shaxs ijodkorligining muhim tarkibiy qismidir. U shaxsning kognitiv maqsadga erishish, boshlangan ijodiy ishni davom ettirish, bilish faoliyatidagi qiyinchiliklarni bartaraf etish, aqliy harakatlarni rejalashtirish va ketmaketashtirish, maqsadga erishish variantlari va usullarini izlash istagida ifodalanadi; Shuningdek shaxsda stenik tuyg'ular (kognitiv va ijodiy faoliyatdan quvonch hissi, ixtirolar jarayonida qiyinchiliklarni engishga tayyorlik, kognitiv yoki ijodiy maqsadga erishishdan g'ururlanish, biror narsa o'ylab topish imkoniyatidan zavqlanish, ijodiy ish boshlanishidagi optimistik faollik, uning ijobiy natijasini kutish, muvaffaqiyasizliklar holatida xotirjamlik va boshqalar) ham hosil bo'ladi. Inson aql-zakovati sohasidagi mutaxassislar ijodiy jarayonni ta'minlash uchun konvergent (mantiqiy, ketma-ket, chiziqli) va divergent (yaxlit, intuitiv, aloqador) tafakkurning kombinatsiyasi zarur deb hisoblaydilar.

Tafakkur xususiyatlarining bunday kombinatsiyasi natijasi o'zining ravonligi va moslashuvchanligi, shuningdek, o'ziga xoslik, hukmning aniqligi bilan uyg'unlikda namoyon bo'ladi. [3] Pedagogik jarayonda ijodkorlikni rivojlantirish uchun shaxs salohiyatini oshirishga, ijodiy faolligini oshirishga yordam beradigan o'qitish metodlari va texnologiyalaridan foydalanish zarur. Ushbu texnologiyalar shaxsning o'zini o'zi qadrlashni shakllantirishga, o'z imkoniyatlariga bo'lgan ishonchni oshirishga va voqelik bilan adekvat aloqada bo'lishga to'squinlik qiladigan psixologik qiyinchiliklarni rivojlanishiga yordam beradi. Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchi faoliyatining ustuvor yo'nalishi. muloqotning

dialogik usullariga, echimni birgalikda izlashga va turli ijodiy faoliyatga beriladi. Bularning barchasi o'qitishning interfaol usullarini qo'llash orqali amalga oshiriladi. Interfaol ta'lim jarayonida o'quvchilar tanqidiy fikrlashni, vaziyat va tegishli ma'lumotlarni tahlil qilish asosida murakkab masalalarni echishni, muqobil fikrlarni topishni, puxta o'ylangan qarorlar qabul qilishni, muhokamalarda qatnashishni o'rganadilar. Buning uchun darslar juftlik va guruh usullari asosida tashkil etiladi, ilmiy-tadqiqot loyihalari, rolli o'yinlar qo'llaniladi.[1]

Kreativlikni rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslarini tahlil qilish natijalari bo'lajak o'qituvchining pedagogik amaliyot davridagi kreativligini rivojlantirishning tarkibiy-funksional modeli tamoyillarini ajratib ko'rsatish imkonini beradi. Bu tamoyillar quyidagilardan iborat 1. Muammoli tamoyili. Muammoli tamoyilidan foydalanish pedagogik faoliyat uchun yangilik emas. Kreativlikning mohiyati muammoli xarakterga ega bo'lib, u muammoning nostandart echimini topishdan iborat. Pedagogik amaliyotda bo'lajak o'qituvchilarning kreativligini muammolilik tamoyiliga muvofiq rivojlantirish ijodiy muammoli vazifalarda namoyon bo'ladi, masalan, "Gipotezani ilgari suring va uni sinab ko'rish rejasini tuzing ...", "Dastlabki natijani baholash", "O'quv materialini boshqacha taqdim eting ..." va hokazo. [2] 2. Ijodiy yo'nalish tamoyili. Bu tamoyil nafaqat reproduktiv, balki ijodiy faoliyat ko'nikmalarini rivojlantirishni ham o'z ichiga oladi. Kreativlikni rivojlantirish faqat maqsadli xarakterga ega bo'lmasligi kerak, ya'niki erishilayotgan natija amaliyot so'ngida natijaga erishish degan fikrdan yiroq bo'lishi lozim. Bu holatda talaba topshiriqlarni tez va hech qanday hissiyotlarsiz bajarishlari kerak. Chunki bu holat mashg'ulot sifatiga, diagnostika natijalariga, umuman, barcha tajriba-sinov ishlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Agar kreativlikning rivojlanishi bosqichli xususiyatga ega bo'lib, har bir vazifa yoki faoliyat turi sinovning keyingi bosqichi sifatida qaralmasdan, balki o'zo'zini sinab ko'rish, o'zini o'zi anglash va qiziqarli faoliyat uchun imkoniyat sifatida yo'naltirilgan bo'lsa, u holda bajarilayotgan ish yuqori sifatli va o'rganilayotgan konsepsiya ko'rsatkichlari o'sish darajasida bo'ladi. 4. Butunlilik va izchillik tamoyili. Bu tamoyil ijodkorlikni rivojlantirish dasturi

tuzilmasi yaxlitlilik, izchillik, to'liqlilikni talab qiladi. Faqat shu holatda qo'yilgan maqsadga erishish uchun vosita va usullarni tanlashning maqsadga muvofiqligi haqida gapirish mumkin. Kreativlikni bo'lajak o'qituvchining yaxlit qiyofasiga hamroh bo'ladigan sifatlar tizimining tarkibiy qismi sifatida qarash lozim. 5. Individuallashtirish tamoyili. Ushbu tamoyilning asosiy jihati har bir talabaning individual tarbiyaviy ish uslubini, uning shaxsiy rivojlanishining o'ziga xos trayektoriyasini va ruhiy jarayonlarning ishlash xususiyatlarini hisobga olishdan iborat. Shunda dasturning har bir ishtirokchisining individual natijasi, shaxsiy xususiyatlar sifatida kreativlikning shakllanish darajasiga mos keladigan ijodiy yutuq'i bo'ladi.[8] Kreativlikning rivojlantirishning bosh maqsadi bu o'quvchilarning aqliy faoliyati va mantiqiy fikrlashini rivojlantirishdan iborat. Buning uchun biz talaba erishgan rivojlanish darajasiga emas, balki bir oz oldinroq qadam tashlab, uning fikrlash qobiliyatidan biroz yuqoriroq bo'lgan talablarni qo'yishimiz kerak. [3] Shuningdek kreativlikni rivojlantirish quyidagi vazifalarni hal qilishga ham yordam beradi: 1. Talabalarni turli yo'nalishlarda fikrlashga o'rgatish; 2. Nostandart vaziyatlarda muammoning echimlarini topishni o'rgatish; 3. Aqliy faoliyatning o'ziga xosligini rivojlantirish. 4. Talabalarni mavjud muammoli vaziyatni turli tomonlardan tahlil qilishga o'rgatish; 5. Tez o'zgaruvchan dunyoda yanada samarali hayot va moslashish uchun zarur bo'lgan fikrlash xususiyatlarini rivojlantirish. Shu bilan birgalikda pedagogik kreativlikni rivojlantirish sharti o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarda insonparvarlik psixologiya tamoyillarini amalga oshirishdir. Ushbu tamoyillar quyidagilarni nazarda tutadi: 1. Har bir talabaning g'oyasini yuqori baholash, bu barcha g'oyalar va javoblarni ijobiy mustahkamlash, xatodan tanish narsaga yanigacha qarash imkoniyati sifatida foydalanishni nazarda tutadi. 2. O'zaro ishonch, psixologik xavfsizlik muhitini yaratish. 3. Tanlash va qaror qabul qilishda mustaqillikni ta'minlash. [7]

Kreativ salohiyatga ega o'qituvchi quyidagi sifatlarga ega bo'ladi: • Kreativ fikrlashi kengayadi ; • Tadqiqot ko'nikmalarini yaxshi egallaydi; • Pedagogika yoki maxsus fan yutuqlaridan hamda ilg'or tajribalardan foydalanish imkoniyatlarini mustaqil tahlil qiladi; • Professor-o'qituvchilar tomonidan olib borilayotgan ijodiy

loyihalar va ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirishda faol ishtirok etadi. Kreativ fikrlaydigan o'qituvchiga qo'yiladigan zamonaviy talablar shundan iboratki, u axborotchi emas, balki o'quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda muvofiqlashtiruvchi (koordinator), boshqaruvchi (menejer), muloqot tashkilotchisi, maslahatchisi bo'lishi kerak. O'qituvchi bilimlarni o'zlashtirishning eng samarali usullarini izlashni qo'llab-quvvatlaydi va boshqaradi, qiziqarli kashfiyotlarni rag'batlantiradi, muvaffaqiyasiz urinishlarni tahlil qiladi, o'quvchilarni mag'lubiyat va g'alabalarni amalga oshirishga undaydi.

XULOSA Demak, kreativlikni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari sinfda maqsadli ravishda yaratilgan ijodiy tarbiyaviy muhitga bog'liq bo'lishi mumkin; o'qituvchining ijodiy xulq-atvori namunasining mavjudligi va talabalarning ijodiy qobiliyatlarini ifodalovchi sifatida o'qituvchining shaxsiyati; talabalar va o'qituvchilarning birgalikda yaratilishi; ijodiy faoliyatdagi sub'ektiv o'rni; ijodiy muhitni saqlash va muvaffaqiyat holatlarini yaratish. Talabalar ijodining eng samarali rivojlanishi ijodiy ta'limning uzluksiz tizimi sharoitida maqsadli, har tomonlama pedagogik ta'sir ko'rsatish orqali ta'minlanadi. Bu va boshqa masalalarni ishlab chiqish bilan fundamental amaliy pedagogika sohasi sifatida kreativ pedagogika shug'ullanishi lozim. Shuningdek nostandrt fikrlovchi, qiyin vaziyatlarda xotirjam, muammoning echimini topishda bir tomonlama emas, turli tomonlama yondashadigan salohiyatli mutaxassislarni etishtirishdan iborat.

13-mavzu: Shaxsda kreativlikni shakllantirishga yo'naltirilgan mashg'ulotlar

Reja:

1. Shaxsda kreativlikni shakllantirish.
2. Kreativlikni shakllantirishga yo'naltirilgan mashg'ulotlar.

O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasini isloh qilishdagi as'y harakatlarining biri – bu pedagog kadrlarning zamon talablariga hamnafas tarzda faoliyat yuritishlari, har tomonlama rivojlangan komil shaxsni tarbiyalashga doir chuqur bilim, pedagogik mahorat, ko'nikma, malaka va madaniyatga ega bo'lishlarini talab etmoqda. Bu esa o'z-o'zidan ta'lim va tarbiya ishlarining qonuniyatlarini o'rganuvchi pedagogika faniga «kreativlik» degan tushunchani olib kirdi. Ayniqsa, umum ta'lim maktablarida o'qituvchi kadrlarning kreativligini rivojlantirishga bo'lgan ijtimoiy buyurtma vujudga kelmoqdaki, bu borada ilmiy pedagogik izlanishlar olib borish talab etiladi. Shu bilan bir qatorda kreativlik masalasini ilmiy tushunishda turli fikrlarning mavjudligi, yashit xulosaga kelinmaganligi maqolamiz mavzusi dolzarbligining yana bir ko'rinishi hisoblanadi. Vaholanki, bu muammo bugungi kunga qadar ko'plab G'arb mamlakatlarida turlicha tahlil etilgan va o'rganilgan. Masalan, N.N. Nechaev, Y.A. Ponomarev, D.V. Ushakov singari olimlar kreativlik masalasini umumiy tarzda o'rgangan bo'lsalar, N.A. Berdyaev, V.S. Bibler, V.N. Drujinin, P.A. Florenskiylar kreativlikning ma'naviy, psixologik jihatlarini tahlil etgan.

XXI asrga kelib O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasida ham ushbu termin ishlatila boshladi. Ayniqsa, pedagogika fanining alohida va yosh tarmog'i sifatida shakllanib boshlagan Innovatsion pedagogikada Ushbu terminga bod-bod duch kelmoqdamiz. R.A.Mavlanova o'zining «Boshlang'ich ta'limda pedagogika, innovatsiya, integratsiya» nomli o'quv qo'llanmasida kreativlikning o'zi nima, uning shakllanishi masalalariga alohida to'xtalib o'tgan. Qo'llanmada kreativlik tushunchasining mazmuni va mohiyati chuqur tahlil etilgan. Ammo kreativlik masalasining ilmiy-nazariy, ilmiy-pedagogik jihatlarini maxsus ilmiy tadqiqot ob'ekti sifatida tadqiq etilmagan. Bugungi kundagi zamonaviy uzluksiz ta'lim tizimi kreativ yondoshuvni talab etadi. Ayniqsa,

boshlang'ich ta'lim – bu har bir bolaning hayotida chuqur iz qoldiruvchi ta'lim turidan biri bo'lib, ta'limning bu bosqichida pedagog o'qituvchilarga katta mas'uliyat yuklatiladi. Ya'ni boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativlik faoliyati hali maxsus o'rganishni talab etmoqda. Ko'plab ilmiy adabiyotlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, kreativlik tushunachiga nisbatan bir-biriga zid bo'lgan quyidagi turli xil qarashlar majud. Bular:

1. Kreativlik – bu insonning butun hayoti davomidagi sifatlari majmuidir.
2. Kreativlik – bu insonning o'ziga topshirilgan muayyan topshiriq va vazifalarni bajarish usulidir.
3. Kreativlik – bu intellekt (aql) ning mahsulidir.
4. Kreativlik – bu insonga xudo tomonidan berilgan qobiliyat, kashfiyotlardir.
5. Kreativlik – bu ijodiy faoliyatdir.
6. Kreativlik – bu ijodkor insonlarning ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy adaptatsiyalanishidir.
7. Kreativlik – bu madaniyat bilan uzviy bog'liq bo'lgan kategoriyadir.

Pedagog olimi R.A.Mavlanova an'anaviy psixologiya va pedagogikada kreativlikka shaxs kategoriyasi sifatida qaralishini, uni talqin qilish, aniqlash borasida bahslar yuritilganligi haqida quyidagicha fikr bildirganlar:

- kreativlik tafakkur sifatida (J.Gilford, Y.K.Tixomirov) yoki intellektual faollik sifatida (D.B.Bogolevskaya, L.B.Yermolayeva-Tomina),

- yoki shaxs sifatlarining integratsiyalashuvi (Y.A.Ponomarev va boshqalar). Kreativlikni o'rganishda amalga oshirilgan nazariy tahlil uni kasbiy anrogogikada qo'llashning umumiy qonuniyatlari va o'ziga xosligini aniqlash imkonini beradi (V.M.Morozov). Biz kreativlikning tizimlilik tuzilishidan kelib chiqib, unga shaxsning o'ta intellektual-evristik jihati sifatida emas, balki shaxsni qadrllovchi, tabaqalashtirilgan ta'lim sifatida qaraymiz.

Kreativlik- shaxsni rivojlantiruvchi kategoriya sifatida inson ma'naviyatining ajralmas qismi bo'lib, shaxsni o'z-o'zini rivojlantirish omili, shaxsiy jonbozlikning asosi, shaxs ega bo'lgan bilimlarning ko'p qirrali ekanligida emas, balki yangi g'oyalarga

intilishda va o'rnatilgan stereotiplarni yangilik yaratish jarayonini izlab qilish va o'zgartirishda, hayotiy muammolarni echish jarayonida kutilmagan va noodatiy qarorlar chiqarishda namoyon bo'ladi. Kreativlik bevosita innovatsiyalar bilan bog'liq jarayondir. Hozirgi o'qituvchining kreativlik faoliyat yuritishi uchun, u albatta o'zining sohasidagi eng so'nggi yangiliklardan, shu bilan bir qatorda butun jamiyatdagi voqea va hodisalardan boxabar bo'lishi, innovatsion yangiliklarni o'z faoliyatida o'rinli foydalana olishi lozim.

Demak, boshlang'ich sinf o'qituvchisi har qanday vaziyat, har qanday jarayon va har qanday paytda eng samarali yo'lni izlab topishi va uni amaliyotga joriy qilish orqali dars jarayonini samarali tashkil etishi, boshlang'ich sinf o'qituvchilari ongiga tez, tushunarli, qulay, oson va samarali tarzda etkazib berishi ham kreativlikning bir ko'rinishi deyish mumkin. O'qituvchining kreativligi, ushbu kreativlikning mohiyatini beruvchi ijodkorlik ustuvor xarakterga egadir. Bu esa bizning maqolamiz ob'ekti bo'lgan o'qituvchining kreativlik faoliyatining naqadar muhimligidan dalolat beradi. Yuqoridagi pedagog olimlar, ayniqsa olimi R.A.Mavlanova tomonidan olib borilgan tatqiqotlar bilan tanishar ekanmiz, ularning barchasini umumlashtirgan holda biz quyidagi fikrlarni e'tirof etmoqchimiz:

1. Kreativlik o'qituvchilarni innovatorlikka undovchi pedagogik kategoriya hisoblanadi.

2. Kreativlik o'qituvchining kasbiy va shaxsiy sifatining integratsiyasidir. Chunki tabiatan qiziquvchan, intiluvchan bo'lmas ekan, o'qituvchi hech qachon ijodkorlikni namoyon eta olmaydi.

3. Kreativlik o'qituvchilarda o'z-o'zidan paydo bo'ladigan sifat emas, u o'qituvchining yangiliklarga intilishi, yangiliklarni o'zlashtirish va o'zining pedagogik faoliyatida qo'llay olish jarayonlarida duch keladigan qiyinchiliklarni eng olishi, innovatsion yangiliklarni o'z faoliyatida faol, ijodkorona foydalana olish va o'z mualliflik g'oyalariga, echimlarni (evristik) topa olishi bilan bog'liqdir.

4. O'qituvchining kreativligining shakllanishi «ehtiyotlar, yo'nalishlar va «Men» kontseptsiya»laridan kelib chiqadi. O'qituvchining kreativlik faoliyati pedagogik faoliyatning barcha

turlarida namoyon bo'lishi davr talabidir. O'qituvchining kreativlik faoliyati, avvalo, pedagogik mahorat bilan bog'liq degan xulosaga kelishimiz mumkin.

Kreativ fikrlash testlarining birinchi avlodi domenning umumiyliigi, ya'ni har qanday sohadagi ijodkorlikning umumiy xususiyatlari mavjudligi haqidagi g'oyaga asoslangani kabi tadqiqotchilar ijodkorlikni baholaydigan sinovlarda shaxsning natijalari umumiyashtirilishi mumkinligini, bir sohadagi kreativlik ikkinchi sohaga ham o'tkazilishi mumkinligini taxmin qilganlar. Ushbu tadqiqotlar yo ijodkorlik uchun zarur bo'lgan qobiliyat va ko'nikmalar domenga bog'liq bo'lib, domendan domenga ajralib turishini ta'kidlamoqda, yoki ikki yondashuvning qisman jamlagan ijodkorlik modellarini taqdim etmoqda. "Domen" deganda "san'at, adabiyot, tarix yoki astronomiya kabi ilmning har qanday muayyan sohasi" yoki "muayyan ilm sohasi asosida yotadigan va uni qo'llab-quvvatlaydigan reprezentatsiyalar turkumi" tushuniladi. Tadqiqotchilar tomonidan kreativ yondashuvning quyidagi domenlari sanab o'tilgan: kundalik, ta'limga oid, harakatga oid, ilm-fanga oid va san'atga oid sohalar. Ijodiy faoliyat "san'atkorlik" va "ilmiy" sohalariga ajratilgan. Ijodiy faoliyat uch umumiy sohaga bo'linishi mumkin: verbal, san'atkorlik va muammoni hal qilish. Kreativlik sohalarini o'rgangan amaliy tadqiqotlarning batafsil tahliliga ko'ra, matematika ilmiy sohasi doimo boshqa ijodkorlik sohalardan yaqqol ajralib turadi. Har qanday shaxsning ijodiy faolligi uchun to'rt zaruriy qismi sanab o'tiladi: sohaga bog'liq qobiliyatlar; kreativlikka bog'liq jarayonlar; vazifa borasidagi ishtiyiq (motivatsiya); mos, qulay sharoit.

Xuddi o'quvchi ishtiyogini o'lchaydigan uslub kabi, uning tadqiqotchilik qobiliyatini ham kompyuterlashgan testdagi xatti-harakatini kuzatishdan olingan (telemetriya) ma'lumotlar asosida tahlil qilish mumkin.

14-mavzu: Pedagogning kreativlik potentsiali darajasini aniqlovchi mezonlar

Reja:

1. Pedagogning kreativ potentsiali
2. Pedagoglarning kreativlik imkoniyatini aniqlovchi mezonlar va ularning darajalari.
3. Pedagogning kreativlik potentsiali darajasini aniqlovchi mezonlar

Pedagogning kreativ potentsiali quyidagi tarkibiy asoslarni o'z ichiga oladi

Tarkibiy asoslar

Maqsadli-motivli yondashuv (ijodiy faoliyat qadriyat sanaladi va u pedagogning qiziqishlari, motivlari, faoliyatni tashkil etishga utilishida ko'zga tashlanadi)

Mazmunli yondashuv (o'zida pedagogik, psixologik, maxsus va innovatsion xarakterda aks ettiradi)

Refleksiv-baholash (bunda shaxsiy ijodiy faoliyat mohiyatini anglash, o'z-o'zini tahlil qilish va o'z-o'zini baholash ko'zga tashlanadi usullarini ifodalaydi)

Tezkor-faoliyatli yondashuv (o'zida ma'lum fikriy-mantiqiy fikrlashga doir harakatlar, shuningdek, amaliy (maxsus, texnik, texnologik) faoliyat Pedagoglarning kreativlik imkoniyatini aniqlovchi mezonlar va ularning darajalari.

Mezonlar

Izlanuvchanlik

Kreativ qobiliyatga egalik

Kreativ faollik

Tashabbuskorlik

Kreativ potentsialining muhim darajalari:

1 Yuqori Muntazam ravishda turli tashabbuslarni ilgari suradi, kreativ qobiliyatga egaligini izchil namoyib etib boradi, kreativ jihatdan o'ta faol, izlanuvchan

2 O'rtaBa'zan u yoki bu tashabbusni ilgari suradi, kreativ qobiliyatga egaligi muntazam bo'lmasa-da, ammo namoyon bo'ladi, kreativ jihatdan bir qadar faol, izlanuvchan bo'lishga intiladi3

3 PastGarchi u etarlicha asoslanmagan bo'lsa-da, tashabbusni ilgari

surshga intiladi, kreativ qobiliyati etarlicha namoyon bo'lmaydi, izlanuvchan bo'lishga intilmaydi

Mashg'ulot jarayonida o'quvchilarda ko'nikmalarini oshirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qildi.

Shunday qilib, texnologiya texnologiyaning har bir fazilatlarini yil sayin o'zgargan vaziyatlarga qarab takomillashtiradi.

Bulardan ko'rinadiki, texnologiya fani maktab o'quvchilariga ta'lim-tarbiya berishda katta ahamiyatga ega. Shu sababli texnologiya darslarini tashkil etish va o'tkazishga alohida e'tibor qaratish zarur. Bunda, xususan, texnologiya darslarida o'qitishning noan'anaviy usullaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

O'quvchilarning texnologiya fani darslarida kasbiy qiziqishlari shakllanishidagi muhim vazifa, o'quvchilarda texnik bilimlar va ishlab chiqarish mahoratini egallashga bo'lgan intilishni uyg'otish, faollik va qiziquvchanlik hosil qilishdan iboratdir. Bunga faqat ta'limning turli usul va usullarini qo'llashdan tashqari mehnat mazmunidagi o'zgarishlar, maxsus bilimlar hamda kasbiy malakalarni mohirona ko'rsatish bilan ham erishiladi.

Qobiliyat tug'ma bo'lmay, balki ba'zi organik ustunlik bilan tug'ilish natijasida vujudga keladi.

Ilk bolalikdan rivojlanadigan qobiliyatlarga musiqa, rasm chizish, oddiy mehnat elementlarini bajarish kabilar kiradi. Boshqacha qilib aytganda, mehnat va san'atga nisbatan qiziqish orqali qobiliyat rivojlanadi va uning boshqa qirralari namoyon bo'ladi. Fanlarni egallashga nisbatan qobiliyatning dastlabki ko'rinishlari esa ilk bolalik davridan boshlanadi.

Qobiliyat ijtimoiy shartlangan rivojlanish, shakllanish belgisiga ega xususiyatdir. Ba'zi ota-onalar o'quvchilarini yoshlikdan qobiliyatli qilish uchun haddan tashqari ko'p mashg'ulot va darslar bilan shug'ullanishga majbur qilishadi. Ayniqsa, 3-4 yoshda o'quvchilarning faoliyati bilim olishga emas, balki o'yin faoliyatiga yo'naltirilgan bo'ladi. Bolaning qiziqish va muammolarini hisobga olmaslik va majburiy dars qildirishlar (ayniqsa 3-4 yoshlarda) psixikaning buzilishiga olib kelishi mumkin.

Har qanday layoqat qobiliyat darajasiga ko'tarilishi uchun eng murakkab yo'lni bosib o'tishi kerak bo'ladi. Qobiliyatlar ilk davrlardan oq rivojlana boshlab, bir necha bosqichda amalga oshadi.

Qobiliyatlarning rivojlanishi va shakllanishi bir necha bosqichda amalga oshadi:

Birinchi, ma'lum bir faoliyatga moyillik natijalarining sharoitga qarab tegishli tabiiy zehn, nishonalarni aniqlash yo'li bilan;

Ikkinchi, mutaxassis (musiqachi, artist, rassom va hokazo) rahbarligida tizimli

faoliyatga jalb etish orqali o'quvchining tabiiy xususiyatlarini chiqartirish va rivojlantirish yo'li bilan;

Uchinchi, umumiy va maxsus axborotni engil va samarali o'tlashtirishni, tanlagan faoliyat bo'yicha ko'nikma va malakalarni hosil qilishni taminlovchi umumlashgan aqliy operatsiyalarni shakllantirish yo'li bilan;

To'rtinchi, o'quvchining maxsus qobiliyatini kamol toptirishni jadallashtirishni

Ta'minlovchi o'quvchini har tomonlama rivojlantirish yo'li bilan;

Beshinchi, o'quvchining faollik alomatlarini tarbiyalash yo'li bilan. Bu alomatlar, dastavval, mehnatsevarlik, mustaqillik, tashabbuskorlik, puxtalik, qat'iyatlik, sinchkovlik va tanqidiylikdan iborat. Bularsiz individning potentsial imkoniyatlari va qobiliyati faoliyatda maksimal ravishda rivojlana olmaydi. Oltinchi, maktab o'quvchilariga nisbatan individual munosabatda bo'lishni umumiy talablar bilan to'g'ri qo'shib olib borishdir.

Texnologiya fani darslarida o'quvchilarning kreativ qobiliyatlarini shakllantirish murakkab jarayon bo'lib, bunda avvalambor kreativlik mazmun mohiyatini aniqlab olishimiz talab etiladi.

Kreativlik psixologlarning qarashlarida.

Amerikalik psixolog Abraxam Maslou fikriga ko'ra bu tug'ilganda barchaga xos bo'lgan, ammo ijtimoiy amaliyot, ta'lim va vujudga kelgan tarbiya tizimi ta'siri ostida ko'pchilik tomonidan yo'qotilgan ijodiy yo'nalishdir.

Turmushda kreativlik maqsadga erishish qobiliyati, sharoit, predmetlar va g'ayrioddiy obrazli holatlar bilan ilojsiz holatlardan chiqishni topish, ya'ni zehnlili va topqirlikdir. U tom ma'noda muammoni oqilona hal qilishdir. Agar talab moddiy bo'lsa, zahiralari yoki maxsus bo'lmagan asboblari bilan ham amalga oshirish deganidir.

Elis Pol Torrens fikriga ko'ra, kreativlik muammolari, bilimlar qarama-qarshiligi yoki tanqisligi, bu muammolarning aniqlash bo'yicha harakatlar, gipotezalarni ilgari surgan holda ularni hal qilish yo'llarini izlash, gipotezalarni tekshirish va o'zgartirish hamda ularni hal qilish natijalarini shakllantirish bo'yicha o'zida yuqori sezuvchanlikni namoyon qiladi. Kreativlikni baholash uchun farqlash (divergent) tafakkur testlari, o'quvchiiy so'rovnomalari, faoliyat natijasi tahlillaridan foydalaniladi. Ijodiy tafakkurni o'stirish maqsadida yangi elementlar integratsiyasi uchun oydinlik yoki uning tugallanmaganligini tavsiflaydigan o'quv holatlaridan foydalanish mumkin. Bunda o'quvchi ko'pgina savollarni shakllantirishga o'rgandi.

Bilimni shakllantirish bo'yicha inson qobiliyatini ekspert va eksperimental baholash insonning kreativ qobiliyati unchalik yuqori emasligini ko'rsatadi.

Ijodiy (kreativ) tafakkurni o'lchash uchun psixologik yo'riqnomalar mavjud. buladan dunyopsixologik amaliyotida eng mashhuri Pol Torrens testidir. Bu test quyidagilarni baholashga imkon beradi:

- verbal kreativlik;
- obrazli kreativlik;
- alohida kreativ qobiliyat;

tezlik-miqdoriy ko'rsatkich, testlarda bu ko'pincha bajarilgan topshiriqlar miqdori;

uddaburonlik- g'oyalar va strategiyalar turli tumanligini baholaydigan ko'rsatkich, bir aspektdan ikkinchi boshqa bir yo'nalishga o'tish qobiliyati;

originallik (o'ziga xoslik)- bu qat'iy o'rnatilgan, banal, umumiy qabul qilingan, umumiy mashhurlaridan farq qiladigan g'oyalarni surish qobiliyatini tavsiflovchi ko'rsatkich;

muammoning mohiyatini ko'rish qobiliyati;

sterotip (shablon)larga qarshi turish qobiliyati.

Kreativlik mezonlari

Beglost- vaqt birligida vujudga kelgan g'oyalar miqdori.

Originallik- umumiy qabul qilinganlardan farq qiladigan g'ayrioddiy g'oyalarni ishlabchiqish qobiliyati.

Uddaburonlik Ranko ta'kidlaganidek, bu ko'rsatkich ikki holat bilan muhim: birinchidan, muammolarni hal qilish jarayonida boshqalarning shovuuqonligiga nisbatan uddaburonlikni namoyon qiladigan individlarni farqlashga imkon beradigan ko'rsatkich; ikkinchidan, muammolarni hal qilishda yolg'on originallini namoyon qiladiganlarga nisbatan ularni original hal qiladigan individlarni farqlashga imkon beradi.

Zehnlilik, idroklilik- noaniqlik, qarama-qarshilik, g'ayrioddiy detallar bo'yicha sezuvchanlik.

Majoziylik- mutlaqo o'zgacha kontekstda ishlashga tayyorlik, oddiylikda murakkablikni, murakkablikda oddiylikko'rish mahorati, ramziy, assotsiativ tafakkurga moyillik.

Qanoatlanish (qoniqish)- kreativlik namoyon bo'lishi yakuni. Ijodiy holat natijasida ma'no va kelgusida hissiyot rivojlanishi yo'qoladi.

Torrens usuli bo'yicha:

Tezlik- ko'p miqdordagi g'oyalarni namoyon qilish qobiliyati;

Uddaburonlik- muammolarni hal qilishda turli strategiyalarni ishlab chiqish qobiliyati;

Originallik- nostandart, o'zgacha g'oyalarni ishlab chiqish qobiliyati;

Ishlab chiqilganlik- paydo bo'lgan g'oyalarni sinchiklab ishlab chiqish qobiliyati;

Mavhum nomlanish- haqiqatan mavjud muammoning mohiyatini tushunish. Nomlanish jarayoni o'zida so'z shaklidagi obrazli ma'lumotni transformatsiyasi bo'yicha qobiliyatni aks ettiradi.

Kreativ nima va uni qaerlarda qo'llash kerak?

Kreativlik so'nggi o'n yillikdagi eng muhim tushunchalardan biridir. Boshqaruvchilar, marketologlar, reklamachilar, menenjerlar, rejissyorlar, prodyuserlar -bularning barchasi kreativ bo'lishni istaydi. Ular uchun kreativlik havodek zarur. Havoning formulasi

bor, kreativliknichi bormi? Va yana o'zida o'zgacha ko'nikmani rivojlantiradimi?

Keling sinchiklak tekshirib ko'raylik, kreativlik nima va nima uchun so'nggi o'n yillikda rossiyalik ish beruvchilar, har qanday lavozimni izlovchilar o'z rezyumesida ushbu so'zni yozmoqdalar?

Kreativlik so'zi (lot., ing. "create" – yaratish, "creative" – yaratuvchi, ijodkor) – so'zidan olingan bo'lib, kashf qilish, yaratish degan ma'nolarni bildiradi. Rus tilida "tvorchestvo" ya'ni ijod so'zi bor nima uchun undan foydalanilmaydi. Javob oddiy: ijod so'zi bilan kreativ so'zi orasida sezilarli farq bor.

Kreativ bo'lish hamisha original, qandaydir yangini yaratishdir. Kreativlik – bu tafakkur qobiliyati, har qanday hayotiy jarayonga tegishli yondashuv. Mazmuniga ko'ra kreativlik – bu har kungi hayotda: ishda, munosabatlarda, o'qishda va o'z ongini boyitishdagi kreativ kompetentlik.

Ijod so'zi ijodkor kishilar: musavvirlar, musiqachilar, rejissyorlar, aktyorlar yoki yozuvchilarga nisbatan qo'llash uchun qabul qilingan. Agar siz, "bizning sotuv ishlari bo'yicha bosh menenjerimiz ijodkor odam", deb aytsangiz u ishdan bo'sh vaqtlarida yo rasm chizadi, yo bo'lmasa she'rlaryozadi degan ma'noni anglatadi. Agar siz "bizning sotuv ishlari bo'yicha bosh menenjerimiz juda kreativ" desangiz bu uning o'z ishida muvaffaqiyatga erishish uchun qo'yilgan vazifalarni hal qilishga nostandart yondashuvlardan foydalanishini bildiradi.

15-mavzu: Kreativ ko'nikmalar va bo'lajak pedagoglarda kreativ ko'nikmalarni shakllantirish jarayoni.

Reja:

1. Kreativ ko'nikmalar
2. Bo'lajak pedagoglarda kreativ ko'nikmalarni shakllantirish jarayoni.

Kreativlik o'zi nima va u bizga nima uchun kerak? Kreativlik – yangi g'oyalarni yaratish, yangiliklarni muvaffaqiyatli amalga oshirish bilan birga favqulotda vaziyatlarda ham har tomonlama ijodkorlik bilan yondashish qobiliyatidir. Bu esa ayni maktabgacha ta'lim tashkilotlari mutaxassislari uchun eng zarur jihatlaridan biridir. Ta'lim jarayoniga, mashg'ulotlarga yangilik olib kirish, bolalarda ijodiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish uchun eng avvalo tarbiya shaxsining o'zida kreativlik qobiliyati rivojlangan bo'lishi shart. Patti Drapeau nuqtai nazariga ko'ra kreativ fikrlash, eng avvalo, muayyan masala yuzasidan har tomonlama fikrlash saqladi. Har tomonlama fikrlash talabalardan o'quv topshirig'i, masalasi va vazifalarini bajarishda ko'plab g'oyalarga tayanishni talab etadi. Bundan farqli ravishda bir tomonlama fikrlash esa birgina to'g'ri g'oyaga asoslanishni ifodalaydi. Fikr almashishda va muhohada yuritishda masala yuzasidan bir va ko'p tomonlama fikrlashdan birini inkor etib bo'lmaydi. Binobarin, bir va har tomonlama fikrlash kreativlikni shakllantirishda birdek ahamiyat kasb etadi. Gardner esa o'z tadqiqotlarida shunday izohlaydi: "kreativlik – shaxs tomonidan amalga oshiriladigan amaliy harakat bo'lib, u o'zida muayyan yangilikni aks ettirishi va ma'lum amaliy qiymatga ega bo'lishi lozim". Yuqoridagi fikrlarga ko'ra "kreativlik" tushunchasini shunday sharhlash mumkin: kreativlik (lot., ing. "create" – yaratish, "creative" – yaratuvchi, ijodkor) – individning yangi g'oyalarni ishlab chiqarishga tayyorlikni tavsiflovchi va mustaqil omil sifatida iqtidorlilikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyatiga aytiladi. Ta'kidlanganidek, boshqa shaxslarda bo'lgani kabi pedagoglarda ham kreativlik sifatleri o'z-o'zidan rivojlanmaydi. Patti Drepeau tomonidan ham shaxs (jumladan, pedagoglar)da kreativlik sifatlarini muvaffaqiyatli rivojlantirishning to'rtta yo'li ko'rsatilgan: Kreativ fikrlash ko'nikmasini shakllantirish. Amaliy kreativ harakat ko'nikmalarini rivojlantirish. Kreativ faoliyat

jarayonlarni tashkil etish. Kreativ mahsulot (ishlanma)lardan foydalanish. Kreativ potensial bilish jarayoniga yo'naltirilgan ijodkorlik bilan chambarchas bog'liq. Pedagogning kreativ potentsiali an'anaviy tafakkur yuritishdan farqli ravishda quyidagilarda namoyon bo'ladi: - tafakkurning tezkorligi va egiluvchanligi; - yangi g'oyalarni yaratish qobiliyati; - bir qolipda fikrlamaslik; - o'ziga xoslik; - tashabbuskorlik; - noaniqlikka toqat qilish. Pedagog kreativlik potentsialiga ega bo'lishi uchun kasbiy faoliyatida quyidagilarga e'tiborini qaratishi zarur: - kasbiy faoliyatiga ijodiy yondashish; - yangi-yangi g'oyalarni yaratishda faollik ko'rsatish; - ilg'or pedagogik yutuq va tajribalarni mustaqil o'rganish; - hamkasblar bilan pedagogik yutuqlar xususida fikr almashish. Har bir pedagogning o'zini o'zi rivojlantirishi va o'zini o'zi namoyon eta olishi aynan uning kreativligidir. Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak maktabgacha ta'lim mutaxassislarining kreativ kompetentligini rivojlantirishda samaradorlikka erishish ko'p jihatdan ta'lim shaklini o'zgartirish, ehtiyojlari va intellektual salohiyatidan kelib chiqqan holda individuallashtirish; talabalarda individual, kichik guruhlar va jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantirish, talabalarda kreativ faoliyatni egallash mayllarini qaror toptirish, yangiliklar kiritish hamda noana'naviy ta'lim shakllaridan, o'qitish jarayonida innovatsion texnologiyalardan keng foydalanish, talabalarni erkin ijodiy fikrlashga yo'l ochib berish bilish ehtiyojlarini shakllantirish va ta'lim jarayonida mustaqillikni namoyon qilish muhitini ta'minlash, talabalarda ijodiy fikrlash uchun qulay imkoniyat yaratish, talabalar tomonidan bayon qilingan turli-tuman fikrlar va g'oyalarni bag'rikenglik bilan qabul qilish, talabalarda individual, kichik guruhlar va jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantirish, ularning ijodiy imkoniyatlarini kengaytirish, ularni muammolarni hal qilishda tayyor, standart echimlar bilan birga nostandart echimlar qabul qilishga undash bilan bevosita bo'g'liq. O'rganilganlarga binoan bo'lajak mutaxassislarining kreativlik kompetentligini rivojlantirishda quyidagi ish shakllaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir: - ma'lumotlarni tahlil etish, - tezkor qarorlar qabul qilish, -ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi treninglarni tashkil etish; - tasavvurlarni va obrazli qarashlarni shakllantirishga

yo'naltirilgan ijodiy mashqlar, topshiriqlarni bajarish; - keyslar bilan ishlash; -muammolarni aniqlashga harakat qilish, ilgari surilgan tahminlar asosida ularni echimini topishga intilish; -seminarlar , noan'anaviy darslar tashkil qilish; - guruhiy ish shakllari va debatlarini tashkil etish; - o'quv loyihalarini tayyorlash; - portfoliolarni shakllantirish; - kastinglar uyushtirish; - to'garaklar faoliyatini yo'lga qo'yish. Yuqoridagilardan kelib chiqib, shuni xulosa qilish mumkinki, bo'lajak maktabgacha ta'lim tashkilotlari mutaxassislarining pedagogik ehtiyojlari, qiziqishlari, alohida ahamiyatga ega bo'lgan yo'nalishlarini tizimli tarzda o'rganish lozim. Shuningdek, bo'lajak mutaxassislarining kreativ qiziqishlari va ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladigan ta'lim shakllari, g'oyalar, noan'anaviy metodlar hamda ilg'or pedagogik tajribalar asosida o'qitish jarayonini tashkil etish kreativlikni rivojlantirishga nisbatan mazmunli ijodiy yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi. Oliy ta'lim muassasalarining bo'lajak pedagoglarining kreativlik ko'nikmalarini rivojlantirish asosida ulardagi ixtisoslashgan ya'ni pedagogik kreativlik kompetentligini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish, bunda innovatsion strategiyalar, interfaol ta'lim metodlari samonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish maqsadga muvofiq. Talabalarining kreativ qobiliyatlarini shakllantirishda va bo'lajak mutaxassislarining kreativ kompetentligini rivojlantirishda pedagog o'zining ma'ruza, amaliy, seminar va laboratoriya mashg'ulotlariga o'quv topshiriqlarini ishlab chiqishga ijodiy yondashish ,o'ziga xos uslublar bilan ta'lim jarayonini tashkil etish, uning oldiga qo'ygan maqsadi samarali natijaga erishishiga zamin bo'ladi. Quyida ularning ayrimlari xususida to'xtalib o'tamiz:

1. Matnli axborotlarni grafik shakliga o'tkazish. O'quv axborotlarini grafik shaklga o'tkazishda ma'lumotlarni sxema, jadval, diagramma, tasvir, klaster, geometric, model ko'rinishlarida ifodalash maqsadga muvofiqdir.

2. B. Blum taksonomiyasidan ta'lim jarayonida foydalanish

3. Maxsus testlar bilan ishlash. Bo'lajak mutaxassislarni kreativ qobiliyati va sifatleri mavjudligini aniqlashda E. Torrensning " fagallanmagan rasmlar" testidan foydalanish samarali natijalarni berishi kuzatilgan.

4. Interfaol metodlardan foydalanish. Mashg'ulotlarda interfaol metodlar bilan ishlash talabalar tomonidan o'quv axborotlarini tizimli, yahlit holda o'zlashtirish imkoniyatini yaratadi.

5. "Sinkveyn" strategiyasi. J. Still, K. Meredis, Ch. Temil tomonidan ishlab chiqilgan "O'qish va yozish asosida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish dasturi" da har bir talaba guruhlarning fikrlash faolligini oshirish, kreativligini rivojlantirish uchun "Sinkveyn" strategiyasini qo'llash samarali ekanligi aytiladi.

6. O'quv topshiriqlari uchun ish qog'ozlarini tayyorlash. Ish qog'ozlari asosida o'quv topshiriqlarining barajarilishi mazkur jarayonni tezlashtirish, imkon qadar ularning vaqtini tejash imkonini beradi.

7. Mashg'ulotlarda nazorat sinov topshiriqlari, keyslar bilan ishlash talabalarning har qanday vaziyatga ijodiy yondashish malakasini shakllantirishga xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchi bolalarni kelajakda qaysi sohada faoliyat olib bormasin, o'z ishiga ijodiy va kreativ yondashishlariga zamin yaratuvchi ta'lim jarayonini tashkil etish uchun eng avvalo, bo'lajak maktabgacha ta'lim mutaxassislarining kreativ kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish maqsadga muvofiqdir.

16-mavzu: Kreativ pedagogika fanini o'qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanish.

Reja:

1. Kreativ pedagogika fanini o'qitishda axborot texnologiyalari

2. Tizimning funksional o'xshashlik ko'rsatkichlarini shakllantirish

O'quv jarayonini yangi texnologiyalar asosida tashkil etish talabalarni bilim jarayoniga singib ketishiga yordam beradi va reproduktiv faoliyatdan ijodiy faoliyatga o'tish imkonini beradi

Taklif etiladigan pedagogik texnologiya har qanday muammoni, shu jumladan ta'limni ham hal qilish usullaridan biri sifatida konseptual dizaynga asoslanadi

Soddalashtirilgan shaklda dizayn sakkiz bosqichdan iborat ketma-ket o'tish (mavhumdan konkretgacha) sifatida taqdim etilishi mumkin:

1) insonning birlamchi (umumiy va shaxsiy) ehtiyotlarini tahlil qilish, sintez qilish va tanlash;

2) insonning ikkilamchi (texnik jihatdan amalga oshiriladigan) ehtiyotlarini tahlil qilish, sintez qilish va tanlash;

3) loyihalashtirilgan texnik tizim funksiyalarini tahlil qilish, sintez qilish va tanlash;

4) loyihalashtirilgan texnik tizimning iste'molchi (tashqi) xossalari va parametrlarini tahlil qilish, sintez qilish va tanlash;

5) loyihalashtirilgan texnik tizimning funksional tuzilmasini tahlil qilish, sintez qilish va tanlash;

* 6) loyihalashtirilgan texnik tizimning ishlash prinsipini tahlil qilish, sintez qilish va tanlash;

* 7) loyihalashtirilgan texnik tizim uchun konstruktiv va texnologik yechimlarni tahlil qilish, sintez qilish va tanlash;

* 8) loyihalashtirilgan texnik tizim parametrlarini optimallashtirish.

Funksional yondashuv va turli darajadagi mavhumlikdan foydalanish o'quvchilarga fikrlashdagi ko'plab psixologik to'siqlarni engib o'tishga imkon beradi

Reproduktiv (an'anaviy) va ijodiy (proyektiv) didaktikani taqqonlash

didaktikaning o'rganish turi Yechim usuli - O'qituvchi tomonidan vazifani belgilash O'rganuvchi namuna O'qitishning professional elementlar

Reproduktiv ijodkorlik Kreativ obykti maqsad funksional O'qituvchi tomonidan maqsadning qoida tariqasida, aniq qo'yilganligi O'quvchining o'zi hal qilish usullari va usublarini tanlaydi, shuningdek evristik strategiyalar, taktikalar, usullardan foydalanadi O'qituvchi ko'rsatadi O'quvchilar o'zi jonli va jonsiz tabiatdagi, jamiyatdagi xususiyatlar va munosabatlarning o'xshashligini aniqlaydi va ishlatadi. Samarali bilimlar bazalariga quyidagilar kiradi :

- uskunalar, texnologiyalar, mahsulotlarning funksiyalari va iste'mol xususiyatlarining fanlararo tezaurusi (semantik munosabatlarga asoslangan tizimlashtirish), yangi funksiyalar va iste'molchi xususiyatlarini sintez qilishning samarali apparati sifatida, shuningdek, analoglarni (prototip) avtomatlashtirilgan qidirish;

- texnik tizimlar (TT) Funksional tuzilmalarining asoslari va elementar funksiyalar bilan tavsiflangan boshqa ob'ektlar R.Koller, bu konstruktiv va texnologik tafsilotlarga "g'arq bo'lmaslik" va professional atamalarining "asirligisiz" dizayn vazifasini mavhum tarzda shakllantirishga imkon beradi;

- rasmiylashtirilgan fizik, kimyoviy, biologik, geometrik va boshqa ta'sirlar va hodisalarning ma'lumotlar bazalari, ulardan foydalanish TT faoliyatining yangi tamoyillarini avtomatik ravishda sintez qilish imkonini beradi;

- qonunlardan kelib chiqadigan oqibatlarning asoslari: TTni bosqichma-bosqich ishlab chiqish; TTning funksiyalari va tuzilishi o'rtasidagi muvofiqdigi; TT ning progressiv evolyusiyasi, bu holatni baholash va alohida XT va umuman sanoatning ilmiy-texnik rivojlanishining asosli konseptual prognozlarini ishlab chiqish imkonini beradi;

- XTning individual funksiyalarini amalga oshirish uchun samarali echimlarni tezda olishga yordam beradigan TT rivojlanishining alohida naqshlarining asoslari;

- XTni sifat jihatidan takomillashtirish yoki yangi avlod texnologiyalari va uskunalarini yaratishda yashirin Funksional,

texnologik, iqtsodiy, ergonomik va ekologik mezonlarni kam baholamaslikning salbiy oqibatlarini oldini olishga imkon beradigan TTni izchil rivojlantirish mezonlarining asoslari. ;

- Tarmoqlararo evristik metodlarning asoslari, ulardan foydalanish original echimlardan foydalanish orqali XTni sifat jihatidan yaxshilashga yordam beradi - boshqa TT da amalga oshirilgan "ta'kidlash";

- TT dagi texnik va jismoniy deb ataladigan qarama-qarshiliklarning asoslari, shuningdek ularni hal qilishning standart standartlari, bu TTni sifat jihatidan yaxshilash yoki yangi avlod texnologiyalari va uskunalarini yaratish uchun turli xil variantlarni tezda shakllantirish imkonini beradi;

- XTda tizimlashtirilgan aniq, shuningdek, yashirin tayyor va hosilaviy (o'zgartirilgan) resurslarning (real, energiya, axborot, fazoviy, vaqtinchalik, Funksional, tizimli) asoslari, bu esa TTda yangi funksiyalar va funksiyalarni amalga oshirish imkonini beradi. minimal xarajatlar bilan (ko'pincha xarajatlarsiz) iste'molchi xususiyatlari;

- TTni sifat jihatidan yaxshilash yoki yangi avlod texnologiyalari, uskunalarini yaratish bilan yangi g'oyalarning paydo bo'lishiga yordam beradigan jonli va jonsiz tabiatdagi TT analogiyalarining asoslari vtomatlashtirilgan tizimning asosiy funksiyalari:

- loyihalashtirilgan yoki takomillashtirilgan Texnik Tizimning analoglarini izlash uchun so'rovni shakllantirish (ilmiy-texnikaviy ijod muammosini hal qilish);

- funksiyalarning tarmoqlararo tezaurusi asosida Texnik Tizim analoglarini izlash, Texnik Tizimning funksional o'xshashlik ko'rsatkichlarini shakllantirish;

- reproduktiv va ishlab chiqarish bilimlarini o'z ichiga olgan tanlangan Texnik tizim tavsiflarini taqdim etish;

- kasbiy ijod va tegishli fan sohalarini o'rganish muammosini hal qilish uchun samarali bilimlarni tahlil qilish va ulardan foydalanishni qo'llab-quvvatlash.

TEZAURUS (yun. thesauros — xazina, boylik) — 1)muayyan tildagi barcha so'zlarni qamrab oladigan,ularni matnda qo'llanish holatlarini to'la-to'kis aks ettiradigan LUG'AT.

Jonli tilning lug'aviy tarkibi doimo o'zgarib turishi sababli TEZAURUS faqat o'lik tillar materiallari asosida yoki oldindan belgilab olingan yozma yodgorliklar uchun tuzilishi mumkin

Tizim bilan o'zaro ta'sir qilish stenariysi quyidagi bosqichlar ketma-ketligi sifatida soddalashtirilishi mumkin

1-qadam. TT tegishli bo'lgan mavzu sohalari tanlash. Siz bitta, bir nechta yoki barcha mavzularni tanlashimiz mumkin

2-qadam. Qidiruv turini tanlash (tanlangan mavzu sohalari tegishli TTni qidirish; funksiyalarning mos kelishini izlash; ko'rsatilganlarga nisbatan xilma-xil bo'lgan funksiyalarni amalga oshiradigan TTni izlash; turli usullarni ta'minlovchi TTni izlash. belgilangan maqsadlarga erishish; berilgan funksiyalarga o'xshash va belgilangan maqsadlarni amalga oshiradigan TT ni izlash).

3-qadam 3. Funksional qidiruv so'rovini shakllantirish. Unga kiritilgan funksiyalar funksiyalarning tarmoqlararo tezaurusidan tanlanadi. Tezaurus jins-tur, maqsad-usuli, sinonimi munosabatlarini taqdim etadi.

4-qadam . Qidiruv chuqurligini aniqlaydigan parametrlarning qiymatlarini o'rnatish. Avtotransport vositasini qidirish funksiya bo'yicha amalga oshiriladi. Ular tegishli bo'lgan sinflar (asosiy, asosiy, yordamchi, neytral, zararli) va tezaurus ichidagi Funksional qidiruv so'rovida ko'rsatilgan funksiyalarga yaqinlik darajasi TT o'xshashlik indeksining qiymatlarini aniqlaydi.

5-qadam . Qidiruv natijalarini tahlil qilish va ilmiy-texnik ijodkorlik muammosini hal qilish uchun samarali bilimlardan foydalanish.

17-mavzu: Kreativ ta'lim olganlikni tashxis etishning mohiyati.

Reja:

1. Kreativ ta'lim olganlikni tashxis etish
2. Kreativ ta'lim olganlikni tashxis etishning mohiyati.

KIRISH

Ta'lim sohasida bo'layotgan izchil harakatlar qator qaror va qonunlar bu - o'quvchi, talabalarimizni zamon talablariga mos bo'lib ulg'ayishlari, chuqur bilim egallashlari kreativlik salohiyatini shakllantirishlari uchundir. Hozirgi kunda ko'plab yangiliklar idish yuvadigan mashina, virtual dunyo, inson vazifalarini bajaruvchi robotlar bular hammasi inson tomonidan yaratilgan ya'ni inson tasavvur, tafakkuri natijasida dunyoga kelgan g'oya va fikrlar mahsulidir. Insonning tafakkuri, dunyo qarashi, aql-idroki qancha teng bo'lsa, uning ijod namunalari ham shuncha sermazmun bo'ladi. Bu esa o'z navbatida pedogogika fanidagi "kreativ" tushunchasiga borib taqaladi.

Kreativ ta'lim texnologiyasi. Kreativlik (ing "create"-yaratish, "creative" yaratuvchi, ijodkor) - individning yangi g.,oyalarini ishlab chiqishda tayyor tavsiflovchi hamda mustaqil omil sifatida iqtidorlikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyat ma"nosini ifodalaydi. Insondagi kreativlik hususiyati uning aql, tafakkur, tushuncha, dunyoqarashi, fikrlash, his-tuyg'u, zehinning o'tkirligi kabi jarayonlarda o'z aksini topadi. Kreativlik - muayyan faoliyat turlarida namoyon bo'ladi. Kreativ insonni oladigan bo'lsak, unda uning iqtidori rivojlangan bo'ladi. Amerikalik psixolog olim Terrensni aytishicha kreativlik yoki kreativ fikrlaydigan shaxs har bir dolzarb muammolarni ilmiy sohadagi qarashlarni ko'p gapiradigan shularni echimini topishga intilishi yoki muammolarni muhokama qilishini ifodalaydi. Kreativ shaxs muammolarni oson hal qiladigan, yashash tarzini osonlashtiradigan, o'ziga bo'lgan ishonchi yuqori darajada bo'lgan odam tushuniladi. Kreativ fikrlaydigan shaxs o'zining muammolarini bemalol hal qila oladigan etuk shaxs deb bilaman. Kreativ fikrlash har bir shaxsga kerak tushunchadir.

Pedagogning kreativ sifatleri haqida gaplashadigan bo'lsak, shaxsiy faoliyatidagi qiziqishlari, qobiliyatlarini, potensial quvvatini

o'shirib kasbiy faoliyatning samarali bo'lishiga yordam beradi. Ta'lim sohasida faoliyat yuritayotgan pedagoglarda kreativ fikrlash dars jarayonida eski texnologiyalarni bir chetga surib zamonaviy metodlardan foydalanib, zamonaviy texnologiyalar bilan yangiliklar qilib, bir xil shaklda dars o'tmasdan har xil uslubda dars o'tish, tashabbuskor fikrlar bilan dars jarayonida hammani qiziqishini oshirib, dars ta'sirini yuqoriga ko'taradi. Pedagogning kreativ sifatlari: bolalarni o'quv faoliyatini, ijobiy sifatlarini rivojlantirish. Shu bilan birga mustaqil ravishda tarbiyani, bilimlarni o'zlashtirishga yo'naltiradi. Kreativ fikrlash uchun pedagoglar talabalik davrlaridan kasbiy faoliyatni rivojlantirib borishlari kerak. O'zini ustida ko'p ishlashi, o'zini ijodiy faoliyatga yo'naltirishi, muammoli vaziyatlarni tahlil qilishlari lozim. O'zini ijodiy faollashtirish uchun: innavatsion yangiliklarni ta'limga joriy qilib sinab ko'rishi, ijodiy faoliyatini boyitishi qiziqishidan tashqari bo'lgan fanlarni ham o'rganishi kerak. Faoliyatini kreativlik muhitida olib borishi, ijodkor bo'lishi kerak. Islom Karimov Abdug'aniyevich asarlarida "Yuksak ma'naviyat – engilmas kuch" ham bu haqida juda ko'p gapirilgan. "Ongli yashaydigan, mantiqiy fikrlashga qodir bo'lgan, o'z qarashlarining ma'no mazmunini har tomonlama asoslab, isbotlab beradigan odamlarni – ma'naviyatli shaxs deya olamiz." "Chindan ham, agarki hozirgi vaqtda dunyoviy ilm-fan va texnologiyalarni chuqur o'zlashtirmasak, faqat tariximizga maxliyo bo'lib yashaydigan bo'lsak ana o'sha noyob meroslarni asrab-avaylab, yanada boyitib, unga oz hissamizni qo'shmasak, zamon bilan hamqadam bo'lib yurmasak, bizning jahon maydonida munosib o'rin egallashimiz qiyin bo'ladi" deyilar. Darhaqiqat hozirgi zamonaviy axborot texnologiyalari yaxshi o'rganish ular asnosida innavatsion loyihalarni yaratish bizning davlatimizni rivojlanishiga katta yordam beradi. Buning uchun biz o'sib kelayotgan yosh avlodni ma'naviyatini yuksaltirishimiz, kreativ fikrlashga undashimiz, innavatsion muhitda dars olib borishimiz albatta yoshlarimizni kelajakda O'zbekiston jahon maydonida o'z o'rnini topishga yordam beradi. O'qtuvchining ta'lim tarbiya jarayonida duch keladigan ko'p ziddiyatli vaziyatlar yoki muammoli vaziyatda mohirona chiqa bilishligi ham pedagogda kreativlik darajasi yuqoriligidan darak beradi. Bu o'qtuvchining qobiliyatiga

ham bog'liq. Qobiliyatlar jamlanmasi iste'dod deyiladi. O'qtuvchining qobiliyati qancha yuqoriligi ta'lim olayotgan o'quvchilarning tushunchalari, darsning sifati qay darajadali bilan bilib olish mumkin. Har qanday ko'nikmani shakllantirish mumkin bo'lgandek kreativ fikrlashni ham rivojlantirish mumkin. Kreativlik ruhida tarbiyalashda pedagogning ro'li katta. Bunda dars jarayonida talabalarni o'z fikrini, g'oyalarini qo'rqmasdan gapirishi, yangi g'oyalar ustida munozara va mulohazalar yuritishi va talabalarni dars jarayonida o'zini erkin his qilishi asosiy qismi hisoblanadi. Bu esa bo'lajak kadrlarimizni muvaffaqiyatini ta'minlaydi. Kreativ fikrlashda hosil bo'ladigan qobiliyatlar • Talabalarni har qanday sohada to'g'ri fikrlash qobiliyati • Aqliy faoliyatni rivojlanishi ya'ni aqlning charxlanib yaxshi ishlashi • Muammoli vaziyatlarda to'g'ri fikrlay olish • Shaxsning o'ziga bo'lgan ishonchini ortishi • Tanlovni mustaqil ravishda ikkilanmasdan qabul qila olish • Ilg'or tajribalarni yo'lga qo'yish • Hayotda oson, qiyinchiliklarsiz, samarali yashashni o'rganadi • Insonparvarlik psixologiya tamoyillarini amalga oshiradi Kreativ ta'lim jarayonidagi muammolar 1. Pedagoglarning ko'plarida "kreativlik" haqida tushunchaga ega emasligi 2. Hozirda pedagoglar – yangiliklarni ilgari surish, ijodiy mahsulotlar yaratish, dars jarayoniga nostandart usullar bilan yondashishga intilmasligi, o'sha bitta qolipga tushib o'sha qolipdan chiqmasligi 3. Innavatsion yondashuv va pedagogic masalalarni echimini topishga kreativ yondashmaslik 4. O'z kasbiga ijodiy yondashmaslik 5. Pedagog kasbiga muhabbat qo'ymasdan ishlashi 6. Muammoli ma'ruza, amalyotlarni yo'qligi 7. Aqliy harakatlarni rejalashtirmaslik 8. Ijodiy faollikni oshirishga yordam beradigan o'qitish metodlari va texnologiyalaridan foydalanmasligi 9. Zamonaviy ta'lim tizimida o'qtuvchilar muloqotning dialogic usullariga e'tibor qaratmasligi 10. Muvaffaqiyatsiz urinishlarni tahlil qilmaslik

XULOSA Har bir shaxsda kreativlik tushunchani shakllantirish kerak. Kreativlik so'zini ma'nosini bilmagan odamga kreativ fikrlashga yo'l bo'lsin. Avval so'zning ma'nosini chaqib keyin shunday bo'lishga harakat qilishadi. Kadrlar, pedagoglar kasbini sevib unga ijodiy yondashib, sidqidildan ishlashsa ularda kreativ g'oyalar va kreativ fikrlasha boshlashadi. Dars jarayonlarini qiziqtirib har xil ko'rgazmalar yoki zamonaviy texnologiyalardan

foydalanib dars o'tish bu dars samaradorligini oshirish bilan birga talabalarni kreativlikni shakllanishiga yordam beradi va fanga qiziqishini orttiradi. Talabalar zerikib qolishmaydilar. Shu bilan birga shaxsni o'zini-o'zi shakllanishi o'ziga bo'lgan ishonchini orttiradi. Psixologik muammolarni ham engib o'tadilar. Hamkasblari bilan muloqotda bo'lib fikr almashib yangi texnologiyalarni yoki muammoli vaziyatlarni echimini birga yoki jamoa, individual izlashga, ijodiy faolliyatga berilib ishlash imkonini beradi. Yana o'quvchilarni tanqidiy fikrlashga, vaziyatga tegishli muhitni muhokama qilishi, yaxshi o'ylangan qarorlar qabul qilishi bilan foydalidir. Kreativ ta'lim texnologiyasida, kreativ ta'lim jarayonini samarasini oshirish uchun har xil metodlardan foydalanish kerak. Masalan: "Idrok xarita", "Atirgul", "T-sxemasi", "Zinama-zina", "FSMU", "Aqliy hujum", "Esse", "bayon, insho" yozish, "Blits sorov" kabi texnologiya va metodlar. • Bu metodlar albatta o'quvchining dars jarayoniga, fanga bo'lgan qiziqishini oshiradi • Fikrlash jarayonini kengaytiradi • Fan bo'yicha keng tushunchaga ega bo'lishini ta'minlaydi • O'qishga bo'lgan motivatsiyani ko'paytiradi FSMU texnologiyasi F – fikrni bayon etish S – fikrni bayoniga sabab ko'rsatish M – ko'rsatish sababga misol ko'rsatish U – fikrlarni umumlashtirish.

10-mavzu: XXI asr ko'nikmalarini shakllantirishda kreativ yondoshuv.

Reja:

1. O'rta sinflarda tarbiya fanini o'qitishda ijodiy tasavvurlarini shakllantirish.

2. Insoniylik vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda kreativ yondoshuv.

3. O'quvchilarda xushyorlik, ogohlik, ezgulik mehribonlik kabi sifatlarni tarbiyalash tizimi.

1. O'rta sinflarda tarbiya fanini o'qitishda ijodiy tasavvurlarini shakllantirish.

Bugungi globallashuv jarayonlari, fan-texnika taraqqiyoti, innovatsion jamiyatga bo'lgan ehtiyoj yoshlar uchun ko'plab imkoniyatlar yaratmoqda. Ular oldiga tezkor qarorlar qabul qilish, innovatsion tafakkurni shakllantirish, intellektual salohiyatni oshirish bilan birga milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq bo'lishdek hayotiy talablarni qo'yimoqda.

Shu bois, O'zbekiston Respublikasida "Tarbiya" fani konsepsiyasi mazkur fanni davlatning ta'lim-tarbiya sohasidagi siyosatini amalga oshirishda mavjud bo'lgan dolzarb muammolarni hal etishga yo'naltiriladi. Konsepsiya yosh avlod tarbiyasidagi ishlarni yangi bosqichga olib chiqishga qaratilgan ustuvor vazifalar, asosiy maqsad va yo'nalishlarni belgilab beradi.

Shuningdek, Konsepsiyada belgilangan yo'nalishlar mamlakat yoshlarini ma'nan va jismonan barkamol qilib tarbiyalash, iqtidori va salohiyatini ro'yobga chiqarish, ularni davlat va jamiyatning rivojiga keng jalb etish, tashabbuslarini etarli darajada qo'llab-quvvatlash maqsadida huquqiy asoslar, iqtisodiy imkoniyatlar va tashkiliy mexanizmlarni yanada kengaytirishga xizmat qiladi.

2. Mazkur Konsepsiya O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi, "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi qonunlari, xalqaro huquqning umume'tirof etilgan hujjatlari, xususan "Bola huquqlari to'g'risida"gi, "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi konvensiyalar, Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Yoshlar-2030"

strategiyasi hamda O'zbekiston Respublikasining ta'lim to'g'risidagi qonun hujjatlariga asoslanadi.

3. Konsepsiyada belgilangan vazifalar O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi talablari, Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi, milliy va jahondagi ilg'or tajribalar, mamlakatimizdagi ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar bilan uyg'un ravishda amalga oshiriladi.

4. Konsepsiya umumiy o'rta ta'lim tizimida o'quvchilarning yoshiga mos ma'naviy rivojlanishini ta'minlash va faol fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirish maqsadida umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'qitilayotgan "Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" turkumiga kiruvchi fanlar "Odobnoma", "Vatan tuyg'usi", "Milliy istiqloq g'oyasi va ma'naviyat asoslari", "Ma'naviyat asoslari", "Dunyo dinlari tarixi" fanlarini birlashtirgan yagona Tarbiya fanining asosiy yo'nalishlarini belgilab beradi. Shu maqsadda, Xitoy Xalq Respublikasi, Singapur, Yaponiya, Koreya Respublikasi, Avstraliya, Germaniya, Buyuk Britaniya, Fransiya va Rossiya Federatsiyasi kabi davlatlarning tajribalari o'rganildi, amaldagi fanlarning o'quv dasturlari har tomonlama qiyosiy tahlil qilindi.

5. Konsepsiya asosida yaratilgan dastur amaldagi Sog'lom avlod asoslari, Salomatlik, Yo'l harakati qoidalari, Hayot xavfsizligi asoslari, Salomatlik darslari, Huquqiy tarbiya, Ekologik tarbiya, Media madaniyati, Iqtisod va soliq saboqlari kabi bir qancha fakultativ o'quv kurslari dasturlarini birlashtiradi.

6. Konsepsiya umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartlarida belgilangan talablarning (keyingi o'rinlarda — Malaka talablari) negizi hisoblanadi. Konsepsiya "Tarbiya" fanini o'rganish bosqichlari, o'quv fani bo'yicha ta'lim mazmuni va malaka talablarining tuzilishini belgilaydi.

7. Bugungi kunda rivojlangan davlatlarda yoshlar bilan ishlashning yangicha modellarini yaratishda innovatsion mexanizm va texnologiyalarni qo'llashga doir ko'plab amaliy ishlar qilinmoqda.

8. Shiddat bilan o'zgarayotgan dunyoda o'quvchi-yoshlarni muvaffaqiyatli ijtimoiy hayotga tayyorlashda mas'uliyat, majburiyat, huquqiy ong va huquqiy madaniyat, teran dunyoqarash, sog'lom e'tiqodlilik, ma'rifatlilik, diniy va milliy bag'rikenglik, ma'naviy,

fuqaroviy, madaniyatlararo, ijtimoiy kabi fazilatlarini shakllantirish kun tartibidagi asosiy masalalarga aylanib bormoqda.

Shu bois yoshlar tarbiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan "Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" turkumiga kiruvchi fanlarni o'qitish ta'lim jarayoniga yangicha yondashuvni taqozo etmoqda. Jumladan, yoshlar tarbiyasida dunyoda yuz berayotgan murakkab geosiyosiy va mafkuraviy jarayonlarga to'g'ri baho bera olish, ijtimoiy muammolarni hal etishda to'g'ri qaror qabul qilish, hayotda o'z o'rnini topish bilan bog'liq bo'lgan aniq maqsadlarni shakllantira olishga o'rgatish, buning natijasi o'laroq, oila-jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning uzilib qolishining oldini olish, loqaydlilik, huquqbuzarlik, "ommaviy madaniyat"ning turli ko'rinishlaridan saqlash imkoni yaratiladi.

Bu, o'z o'rnida, O'zbekiston Respublikasini siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy-ma'naviy rivojlantirishning muhim omili bo'lgan yoshlar tarbiyasi shaxsan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbuskorligida davlat siyosati darajasiga ko'tarilganini inobatga olib, ushbu yo'nalishdagi prinsipial yondashuvlarni takomillashtirish, strategik maqsad va vazifalarning konseptual asoslarini ishlab chiqish zaruratini talab qildi.

9. Konsepsiyada belgilangan vazifalar ijrosini ta'minlashdagi asosiy prinsiplar quyidagilar hisoblanadi:

- milliy va umuminsoniy qadriyatlarining ustuvorligi;
- ongli vatanparvarlik ruhini rivojlantirish;
- sohadagi zamonaviy ilmiy-tadqiqotlarga asoslanish;
- ochiqlik va shaffoflik;
- tarbiya sohasiga oid tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish;

tarbiya sohasiga doir siyosatni amalga oshirishda ishtirok etuvchi davlat organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari, xususiy sektor faoliyatining muvofiqligi va mutanosibligi.

10. Huquqiy asoslari:

Konsepsiyani amalga oshirish orqali shaxs tarbiyasida milliy normativ-huquqiy bazani mamlakatda amalga oshirilayotgan istihotlarga muvofiq shakllantirish;

vazirlklar va idoralar, muassasalar, davlat hamda nodavlat korxonalar va tashkilotlari, fuqarolik jamiyati institutlari, shuningdek,

O'zbekiston Respublikasi fuqarolari "Tarbiya" fani konsepsiyasining amalga oshirish tizimini tashkil etadi.

11. Tashkiliy-boshqaruv asoslari:

Konsepsiyani amalga oshirishning kompleks chora-tadbirlar rejasi hamda tegishli vazirlik va idoralarning qo'shma qarorlarni ishlab chiqish;

ilg'or pedagogik tajribalarni aniqlash, o'rganish va ularni ommalashtirish, rag'batlantirishni tashkil etish;

"Tarbiya" fani konsepsiyasining samaradorligini monitoring qilish.

12. Ilmiy-metodik asoslari:

shaxsning ijtimoiylashuvi va tarbiyasiga oid ilmiy-tadqiqot izlanishlarini amalga oshirilishini ta'minlash;

"Tarbiya" fani malaka talablari, o'quv dasturlari va o'quv rejalarini shakllantirish;

"Tarbiya" fani darsliklarini yaratishda samarali tarbiya texnologiyalarini joriy etish;

"Tarbiya" fani o'quv-metodik majmuasini yaratish va amaliyotga yo'naltirish;

davlat ta'lim standartlari talablari asosida o'quvchilar tomonidan odob-axloq, bilim, ko'nikma va malaka hamda kompetensiyalarning to'liq o'zlashtirilishiga erishish;

o'quvchilarda mustaqil va erkin fikrlashni hamda ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish;

o'quvchilarda ilmiy dunyoqarash va global tafakkur yuritish kompetentligini shakllantirish;

umumta'lim fanlarini o'qitishning prinsipial yangi metodologiyasi asosida ta'lim-tarbiyaning uzviyligi va uzluksizligini ta'minlash.

13. Fanning tarkibi, mazmuni, o'quv-metodik ta'minoti:

umumiy o'rta ta'lim maktablarida Tarbiya fanini o'qitish talablari quyidagi bosqichlarda ishlab chiqilishi zarur:

boshlang'ich sinf (A2), to'qqizinchi sinf (A2+), o'n birinchi sinf (V1) bitiruvchisiga qo'yiladigan minimal malaka talablari, kompetensiyalar, baholash tartibi va o'quv dasturlari. Har bir bosqich ma'naviy-axloqiy, tafakkur, huquqiy, fuqaroviy, iqtisodiy, jismoniy, ekologik, estetik tarbiya turlarini o'z ichiga olishi lozim;

har bir bosqichda o'quvchilarni milliy va umuminsoniy qadriyatlarni hurmat qilish ruhida tarbiyalash;

o'quvchilar tarbiyasida oilaning maktab bilan o'zaro samarali hamkorligini mustahkamlash, ota-onalarga, boshqa millat va madaniyat vakillariga bo'lgan hurmatni umuminsoniy tamoyildan kelib chiqib shakllantirishni qo'llab-quvvatlash;

bola huquqlarini himoya qilish va ularning qonuniy manfaatlarini ta'minlash;

uzluksiz ta'lim tizimiga "Milliy tiklanishdan — milliy yuksalish sari" tamoyiliga asoslangan milliy qadriyatlarni singdirish;

o'quvchilarni har tomonlama, jismoniy, ruhiy, ma'naviy-axloqiy rivojlantirish orqali ijtimoiy hayotga moslashtirish va turli murakkab vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishga o'rgatish;

bolada faol fuqarolik pozitsiyalarini shakllantirish;

dunyo dinlarining ko'p asrlar davomida avloddan avlodga o'tib kelayotgan ma'naviy qadriyat ekanini tushuntirish bilan bir qatorda, hech bir dunyo dinida zo'ravonlik, terrorizm va ekstremizm g'oyalari targ'ib etilmasligini tushuntirish;

shaxs faoliyatida ijtimoiy-ma'rifiy institutlar bilan hamkorlikni kuchaytirish;

ma'naviy-axloqiy jihatdan muammosi bor yoki tarbiyasida bo'shliqlar mavjud bo'lgan yoki notinch oila farzandlari, jinoyatchilikka moyil bo'lgan yoki profilaktik ro'yxatda turadigan yoshlar bilan individual tarzda ishlash tizimini takomillashtirish.

14. O'quv-metodik majmuaning yangi avlodini ishlab chiqish prinsiplari hamda ularning mazmuni va sifatiga qo'yiladigan talablar:

o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirish;

"Milliy tiklanishdan — milliy yuksalish sari" prinsipi mazmun va mohiyatini o'quvchilarning ongu tafakkuriga singdirish;

o'quvchilarni muvaffaqiyatli ijtimoiy hayotga tayyorlash;

faol fuqarolik pozitsiyalarini mustahkamlash;

mas'uliyat, majburiyat, huquqiy ong va huquqiy madaniyat, teran dunyoqarash, sog'lom e'tiqodlilik, teran ma'rifatlilik, bag'rikenglik kabi fazilatlarini shakllantirish vazifalarini belgilaydi.

Tarbiya fani o'quvchilarda faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish, ularning har tomonlama ijtimoiylashuviga

ko'maklashish, samarali hamkorlik qilish, vaqtini mazmunli tashkil etish, milliy, ma'naviy va umuminsoniy qadriyatlarni hurmat qilish, o'zlarining intellektual va ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarishga xizmat qiladi.

15. Shu bilan birga, yoshlar o'rtasida uchrayotgan salbiy holatlarning asl sabablarini aniqlash va oldini olish, huquqbuzarlik va jinoyatchilikni keskin kamaytirishga qaratilgan quyidagi profilaktik ishlar natijadorligini oshirishga zamin yaratadi:

o'quvchilarda milliy g'urur va iftixor, moddiy va ma'naviy merosni asrab-avaylashga qaratilgan insonparvarlik tuyg'usini tarkib toptirish;

davlat ta'lim standartlari talablari asosida o'quvchilar tomonidan bilim va hayotiy ko'nikmalarning to'liq o'zlashtirilishiga erishish;

o'quvchilarda mustaqil va erkin fikrlashni hamda ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish;

yangi avlod o'quv-metodik majmualarini yaratish va amaliyotga joriy etish;

umumta'lim fanlarining o'qitish metodologiyasini takomillashtirish asosida ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirish.

16. O'quv-metodik majmuani ishlab chiqish prinsiplari:

mazkur fan bo'yicha o'quvchilarga sifatli bilim berish, ularni to'g'ri tarbiya yo'lga yo'naltirish, zarur bilim va hayotiy ko'nikmalarga ega bo'lishlariga, mustaqil hayotga moslashishlariga ko'mak ko'rsatish, turli vaziyatlarda huquqiy, ma'naviy mezonlarga asoslangan holda qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan estetik jihatdan zamonaviy bezatilgan, qiziqarli va psixologik-pedagogik materiallarga boy quyidagi o'quv-metodik majmualar kompleksini talab qiladi:

o'quv-metodik majmua ta'lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy prinsiplari asosida yaratilganligi;

o'quvchilarning aqliy va jismoniy imkoniyatlari, yoshi, psixofiziologik xususiyatlari, bilim darajasi, qiziqishlari, layoqatlari hisobga olinganligi;

o'quvchilarda vatanparvarlik va milliy iftixor tuyg'usini shakllantirishga qaratilganligi;

umumiy o'rta ta'limining zarur hajmi berilganligi, o'quvchilarda mustaqil ijodiy fikrlash, tashkilotchilik qobiliyati va amaliy tajriba ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilganligi;

mavzularning mazmunan izchilligi, ilg'or pedagogik texnologiyalar, media-mahsulotlardan unumli foydalanilganligi.

17. Darslikka qo'yiladigan didaktik talablar:

o'quvchilar tomonidan o'quv materiallarining to'liq o'zlashtirilishini ta'minlash;

matnlar axborot berishga emas, balki o'quv fani mazmun-mohiyatining o'quvchilar tomonidan anglash va hayotga tatbiq qilish maqsadlariga xizmat qilishi;

qiziqarli, lo'nda va hamma uchun qulay va tabaqalashtirilgan bo'lishi;

ilmiy dunyoqarashni shakllantirish, vatanparvarlik va millatlararo totuvlik talablariga javob berishi, aniq dalillarga asoslangan materiallardan tarkib topishi;

ta'limning kundalik hayot va amaliyot o'rtasidagi bog'liqligini ta'minlashga, olingan bilimlarni amaliyotda qo'llay olish iqtidori shakllantirilishiga, boshqa o'quv fanlari bilan uzviy bog'liqlikni ta'minlashga yo'naltirilgan bo'lishi;

rasmlar ko'rinishidagi illyustratsiyalar: xaritalar, chizmalar, sxemalar, jadvallar, diagrammalar, fotosuratlar, infografikalardan iborat mediamahsulotlar bilan bezatilgan bo'lishi;

o'quvchilar psixo-fiziologik rivojlanish darajasiga mos yangi tushunchalar, atamalar, qoidalar, ta'riflar va shu kabi lug'at ko'rinishida ifodalangan bo'lishi lozim.

18. Darslikka qo'yiladigan ilmiy-metodik talablar:

fan-texnikaning so'nggi yutuqlarini o'zida aks ettirishi;

o'quv fani mavzularining mazmunan yaxlitligi ta'minlangan bo'lishi;

o'quv fani mavzulari adabiy til qoidalariga qat'iy rioya qilgan holda oddiy, sodda, tushunarli va ravon tilda bayon qilinishi;

mantiqiy ketma-ketlik va izchillikka amal qilinishi;

O'zbekiston xalqining mentalitetiga zid bo'lmagan tegishli illyustratsiyalar bilan boyitilishi;

savol va topshiriqlarning aniq ifodalangan bo'lishi;

o'quvchilarni fikrlashga, yozishga, tasvirlashga, chizma chizishga, hisoblashga, amaliy ishlarni bajarishga, tajribalar o'tkazishga o'rgatishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish nazarda tutilgan bo'lishi;

bir tushunchaning ikki xil atama bilan ifodalanishiga, sanalarni keltirishda noaniqlikka yo'l qo'yilmasligi;

o'quvchilarni muvaffaqiyatli ijtimoiy hayotga yo'naltirishga oid matn va rasmlar, izohli lug'at, texnik ijodkorlik, mantiqiy va innovatsion tafakkurni o'stirishga qaratilgan loyihalash hamda modellashtirish topshiriqlarini qamrab olgan bo'lishi lozim.

19. Darslikka qo'yiladigan pedagogik-psixologik talablar:

keng jamoatchilik tomonidan tan olingan ilmiy asoslangan ma'lumotlar, o'quvchilarning bilim darajalari, eslab qolish qobiliyatlari, tafakkuri inobatga olingan holda, voqea va hodisalarning mohiyatini anglashga hamda amaliy qiziqishlarini rivojlantirishga, bilim olish va amaliy faoliyat bilan shug'ullanishga bo'lgan ehtiyojlarini to'laqonli qondirishga yo'naltirilgan bo'lishi;

o'quv fani mavzularining o'quvchi yoshi va psixo-fiziologik xususiyatlariga mos holda berilishi, ma'lum bir faktlar, tushunchalar, qoidalar va fanlararo bog'liqlikni hisobga olgan holda tushunarli bayon qilinishi;

o'quvchilarning yangiliklarni qabul qilish qobiliyatlari, oldin olgan bilimlarini o'zlashtirganlik darajasi hisobga olinishi lozim.

20. Darslikka qo'yiladigan estetik talablar:

belgilangan talablar darajasida yorqin, rangli, chiroyli bezatilgan, zamonaviy dizayniga mos bo'lishi;

matnlar va illyustratsiyalarning uyg'unligi va o'quvchilar yoshiga mosligi;

bo'lim, bob, mavzular matnlarining turli shakl va ranglar bilan ajratilishi, ularning mutanosibliigi ta'minlanishi lozim.

21. Darslikka qo'yiladigan gigiyenik talablar:

matn va illyustratsiyalar sanitariya qoidalari, normalari va gigiyena normativlariga mos bo'lishi;

harflarning kattaligi va qog'ozning sifati (og'irligi, qalinligi, oqligi va shaffofligi) ta'lim muassasalari uchun matbaa

mahsulotlarining xavfsizligi to'g'risidagi umumiy texnik reglamenti talablariga mos bo'lishi lozim.

22. Konsepsiyada nazarda tutilgan maqsad va vazifalarga erishishning moliyaviy xarajatlari O'zbekiston Respublikasining davlat budjeti, yuridik va jismoniy shaxslarning homiylik xayriyalari va qonunchilikda taqiqlanmagan boshqa manbalar hisobidan amalga oshiriladi.

Tarbiya — shaxsda muayyan jismoniy, ruhiy, axloqiy, ma'naviy sifatlarni shakllantirishga qaratilgan amaliy pedagogik jarayon; insonning jamiyatda yashashi uchun zarur bo'lgan xususiyatlarga ega bo'lishini ta'minlash yo'lida ko'riladigan chora tadbirlar yigindisi. T. insonning insonligini ta'minlaydigan eng qad. va abadiy qadriyatdir. T.siz alohida odam ham, kishilik jamiyati ham mavjud bo'la olmaydi. Chunki odam va jamiyatning mavjudligini ta'minlaydigan qadriyatlar T. tufayligina bir avloddan boshqasiga o'tadi.

Pedagogik adabiyotlarda "T." atamasi keng va tor ma'nolarda ishlatiladi. Keng ma'noda T. inson shaxsini shakllantirishga, uning jamiyat ishlab chiqarishi va ijtimoiy, madaniy, ma'rifiy hayotida faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan barcha ta'sirlar, tadbirlar, harakatlar, intilishlar yigindisini anglatadi. Bunday tushunishda T. faqat oila, maktab, bolalar va yoshlar tashkilotlarida olib boriladigan tarbiyaviy ishlarni emas, balki butun ijtimoiy tuzum, uning etakchi goyalari, adabiyot, san'at, kino, radio, televideniye va boshqalarni ham o'z ichiga oladi. Shuningdek, keng ma'nodagi T. tushunchasi uchiga ta'lim va ma'lumot olish ham kiradi.

Tor ma'noda T. shaxsning jismoniy rivoji, dunyoqarashi, ma'naviyaxloqiy qiyofasi, estetik didi o'stirilishiga yo'naltirilgan pedagogik faoliyatni anglatadi. Buni oila va tarbiyaviy muassasalar hamda jamoat tashkilotlari amalga oshiradi. Ta'lim va ma'lumot olish tor ma'nodagi T. ichiga kirmaydi. Lekin har qanday T. ta'lim bilan chambarchas bog'liq holdagina mavjud bo'ladi. Chunki ta'lim va ma'lumot olish jarayonida shaxsning fakat bilimi ko'payibgina qolmay, balki axloqiyma'naviy sifatlari qaror topishi ham tezlashadi.

T. har qanday jamiyat va har qanday mamlakat hayotida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Yosh avlodning, umuman, jamiyat a'zolarining T.si bilan etarlicha shug'ullanmagan mamlakat

turg'unlik va inqirozga mahkumdir. Negaki, o'sishi va rivojlanishi uchun har qanday jamiyatda ham moddiy va ma'naviy boyliklar ishlab chiqarish, to'xtovsiz ravishda yuksalib borishi lozim. Buning uchun yosh avlod moddiy va ma'naviy boyliklar etishtirishni ajdodlari darajasida, ulardan ham yaxshiroq ishlab chiqara bilishlari kerak. Yosh avlodda ana shunday moddiy va ma'naviy qobiliyatlarni shakllantira bilish uchun esa, jamiyat uzluksiz ravishda samarali faoliyat ko'rsatadigan tarbiyaviy intlar tizimiga ega bo'lishi lozim.

T. jamiyat taraqqiyotining turli davrlarida turlicha izoxdab kelingan. Sho'ro zamonida hukmron kommunistik mafkura T.ga sinfiy va partiyaviy hodisa sifatida yondashishni talab etgan. Shuning uchun ham sinfiy jamiyatda T. faqat sinfiy xususiyatga ega bo'ladi va turli sinflarning T.si bir-biriga qaramaqarshi turadi degan qarash qaror topgan. Holbuki, dunyo ilmi, ayniqsa, Sharq tarbiyashunosligi va o'zbek xalq ped.si tajribasi T.ning sinfiy ko'rinishga ega emasligini isbot etdi. Shuningdek, kommunistik mafkura tazyiki tufayli T.da ijtimoiy muassasalarning o'rniga ortiqcha baho berildi, bu jarayonda irsiy va biologik xususiyatlar deyarli xisobga olinmadi.

Sho'rolar ped.sida T. orkali xar kandy odamni istagan ijtimoiy kiyofaga solish mumkin degan karash hukmron bo'lganligi uchun ham uning shaxsni shakllantirishdagi o'rniga oshiqcha baho berildi. Tarbiyalanuvchi shaxsining T.ga berilish yoki berilmaslik xususiyatlarining hisobga olinmasligi tarbiyaviy tadbirlarga maxliyo bo'lishdek pedagogik xatolikka olib keldi. Buning natijasida T. maqsadsiz bo'lib qoldi, tarbiyalanuvchilarga alohida shaxs sifatida emas, istalgan ijtimoiy yo'nalishga solinishi mumkin bo'lgan qiyofasiz tuda, olomon tarzida qarash qaror topdi, Bu hol T.ning samarasizligiga olib keldi. Chunki T.ning asosiy ob'yekta bo'lmish shaxs va uning o'ziga xoslik jihatlari unutilgan edi. Sho'ro pedagogik tizimidagi kamchiliklarning ildizi, asosan, mana shu yondashuv tarziga borib takaladi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, T. va unga bog'liqjarayonlarga yangi hamda sog'lom pedagogik tafakkurga tayangan holda yondashuv qaror topa boshladi. Uni izohlashda g'ayriilmiy sinfiypartiyaviy yondashuvdan voz kechildi. T.ning milliyligiga alohida e'tibor karatilmogda. Buning uchun xalq ped.si

haytiklari, o'zbek mutafakkirlarining pedagogik qarashlari sinchikovlik bilan o'rganilayotir. Natijada, O'zbekiston ped. fani va amaliyotida oila T.sining ham, ijtimoiy T.ning ham o'ziga xos o'rni borligi tan olina boshlandi. Shuningdek, T.da irsiy va biologik omillar ham hisobga olinadigan bo'ldi. Ayni vaqtda, shaxsning shakllanishida T.ning o'rniga keragidan ortiq baho berish ham barham topdi. Bu hol T.ga doyr hodisa va holatlarni to'g'ri izohlash, tarbiyaviy tadbirlar tizimini to'g'ri tayin etish imkonini berdi.

2. Insoniylik vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda kreativ yondoshuv.

Respublikamizda umuminsoniy qadriyatlar va milliy madaniyatimizni asoslarini e'tiborga olib ta'lim-tarbiya mazmunini va milliy mafkurani shakllantirib boorish imkoniyatlari yaratilmogda. Bunga xalq og'zaki ijodi, pedogogikasi, mutafakkir, ma'rifatparvar pedagog va olimlarning tarbiyaga axloq-odobga doir g'oyalarini o'rgatib komil insonni ishlari amalga oshmogda."Kelajak tugundan boshlanadi"¹ deydi dono xalqimiz. Yosh avlodni kelgusi hayoti uni inson qilib ko'rsatuvchi ruhiy va ma'naviy jarayonning mezonini belgilaydi. Bu borada ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirish va dunyo talablari darajasiga olib chiqish ta'limni ilg'or tajribalar asosida boyitib borish, yangi pedagogic tajribalar asosida olib boorish ayniqsa muhimdir. Xalq musiqasi og'zaki ijodiyoti, an'analari, urf-odatlarini asosida barkamol avlodni voyaga etkazish ularni ko'proq o'z millatini sevishga g'ururlanishga shorqano g'oya va ta'limotlarni o'rganib ularni kelajakka tadbiiq etishga zamin yaratiladi. Mustaqil Respublikamizda milliy madaniyatimizni o'ziga sostligini tiklash, umumta'lim maktablarida o'quvchilarni badiiy, adloqiy tarbiyalash va kamol toptirish hozirgi kunda dolzarb vazifalardan biridir. Ma'naviy etuk millat qadriyatlarini to'g'ri baholashga va uni yanada rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Demak, jamiyat ma'naviyatining o'sishi qadriyatlardan keng foydalanish uchun shart-sharoitlarni yaratib, qadriyatlarni yanada rivojlantirishga zamin hozirlaydi. Qadriyatlar ta'rifidan kelib chiqib, umuminsoniy qadriyatlarni quyidagicha ta'riflash mumkin. Umuminsoniy qadriyatlar-millat uchun muhim axamiyatga ega

bo'lgan etnik jihat va xususiyatlar bilan bog'liq holdagi qadriyat shaklidir.

Ma'naviy qadriyatlar-bu falsafiy va ijtimoiy tushunchalar bo'lib, insonni o'rab olgan atrof-muhitni amaliy jihatdan o'zlashtirish natijasida vujudga keladi. Ta'lim tarbiya jarayonida ma'naviy qadriyatlar ijtimoiy tarixiy hodisani ifodalaydi. Umuman xulosa qilib aytganda bugungi yoshlarni mustaqillik ruhida tarbiyalashdan maqsad, ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirish bilan birga jamiyatimizning iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy salohiyatini ko'tarishga xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligiga erishuvi ta'lim va tarbiyani milliy shakllantirishga va rivojlantirishga keng yo'l ochib berdi. Milliy tarbiya nazariyasi o'z qoidalarini asoslash uchun falsafa, adabiyot, etika, estetika, pedagogika, psixologiya kabi fanlardan foydalanadi. Milliy tarbiya hayotning mohiyati ichki aloqa va munosabatlarini aks ettiradi. Bugungi kunda shunchaki bilim egasi bo'lgan yoshlar emas, ijodkor, iste'dodi bilan ajralib turuvchi o'quvchilarni tarbiyalash zamon talabidir. Maktabda ta'lim olish davrida milliy tarbiya o'quvchilarni turli qobiliyatlarini rivojlantiradi. Tabiatga, jamiyatga qarash tizimi tarkib topadi, jismoniy kuch quvvatlari yanada mustahkamlanadi. Jiga kata e'tibor bergan O'rta Osiyolik mashhur musiqachilar orasidagi olim rBolaning Yoshi ulg'aygan sari bu faoliyat tobora ko'proq mustaqil xususiyatga ega bo'lib boraveradi. Tabiat va jamiyat turmushda uchraydigan hodisa va sharoitlarni tushunishga ham idrok etib o'z atrofidagilarga munosabatda bo'lishiga ko'nikib boradi. Umuminsoniy qadriyatlar asosida milliy tarbiyaning mazmuni va tashkil etilishi quyidagi vazifalarda o'z aksini topadi;

1. Tarbiyaning ma'lum maqsadga qaratilganligi.
2. Tarbiyaning insonparvarlik qoidalari.
3. Tarbiyaning hayot bilan va mehnat bilan bog'liqligi.
4. Tarbiyada milliy madaniy va umuminsoniy qadriyatlarining ustuvorligi.
5. O'quvchilarni yoshi, sinfi, psixologik, fiziologik xususiyatlarini hisobga olish. Ta'lim tarbiya uslubiyoti maktablari tarkib topib rivojlanib bormoqda. Hozirgi davrda shaxs ma'naviyatini tarbiyalash vazifasi maktabda musiqa ta'lim tarbiyasi ishlarini sifatli bosqichga ko'tarishni taqozo etadi.

Yoshlarning ta'lim-tarbiyasi har bir ota-onaning, o'qituvchi, tarbiyachining Vatan oldidagi muqaddas burchidir. Olib borilayotgan islohatlarning vazifasi Respublikamizda o'sib kelayotgan yosh avlodning orzu-istaklariga monand ta'lim tarbiyaning ham nazariy, ham amaliy muammolarini milliy qadriyatlar asosida to'g'ri hal etishga qaratilgan. Barkamol avlodni tarbiyalash g'oyat nozik san'at bo'lib, unga juda jiddiy yondashish kerak. Yosh avlodni dunyo qarashini shakllantirishda milliy istiqlol mafkurasidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Negaki, milliy mafkuraning bosh negizi yosh avlod ruhini tarbiyalashdagi bosh omillaridan biridir. Farzandlarimizni tarbiyalash va ularning shaxsini har tomonlama kamol toptirish barcha umumta'lim maktablari zimmasiga yuklatilgan. Bu vazifalar o'quvchilarda barcha qobiliyatni o'sishiga, ijodiy intilishni vujudga keltirishga asosiy omil bo'lib hisoblanadi. Ilg'or g'oyalarni davrimizda ro'y berayotgan o'zgarishlarni, shuningdek, tarixiy mavzularni zamonaviy ruhda tushuntirish o'g'il va qizlarda g'oyaviy e'tiqodni ma'naviy dunyoqarashni tarbiyalash uchun boy manba bo'lib hisoblanadi. Shundaygina yosh avlod ruhiga his-hayajonli ta'sir ko'rsatadigan ularda mardlik, jasurlikni, tashabbuskorlikni tarbiyalaydigan mustahkam milliy tarbiya tizimi tarkib topadi. Umumta'lim maktablarida o'quvchilar musiqa madaniyati, tarixi, urf-odatlarini, an'analari bilan yaqindan tanishadilar. Vatanparvarlik tarbiyasining dolzarbligi xalqaro vaziyatning hafsizligi, uning mudofa quvvati, qurolli kuchlarni mustahkamligi, milliy birdamlik, ahllik, hamdardlik kabi ma'naviy omillar bilan belgilanadi. Vatanparvarlik deganda, ona zaminga bo'lgan muhabbat, uni sevish, ardoqlash va uning ravnaqi uchun g'amxo'rlik qilish tushuniladi. Vatanparvarlik jamiyatimizdagi barcha insonlarni, millat va elatlarni birlashtiruvchi muhim omil ekanligi hammamizga ma'lum. Vatanparvarlik deganda - Vatanga sadoqat, unga xizmat qilish, yurt tinchligini asrash, Vatan ravnaqi uchun o'z hissasini qo'shish, milliy qadriyatlarni asrash va rivojlantirish demakdir. "Vatan" arabcha so'zdan olingan bo'lib, "Ona yurt" degan ma'noni anglatadi. Vatan insonning kindik qoni to'kilgan, ajdodlarimiz tug'ilib o'sgan joyga hurmat, yurt tinchligini asrash va unga xizmat qilish kabi fazilatlar tushuniladi. Vatanparvarlik g'oyalarini o'quvchilarimiz ongida tarkib toptirish,

oila, bog'cha, maktabdan boshlanadi. Bu jarayon bobolar o'g'iti, onalar mehri, otalar ibrati, ustozlar namunasi orqali amalga oshiriladi. Aql-idrokni o'sib borishi bilan Vatan tuyg'usi kundalik odatdan iymon, e'tiqodga aylana boshlaydi. Vatanparvarlikni e'tiqodga aylanishi, har bir inson qalbiga ichki ma'naviyatining ifodasini belgilab beradi. Milliy Vatanparvarlik deganda esa biz o'zbek xalqining qoniga singib ketgan iymon va insof, mehr-muhabbat, oqibat, shavqat, or-nomus, ona yurtiga, o'z eliga sadoqat, axloqiy ma'naviy qadriyatlar yig'indisini tushunamiz. Umumiy ta'lim maktablarida vatanparvarlik tarbiyasi, musiqa ta'limining asosini tashkil etadi. Garchi, musiqa madaniyati fani dasturida o'zbek xalq musiqasi ma'lum tartibda berilgan bo'lsada, har bir ohang mazmunida milliy musiqa vatan haqida kuy va qo'shiqlar tavsiya etiladi. Shunday ekan biz musiqa darslarida Vatan haqida qo'shiqlarni xalq musiqalaridan boshlab o'rgatishimiz lozim. Yuksak Uning to'la va to'g'ri shakllanishi musiqa madaniyati darslarida va sinfdan tashqari mashg'ulotlarda, yuksak na'munalarni ko'rsatish(ya'ni musiqiy asarlarni tinglash, Vatan haqidagi qo'shiqlarni kuylash, tarixiy obidalarni ziyorat qilish) orqali Vatanga muhabbat tuyg'usini shakllantiradi. Vatanparvarlik tuyg'ularini o'quvchilarimiz ongiga singdirish avvalombor oiladan boshlanadi. Bu nihoyatda katta mehnat talab qiluvchi murakkab vazifadir. Barcha ota-onalar, bog'cha opalar, maktab o'qituvchilarini hozirgi kunda asosiy vazifalaridan biri, bolalarda Vatanga sadoqat, fidoiylik kabi fazilatlarni adabiyot, musiqa, tasviriy san'at orqali kamol toptirishdir.

Albatta har bir darsda bu tarkibiy qismlar bir-biri bilan bog'langan ravishda o'tiladi va ular har darsda turli variantlarda o'rin almashib kelishi mumkin. Darsning maqsadi esa o'z navbatida beshta yo'nalishni o'z ichiga oladi.

1. Tarbiyaviy maqsadi
2. Ilmiy maqsadi
3. Bilimlarni rivojlantiruvchi maqsad
4. Kasbga yo'naltiruvchi maqsad
5. Milliy mafkura g'oyalarni singdirish maqsadi

Bu maqsadlar ham albatta bir-biri bilan bog'langan holda amalga oshiriladi. Dars mavzusi maqsadlardan kelib chiqqan holda

o'qituvchi har bir jarayonida o'quvchilar ongiga milliy istiqlol mafkurasi g'oyalarini muntazam ravishda singdirib borishi lozim. Buni amalga oshirish uchun o'qituvchi o'zining keng dunyo qarashi pedagogik-psixologik bilimi darsga ijodiy yondashish notiqlik qobiliyati va kasbiy mahorotidan unumli foydalangan holda har biri zarur bo'ladi. Bu esa o'qituvchining hozirgi davrda dunyoda sodir bo'layotgan voqealar, ichki va tashqi siyosat siyosiy-ijtimoiy vaziyatni tinmay o'rganib, tahlil qilib, turishni va bilimlarni darsda o'quvchilarni yoshiga mos ravishda tushuntira olishi talab qilinadi. Hozirgi kunda ko'plab bastakorlarimiz va shoirlarimiz tomonidan zamon bilan hamnafas bo'lgan vatanparvarlik ruhida muhim tarbiyaviy estetik ahamiyatga ega bo'lgan asarlar yaratilayapti va bu jarayon hukumatimiz tomonidan munosib rag'batlantirilayapti..

Buyuk zotlarimiz Amir Temur, Alisher Navoiy, Mirzo Ulug'bek, Muhammad Bobur, Al-Farobiy, Ibn Sino, Al-Beruniy singari buyuk allomalardan bahramand bo'lganlar. Allalardagi mazmun bolaga katta tarbiya vositasi ekanligini har birimiz bilib olishimiz lozim. Allalar zamirida buyuk qadriyatlarimiz borligi, tarbiya o'chog'i nimadan boshlanishi, alla ham tarbiyaning asosi ekanligi bizga sir emas albatta. Respublikamiz taraqqiyoti va o'zgarishlarga boy hozirgi paytda yoshlarni har tomonlama komil topishi davr talabi va ehtiyojidir. Yosh avlodni ma'naviy baquvvat, bilimli o'z mustaqil Vatanimizdan faxrlanish tuyg'usiga boy kishilarni tarbiyalash zamonamozning dolzarb mavzusi hisoblanadi. Bu esa ta'lim-tarbiya oldidagi murakkab, keng ko'lamli muammolardan biridir.

Tarbiyalash deganda har tomonlama etuk, o'zida axloqiy poldik, ma'naviy va jismoniy barkamollikni mujassamlashtirgan insonni etishtirish nazarda tutiladi. Tarbiya tizimida musiqa san'ati etakchi o'rinda turadi. Hozirgi musiqa va umuman san'atni inson tarbiyasidagi roli ortib bormoqda. Yoshlarimizni ma'naviy etuk, komil inson etib tarbiyalashda maktabning roli shak - shubhasiz kattadir. Maktab yoshlarga bilim asoslarini singdiradi. Bolaning ilmiy dunyoqarashini shakllanishi va mustahkamlanish yo'lida asosiy poydevor bo'lib xizmat qiladi.

«Muvaffaqiyatli insonlarga xos fazilatlar» mavzusidagi trening mashg'ulotining texnologik xaritasi (8-sinf misolida)

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat mazmuni	
	O'qituvchi	Talaba
Motivatsion daqiqa (10 daqiqa)	1.1. O'quvchilarni mashg'ulotga chorlab olish maqsadida «Zalolat sari» nomli ko'rsatuvdan lavha taqdim etadi.	Lavhani tomosha qilishadi va undagi voqelikni tahlil etib borishadi.
	1.2. Videorolik syujeti asosida o'quvchilar bilan munozara o'tkazadi (1-ilova).	Munozarada va xulosalar chiqarishda ishtirok etadilar.
Amaliy faoliyat (20 daqiqa)	2.1. O'quvchilarni «Xushmuomalalik» treninigida ishtirok etishga taklif etadi. Treningda ishtirok etish qoidalari bilan tanishtiradi (2-ilova).	Trening qoidalari bilan tanishadilar va munozarada ishtirok etadilar.
	2.2. O'quvchilarning o'z xulq-atvorlarini baholashlarini tashkil etish maqsadida «Men qanday odamman?» treninigini tashkil etadi (3-ilova).	Treningda ishtirok etadilar va savollarga javob beradilar.
Refleksiya bosqichi (15 daqiqa)	3.1. O'quvchilarning xulq-atvor qoidalari tahlil etishlarini tashkil qilish maqsadida hayotiy vaziyatlarni taqdim etadi (4-ilova).	Hayotiy vaziyatlar bilan tanishadilar, muhokama etadilar va xulosalar chiqaradilar.
	3.2. O'quvchilarga mustaqil ish sifatida «Mening axloqiy qiyofam» mavzusida o'quv portfoliosini yaratish topshirig'ini beradi.	Topshiriqni bajarishga doir ko'rsatma olishadi, o'zlarini qiziqtirgan savollarga javob olishadi.

19-mavzu: Pedagogning kreativ kompetensiyasini shakllantirishning tamoyillari va omillari.

Mavzu rejasi:

1. Tafakkur kelajakga etaklovchi vosita.
2. Bilimga asoslangan jamiyatda muvaffaqiyat qozonish.
3. Innovatsiya va ilg'or fikrlash taraqqiyot g'ildiragi.

Tafakkur — inson aqliy faoliyatining yuksak shakli; ob'yektiv voqelikning ongda aks etish jarayoni. T. atrof muhitni, ijtimoiy hodisalarni, voqelikni bilish quroli, shuningdek, inson faoliyatini amalga oshirishning asosiy sharti sanaladi. U sezgi, idrok, tasavvurlarga qaraganda voqelikni to'la va aniq aks ettiruvchi yuksak bilish jarayonidir. T. — inson miyasining alohida funksiyasi. Uning nerv fiziologik asosi birinchi va ikkinchi signal sistemalarining o'zaro munosabatidan iborat. T. jarayonida insonda fikr, mulohaza, g'oya, faraz kabilar vujudga keladi va ular shaxsning ongida tushunchalar, hukmlar, xulosalar shaklida ifodalanadi (qarang Ong). T. til va nutq bilan chambarchas bog'liq ravishda namoyon bo'ladi. Fikrlash faoliyati nutq shaklida namoyon bo'ladi. Nutq aloqasi jarayonida insonning hissiy mushohada doirasi kengayib qolmay, orttirilgan tajriba boshqa kishilarga ham beriladi. Inson o'zining T.i, nutqi hamda ongli xatti-harakati bilan boshqa mavjudotlardan ajralib turadi. U fikr yuritish faoliyatida o'zida aks ettirgan, idrok qilgan, tasavvur etgan narsa va hodisalarning haqiqiylikni aniqlaydi, hosil qilingan hukmlar, tushunchalar, xulosalar chin yoki chin emasligini belgilab oladi. Inson T.i orqali voqelikni umumlashtirib, bevosita (bilvosita) aks ettiradi, narsa va hodisalar o'rtasidagi eng muhim bog'lanishlar, munosabatlar, xususiyatlarni anglab etadi. Binobarin, inson muayyan qonun, qonuniyat va qoidalarga asoslangan holda ijtimoiy voqea va hodisalarning vujudga kelishi, rivojlanishi hamda oqibatini oldindan ko'rish imkoniyatiga ega.

T. ko'pgina fan sohalari (falsafa, mantiq, jamiyatshunoslik, ped., fiziologiya, kibernetika, biol.)ning tadqiqot ob'yekti hisoblanadi. Psixologiyada T. voqelikni umumlashtirish darajasiga, muammoni echish vositasi xususiyatiga, holatlarning inson uchun yangiligi, shaxsning faollik ko'rsatish darajasiga ko'ra bir necha turlarga (ko'rgazmali harakat, ko'rgazmaliobrazli, amaliy, nazariy, ixtiyoriy,

ixtiyorsiz, mavhum, ijodiy va h.k.) ajratib tadqiq qilinadi. Ijtimoiy hayotda, ta'lim jarayoni va ishlab chiqarishda odamlar o'rtasidagi aloqa va munosabatlar ham T. yordamida namoyon bo'ladi. Jamoada tanqidiy qarash, o'zini o'zi tanqid, baholash, tekshirish, o'zini o'zi tekshirish, nazorat qilish, o'zini o'zi nazorat qilish, guruhiy mulohaza yuritishdan iborat T. sifatlari vujudga keladi. Insonning inson tomonidan idrok kilinishi ham T. bilan uzviy aloqadadir. Ijodiy ishlar, kashfiyotlar, ixtirolar, takliflar T.ning mahsuli hisoblanadi. Psixologiya T.ning filogenetik (insoniyat paydo bo'lishi davri), ontogenetik (kishi umri davomida) bilishga oid tarixiy jihatlarini ham o'rganadi. Hozirgi zamon fanining juda ko'p murakkab masalalari T.dagi mantiqiy jarayonlarni yanada chuqurroq o'rganishni taqozo etmoqda.

• **Tafakkur inson aqliy faoliyatining yuksak shaklidir. Insonda tafakkur bo'lganligi va tafakkur bilan chambarchas nutq bo'lganligi tufayli u hayvonlardan farq qiladi, shu sababli u ongli mavjudotdir. Inson o'z atrofidagi olamda bo'lgan buyumlar va hodisalarni ongli ravishda idrok qiladi.**

• **Ongli ravishda eslab qoladi hamda esga tushiradi va ongli ravishda harakat qiladi. Tafakkur atrofidagi olamni bilish qurolidir va inson amaliy faoliyatini vujudga kelishi uchun shartdir. Biron narsa to'g'risida tafakkur qilish jarayonida fikr paydo bo'ladi, bu fikrlar insonning ongida hukm va tushunchalar shaklini oladi.**

• **Ongli ravishda eslab qoladi hamda esga tushiradi va ongli ravishda harakat qiladi. Tafakkur atrofidagi olamni bilish qurolidir va inson amaliy faoliyatini vujudga kelishi uchun shartdir. Biron narsa to'g'risida tafakkur qilish jarayonida fikr paydo bo'ladi, bu fikrlar insonning ongida hukm va tushunchalar shaklini oladi.**

1. Tafakkur kelajakga etaklovchi vosita.

Tafakkur sifatlari. Tafakkur boshqa bilish jarayonlari kabi o'zining individual xususiyatlariga ega bo'lib, fikr yuritish faoliyatining shakllari, vositalari va operatsiyalarining munosabatlari kishilarda turlicha namoyon bo'lishida o'z ifodasini topadi. Odatda tafakkurning individual xususiyat-lari, sifatlariga

bilish faoliyatining mazmundorligi, mustaqillik, epchillik, samaradorlik, fikrning kengligi, tezligi, chuqurligi va boshqa sifatlari kiritiladi.

Tafakkur mazmundorligi deganda insonning tevarak-atrofdagi moddiy voqelik to'g'risida ongda qay miqdorda, ko'lamda mulohazalar, muhokamalar, fikrlar, muammolar, tushunchalar joy olganligi nazarda tutiladi. Insonda sanab o'tilgan xarakterdagi g'oyalar to'lib toshsa, shunchalik tafakkur mazmundor bo'ladi. Kishilar bir-birlaridan birinchi navbatda tafakkurning mazmundorligi bilan tafovutlanadi.

Tafakkurning chuqurligi deganimizda moddiy dunyodagi narsa-hodisalarning asosiy qonunlari, qonuniyatlari, xossalari, sifatlari ularning o'zaro bog'lanishlari, munosabatlari, tafakkurimizda to'liq aks etganligini tushunishimiz kerak. Tafakkur arsenalida joylashgan narsalarning qay yo'sinda sistemalashganligiga qarab to'g'ri va ratsional yo'l nazarda tutiladi, u yoki bu shaxsning tafakkur chuqurligi to'g'risida qat'iy bir qarorga kelish mumkin.

Tafakkurning kengligi o'zining mazmundorligi, chuqurligi kabi sifatlari bilan muntazam aloqada bo'ladi. Insonlardagi narsa va hodisalarning eng muhim belgi, xususiyatlarini o'zida mujassamlashtirgan o'tmish yuzasidan, hozirgi davr haqida, shuningdek, kelajak to'g'risida mulohazalar, muammolar va tushunchalarni qamrab olgan tafakkur **keng tafakkur** deyiladi. Fikr doirasi keng bilim saviyasi yuqori serg'oya ijodiy izlanishdagi kishilarni aql zakovatli, bilimdon yoki tafakkuri keng kishilar deb atash mumkin. Demak, insonning aql-zakovati, bilimdonligi mulohazadorligi uning tafakkurining kengligidan dalolat beradi.

Inson tafakkuri o'zining mustaqilligi jihatidan mustaqil va nomustaqil tafakkurga ajratiladi. **Tafakkurni mustaqilligi** deganda kishining shaxsiy tashabbusi bilan o'z oldiga aniq maqsad, yangi vazifalar qo'ya bilishi, ular yuzasidan amaliy va ilmiy xarakterdagi faraz, gipoteza qilish, natijani ko'z oldiga keltira olishi, qo'yilgan vazifani hech kimning ko'magisiz, ko'rsatmasisiz o'zining aqliy izlanishi tufayli turli yo'l, usul va vositalar topib, mustaqil ravishda hal qilishdan iborat aqliy qobiliyatni tushunish kerak.

Tafakkurning mustaqilligi aqlning sertashabbusligi, pishiqligi

va tanqidiyligida namoyon bo'ladi. **Aqlning sertashabbusligi** deganda insonning o'z oldiga yangi muammo, aniq maqsad va konkret vazifalar qo'yishni, ana shularning barchasini amalga oshirishda, nihoyasiga etkazishda echimni qidirishda usul va vositalarni shaxsan o'zi izlashi, aqliy zo'r berib intilishi, ularga taaalluqli qo'shimcha belgi va alomatlarni kiritishdan iborat bosqichlarning namoyon bo'lishini nazarda tutamiz. **Aqlning pishiqligi** vazifalarni tez echishda, echish paytida yangi usul va vositalarni o'z o'rnida aniq qo'llashda, trafaretga aylangan eski yo'l hamda usullardan forig' bo'lishda va boshqa jarayonlarda ifodalanadi.

O'zining o'zgalarning mulohazalarini, bu mulohazalarning chin yoki chin emasligini tekshira bilishda va namoyon bo'lgan mulohazalarga, muhokamalarga, muammoli vaziyatga baho bera bilishda aqlning tanqidiyligi muhim rol o'ynaydi. Tafakkurning tanqidiyligi ob'ektiv va sub'ektiv ravishda ifodalanishi mumkin. Mazkur sifat insonni baholash, o'z-o'zini baholash kabi tafakkurning individual xususiyatlari bilan bog'liq ravishda namoyon bo'ladi. Agar tanqidiylik oqilona, muhim belgilarga, muammo mohiyatining to'g'ri ochilishiga, ba'zan etalonga asoslanib amalga ohsa, unday tanqidiylik ob'ektiv tanqidiylik deb ataladi. Mabodo tafakkurning tanqidiyligi sub'ektiv xatolarga, umuman sub'ektivizmga og'ib ketsa, bunday holda sub'ektiv tanqidiylik deyiladi. Sub'ektiv tanqidiylik salbiy oqibatlariga olib keladi, shuningdek insonlar o'rtasida anglashilmovchilik g'ovini vujudga keltiradi, ikki shaxs o'rtasida kutilmaganda ziddiyat paydo bo'ladi. Insonda tafakkurning tanqidiyligi oqilona ratsional tarzda vujudga kelsa, unda shaxs muhim sifat bilan boyiydi deb atash mumkin.

Maqsad, muammo va vazifalar o'zga shaxslar tomonidan qo'yilib, tayyor usul va vositalarga tayangan holda o'zga kishilarning bevosita yordami bilan amalga oshirilishi jarayonida bir oz ishtirok etgan tafakkur nomustaqil deb ataladi. Nomustaqil tafakkurli kishilar tayyor mahsulotlar quliga aylanadilar, o'sishdan orqada qolish xavfi tug'iladi. Natijada aql-zakovatli inson bo'lish o'rniga, kaltabin, aqldan erinchoq, behafsala odam bo'lib voyaga etadi. Demak, tafakkurning nomustaqillik illati rivojlanishiga to'siq bo'lib, yakka shaxs uchun esa tragediya rolini bajarishi ehtimoldan xoli

emas.

Fikrning mustaqilligi uning mahsuldorligi bilan uzviy bog'langan. Agar inson tomonidan muayyan vaqt ichida ma'lum soha uchun qimmatli va yangi fikrlar, g'oyalar, tavsifnomalar yaratilgan hamda nazariy va amaliy vazifalar hal qilingan bo'lsa, bunday kishining tafakkuri **sermahsul tafakkur** deb ataladi. Demak, vaqt oralig'ida bajarilgan ish ko'lami va sifatiga oqilona baho berish tafakkur mahsuldorligini o'lchash mezonini sifatida xizmat qiladi.

Tafakkur ixchamligi deganda muammoni hal qilishning dastlab tuzilgan rejasi mazkur jarayonda masala echish shartini qanoatlantirmay qolsa, nomutanosiblik hosil bo'lsa hech ikkilanmay elastik ravishda o'zgartirishlar kiritishdan iborat fikr yuritish faoliyatini tasavvur qilmog'imiz shart. Fikrning operativ jihatdan tezkorlik bilan o'zgartirishdan va to'g'ri yo'nalishga yo'llab yuborishdan iborat tafakkur sifati uning ixchamligi deyiladi. Masalan, talaba imtihonda avval g'oyani noto'g'ri yoritayotib, o'z-o'zicha birdaniga xatosini anglab to'g'ri javob bera boshlashi kabilar. Demak, tafakkurning mazkur sifati fikrlarni, axborotlarni tinglovchilarga xato va kamchiliklarsiz etkazib berish garovidir.

Tafakkurning tezligi qo'yilgan savolga va muammoga to'liq javob olingan vaqt bilan belgilanadi. Uning tezligi qator omillarga, jumladan fikrlar uchun zarur materialni tez yodga tushira olishga, muvaqqat bog'lanishlarning tezligi, turli hislarning mavjudligiga, insonning diqqatiga, qiziqishiga bog'liq bo'ladi. Bundan tashqari tafakkurning tezligi boshqa shartlarga - insonning bilim saviyasiga, fikrlash qobiliyatiga, mavjud ko'nikma va malakalariga ham bog'liq ekanligi isbotlangan. Xulosa qilib aytganda, tafakkur jarayonlarining tezligi va jarayonlarning ma'lum fursat ichida qanchalik samara berganligi bilan baholanadi.

Fikrlarning tezligi talabalar va o'quvchilarga zarur psixologik qurol bo'lib xizmat qiladi. Imtihon paytida, seminar mashg'ulotlarida faol ishtirok qilgan talaba hayajonlanib, egallagan bilimlarini vaqtincha unutilib o'zini yo'qotib qo'yadi. O'rinsiz salbiy emotsiyalar uning tafakkurini tormozlab, muvaffaqiyatsizlikka olib keladi, ya'ni fikrni bayon qilishda inertlik paydo bo'lib, keyinchalik

butunlay tormozlanishga aylanadi. Ba'zi talabalar aksincha, imtihonda hayajonlanib fikrlari ravshanlashadi. Qattiq hayajonlanish, qattiq tashqi ta'sir natijasida uyqudagi ayrim neyronlar uyg'onib, funktsiyasi jadallashib ketadi va fikr birdaniga ravshanlashishi mumkin. SHuning uchun o'qitish jarayonida talaba va o'quvchilarning aqliy faoliyatini to'g'ri baholashda ularning individual tipologik xususiyatlarini hisobga olish maqsadga muvofiqdir.

Jahon psixologlarining ko'rsatishiga qaraganda, yuqorida tahlil qilib chiqilgan tafakkur sifatleri ularning asosiy xususiyati bilan uzviy bog'liqdir. Tafakkurning asosiy va eng muhim belgisi, xususiyati bu moddiy voqelikdagi muhim jihatlarni ajratib mustaqil ravishda yangi mazmundagi umumlashmalarni keltirib chiqarishdir. Inson oddiy narsalar to'g'risida fikr yuritganda ham ularning tashqi belgilari bilan chegaralanib qolmaydi, balki hodisa mohiyatini ochishga intiladi, oddiy turmush haqidagi umumiy qonuniyatni yaratishga harakat qiladi. Shubhasiz, inson tafakkuri hali izlanmagan, to'la foydalanilmagan zahira va imkoniyatlarga ega. Tafakkur psixologiyasining asosiy vazifasi ana shu zahirani to'la ochish fan-texnika rivojini intensivlashdan iborat. Chunki har qanday kashfiyot, yangilik, rivojlanish inson aql-zakovatining mahsulidir. SHu boisdan ham fan va texnikaning rivojlanishi insonshunoslik fanining rivojiga ko'p jihatdan bog'liqdir.

Tafakkurning individual sifatleri va rivojlanishi. Insonlar fikrlash faoliyatidagi individual tafovutlar tafakkurning sinchkovlik, tafakkur kengligi, chuqurligi va mustaqilligi, fikrning eguluvchanligi, aqlning sertashabbusligi va tanqidiyligi, mantiqiylik, isbotlanganlik va ijodkorlik kabi sifatlerida ifodalanishi mumkin.

Aqlning pishiqligi – u yoki bu hodisani ahamiyatga molik munosabatlarda har tomonlama bilishga intilish; tafakkur **kengligi** – bu savolni yaxlitligicha, shu bilan birga zarur bo'lgan xususiyatlarni chetda qoldirmay qamrab olish qobiliyati. tafakkur kengligi inson dunyoqarashi va har bir hodisani boshqa hodisalar bilan turli aloqalarda ko'rib chiqish qobiliyatida ifodalanadi. tafakkurning **chuqurligi** murakkab savollar mohiyatiga kirib borish, asosiy holatni ikkinchi darajalilardan, zaruriyatni tasodifiydan ajratish malakasida ifodalanadi. tafakkur chuqurligigiga qarama-

qarshi sifat bo'lib hukm va xulosalarning yuzasi hisoblanadi, bunda odam mayda-chuydalarga e'tibor qaratib, asosiysini ko'rmaydi.

tafakkurning **mustaqilligi** insonning yangi vazifalarni ilgari surishi va boshqalarning yordamidan foydalanmasdan ularning echimini topish malakasi bilan xarakterlanadi. Fikrning **egiluvchanligi** masalalarni echishda avvaldan qo'llanilib kelayotgan usullarning ta'siridan holi bo'lishda, sharoit o'zgarganda harakatlarni tezda o'zgartirish malakasida ifodalanadi. tafakkurning **tezligi** – insonning yangi vaziyatda o'zini yo'qotib qo'ymaslik, o'ylab olgan holda to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyati. aqlning sertashabbusligini insonning o'ylamasdan masalaning bir tomonini ushlab olib, qaror qilishga shoshishi, etarlicha o'ylanmagan javoblar bildirishida ifodalanadigan shoshqaloqlikdan farqlash lozim. Aqlning **tanqidiyligi** – bu inson o'zining va boshqalarning fikrlarini ob'ektiv baholashi, ilgari surilayotgan nizomlar va xulosalarni izchillik bilan har tomonlama tekshirib chiqish malakasi.

tafakkurning **mantiqiyliigi** – tadqiq etilayotgan ob'ektning barcha ahamiyatli tomonlarini hisobga olgan holda mulohazalarning qat'iy izchilligiga rioya qilish qobiliyati. Tafakkurning **isbotlanganligi** – zarur vaqtda hukm va xulosalarning to'g'riligini tasdiqlovchi dalillar, qonuniyatlardan foydalanish qobiliyati. aql **ijodkorligi** – ijodkorlik tafakkuriga bo'lgan qobiliyat. tafakkurning salbiy sifati uning **rigidligi** – hodisa mohiyatiga nisbatan xolis bo'lmagan munosabat, hissiy taassurotning oshirib yuborilishi, bir sil qolipdagi baholarga berilganlik hisoblanadi.

Inson aqliy rivojlanganligining ko'rsatkichi sub'ektning tashqi cheklovlar bilan **bog'lanmaganligi**dir.

Shunday qilib, odamlardagi tafakkurning individual xususiyatlari eqorida ko'rib chiqilgan aqliy sifatlarda turli uyg'unlikda ifodalanadi.

Tafakkur shakllanishi va rivojlanishida bir nechta bosqichlarni ajratib ko'rsatish mumkin. Hozirda mavjud bo'lgan tafakkur taraqqiyotining bosqichlarga bo'linishiga nisbatan yondoshuvlarning ko'pchiligida inson tafakkuri rivojlanishining **dastlabki bosqichi** umumlashtirish bilan bog'liqligi ko'rsatib o'tiladi. Bunda bolaning birinchi umumlashtirishlari amaliy

faoliyatdan ajralmasdir, bu bolaning o'zaro o'xshash jismlar bilan bajaradigan bir xildagi harakatlarida o'z ifodasini topadi. Bu intilish bola hayotining dastlabki yilining oxiriga kelib namoyon bo'la boshlaydi. jismlarning alohida xossalarni bilgan holda ikki yoshli bola ma'lum amaliy masalalarni echa oladi. xuddi shunday, bir yoshu uch oylik bola narsalar solingan og'ir qutini joyidan surish uchun narsalarning yarmini olib tashlaydi, so'ngra zarur harakatni amalga oshiradi.

Bola tafakkuri rivojlanishining **keyingi** bosqichi nutqni egallab borishi bilan bog'liq. bola bilib olgan so'zlar unga umumlashtirishni amalga oshirishda tayanch bo'ladi. ular tez orada bola uchun umumiy ma'noga ega bo'lib, bir jismdan ikkinchisiga oson ko'chiriladi. lekin ko'p hollarda jism va hodisalarning qandaydir alohida belgilari bola o'sha jismlarga nisbatan qo'laydigan birinchi so'zlar ma'nosini bildiradi. xuddi shunday, ko'pincha «olma» so'zi bolalar tomonidan barcha dumaloq shakldagi yoki qizil rangdagi jismlar bilan solishtiriladi.

Bola tafakkurining **navbatdagi** bosqichida bola bir xildagi jismni bir necha so'zlar bilan atashi mumkin. bu hodisa bolada ikki yosh atrofida kuzatiladi va solishtirish tafakkur operatsiyasining shakllanishidan dalolat beradi.

Bayon etilgan ma'lumotlar asosida maktabgacha yoshdagi bola tafakkurining bir nechta ahamiyatli bo'lgan xususiyatlarini aniqlashimiz mumkin. Xuddi shunday, bola tafakkurining ahamiyatga ega bo'lgan xususiyati bolaning birinchi umumlashtirishi harakat bilan bog'liqligidan iborat. bola harakatlanib, fikr yuritadi. Bola tafakkuriga xos bo'lgan xususiyat - tafakkur aniqligida namoyon bo'ladigan ko'rgazmaliligidir.

Bola maktab yoshiga etganida unda fikrlash imkoniyatlarining taraqqiyoti kuzatiladi. bu hodisa yosh o'zgarishlari bilan birga, birinchi navbatda, maktabda ta'lim olishda bola echishi zarur bo'lgan intellektual masalalar bilan ham bog'liqdir. tushunchalar hosil bo'lish jarayonida fikrlash operatsiyalarining taraqqiyoti sodir bo'ladi. maktab bolani tahlil qilishga, sintezlashga, umumlashtirishga o'rgatadi, induksiya va deduksiyani rivojlantiradi. maktabni tugatganida odamda tafakkurni rivojlantirish imkoniyati saqlanib qoladi. lekin bunday rivojlanish dinamikasi, yo'nalganligi

uning faqat o'zigagina bog'liq bo'ladi.

Hozirgi kunda fan tafakkurni rivojlantirish masalasiga alohida e'tibor qaratgan. amaliyotda tafakkurni rivojlantirishning filogenetik, ontogenetik va tajribaviy yo'nalishlari mavjud. **Filogenetik yo'nalish** insoniyat tarixiy rivojlanish jarayonida inson tafakkuri rivojlanishi va takomillashishini o'rganishni taqazo etadi. **ontogenetik yo'nalish** bir odamning hayotiy jarayoni asosiy bosqichlarining rivojlanishi bilan bog'liq. O'z navbatida, **tajriba yo'nalishi** tafakkurni tajribada tadqiq etish muammolari va aqlning alohida, sun'iy tashkil etilgan sharoitlarda rivojlanish imkoniyati bilan bog'liq.

2. Bilimga asoslangan jamiyatda muvaffaqiyat qozonish.

Kimdir bu dunyoga o'zgarish uchun keladi. Kimdir hayoti chog'ida dunyoni o'zgartiradi. Kimdir esa, har kuni o'zgaradi.

Bizning kundalik sa'y-harakatlarimiz, maqsadimiz baxtiyor yashashni ko'zlaydi. Baxtiyorlik — mehnat tufayli ro'y beradigan hodisa. Odamlarning aytishicha, pul — baxtning kaliti emas. Lekin agar pulingiz bo'lsa, siz mana shu baxt kalitini yasab olishingiz mumkin. Aslida mol-dunyoga egalik qilish baxt degani emas. Baxtiyorlik — bu yaratuvchanlik hissidan lazzatlanishdir. Muvaffaqiyat esa, mana shuni his qilish. Hadeb baxt izlaganing bilan baxtiyor bo'lib qolmaysan. Hayotdan faqatgina ma'no izlasang, yashay olmaysan.

Muvaffaqiyat bu — erga urilgach, iloji boricha balandroqqa sakrash degani.

Jorj Patton

Bir qaraganda hayotda muvaffaqiyat qozonish, g'olib bo'lish oddiy hodisaga o'xshab ko'rinadi. Shunchaki shuuringdagi «g'olib bo'lish tugmasi»ni bosasan va dovyuraklik bilan olg'a boraversan. Albatta, g'olib bo'lish doimo huzurbaxsh. Biroq, g'oliblik bu — maqsadning mohiyati emas. Maqsadning mohiyati — bu g'olib bo'lish uchun ichimizda uyg'ongan istak, orqaga chekinmaslik ruhidir.

Har kim muvaffaqiyat omilini o'zicha tasavvur qiladi. Kim uchun muvaffaqiyatning yagona siri odamlarning ko'ngliga yo'l

topish bo'lsa, boshqalar uchun erta uyg'onish, qattiq mehnat qilish — bu muvaffaqiyatning tarkibi.

Muvaffaqiyatli insonlar muvaffaqiyatlarining muhim omili sifatida ularning hayotlarida muhim o'rin egallagan insonlarni aytishadi. Xususan, XX asrning atoqli siyosatdonlaridan biri bo'lgan Harold Makmillanning fikricha, biror bir erkak ayolning e'tiborsiz muvaffaqiyat qozona olmaydi. Bu ona yoki turmush o'rtog'i bo'lishi mumkin. Agar erkak ularning ikkalasidan ham mehr-e'tibor olib tursa, demak Xudo uni ikki marta omadli qilib yaratgan ekan.

Har qanday muvaffaqiyatning kaliti harakatdir.

Pablo Pikasso

Aksariyat muvaffaqiyatli insonlar hayotini sinchiklab o'rgansangiz, hayot ularni qiyinchiliklar bilan qanchalar toblaganini ko'rasiz. Ularning avvalgi va keyingi hayotlarini solishtirar ekansiz, tunning eng qorong'u lahzalari tong otishidan bir necha daqiqa avvalroq sodir bo'ladi, degan hikmatni anglaysiz. Siz muvaffaqiyat etti marta qulab, sakkizinchi marotaba oyoqqa turish ekanini tushuna boshlaysiz.

Muvaffaqiyat qozonish kim uchundir ulkan boylikka ega bo'lishni anglatsa, ayrim insonlar nazdida muvaffaqiyat, bu — o'z sohasida tan olinish demak. Odamlarning aksariyati uchun salomatlik ham muvaffaqiyat. Kim uchundir oilaviy baxt, o'z ishidan qanoatlanish hamda xotirjam umrguzaronlik qilish muvaffaqiyatdir.

Nega muvaffaqiyat omadsizlik bilan boshlanadi?

Aksariyat muvaffaqiyatli insonlar baxtsizlik, omadsizlik tuyg'ularini boshqalardan ko'ra yaxshiroq biladilar. Bu odamlar ularni mashaqqatga ro'baro' qilayotgan hayotning zargar, o'zlarini qimmatbaho tosh ekanini anglaydilar va jilolanish uchun mashaqqatlarni quchoq ochib kutib oladilar. Ya'ni, hayot zarba bergani sayin o'zingni olmos bilsang, zargar shakl berayotgan tosh kabi, qadring oshib boraveradi. Har narsada bir hikmat ko'rish ham insonni tushkunlikdan asraydi, ishonchini oshiradi.

Hayot bunday sinovlar bilan siylaganlarni ko'plab topish mumkin. Misol uchun, nomi oldidan «amerikalik», «xitoylik», «gonkonglik» degan nisbatlar beriladigan aktyor Jeki Channing

holatigi ham havas qilarli darajada o'tgan emas. Xitoydagi fuqarolar urushi bois ota-onasi mamlakatni tark etib, Avstraliyaga yo'l oladi. Jeki esa 6 yoshida maxsus internat-maktabga topshirladi. Aynan mana shu achchiq ayriliq uning taqdirini o'zgartirib yubordi. Chunki u mazkur maktabda jang san'ati va akrobatikani o'rganadi. Faoliyatini Bryus Lining filmlarida kaskadyorlikdan boshlagan Jeki Chan ustozining o'limidan so'ng bir nechta kinolarda suratga tushadi. Biroq u taqlid qilishdan to'xtab, kurash san'ati va komediyani birlashtira olganidan so'ng jahonning eng oldi va qimmat aktyorlaridan biriga aylandi.

Tasodifni qarangki, buyuk matematik olim, zamonaviy fizika nazariyasining asoschisi, XX-asrning beqiyos dahosi, Nobel mukofoti sohibi Eynshteyn ham muhojirlikda umr kechirgan. Germaniya hukumati natsistlar partiyasi ixtiyoriga o'tgach, hatto Eynshteynning boshi uchun katta pul ham tikiladi. Fizikning ko'plab qo'lyozma-kitoblari Gitlerning gulxanlarida yoqib yuboriladi. Nemis yahudiysi ekani uning taqdirini o'zgartirib yuboradi, olim 1933-yilda AQSh ga ko'chib ketadi. Ammo taqdirning bu beqarorliklari uning buyuk olim bo'lib etishishiga to'sqinlik qila olmadi.

«Raqamli texnologiya otasi» deb nom qozongan Stiv Jobsning haqiqiy ota-onasi undan voz kechishgan. U boshqa ota-ona qo'lida asr andi sifatida ulg'aygan bo'lsa ham, garchi, asrab olgan ota-ona uni o'zi xohlagan kolleжда o'qitish uchun pul topa olishmagan bo'lishsa ham, Stiv Jobs jahonning eng qimmat va qudratli kompaniyasiga asos soldi.

Samoda parvoz qilayotgan varrak shamolga qarshi uchayotgani uchun ham balandga ko'tariladi. Hayotda ham shunday — rad qilinish, tan olinmaslik, adolatsizlik, mashaqqat va muammolar oqibatida jismingizda va ruhingizda yuzaga kelgan kuch sizni olg'a boshlaydigan quvvatga aylanadi. Shunda siz kun kelib o'zingiz orzu qilgan cho'qqini zabt etasiz. Hayot sizni qanchalar qattiq erga ursa, sizda shu qadar balandga sakrash imkoni paydo bo'ladi.

Tug'ilishning o'zi g'oliblik! Modomiki, bu hayotga kelgan har kim Yerda o'zining vazifasiga ega bo'lar ekan, demak barchaga muvaffaqiyatli bo'lish, ya'ni g'alaba qozonish imkoni ham berilgan. Muvaffaqiyatsizlikka uchragan insonning omadi shundaki, uning satolari qarshisida ko'zgudagi kabi aks etadi, ro'y-rost unga tikilib

turgan bo'ladi. Biroq, hamma bu xatolardan muvaffaqiyat yasashga qodir emas. Boisi, hammada ham xulosa chiqarish hissi bo'lmaydi.

Xato va kamchiliklarimiz ko'z oldimizda turganida biz boshqa narsani — qo'ldan boy berilgan imkoniyatni, naf yoki kattaroq foydani o'ylaymiz, bundan ranjib, tushkunlikka tushamiz yoki qattiq ranjiymiz. Mana shu daqiqalarda inson tanlovi uning taqdirini o'zgartirib yuboradi: siz shu vaqtda hafsala topib qayta kurashga kirishasiz yoki hammasini yig'ishtirib, odatdagiday yashashda davom etasiz.

Men muvaffaqiyatsizlikni kutib tura olmayman. Yaxshisi, uningsiz olg'a davom etaman.

Jonatan Uinters

Yana bir muhim jihat bor. Mag'lubiyatga uchrab azoblansalar ham, yashash uchun kurashib, zulmat iskanjasidan yorug'likka etib kelgan odamlar aslida eng ko'rkam va munosib insonlar bo'lib kamolga etadilar. Ular odamlarni oson tushunadilar, his qiladilar, muloyimlik va jonkuyarlik bilan boshqalarning yarasiga malham bo'lishga intiladilar. Bunday odamlarning kamol topishi hayotning noyob hodisasi. Hayot ularni tarbiyalash uchun ham muvaffaqiyatsizliklar bilan mukofotlaydi.

«Biz g'alaba qozonamiz» kitobidan olindi.

Hayotda muvaffaqiyat sari odimlash uchun 6 qadam

Muvaffaqiyatning yagona o'lchovi va hayotda qanday muvaffaqiyatli bo'lish mumkin degan savolga birgina aniq javob mavjud emas. Biroq, muvaffaqiyatli insonlarning ba'zi odatlariga nazar solib, o'z kundalik hayotingizga tatbiq etish mumkin bo'lgan yangi taktika va strategiyalar haqida bilib olishingiz mumkin. Ushbu aqliy salohiyatlarni rivojlantiring hamda parvarishlang va vaqti kelib hayotda siz istagan muvaffaqiyatga albatta erisha olasiz.

1. O'sish va rivojlanish fikrlash tarzini shakllantiring

Psixolog Kerol Duek tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, insonlarning o'zlari va qobiliyatlari to'g'risida qanday tarzda fikrlashlariga ta'sir qiladigan ikki asosiy fikrlash tarzi mavjud: O'zgarmas tafakkur va o'sish tafakkur tarzi.

O'zgarmas tafakkur egalari muvaffaqiyat bu, mashaqqatli mehnat natijasi emas balki tug'ma xislatlar natijasidir, aql-idrok esa

statik va o'zgarmas deb hisoblashadi. Ular inson bunday iste'dodlarga ega bo'lib tug'ilishi yoki buning aksi bo'lishi mumkin, deb bilishadi.

Shu sababdan ular qiyinchiliklar qarshisida osonlikcha taslim bo'lishadi. Nimanidir engillik bilan qo'lga kirita olishmasa, undan voz kechib qo'ya qolishadi, chunki bunga erishish uchun tug'ma (tabiiy) mahorat etishmayotganiga ishonishadi.

O'sish tafakkur tarzi doirasida fikrlovchilar, aksincha, harakat qilish orqali o'zgarishi, rivojlanishi va o'rganishi mumkinligini his qilishadi. O'sish va rivojlanishga layoqatli ekanligiga ishonadigan insonlarning muvaffaqiyat qozonish ehtimolligi ham ko'proq. Qiyin vaziyatlarda ular o'z mahoratini oshirish yo'llarini izlaydilar va muvaffaqiyat sari intilishda davom etadilar.

O'sish tafakkur tarzini qanday shakllantirishingiz mumkin?

• **Sizning urinishlaringiz muhimligiga ishonning.** O'sish tafakkuri egalari o'z qobiliyatlari barqaror yoki o'zgarmas degan fikrda emaslar, balki harakat va mashaqqatli mehnat mazmunli rivojlanishga olib keladi deb hisoblashadi.

• **Yangi bilimlarni o'rganing.** Qiyinchiliklarga duch kelishganda, ular engib o'tish va g'alaba qozonish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish yo'llarini izlaydilar.

• **Omadsizliklarni o'rganish tajribasi sifatida qabul qiling.** O'sish tafakkur tarzi egalari omadsizliklar o'z qobiliyatlarining natijasi ekanligiga ishonmaydilar. Aksincha, omadsizliklarni undan o'rganish va yaxshilanish mumkin bo'lgan qimmatli tajriba manbai sifatida ko'rishadi. Ular ham "Bu natija bermadi." deb o'ylashlari mumkin, biroq "Shuning uchun bu safar boshqacha usulni sinab ko'raman." deyishni unutmaydilar.

2. Hissiy intellektingizni boyiting

Umumiy intellekt darajasi uzoq vaqtlar davomida hayotning turli jabhalarida muvaffaqiyatga eltuvchi omillardan biri sifatida qaralgan, biroq ba'zi ekspertlar emotsional (hissiy) intellektning undan ham ko'proq ahamiyatga ega ekanligiga ishora qilishmoqda. Hissiy intellekt deganda o'z hissiyotlarni tushunish, ulardan foydalana olish va hissiyotlar bilan aqlga tayanib munosabatda bo'lish qobiliyati tushuniladi. Hissiy intellektga ega insonlar nafaqat

o'z hissiyotlarini, balki boshqa insonlarning his-tuyg'ularini ham tushuna oladilar.

Hissiy intellektni barqarorlashtirish uchun:

- **O'z hissiyotlaringizga e'tiborli bo'ling.** Nimalarni his etayotganingizga va bu hissiyotlarning sababini aniqlashga alohida e'tibor bering.

- **Hissiyotlaringizni boshqaring.** Ortga bir qadam tashlang va tanqidiy ko'z bilan narsalarni sharxlashga urinib ko'ring. Hissiyotlaringizni ich-ichingizga yutishni yoki ularni atayin his etmaslikka urinishni bas qiling, biroq his-tuyg'ularingiz bilan sog'lom va munosib murosaga kelish yo'llarini izlang.

- **Boshqalarni tinglang.** Bu yolg'iz ularning so'zlarini eshitishingiz bilan cheklanib qolmasdan, balki noverbal belgilar va tana tiliga e'tibor berishni ham o'z ichiga oladi.

3. Ruhii bardoshliligingizni oshiring

Ruhii bardoshlilik matonat bilan davom etishni va yuzaga kelgan to'siqlarga qaramay harakatlardagi izchillikka amal qilishni anglatadi. Bunday ruhiy quvvatga ega insonlar qiyinchiliklarni imkoniyat sifatida ko'rishadi.

Ruhii bardoshliligingizni toblash va hayotda muvaffaqiyatga erishish imkoniyatlaringizni oshirish uchun:

- **O'zingizga ishonin.** Salbiy ichki dialogni tark eting va ijobiy munosabatda qolish hamda o'z-o'zingizni ruhlantirish yo'llarini izlang.

- **Urinishda bardavom bo'ling.** Hamma narsa imkonsiz tuyulganida yoki hatto qiyinchiliklar sizni ortga tortishda davom etganida ham mahoratlaringizni oshirib borish imkoni mavjud yo'llarga bor e'tiboringizni qarating va kurashishda davom eting. Muvaffaqiyatli insonlarning eng diqqatga sazovor ko'nikmalaridan biri shundan iboratki, ular doimo qiyinchiliklar yoki muvaffaqiyatsizliklarga ulardan nimanidir o'rganish imkoniyati sifatida qaraydilar.

- **Maqsadlar o'rnatin.** Ruhii zabardast insonlar maqsadga erishish uchun erishsa bo'ladigan maqsadlarni qo'yishdan boshlash kerakligini bilishadi. Bu maqsadlarga erishish unchalik ham oson bo'lmaydi, biroq qandaydir mo'ljalni qo'yish orqali yanada olg'a intilasiz va qiyinchiliklarni engi olasiz.

- **Sizni qo'llab-quvvatlovchi insonlarni toping.** Barcha ishni o'z zimmangizga olish og'ir bo'lishi mumkin, biroq sizni qo'llab-quvvatlovchi manbaga ega bo'lishingiz buni engillashtiradi. Ustozlar, do'stlar, hamkasblar va oila a'zolaringiz qiyin damlarda sizga dalda bo'la olishadi va hatto muvaffaqiyatga erishishda asqotuvchi o'z maslahat hamda yordamlarini ayamasliklari mumkin.

4. Irodangizni mustahkamlang

Uzoq davrni o'z ichiga olgan longityud tadqiqotlardan birida psixologlar o'qtuvchilari tomonidan yuqori darajada intellektual deb baholangan bir guruh bolalarni kuzatib borishdi. Ularni bolalik davridan to balog'at yoshiga etgunlariga qadar qanday natijalarga erishganliklarini solishtirish mobaynida tadqiqotchilar shunga amin bo'lishdiki, hayotda muvaffaqiyatga erishganlar umumiy ba'zi muhim sifatlarga, shu jumladan qunt-matonat va iroda kuchiga ega bo'lishgan.

Ushbu sifatlari ko'pincha kishi umumiy shaxsiyatining bir qismidir, biroq bular ayni paytda siz ham yaxshilay oladigan narsalar hisoblanadi. Rohatlanishni ortga surish qobiliyati, qiyinchiliklar qarshisida bukilmalikni va og'ir mehnatlaringiz mevasini kutishni o'rganish hayotda ko'pincha muvaffaqiyatga erishish uchun asos bo'lishi mumkin.

Iroda kuchi sobitligini oshirishda qo'l keluvchi strategiyalar:

- **Chalg'itish.** Misol uchun, siz vazningizni kamaytirishga urinayotgan bo'lsangiz-u, biroq siz uchun yoqtirgan taomlaringizdan tiyilish qiyinchilik tug'dirayotgan bo'lsa, bunday zaif holatga duch kelganingizda o'zingizni chalg'itish istaklaringizga bo'ysunib qolishdan qutulishning samarali usuli bo'lib xizmat qilishi mumkin.

- **Mashq qilish.** Iroda kuchini shakllantira olasiz, biroq bu sizdan vaqt va urinishni talab etadi. Iroda kuchini talab etuvchi kichik maqsadlar o'rnatishdan, deylik shirinliklari eyishni to'xtatishdan boshlab oling. Shu kabi kichik maqsadlarga erishishda iroda kuchingizdan foydalana olish qobilyatingizni yaratib berganingiz sari bundan kattaroq maqsadlar ustida ter to'kayotganingizda ham kuchli iroda sohibi ekanligingizga amin bo'lasiz.

5. Ichki motivatsiyangizga tayaning

Sizni eng ruhlantiruvchi narsa bu nima? Maqsadlaringizga erishish uchun tashqi rag'batlar umidida harakat qilasizmi yoki sizni ruhlantiruvchi narsa bu shaxsiy, ichki motivatsiyadan iboratmi? Tashqi rag'batlar, misol uchun mablag', mukofotlar va maqtoov foydali ekanligiga qaramay, ko'pchilik insonlar shaxsiy qoniqish maqsadida qilayotgan ishlaridan motivatsiya olishadi.

Agar siz biror ishni qilishni undan zavq olganingiz, uni mazmunli deb bilganingiz uchun yoki qilayotgan ishlaringiz samarasini ko'rishdan sevinganligingiz sababli bajarayotgan bo'lsangiz, sizni harakatlantirayotgan kuch, bu ichki motivatsiya.

Ichki motivatsiyangizni yaxshilash uchun:

- **Qiziquvchan bo'ling.** Diqqatingizni tortuvchi va u haqda siz ko'proq bilishni istaydigan narsalarni izlang.

- **Boshqaruvni yo'qotib qo'ymang.** Natijalarga chin ma'noda ta'sir ko'rsata olaman, deb his qilsangizgina maqsadlaringizga ergashishda ichki motivatsiyangiz barqarorligini ta'minlay olasiz.

- **Raqobatlashishdan cho'chimang.** Xuddi siz kabi maqsadlar qo'ygan insonlar ularga erishishga urinayotgan bo'lishlari mumkin, biroq bu siz to'xtab qolishingiz kerakligini anglatmaydi. O'z mehnatlaringizni yoki bu yo'lda boshlagan sayohatingizni hech kimniki bilan solishtirmang. Boshqa insonlardan motivatsiya va ilhomlanish olishingiz mumkin, biroq shuni unutmangki, har birimizning yo'l-yo'rig'imiz boshqa-boshqa bo'ladi.

6. Shaxsiy fazilatlar kishidagi yuqori potensial bilan bog'liq

Agar siz hayotda qanday qilib muvaffaqiyatli bo'lish mumkinligini bilishga urinayotgan bo'lsangiz, quyidagi muhim xislatlarni qanday qilib kamol toptira olishingiz mumkinligi haqida o'ylab ko'ring:

Vijdoniylik

Vijdoniylik hislatiga ega insonlar harakatlarining natijasi haqida o'ylab ko'radilar. Ular boshqa insonlarning munosabati va hissiyotlarini ham hisobga olishadi. Bu xislatni o'zingizda kamol toptirishda nimalar yordam bera olishi mumkin?

- Harakatlarning oqibatlarini to'g'risida o'ylab ko'rish.
- Boshqa insonlarning fikr-mulohazalarini hisobga olish.

Noaniqlikni qabul qila olish

Hayot mavhum vaziyatlarga to'la. Muvaffaqiyatga o'ta yuqori potentsialli inson bu noaniqlikni qabul qila oladi. Mavhumlikni qabul qila oluvchi insonlar kutilmagan o'zgarishlarni oson qabul qila oladilar. Noaniqlikni qabul qilishni o'zingizda rivojlantirish uchun:

- O'z nuqtayi nazariningizni taftish qiling va o'zingizga tegishli bo'lmagan fikr va g'oyalarni e'tiborga oling.
- Sizga notanish bo'lgan narsalardan qo'rqmaslik.
- O'zgarishga qayishimlik.
- Xilma-xillikni qadrlash.

Moslashuvchan bo'la olish

Mavhumlikni qabul qila olish bilan birga muvaffaqiyat ko'pincha o'zgarishlarga tezlik bilan moslashish qobiliyatiga ham bog'liq bo'ladi:

- Murakkab vaziyatlarni qayta baxolash, ularni shunchaki chidab yashash kerak bo'lgan qiyinchiliklar emas balki o'sish va o'rganish imkoniyatlari nazaridan boqish.
- O'zgarishlarga ochiqchilik; rejalar va vaziyatlar o'zgarib qolganda ortga bir qadam tashlang va engib o'tish yo'llari haqida o'ylab ko'ring.

Dovyuraklik

Dunyoning eng muvaffaqiyatli insonlari ko'pincha o'zidagi buyuk jasorati bilan hammaga na'muna bo'lishadi. Ular potentsial muvaffaqiyatsizliklar qarshisida ham tavakkalchilikka qo'l urishga shay bo'lishadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, dovyurak

insonlar qo'rquvni engib o'tishda ijobiy emotsiyalardan foydalanishadi.

Innovatsiya va ilg'or fikrlash taraqqiyot g'ildiragi .

INNOVATSIYA NIMA?

«Ehtiyoj – kashfiyotning onasi», – degan edi qadimgi yunon faylasufi Aflotun. Ilg'or g'oya va tashabbuslar, ixtirolar – Innovatsiyalar bois bugun biz hozirgi manzildamiz. Innovatsiya – ijodiy yondashuv darajasini namoyon etuvchi ko'nikma bilan bog'liq hodisa; yangilik degani. Misol uchun g'ildirakning kashf qilinishi o'z davrida ulkan innovatsiya bo'lgan. Bugun g'ildirakni ishlab chiqarish yangilik emas, ammo «aqli g'ildirak» yaratilsa, bu – innovatsiya bo'la oladi. **Innovatsiya** – bu bozor talabidan kelib chiqqan holda jarayonlar va mahsulotlarning sifatli o'sish samaradorligini ta'minlash uchun joriy etilgan yangilikdir. Inson intellektual faoliyati, uning fantaziyasi, ijodiy jarayoni, kashfiyotlari, ixtirolari va ratsionalizatorligining yakuniy natijasi hisoblanadi.

“Innovatsiya” tushunchasi (ingl. Innovation-kiritilgan yangilik, ixtiro) yangilikka investitsiya kiritish ma'nosida ishlatiladi. Innovatsiya tushunchasi iqtisodiyotga XX asr boshlarida kirib kelgan. Avstraliyalik iqtisodchi olim Y.Shumpeter birinchi marotaba innovatsiyalarga oid masalalarni ko'rib chiqqan va innovatsion jarayonga to'liq ta'rif bergan. Iqtisodiy adabiyotlarda “innovatsiya” tushunchasiga ko'pchilik mualliflar tomonidan turlicha yondoshuvlar keltirilgan. Ko'pchilik mualliflar yangilik kiritishni iqtisodiy tadbir etish jihatidan nazarda tutadi, ya'ni yangi resurslarni tashkil etish yoki mavjud bo'lganlarini noan'anaviy holda yangicha ishlatilishini nazarda tutadilar

A.Busiginning fikriga ko'ra, innovatsiya bu asosiy kapital yoki ishlab chiqarilayotgan mahsulotni ilm fan, texnika va texnologiyalar yordamida yangilashdir.¹

R.Fatxutdinovning fikriga ko'ra, innovatsiya yangilikni tadbir etishning yakuniy natijasi bo'lib, ob'ekt boshqaruvini o'zgartirish ijtimoiy, iqtisodiy, ilmiy, texnikaviy, ekologik va boshqa ko'rinishdagi samaradorlikdir.²

Yuqoridagi ta'riflardan xulosa qilib, *innovatsiya* – bu yuqori iqtisodiy va ijtimoiy samara olish maqsadida ishlab chiqarish jarayoniga ilg'or ilm-fan yutuqlarini joriy etish yo'li bilan yangi

tovarlar yaratish yoki ishlab chiqarilayotgan tovarlar sifatini oshirishdir.

Innovatsiya har bir sohada bo'lishi mumkin. Masalan, fanda, uning bir yo'nalishida yirik yangiliklarga erishish, kashfiyotlar yaratish, izlanishlarda, ilm sohasida yangi ilm va bilimlarni ochish, texnika va texnologiyalarni yangi avlodini yaratish, ishlab chiqarish sohasida, xizmat ko'rsatishda yangi usullarni kiritish va boshqalar shular jumlasidandir. Iqtisodiyotda esa fan, texnika, texnologiyalar sohasida erishilgan eng so'nggi yutuqlarni qo'llashni bildirishi mumkin.

Innovatsion faoliyat qaysi sohada bo'lmasin, kashfiyotlar, e'lon qilingan yangiliklar, texnika va texnologiya yutuqlari va texnologik jarayonlarni yangilash, mahsulot bilan ta'minlash va boshqa yo'nalishlardagi barcha yangiliklarni tizimli ravishda uzluksiz joriy etib borishni ta'minlash jarayonidir.

Jahon gloaballashuvi jarayonida kuchli raqobat har sohada yangilikka undaydi. Fandagi texnika-texnologiya sohasidagi eng so'nggi yutuqlar, kashfiyotlar, yangiliklar, ratsionalizatorlik takliflarni ishlab chiqish va xizmat ko'rsatish sohasiga shiddat bilan kiritilib boriladi va marketing, boshqaruv, ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish sohasida yangi yondashuv, yangi texnologiya, texnikalarni qo'llashni talab qiladi va texnologiyalarni yangi avlodini qo'llash asosida mablag' kiritilishi investitsiyadan dalolat beradi. Yangilik kiritilishi asosida mavjud texnika va texnologiyalarni almashtirilishi ham investitsiyani anglatishi mumkin. Fan va texnika taraqqiyoti natijalari asosida yangi texnika, texnologiyalarni qo'lga kiritilishi ham investitsiya ma'nosida ishlanadi. Investitsiyani aniqlovchi omil bo'lib yangilik yaratilishi, ratsionalizatorlik takliflar yirik tashkilotlar va shunga tegishli ilgari e'lon qilinmagan yirik ishlanmalar xizmat qiladi.

Kichik raqobat muhitida ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohasida investitsiya ishlab chiqarishni yangi texnika va texnologiyani qo'llash asosida tashkil etishni, xizmat ko'rsatish sohasida yangi, avval qo'llanilmagan xizmat turlarini nazarda tutadi. Innovatsiya tushunchasi yangi maxsus turlarni mavjud ishlab chiqariladigan mahsulotni almashtiruvchi, uning o'rnini bosuvchi yangi mahsulotni ishlab chiqarishni ham anglatadi. Kuchli raqobat

muhitida yangi texnika va texnologiyalarni qo'llash asosida yangi mahsulotni, yangi bozorga olib chiqishni ham bildiradi. Investitsiya kashfiyotlar asosida fan va texnika sohasida yangi bilimlarni qo'llashga kiritilishini, yangi ilg'or texnika va texnologiyalarni yaratilishini, ularni ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohaslarida qo'llanilishini, ular asosida yangi tovar va xizmatlarni yaratilishini va ular hisobiga raqobatni kuchaytirishni, yangi bozorni egallashni ham anglatadi.

Innovatsiya an'anaviy va yangi ilm-fan sig'imi yuqori bo'lgan tarmoq sohaslarida iqtisodiy o'sishni va raqobatbardoshlikni doimiy ravishda ta'minlovchi zaruriy vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Innovatsiyaning asosiy xususiyatlari:

- Ilmiy-texnik yangilik;
- Amaliy qo'llanilishi;
- Tijoriy amalga oshirilishi, ya'ni bozorda ma'lum darajada iste'molchilar talabini qondira olishi.

Umuman olganda, innovatsion jarayon - bu yangilik g'oyadan to mahsulotgacha shakllanishi va bozorga tarqalishidir.

Innovatsion jarayon bosqichlari:

1-bosqich bu yangi g'oya va bilimlar;
2-bosqich bu yangilikni (novatsii) amaliy faoliyatga tadbiiq etish, ya'ni innovatsiya;

3-bosqich bu innovatsiyalar diffuziyasi. Ya'ni innovatsion mahsulot, xizmat va texnologiyalarni yangi makon va sharoitlarda qo'llanilishi.

Shunday qilib, "innovatsiya" tushunchasi barcha sohalardagi (ishlab chiqarish, ilmiy-tadqiqot va boshqa) ishlanmalar, yangiliklar va takomillashtirilgan vositalar sifatida, sarf-xarajatlar imkoniyatlarini ta'minlaydi yoki bo'lmasa ularni ta'minlash uchun sharoit yaratadi.

Innovatsiyalarni oxir-oqibat maqsadi tovar (mahsulot) raqobatbardoshligini kuchaytirish, uning bozorini kengaytirish, firma (korxon) faoliyati barqarorligini ta'minlash asosida foyda (daromad) hajmi va normasini ko'paytirishdir.

Innovatsiyalar o'zining predmeti va qo'llash sohalari bo'yicha quyidagilarga bo'linadi:

-mahsulotli (yangi tovar yoki xizmatlar);

-bozorboplik (tovarni ishlatilishini yangi sohaslarini tashkil etuvchi yoki xizmatlarni yangi bozorda tadbiiq etish);

-innovatsiyalik jarayonlari (texnologiyalar, ishlab chiqarishni tashkil etish va boshqarish jarayonlari). Innovatsiyalarni qayd etilgan mezonlar bo'yicha tiplarga ajratish firma (korxon) strategiyasini aniqlash, innovatsiya tiplaridan kelib chiqib tovar (xizmatlari) realizatsiya shakllari hamda iqtisodiy mexanizm boshqarish shakllarini ishlab chiqish imkoniyatlarini beradi. Har qanday yangilik, ya'ni innovatsiya aniq loyihalarda o'z ifodasini topadi, aniq maqsadlarga qaratiladi hamda chuqur hisob-kitoblar, tahlil va ekspertiza asosida bo'lajak natijalari istiqboli aniqlanadi. Innovatsiya har qanday sohada yangilikni qo'llash bo'lib, uzluksiz jarayonni bildiradi, tizimli faoliyatni, aniq strategiyani amalga oshirishdan dalolat beradi. Yangilikka intilish, yaratuvchanlik, kashfiyotlar va ular asosida qo'lga kiritiladigan ishlanmalar har qanday sohada resurs talab etadi.

Har qanday iqtisodning bosh bo'g'inini ishlab chiqarish tashkil etishi munosabati bilan, uni muntazam ravishda yuksaltirish, yangilanishni, ilg'or texnika va texnologiyalardan foydalanishni, progressiv boshqaruv usullarini qo'llashni, turli yo'nalishlarda samara keltiruvchi iqtisodiy-moliyaviy resurslarni, ya'ni investitsiyalarni kiritishni talab etadi.

Makroiqtisodiy darajada innovatsiyalarga qaratilgan investitsiyalar ijtimoiy-iqtisodiy tizimni takomillashtirishga qaratiladi va iqtisodiy taraqqiyotni umumiy shart-sharoitlarini yaxshilab boradi hamda iqtisodiy mexanizmlarning takomillashtirilishini ta'minlaydi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida ishlab chiqarish mukammal omillarga ega bo'lishi talab etiladi va zaruriy iqtisodiy resurslar, ya'ni investitsiyalarni talab etadi. Bunda innovatsiyalarga qaratilgan investitsiyalar ijtimoiy-iqtisodiy tizimning moddiy, ijtimoiy-iqtisodiy va g'oyaviy-siyosiy belgilarini takomillashtirilishiga safarbar etiladi. Bunday investitsiyalar resurslar, ishlab chiqariladigan mahsulotlar, xizmatlar, mulkchilik shakllari, iqtisodiy mexanizm, intilinayotgan g'oya va siyosatning ustuvorligini ta'minlanishiga qaratiladi.

Xulosa qilib aytganda, makroiqtisodiyot darajasida innovatsiyalarga qaratilgan investitsiyalar kuchli raqobat muhitida

firma (korxonalar)ning raqobatbardoshligini ta'minlash bilan bog'liq bo'lgan ularning mavqeini mustahkamlash bilan, samaradorligini yuksaltirish, foyda (daromadi) hajmi va me'yorini oshirish bilan bog'liq bo'lgan investitsiyalardir.

O'zbekiston iqtisodiyotida firma (korxonalar)lar hayotiylikini ta'minlash, ular rivojlanishi va daromaddorligini orttirish, fan va texnika taraqqiyoti yutuqlaridan foydalangan holda, jahon talablari darajasidagi tovar va xizmatlarni ishlab chiqarishdir. Yangi, zamonaviy va ilg'or texnika-texnologiyalarni qo'llagan holda sifatli, arzon tovar va xizmatlarni tashqi bozorlarga etkazish uchun qaratilgan investitsiyalar innovatsion investitsiyalardir. Erkin raqobat muhitida firma (korxonalar) innovatsiya strategiyasini yaxlitlikda ta'minlashga qaratilgan investitsiyalar:

- ishlab chiqarish hayotiylikini saqlab qolish;
- jamoa rivojlanish dasturini ta'minlash;
- zamonaviy boshqarish usullarini qo'llash;
- foydani maksimallashtirish;
- jamoa faoliyatini takomillashtirish;
- yangi sohalarga kirib borish;
- manfaatlarga mos keladigan maqsadlarga erishish;

moliyaviy holatga risk vaziyat ta'sirini kamaytirish qobiliyatiga ega bo'lish kabi vazifalarni qamrab oladi va ularni ta'minlashga qaratiladi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda innovatsion loyihalarni tatbiq etishning tashkiliy-huquqiy va institutsional asoslarini rivojlantirish maqsadida bir qator qonun, farmon va qarorlar qabul qilindi. Shu jumladan, 2006 yil 7 avgustda PQ-436 sonli «Fan va texnologiyalar rivojlanishini muvofiqlashtirish va boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Qarori.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008 yil 15 iyuldagi PQ-916 sonli «Innovatsion loyihalar va texnologiyalarni ishlab chiqarishga tatbiq etishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori. Ushbu qaror asosida Respublika innovatsion g'oya, texnologiya va loyihalar

yarmarkasi amalga oshirilmogda. Bu yarmarka Iqtisodiyot Vazirligi, Vazirlar Mahkamasi qoshidagi Fan va texnologiyalarni rivojlantirishni muvofiqlashtirish Qo'mitasi, Fanlar akademiyasi va Tashqi iqtisodiy aloqalar, investitsiyalar va savdo Vazirligi tomonidan tashkil etilgan. Respublika innovatsion g'oya, texnologiya va loyihalar yarmarkasi mamlakatimiz korxonalariga ilmiy-innovatsion faoliyat natijalarini joriy etishga, ularning samaradorligini oshirishga ta'sir etuvchi mexanizm bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008 yil 15 iyuldagi PQ-916 son qarorini bajarish yuzasidan Vazirlar Mahkamasi 2008 yil 15 oktyabrdagi № 228-sonli «Texnologiyalar transferi agentligi» davlat unitar korxonasi faoliyatini takomillashtirish to'g'risida» qaror qabul qildi. Agentlikning asosiy vazifalari innovatsion loyihalarni ishlab chiqish va ularni ishlab chiqarishga joriy etish; innovatsion texnologiyalarni, shu jumladan, xorijiy innovatsion texnologiyalarni mustaqil ekspertizadan o'tkazish, moslashtirish va mamlakatimiz amaliyotiga joriy etish; ilmiy-texnik ishlanmalarni tijorat sotuvi ob'ekti sifatida ishlab chiqarishga joriy etish loyihalarini tuzish va amalga oshirish; ilmiy-texnik ishlanmalar natijalarini tijoratlashtirish sohasida xalqaro ilmiy-texnik hamkorlikni amalga oshirish.

Respublikada innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish maqsadida 2002 yilda «Innovatsion ilmiy-texnikaviy faoliyatni moliyalashtirish Fondi» tashkil etilgan edi. O'tgan davr ichida 1070 ta innovatsion loyihalar bu fondan moliyaviy yordam oldilar.

2003-2014 yillar respublikada innovatsion faoliyatni innovatsion loyihalar dasturi asosida bajarilish yo'nalishlari agrosanoat majmui bo'yicha 14 tadan 138 taga, mashinasozlik va asbobsozlik bo'yicha 12 tadan 63 taga, sog'liqni saqlash bo'yicha 8 tadan 113 taga, ekologiya bo'yicha 2 tadan 36 taga, farmakologiya bo'yicha 7 tadan 89 taga, axborot texnologiyasi bo'yicha 2 tadan 102 taga, geologiya va qayta ishlash tarmoqlari bo'yicha 3 tadan 68 taga, energetika bo'yicha 12 tadan 115 taga, kimyoviy texnologiya bo'yicha 12 tadan 91 taga va ijtimoiy yo'nalish bo'yicha 40 tadan 247 tagacha ko'paydi.

Respublikada YaIM tahlil etilayotgan davrda 6 barobarga o'sgan bo'lsada, innovatsion tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish uchun byudjetdan ajratilayotgan mablag'larning YaIM dagi hissasi 2007 yilda 0,006 foiz bo'lgan bo'lsa, 2014 yilga kelib 0,072 foizni tashkil etdi. Rivojlangan xorijiy mamlakatlarda bu ko'rsatkich YaIMni 10-14 foizini tashkil etadi. Innovatsion tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish uchun unga ajratilayotgan mablag'lar hissasini oshirish zarur.

2. Yuqori riskli (venchurli) investitsiyalarni moliyalashtirish.

Investitsiyalarni moliyalashtirish kelajakda aniq mahsadlarga erishishni nazarda tutishi bilan tavsiflanadi. Investitsiyalarni moliyalashtirish iqtisodiy samaraga erishish, ijtimoiy samara olish, tabiatni muhofaza qilish, ekologik vaziyatni yaxshilash, ishlab chiqarishni rivojlantirish yoki samaradorlikni oshirishga qaratilganligi bilan ajralib turadi. Investitsiyani kiritish va moliyalashtirish qarorlari aniq hisob-kitoblar va tahlil hamda ekspertiza asosida amalga oshiriladi. Demak, investitsiyalarni moliyalashtirishdan avval ularni kelajakdagi maqsadlariga erishish imkoniyatlari naqadar erkinligi aniqlanadi.

Yuqori riskli (venture capital), ya'ni venchurli moliyalashtirish natijalarini noaniqligi, mavhumligi, tahlikaligi, qaltisligi, xavf-xatarliligi yoki riskliligi bilan tavsiflanadi. Bir so'z bilan ifodalaganda, investitsiyalarni moliyalashtirishni risklilik darajasi yuqori bo'lganligi bilan xarakterlanadi. Bunda qo'ldan keladigan investitsiyalarni kelajakda maqsadlariga erishish imkoniyatlari past bo'lishi, yoki umuman qo'yilayotgan maqsadni qo'lga kiritilishi noaniq bo'lishi, yoki umuman kiritilayotgan kapital yo'qotish imkoniyatlari yuqori ekanligi oldindan noma'lum bo'lishi bilan aniqlanib turadi. Venchurli investitsiyalarni qimorga tikish, kazino, ruletka kabi o'yinlarga mablag' tikish bilan taqqoslash mumkin bo'lgan investitsiyalardir. Venchurli investitsiyalar o'zlarining oqibatlarini noma'lum ekanligi bilan ajralib turadi.

Venchurli moliyalashtirish – bu moliyalashtirishning shunday turi, bunday venchur kapitali egalari va kompaniya egalari yuqori riskli (xatarli) va yuqori daromadli loyihalarni realizatsiyasi bo'yicha hamkorlik qiladilar. Venchurli moliyalashtirishning ob'ekti

bo'lib sinalmagan g'oya – venchur loyiha hisoblanadi. Shuningdek, "venchur" termini yangi texnologiyani barpo etish bilan bog'liq loyihalarni joriy etish faoliyati sifatida ham talqin etiladi.

Venchur loyihalarini moliyalashtirishning asosiy afzalligi o'rtacha daromadlilik darajasining yuqoriligi bo'lib, mamlakat iqtisodiyoti bo'yicha ko'riladigan daromaddan 2-3 barobar ko'p miqdorni tashkil etadi.

Venchur loyahasini amalga oshirishda kamida uchta bosqichda kapitalga ehtiyoj seziladi:

1. dastlabki bosqich – tashkiliy ishlar va korxonani tashkil etish tadbirlari, marketing izlanishlari, loyiha qidiruv va ilmiy tekshirish ishlari kabi loyiha oldi tadbirlari uchun;

2. o'rta bosqich – rivojlanish bosqichi bo'lib, mahsulot namunalarini ishlab chiqishdan normal ishlab chiqarish va iste'mol faoliyatiga o'tish uchun;

3. oxirgi bosqich – muvaffaqiyatni mustahkamlash bosqichi bo'lib, korxonaga aksiyalarini birjada erkin muomala uchun emissiya qilinishi ro'y beradi va ishlab chiqarish ko'rsatkichlarini mustahkamlash uchun mablag' talab qilinadi.

Venchur fondi o'z kapitalini turli rivojlanish darajasidagi korxonalarga joylashtirishdan manfaatdor va kapital diversifikatsiyasi tarafdoridir. Venchur kompaniyada fondni nazorat qilish uchun moliyaviy menejr lavozimiga ishonilgan shaxs saylanadi. Venchur kompaniya fondga egalik qilmaydi, faqat boshqaradi.

Investitsiya risklari o'zlarining aniqligi, noaniqligi, miqdor jihatdan hisob-kitob qilinishi, sifat jihatidan aniqlanishi hamda turli usullar bilan o'lchanishi bilan tavsiflanadilar. Risklarni aniqlashda hisoblashdan, o'lchashdan, miqdorligini belgilashdan maqsad ularni boshqarish yo'llarini ishlab chiqishdir. Investitsiya risklarini boshqarish maqsadida ularni ta'sirini kamaytirish, oldini olish chora-tadbirlari ishlab chiqiladi va qo'llaniladi.

Venchurli investitsiyalar, o'zlarining risklarini oldini olish yoki pasaytirish imkoniyatlari ehtimoli yuqori emasligi bilan farqlanadi. Jahon tajribasi tasdiqlashicha, venchurli moliyalashtirish iqtisodiyotni texnik jihatdan progressiv tarmoqlariga taalluqlidir. Riskli moliyalashtirishga mansub bo'lgan mablag'lar ixtisoslashgan

institutlar tomonidan jamlanadi va o'zaro bir-biriga bog'liq bo'lgan hamda tezda qoplanadigan loyihalarga qaratiladi. Odatda bunday investitsiyalar katta bo'lmagan, ishlab chiqarishni printsipliy yangi turlarini o'zlashtirilishi hisobiga foyda normasi o'rtachadan yuqori darajada ta'minlanishi kutilayotgan sohadagi firmaga beriladi. Bunda, odatda kapital qo'yilmalar firma mijozini aksiyalarini bir qismini xarid qilish yo'li bilan amalga oshiriladi, yoki ssuda berish yo'li orqali, shu jumladan firma-mijoz konversiya huquqi bilan beriladi. Risk yuqori bo'lgan kapital qo'lga kirituvchi firma rahbarligi o'zining hatti-harakati ancha erkinligi bilan tavsiflanadilar.

Venchur kapital xususiy biznesni moliyalashni muqobil usuli sifatida XX asr 50 yillari o'rtalarida AQShda vujudga keldi, 70 yillarning oxirlarida esa Evropada paydo bo'ldi.

Venchurli moliyalashtirish kelib chiqishiga qadar, jahonda kichik va o'rta biznesni moliyalashtirishning quyidagi manbalari ma'lum edi:

- bank kapitali, yirik korporatsiyalar, kompaniyalar, badavlat shaxslar. Amerikaliklar va inglizlar ularni "biznes angellari" deb atashar edi. O'z ishini boshlovchi tadbirkor "gard kam" tamoyiliga tayangan holda faoliyatini yo'lga qo'yar edi. Biznesni boshlab yuborish uchun mablag'ni o'z qarindosh urug'laridan, do'stlaridan, tanish bilishlaridan qarzga olib, yoki mulk va uy joyini garovga qo'yib, faqat yutuqqa tayangan holda, o'z kuchiga ishonch hosil qilib faoliyatga qo'l uradi.

Venchur kapitali paydo bo'lishiga qadar Evropada xususiy tadbirkorlar aksioner kapitalining moliyalashtirish manbalariga ega bo'lmaganlar. Faqat 80 yillarning o'rtalariga kelib evropalik mablag' tikuvchilar ularga an'anaviy bo'lib qolgan, oldindan miqdori aniq bo'lgan aktivlarga mablag' safarbar etmasdan, aksiyalarga investitsiyalash imkoniyatlari bilan qiziqqa boshlashgan.

Venchurli investitsiyalarni moliyalashtirishni ko'pgina tushunchalari ma'lum, lekin ularning barchasini ma'nosi shunga borib taqaladiki, qanday qilib u o'z funktsional vazifasini bajaradi. Ustav kapitali hammasini qo'lga kiritish yoki aksiyalar paketining bir qismini xarid qilish yo'li bilan aniq biznesni o'sishiga pul mablag'larini tikishi venchurli investitsiyalarni moliyalashtirish

mohiyatidan dalolat beradi. Bunda kapital tikuvchining ma'lumoti cheklanadi va kapital kirituvchi faqat investitsiya manbasini ta'minlovchisi hisoblanadi.

Venchurlik investitsiyalarni moliyalashtirish tushunchasi "venchur kapitali", "venchur biznesi" tushunchalari bilan bevosita aloqadordir. Odatda ishlab chiqarish, texnologik, axborot va tashkiliy xarakterga ega bo'lgan yangi ishlanmalarni joriy etish bilan bog'liq bo'lgan mualliflar faoliyati venchurli investitsiya munosabatlarini tashkil etadi.

Venchurli moliyalashtirish mexanizmini kelib chiqishi kelajagi bor g'oyalar, yangi fan sig'imi yuqori bo'lgan ishlanmalarni tadbiriq etish loyihalari bilan bog'lanadi.

Tadbirkor o'z faoliyatini yo'lga qo'yish uchun g'oyaga, ya'ni kelajagi bor loyihaga, moliyaviy mablag'ga ega bo'lishi kerak. Moliyaviy mablag'ga ega bo'lgan taqdirda ham, tadbirkor o'z g'oyasining naqadar amalga oshirishini tasavvur qila olishi kerak, uning oqibatlari qanday bo'lishini, ishonchligini bilishi zarur. Fan va texnika yutuqlari natijalari yangi texnika-texnologiyalarni ishlab chiqarishga tadbiriq etishi bilan bog'liq g'oyalar va loyihalar yuqori darajali risklar bilan bog'liq bo'ladi. Bunday risklar jumlasiga texnologik risklar, yangi texnologiya va yangi mahsulotlarni ishlatish oqibatlari bilan bog'liq iqtisodiy risklar, tadbirkorlikni takroriy risklari kiradi. Venchur biznesida qanchalik risklar darajasi yuqori bo'lsa, shunchalik "venchur kapitali" qiymati yuqori bo'ladi.

Fan-texnika taraqqiyotining intensivligi qanchalik yuqori bo'lsa, uning oqibatlarini ishlab chiqarishga tadbiriq etishdan voz kechilsa, shunchalik iqtisodiyot va jamiyat moliyaviy jihatdan zarar ko'radi. Buning sababi raqobatbardoshlik yo'qotiladi, ishlab chiqarish qisqaradi, fuqarolar byudjet daromadlari kamayadi, ishsizlik o'sadi va boshqa salbiy ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlar kelib chiqadi. Shuning uchun ham mantiqan tashkiliy-boshqaruv qarorlar shunga qaratiladiki, yuqori riskli loyihalarni amalga oshirish orqali ko'zlangan maqsadlarga erishishi uchun venchurli moliyalashtirish mexanizmlarini ishga solish.

"Venchur kapitali" venchur strukturalarida ya'ni venchur fondlari, korporatsiyalari orqali tashkil etiladi. Venchurli moliyalashtirish mexanizimli tadbirkorlik, innovatsion tuzulmalarini

moliyalashtirishda qo'l keladi. O'zbekiston iqtisodiyotida ilmiy izlanish ishlanmalari "nou-xau"larni, innovatsion loyihalarni moliyalashtirish "venchur kapitali" "venchur tuzilmalari", ya'ni venchur foydalari, korporatsiyalari, assotsiatsiyalarining venchurli moliyalashtirish mexanizmi orqali amalga oshirilishi iqtisodiyotimizni texnik, texnologik jihatdan muntazam yangilanib borishini ta'minlab turadi.

3. Innovatsiya faoliyati tadbirkorlik taraqqiyotini yuksaltirish omili sifatida

Jahon sivilizatsiyasi tarixi tasdiqlashicha, iqtisodiyotni rivojlantirishning bosh kuchi bo'lib tadbirkorlik xizmat qiladi. Tadbirkor har qanday imkoniyatni boy bermasdan, o'z manfaatida o'zi uchun iloji boricha maksimal yutuq maqsadida, hech qanday talofatlardan qo'rqmay tashabbusni qo'lga oluvchi, kuchli va harakatchan insondir. A. Smitni ko'zga ko'rinmas qo'l qoidasiga binoan, tadbirkor har qanday imkoniyatni nafaqat o'zi uchun balki jamiyat kelajagi uchun ishlatuvchidir. Tadbirkor bo'lish, demak, yangi ishni amalga oshirish qarorini qabul qilishdir.

Tadbirkorlik, iste'molchilarni turli tovar va xizmatlar bilan ta'minlash yo'li bilan, daromadni oshirishga qaratilgan turli faoliyatdir. Tadbirkorlik faoliyati doimiy ravishda o'z mulkiy mas'ulligidan, o'z qo'rquv va tavakkalligidan kelib chiqib yuritiladigan faoliyat hisoblanadi. Haqiqiy tadbirkor faqat o'z g'oyasiga ega bo'lgan insonlardir, olimlarni fikriga ko'ra, dunyodagi insonlarni faqat 15-20 foizigina tadbirkordek fikr yuritish va harakat qilish qobiliyatiga egadirlar. Amerikaliklar tadbirkorlarning millatini "oltin foyda" deb atashadi. Nobel' mukofoti laureati, taniqli iqtisodchi Fridrix Fan Xayekni fikricha, tadbirkorlikning mohiyati yangi iqtisodiy imkoniyatlarni izlashdir, uni axtarib topishdadir.

Tadbirkorlik oddiygina faoliyat emas, u yaratuvchanlikka mos va xos faoliyatdir. Tadbirkorlikni yuritish va yuksaltirish uchun tadbirkor ijodiy xislatga ega bo'lishi kerak. Tadbirkor o'z ishini boshlar ekan, uni u aniq bir jarayon sifatida tasavvur qila olishi va bilishi zarur.

Tadbirkorlikka xos bo'lgan xislatlar bular: tashabbuskorlik; yaratuvchanlik; ijodkorlik; yangilikka intiluvchanlik; o'zining g'oyasiga ega bo'lmoqlik; tavakkalchilik va qaltislikni o'z bo'yniga

olmoqlik; novatorlik, eskini buzib, ijodiy ravishda yangilikni kiritmoqlik, ya'ni doimiy rivojlanmoqlik; faoliyat oqibatlarini ko'ra bilmoqlik; o'z majburiyatlarini bajarmoqlik; o'z qaroridan qaytmaslik; uddaburonlik va doimiy intiluvchanlik, yaratuvchanlik.

Qayd etilgan xislatlarga ega bo'lganlarga tadbirkorlikni aniq jarayon sifatida tasavvur qila oladilar, buzish qobiliyatiga ega bo'la oladilar, yangilikni yaratish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Tadbirkorlik taraqqiyoti novatorlikdadir, ya'ni eskini ijodiy yondashuv asosida buzib, yangisini ijod etishdadir. Taniqli nemis iqtisodchisi D.A.Shumpeterni fikriga ko'ra, texnologiya taraqqiyoti iqtisodiy yuksalishni boshqaradi, novatorlik ya'ni doimiy ijodiy yondashuv va yaratuvchanlik rivojlanishni ta'minlaydi. D.A.Shumpeterni fikriga ko'ra, inovatorlikni amalga oshiruvchisi bo'lib tadbirkor xizmat qiladi, moliyaviy mablag'lar esa uni ta'minotini tashkil etadi. Demak, tadbirkorlik o'z mazmun-mohiyatiga ko'ra ijodkorlik, yaratuvchanlik, yangilikni tadbir etmoqlik, tashabbuskorlik negizida tadbirkorlik, uddaburonlik, intiluvchanlik va doimiy rivojlanmoqlikni anglatadi. Ushbu jihatdan tadbirkorlik faoliyati innovatsiya faoliyatidan boshqa narsa emasdir. Haqiqiy tadbirkorlik negizida novatorlik, yangilikni kiritish, hayotga tadbir etish yo'li bilan rivojlanishni ta'minlash yotadi. Tadbirkorlik taraqqiyoti intiluvchanlikda, novatorlikda, yangiliklarni tadbir etmoqlikda, tavakkal qilmoqlikda, qaltislika qo'l urmoqlikda va o'z qarorlaridan qaytmaslikda hamda ma'suliyatni seza bilmoqlikdadir. Bularni jami innovatsiya faoliyatiga ham xos bo'lgan belgilar bo'lib, tadbirkorlik taraqqiyotini yuksaltirish omili sifatida xizmat qiladi.

Tadbirkorlikni innovatsion faoliyatsiz his qilib bo'lmaydi, ushbu jihatdan tadbirkorlik faoliyati oddiy biznesdan farq qiladi. Tadbirkorlik taraqqiyoti novatorlikdan, erkin bozor talablarini bilmoqlikda, ularni istiqbolini his etmoqlikda, ularga mos tovar va xizmatlarni etkazmoqlikda va shu yo'l bilan o'z maqsadlariga erishmoqlikdadir. Faqat innovatsiyalarga tayangan holda tadbirkorlikni yuritish tadbirkorlik faoliyati maqsadiga xos bo'lgan yutuqlarni va yuqori daromadni ta'minlaydi. Bunda tadbirkorlik faoliyati erkin raqobat muhitida sinmaydi, u faol rivojlanadi, taraqqiyotga erishadi, yuksaladi.

Innovatsion tadbirkorlik uch asosiy turga bo'linadi:

- mahsulot innovatsiyasi;
- texnologiya (ishlab chiqarish) innovatsiyasi;
- ijtimoiy innovatsiya.

Mahsulot innovatsiyasi - korxonada mahsulotini sotish darajasi imkoniyatini yangilash jarayonini namoyon etadi.

Texnologiya innovatsiyasi - ishlab chiqarish imkoniyati (potentsial) yangilash jarayonidir

Ijtimoiy innovatsiyalar korxonaning gumanitar doirasini reja asosida yaxshilash jarayonini namoyon etadi.

O'zbekiston iqtisodiyotida faqat innovatsion tadbirkorlik raqobatga bardosh bera oladi, rivojlana oladi, taraqqiyotga erisha oladi, chunki uni innovatsiyalar yuksaltira oladi. Novatorlik asosida innovatsiya faoliyatiga tayanib tadbirkorlikni tashkil etish, oddiy biznesni yuritishdan farqli ravishda rivojlanishni ta'minlaydi. Doimiy izlanishga, yangilikni kiritishga, raqobatbardoshlikni yo'lga qo'yishga, muntazam modernizatsiyalarni ta'minlashga, fan va texnika yutuqlari natijalarini joriy etib borishga qaratilgan tadbirkorlik albatta o'z taraqqiyotiga erishadi va yuksalib boradi, chunki u bunda bozor talablarini qondira oladi, natijalarga erisha oladi.

20-mavzu: Hozirgi zamon o'qituvchisining kreativ pedagogik faoliyati

Hozirgi zamon pedagogikasi yuqori malakali pedagogik kadrlarga ehtiyoj sezadi. Ushbu loyihani amalga oshirish quyidagilarni amalga oshiriladi: 1. O'qituvchilarni ma'naviy va moddiy rag'batlantirish sistemalarini tadbqiq etish; 2. Pedagogik kadrlarni attestatsiyadan o' qo'yiladiagan talablarni yangilash; 3. Ularning malakasini oshirish;

4. Eng yaxshi o'qituvchilarning tajribalarini keng ommalashtirish. Yangi, hozirgi zamon standartlarini amalga tadbqiq etish o'qituvchida n nafaqat yuqori malakani va doimiy kasbiy rivojlanishni, balki o'z ishiga ijodiy yondashishni talab qiladi. O'qituvchining kreativligi o'z tajribasini qayta ko'rib chiqishi va yaxshilash hammaga ma'lum narsalarni o'zgartira olishi va ijodiy foydalana bilish, sifat jihatdan yangiliklarni yaratish juda katta ahamiyatga ega bo'ib bormoqda. Kreativlik tushunchasi (lot., ing. "create" – yaratish, "creative" yaratuvchi, ijodkor) ingliz tilidan tarjima qilganda ijod ma'nosini anglatadi. Haqiqattan esa yangi, original (o'ziga xos) yanada sayqallangan moddiy va ma'naviy bog'liqliklarni yaratishdir. Kreativlikni: ijodga intilish, hayotga ijodiy yondashish, o'ziga doimiy tanqidiy nazar solish va tahlil etish deyish mumkin. Hozirgi zamon p sikhologiya va pedagogika lug'atlariga asoslanib o'qituvchining kreativligi deb uning fikrlaridagi sezgilaridagi, muloqotdagi, alohida faoliyat turidagi, ijodiy yondashish, bilish darajasi deb ta'riflash mumkin. O'qituvchining kreativligi, bu uning qat'iy, chegaralangan yoki sust chegaralangan sharoitlarda har xil original g'oyalarni izlab toppish laoyiqatidir. Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish quyidagi o'zaro bir-biriga bog'liq kreativlik tarkibiy komponentlariniajratsh imkoni beradi:

1. Intellektual (aqliy);
2. Ahloqiy (o'z-o'zini boshqarish);
3. Motevatsion (maqsadiy);
4. Emotsional (his hayajonli).

Kretiv layoqat quyudagi o'zaro bir-biriga bog'liq bo'lgan qismlardan iborat bo'ladi:

1. Kreativlik maqsad;

2. Ijodiy intilish;
3. Kreativ (ustanovka) qurish,
4. Kreativ yoʻnalish;
5. Kreativ ifodali akt;
6. Kreativ oʻz-oʻzini boshqarish;
7. Kreativ faollik;
8. Kreativ intilishlar darajasi.

Oʻqituvchining kreativligi uning ijodiy faoliyatida paydo boʻladi va rivojlanadi. K.Rodgers "Ijod-oʻz oʻzini kuchaytirish demakdir" degan asarida ijodiy shaxs uchun eng asosiy savollardan birini beradi: "Meni meni hayot tarzini qoniqtiradimi yoki toʻgʻri talqin etadimi. Oʻqituvchining ushbu savolga javobi uning kasbiy va ijodiy choʻqqilarga intilishi yuqori ijodiy malakali va oʻzini ijodiy tomondan toʻlanmoish etishga intilishi kreativ shaxs boʻlishi". Shunday qilib kreativlik oʻqituvchining ijodiy faoliyatida ijodiy intilishi, ijodiy qobiliyati, kreativ maqsadi, yoʻnalishi va oʻzini boshqara olishida koʻrinadi va uni oʻzini faolligi, oʻzini-oʻzi boshqara olishi bilan etuk rivojlanayotgan, oʻsayotgan shaxsga aylanayotganini bildiradi. Pedagogning kreativlik potentsiali uning umumiy xususiyati sifatida aks etadi. U ijodiy faoliyatning dastlabki sharti va natijasi sanaladi. Mazkur sifat shaxsning oʻz-oʻzini namoyon qilish layoqatiga egalikni va tayyorlikni ifodalaydi. Qolaversa, kreativ potentsial negizida har bir mutaxassisning shaxsiy qobiliyatlari, tabiiy va ijtimoiy quvvati yaxlit holda namoyon boʻladi. Kreativ potentsial bilish jarayoniga yoʻnaltirilgan ijodkorlik bilan chambarchas bogʻliq.

Pedagogning kreativ potentsiali anʼanaviy tafakkur yuritishdan farqli ravishda quyidagilarda namoyon boʻladi:

- tafakkurning tezkorligi va egiluvchanligi;
- yangi gʻoyalarni yaratish qobiliyati;
- bir qolipda fikrlamaslik;
- oʻziga xoslik;
- tashabbuskorlik;
- noaniqlikka toqat qilish;

Pedagog kreativlik potentsialiga ega boʻlishi uchun kasbiy faoliyatida quyidagilarga eʼtiborini qaratishi zarur:

- kasbiy faoliyatiga ijodiy yondashish;

- yangi-yangi gʻoyalarni yaratishda faollik koʻrsatish;
- ilgʻor pedagogik yutuq va tajribalarni mustaqil oʻrganish;
- hamkasblar bilan pedagogik yutuqlar xususida fikr almashish.

Har bir pedagogning oʻzini-oʻzi rivojlantirishi va oʻzini-oʻzi namoyon eta olishi bevosita uning kreativlik qobiliyatiga egaligi bilan bogʻliq. Odatda pedagoglarning kreativlik qobiliyatiga ega boʻlishlari pedagogik muammolarni hal qilishga intilish, ilmiy-tadqiqot ishlari yoki ilmiy loyihalarni amalga oshirish va oʻzaro ijodiy hamkorlikka erishishlari orqali taʼminlanadi. Pedagog oʻz-oʻzidan ijodkor boʻlib qolmaydi. Uning ijodkorlik qobiliyati maʼlum vaqt ichida izchil oʻqib-oʻrganish, oʻz ustida ishlash orqali shakllantiriladi va u asta-sekin takomillashib, rivojlanib boradi. Har qanday mutaxassisda boʻlgani kabi boʻlajak pedagoglarning kreativlik qobiliyatiga ega boʻlishlari uchun talabalik yillarida poydevor qoʻyiladi va kasbiy faoliyatni tashkil etishda izchil rivojlantirib boriladi. Bunda pedagogning oʻzini-oʻzi ijodiy faoliyatgayoʻnaltirishi va bu faoliyatni samarali tashkil eta olishi muhim ahamiyatga ega. Pedagog ijodiy faoliyatni tashkil etishda muammoli masalalarni echish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, shuningdek, pedagogik xarakterdagi ijod mahsulotlarini yaratishga alohida eʼtibor qaratishi zarur. Muammoli masala va vaziyatlarni hal qilar ekan, pedagogning masala echimini topishga ijodiy yondashishi unda hissiy-irodaviy sifatlarning rivojlanishiga yordam beradi. Pedagog oʻz oldiga muammoli masalalarni qoʻyish orqali mavjud bilimlari va hayotiy tajribalariga zid boʻlgan dalillar bilan toʻqnash keladi. Buning natijasida oʻz ustida ishlash, mustaqil oʻqib oʻrganishga nisbatan ehtiyoj sezadi. Oʻqituvchilar darslarda boʻlajak pedagoglarning erkin fikr yuritishlarini taʼminlay olishlari kerak. Xuddi shu holatdagina ularning fikrlari kreativlik kasb etadi.

"Kreativlik darslarida boʻlajak pedagoglar birgina "toʻgʻri" javobni izlash oʻrniga oʻzlarini erkin va xotirjam sezishlari va yuzaga kelgan muammolarga turli echimlarni izlab topishlari maqsadga muvofiqdir. Qancha koʻp gʻoya va fikrlarni oʻrtaga tashlasalar, shuncha koʻp gʻoyalar kreativ boʻladi (Simonton, 1999). Oʻquvchilar "Aqliy hujum" metodidan foydalanganlarida noaniqlikka duch kelishlari mumkin. Boʻlajak pedagoglarni toʻgʻri yoʻlga yoʻnaltirish va keyinchalik ularni mustaqil "sayohatga" qoʻyib yuborish ularda

kreativ va hattoki noaniq bo'lsada, turli g'oyalarni o'ylab topishga bo'lgan intilishni kuchaytiradi. Chak Djons aytganiday "Qo'rquv hissining yuzaga kelishi kreativlikka asoslangan har qanday ishda mavjud; havotir kreativlikning xizmatkoridir" (Goleman, Kaufman, & Ray, 1992). Bo'lajak pedagoglarni yo'naltirish, o'qituvchiga bog'liq bo'lib qolmay, ularda avtomatik ravishda harakat qilish ko'nikmasini shakllantiradi. Yuqori sinf o'quvchilari yoki yuqori kurslarning malakali bo'lajak pedagoglari jarayonni kichik alohida qism va bosqichlarga bo'lib, yosh va tajribasiz bo'lajak pedagoglarni ruhlantirib, bu esa o'z o'rnida kreativlik ko'nikmasining shakllanishiga o'z ta'siri o'tkazadi (Amabile, 1998). O'qituvchilar bo'lajak pedagoglarni manbalar bilan ta'minlash, maslahat berish, yo'l-yo'riq ko'rsatish, ularning progress va muvafaqqiyatini aniqlashda mezonlarni ishlab chiqishda murabbiy sifatida xizmat qiladilar. Shuningdek, yuqori kurs bo'lajak pedagoglari nafaqat ichki kreativlikni shakllantirish, balki kichik guruhlarda ishlash, kreativlik va sharhlar berishga qiziqтира oladilar ham (m: ong sayohati, tasavvur chegarasi, kelajakdagi muammolarni echish, yangilik ochmoq va kashf etmoq)".

Kreativlik potentsialiga ega pedagog o'zida quyidagi malakalarni namoyon eta oladi:

- bajariladigan vazifaning mohiyati va ahamiyatini belgilay bilish;
- masalaning qo'yilishini tahlil qila olish;
- masalani hal qilish rejasini tuzish;
- masalani hal qilishda samarali metodlar (analiz, sintez, induksiya, deduksiya, taqqoslash va b.)larni qo'llash;
- masalani hal qilish usullarini tanlay olish;
- qabul qilingan qarorning to'g'riligini asoslash va qayta tekshirish;
- masalani hal qilishda kichik tadqiqot (izlanish)ni olib borish;
- masalani hal qilish sharoiti, jarayonning borishi va masala echimi yakunlarini umumlashtirishga oid dalillarni rasmiylashtirish.

Tarqatma materiallar, mustaqil ta'lim uchun materiallar

1. KEYS

Fan: "Kreativ pedagogika"

1-Mavzu: "Kreativ pedagogika" fanining predmeti, maqsad va vazifalari

"Kreativ pedagogika" o'quv qo'llanmasidan "Kreativ pedagogika" fanining predmeti, maqsad va vazifalari" mavzusini tayanch konspekt qiling

Mavzuning talaba tomonidan namunaviy yoritilishi:

A) Talaba dastlab mavzuni to'liq o'qib, tanishib chiqadi

B) Talaba mavzudan rejaga mos keladigan ma'lumotlarni ajratib, saralab chiqadi

V) Ma'lumotlarni tizimlashtirib konspektlashtirish uchun reja tuzib oladi

G) Tizimlashtirilgan ma'lumotlarni rejaga tayangan holda ko'chirib chiqadi

Yuqoridagi holatda bajarilgan mustaqil ta'lim quyidagi ko'rinishda bo'lishi mumkin:

Mavzu: "Kreativ pedagogika" fanining predmeti, maqsad va vazifalari

Reja:

1. Kreativ pedagogika fanining predmeti, maqsad va vazifalari.
2. Kreativ pedagogika fanining boshqa fanlar bilan bog'liqligi.
3. Kreativ pedagogika fanining ilmiy-tadqiqot metodlari.

Tayanch tushunchalar: *kreativlik, pedagogika, "Kreativ pedagogika" fani, fanning maqsadi, fanning vazifalari, fanning ob'ekti, fanning predmeti, fanning tarkibiy tuzilmasi, fanning asosiy kategoriyalari, Kreativ pedagogikaning boshqa fanlar bilan aloqadorligi, ilmiy-tadqiqot metodlari.*

Zamonaviy pedagogikada "kreativ pedagogika" tushunchasi qo'llanila boshlaganiga hali u qadar ko'p vaqt bo'lmadi. Biroq,

o'qitish jarayoniga innovatsion hamda ijodkorlik yondashuvlarini qaror toptirishga bo'lgan ehtiyoj "Kreativ pedagogika"ning pedagogik turkum fanlar orasida mustaqil predmet sifatida shakllanishini ta'minladi. Ushbu predmet asoslarini pedagogika tarixi, umumiy va kasbiy pedagogika hamda psixologiya, xususiy fanlarni o'qitish metodikasi, ta'lim texnologiyasi va kasbiy etika kabi fanlarning metodologik g'oyalari tashkil etadi. "Kreativ pedagogika" fanining umumiy asoslari mutaxassis, shu jumladan, bo'lajak mutaxassislarning kasbiy kamol topishlari uchun zarur shart-sharoitni yaratishga xizmat qiladi.

Birgina Ken Robinson tomonidan 2007 yilda tayyorlangan "Maktab kreativlikni barbod etyaptimi?" nomli video lavhani YouTube saytida 5 mln marta tomosha qilingan. Qolaversa, o'qituvchilar kreativlik asoslarini o'rganishga jiddiy kirishganlar (Begetto, Kaufman, 2013 y.). O'qituvchilarda pedagogik faoliyatni kreativ yondashuv ko'nikma, malakalarini shakllantirish hamda rivojlantirishga doir adabiyotlar chop etilyapti, Ta'lim departamenti tomonidan tayyorlangan video lavhalarga asoslanuvchi noan'anaviy darslar tashkil etilyapti (Ali, 2011; Ta'lim departamenti, 2013 y.).

Darsdan tashqari faoliyat tizimi ko'p komponentli bo'lib, o'quvchilarning bo'sh vaqtlarini quyidagi tarkibda, tartibda, shaklda va joylarda o'tishi mumkin:

- o'quv guruhi tarkibida;
- o'quv yurti jamoasi tarkibida;
- individual (yakka tartibda);
- ijtimoiy birlashmalar va tashkilotlarda;
- klublar, to'garaklar, muzeylarda;
- mehnat jamoalarida;
- alohida fanlarni chuqur mustaqil o'rganish chog'ida;
- ta'lim muassasidan tashqaridagi madaniy dam olishning turli

shakllarida.

O'quvchilarning darsdan tashqari faoliyat tizimining o'ziga xosligi shundaki, uning har bir komponenti alohida loyihalashtiriladi va har doim ham pedagogik ta'sir doirasi bilan qamrab olinmaydi.

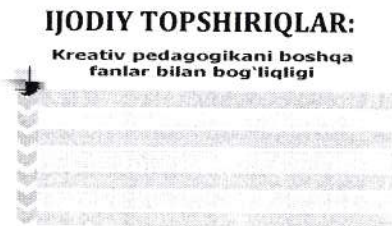
O'quvchilarning darsdan tashqari faoliyat tizimini rejalashtirish shakllari:

- o'quv yurtining ish rejasi;
 - o'quv yurtining o'quvchilar bilan olib boradigan ma'naviy-ma'rifiy ishlari rejasi;
 - o'quv guruhlarini o'quvchilari bilan olib boriladigan ma'naviy-ma'rifiy ishlar rejasi va boshqalar.
- O'quvchilar bilan olib boriladigan tarbiyaviy ishlar rejasini tuzishning asosiy tartib va qoidalari:
- diagnostik asos;
 - o'quvchilarning o'ziga xos xususiyatlarini, jamoaning mahorat darajasi va shakllanganligini hisobga olish;
 - tarbiyaviy jarayonda asosiy mazmuniy komponentlarga muvofiq faoliyat aniq yo'nalishlarini belgilash;
 - tadbirlarni o'tkazishning muddatlarini, shakllarini, ishtirokchilarini aniq belgilash;
 - tarbiyaviy ishlar rejasining qulayligi, hayotiyligi va aniqligi;
 - tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishda o'quvchilarning shaxsan ishtiroki.

Darsdan tashqari faoliyatni zamonaviy tashkil etish ijodiy jarayon bo'lib, tarbiyachidan chuqur bilim, malaka va hohish talab qilgani kabi o'quvchilardan ham ularning intilishlari va ehtiyojlarini talab etadi. Darsdan tashqari faoliyat (dam olishni tashkil etish) esa shaxsning ijodiy imkoniyatlarini yuqoriga ko'tarish (birinchi navbatda tarbiyachining), uning ijtimoiy faolligini amalga oshirish maydoni sifatida tasavvur etilishi mumkin.

4. IJODIY TOPSHIRIQLAR

Fan: "Kreativ pedagogika"

Kreativ pedagogika tushunchalari

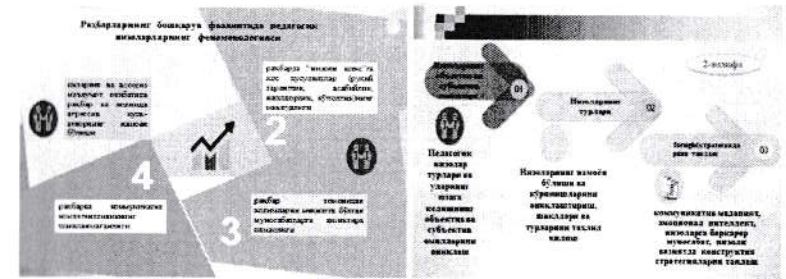
Kreativ pedagogika tushunchalari	Kreativ pedagogikaning tadqiqot metodlari

6. INFAGRAFIKA

Fan: "Kreativ pedagogika"

Infografika axborotlarni grafik, jadval, chizma, rasm tarzida, aniq asosiy va muhim jihatlarini taqdimot orqali yaratishdir.

Mavzu yuzasidan olgan ma'lumotlarni grafik, jadval, chizma, rasm tarzida tahlil qilish.

7. DARSLARNING METODIK ISHLANMALARINI TAYYORLASH

Fan: "Tarbiyaviy ishlar metodikasi"

Taklif etilgan dars shakli va mavzu yuzasidan manbaalar asosida mavzuning asosiy mazmunini ketma ketlikda amalga oshirish jarayoni tuzimidir. shakllantirilgan mavzular bo'yicha dars ishlanmalarini ishlab chiqish

DARS ISHLANMASI

Fan: _____

Guruh: _____

Sana: _____

Dars mavzusi: _____

Dars maqsadlari: _____

Dars turi: _____

Dars metodlari: _____

Dars foydalaniladigan o'quv uslubiy adabiyotlar, ma'lumot manbalari

va elektron resurslar: _____

Darsda ishlatiladigan zarur texnik vositalar va jihozlar:

Dars bosqichlari va vaqt taqsimoti: _____

Dars bosqichlari _____

Ajratilgan vaqt _____

DARS BORISHINING QISQACHA TAFSILOTI.

8. VEDEOROLIK YARATISH taklif etilgan mavzuning mazmunini ifodalash va to'liq yoritilmagan qismini mustaqil tahlil qilish orqali lavhalar, video tasvirlar, ko'rsatmalar yaratish.

MODULNI O'QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL TA'LIM METODLARI

1. "Munosabat" metodi

Texnologiya ta'lim oluvchilarga ular tomonidan mavzu bo'yicha o'zlashtirilgan bilimlarni erkin bayon qilish, mazmunini o'z fikri, hayotiy misollar yordamida yoritilishini ta'minlashga xizmat qiladi.

O'quv jarayonida texnologiyadan foydalanish o'rganilayotgan muammo bo'yicha muayyan masalalarni hal etish, ma'lum jarayon (voqelik, hodisa)ning

kelib chiqish sabablari, ularni bartaraf etish yo'llarini topish asosida ta'lim oluvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy izlanish, fikrini isbotlash va turli vaziyatlardan chiqa olish ko'nikma, malakalarini hosil qiladi.

Texnologiya tarbiyaviy xarakterga ega bo'lib, ta'lim oluvchilarga o'zlarida ijobiy fazilatlarini ko'proq shakllantirish, salbiy xislatlardan esa voz kechishlarida yordam beradi.

2. "Reja" metodi

Metod ta'lim oluvchilar tomonidan muayyan bo'lim yoki

boblar bo'yicha o'zlashtirilgan nazariy bilimlar asosida pedagogik faoliyatni tashkil etishga oid rejani ishlab chiqish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Uni qo'llash ta'lim oluvchilardan o'rganilayotgan mavzu mazmunini puxta o'zlashtirish, asosiy g'oyalarni umumlashtirish, ma'lum tizimga solish layoqatiga ega bo'lishni taqozo etadi.

Metod ta'lim oluvchilar faoliyatini juftlik, guruh va jamoa asosida tashkil etish imkonini beradi. Uni ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etish, volontyorlik harakatlarini olib borish, pedagogik amaliyotni tashkil etishda qo'llash yanada samarali hisoblanadi.

3. "Keys-stadi" texnologiyasi

"Keys-stadi" (ingliz tilida "case" - metod, "study" - muammoli vaziyat; vaziyatli tahlil yoki muammoli vaziyatlarni tahlil qilish) texnologiyasi ta'lim oluvchilarda aniq, real yoki sun'iy yaratilgan muammoli vaziyatni tahlil qilish orqali eng maqbul variantlarini topish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. U ta'lim oluvchilarni bevosita har qanday mazmunga ega vaziyatni o'rganish va tahlil qilishga o'rgatadi.

Texnologiyaning negizida muayyan muammoli vaziyatni hal qilish jarayonining umumiy mohiyatini aks ettiruvchi elementlar yotadi. Bular quyidagilardir: ta'lim shakllari, ta'lim metodlari, ta'lim vositalari, ta'lim jarayonini boshqarish usul va vositalari, muammoni hal qilish yuzasidan olib borilayotgan ilmiy izlanishning usul va vositalari, axborotlarni to'plash, ularni o'rganish usul va vositalari, ilmiy tahlilning usul va vositalari, o'qituvchi va ta'lim oluvchi o'rtasidagi ta'limiy aloqaning usul va vositalari, o'quv natijalari.

4. "T-jadval" GO

Grafik organayzer tayanch tushunchalarni bir-biri bilan o'zaro solishtirish, qiyoslash asosida o'rganilayotgan mavzu yoki masalaning muayyan jihatini bir necha asosiy belgilarga ko'ra batafsil yoritish maqsadida qo'llaniladi. Ko'p hollarda grafik organayzer mavzu mazmunida yoritiladigan bir necha holatlarning afzallik yoki kamchiliklarini, samaradorli yoki samarasizligini, bugungi kun va istiqbol uchun ahamiyatini

taqqoslash maqsadida qo'llaniladi. 5. "Klaster" GO

"Klaster" (g'uncha, to'plam, bog'lam) grafik organayzeri puxta o'ylangan strategiya bo'lib, uni ta'lim oluvchilar bilan yakka tartibda, guruh asosida tashkil etiladigan mashg'ulotlarda qo'llash mumkin. Klasterlar ilgari surilgan g'oyalarni umumlashtirish, ular o'rtasidagi aloqalarni topish imkoniyatini yaratadi.

6. "Kontseptual jadval" GO

Ta'lim oluvchilarni o'rganilayotgan mavzu (masala yoki muammo)ni ikki yoki undan ortiq jihatlar bo'yicha taqqoslashga o'rgatadi. Undan foydalanishda ta'lim oluvchilarning mavzu yuzasidan mantiqiy fikrlash, ma'lumotlarni tizimli bayon qilish qobiliyatlari rivojlantiriladi.

Mashg'ulotlar chog'ida GOfan quyidagicha foydalaniladi:

O'qituvchi echimi topilishi lozim bo'lgan mavzu (macala)ni aniqlaydi

Talabalar mavzu va GOfan foydalanish qoidaci bilan tanishtiriladi

Talabalar kichik guruhlarga birlashtiriladi

Guruhlar o'zlariga berilgan topshiriqni bajaradi

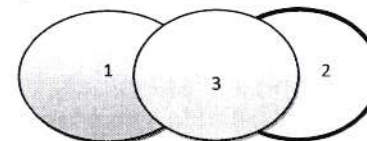
Guruhlar echimni cinf (guruh) jamoaci hukmiga havola etadi

Guruhlarning echimlari cinf (guruh) jamoacida muhokama qilinadi

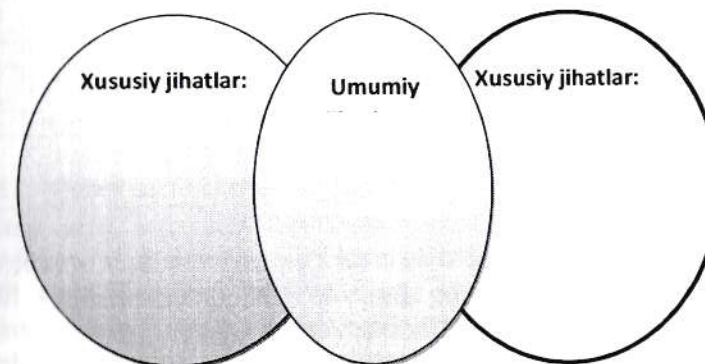
7. "VENN DIAGRAMMASI" GRAFIK ORGANAYZERI (GO)

Ta'lim oluvchilarda mavzuga nisbatan tahliliy yondashuv, ayrim qismlar negizida mavzuning umumiy mohiyatini o'zlashtirish (sintezlash) ko'nikmalarini hosil qilishga yo'naltiriladi. U kichik guruhlarni shakllantirish asosida aniq sxema bo'yicha amalga oshiriladi.

GO quyidagi sxema (grafik tasvir)ga ega bo'lib, topshiriq shu sxema asosida bajariladi:

Grafik organayzer ta'lim oluvchilar tomonidan o'zlashtirilgan o'zaro yaqin nazariy bilim, ma'lumot yoki dalillarni qiyosiy tahlil etishga yordam beradi. Undan muayyan bo'lim yoki boblar

bo'yicha yakuniy darslarni tashkil etishda foydalanish yanada samaralidir.

8. "Nilufar guli" GO

Texnologiya didaktik muammolarni echishning samarali vositalaridan bo'lib, nilufar guli ko'rinishiga ega. Asos, unga birikkan to'qqizta "gulbarg" (kvadrat, to'rtburchak yoki

aylanalar)larni o'z ichiga oladigan bu metod yordamida asosiy muammo va uning mazmunini yoritishga imkon beradigan xususiy masalalar hal etiladi.

Odatda rejani ishlab chiqishda pedagogik vaziyat, ta'lim oluvchilarning yosh, psixologik xususiyatlari, ma'naviy-ma'rifiy ishning yo'nalishi, mazmuni hamda samaradorlikka erishish imkoniyatiga egalik inobatga olinadi.

9. "Qarama-qarshi munosabat" strategiyasi

Strategiya o'z mohiyatiga ko'ra ta'lim oluvchilar tomonidan o'zlashtirilgan bilimlarni tahlil hamda sintez qilish asosida mavzuni yoritishda ahamiyatli bo'lgan tayanch tushunchalarni asosiy va ikkinchi darajali sifatida guruhlariga ajratish imkonini beradi.

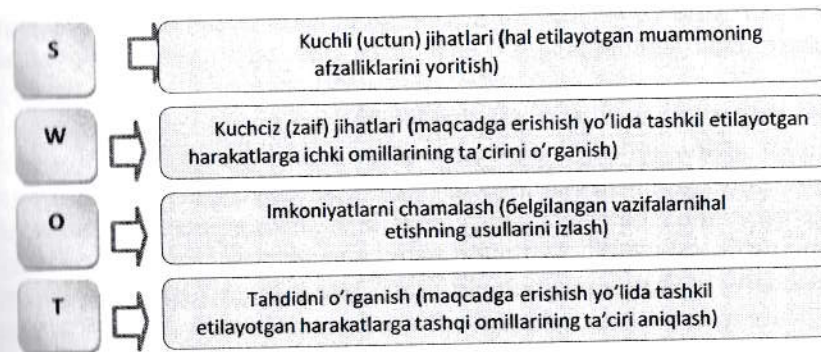
Ta'lim oluvchilar faoliyatining samaradorligini ta'minlash uchun ularning e'tiboriga quyidagi jadvalni taqdim etish maqsadga muvofiq:

Tayanch tushunchalar			
N ^o	Muhim tushunchalar	N ^o	Muhim bo'lmagan tushunchalar
1.		1. 2.	

10. "SWOT-tahlil" strategiyasi

Strategiya muammoning asosiy to'rt jihatini yoritishga xizmat qiladi. Ta'lim oluvchilar mavzuning mazmuniga mos muammolarni atroflicha o'rganish orqali mohiyatini yoritadi, ularni keltirib chiqaruvchi omillarni izlab, hal qilish imkoniyatlarini topadi.

U yordamida muammoning quyidagi to'rt jhati tahlil qilinadi:

11. "FSMU" STRTEGIYASI

Grafik organayzer ta'lim oluvchilarda o'rganilayotgan mavzu yuzasidan fikrlarni mustaqil bayon etish, shaxsiy mulohazalarni dalillash (misollar bilan asoslash), bahslashish qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

Ta'lim oluvchilarga quyidagi sxema bilan ishlash tavsiya etiladi:

N ^o	Tushunchalar	(F)	(S)	(M)	(U)
1.	Ta'lim metodlari				
2.	Ta'lim vositalari				
3.	Ta'limni tashxis qilish				

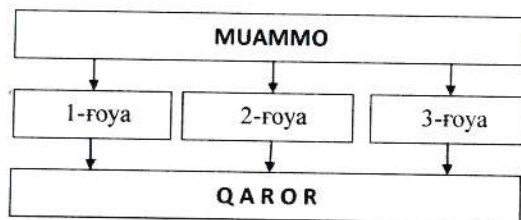
12. "Qarorlar shajarasi" ("qaror qabul qilish") strategiyasi

Strategiya muayyan fan asoslariga oid bir qadar murakkab mavzularni o'zlashtirish, ma'lum masalalarni har tomonlama, puxta tahlil etish asosida ular yuzasidan muayyan xulosalarga kelish, muammo yuzasidan bildirilayotgan bir nechta xulosa orasidan eng maqbul hamda to'g'risini topishga yo'naltirilgan texnik yondashuvdir. U avvalgi vaziyatlarda qabul qilingan qarorlarni yana bir bora tahlil qilish, uni mukammal tushunishga xizmat qiladi.

Ta'limda strategiyani qo'llash o'rganilayotgan muammo yuzasidan oqilona qaror qabul qilish (xulosaga kelish) uchun ta'lim oluvchilar tomonidan bildirilayotgan har bir variantni tahlil qilish, maqbul va nomaqbul jihatlarini aniqlash imkoniyatini yaratadi.

Unga ko'ra mashg'ulotlarda ta'lim oluvchilar quyidagi chizma

asosida ishlaydi (u yoki bu tartibdagi faoliyatni olib borishda yozuv taxtasidan foydalanadi):

Kreativ pedagogika fanini o'qitishning o'ziga xos jihatlari bo'yicha slayd tayyorlash

Keys

1. Vaziyat-baholash. Ijtimoiy pedagogik darsi. O'quvchilarga "Kreativ pedagogika fanini o'qitishning o'ziga xos jihatlari" bo'yicha slayd tayyorlash berilgan. O'quvchilar mustakil ta'lim bo'yicha berilgan vazifani tayyorlamagah yoki chala tayyorlagan, bundan tashqati shovqin, o'rinsiz savollar ko'p. Bu jarayonda bir o'quvchi alohida ajralib turibdi.

O'qituvchi o'quvchilarga berilgan topshiriqni nazorat qilishda bunday vaziyatlarga e'tibor bermasdan, vazifani izohlagan holda past ball qo'yishini va bu kelgusi vazifani baholanishiga salbiy ta'sir ko'rstishini ogohlantirib vazifalarni nazorat qildi.

Navbatdagi vazifa – salayd tayyorlash.

Bir oz vaqtdan keyin, o'qituvchi eng ko'p savol bergan o'quvchidan slayd tayyorladingmi deb so'ramoqda. "Men slayd tayyorlay olmayman", deb javob berdi o'quvchi.

O'qituvchi: "Demak, senga "nol" ball qo'yaman".

O'quvchi: "Yo'q, u holda slayd tayyorlashga harakat qilaman", dedi.

O'qituvchi: "Endi kech bo'ldi. Vaqtliroq o'ylash kerak edi".

O'quvchi: "Men hammasini tayyorlayman, deyaipman-ku".

Janjal yana bir necha daqiqa davom etgandan so'ng, o'qituvchi o'quvchiga "nol" ball qo'yadi, o'quvchi esa eshikni qattiq yopib sinf honasidan chiqib ketadi. O'qituvchi hech nima demay, darsni davom ettiradi.

Vaziyatni baholash. Bu erda qator pedagogik vaziyatlar to'plami mavjud. Ko'rinib turibdiki, o'qituvchi va o'quvchilar orasidagi

munosabat anchadan beri bo'shashib ketgan. Agar oxirgi vaziyat haqida gapiradigan bo'lsak, o'qituvchi o'zining jahlini ochiqchasiga namoyon etdi.

Bunday holda uning nohaqligi yana shundan iboratki, o'quvchiga hatto javob berishga imkoniyat bermay, "nol" ballni uning xulqiga emas (juda bo'lmaganda, to'g'ri bo'lar edi), balki bilimiga (aniqrog'i, bilimsizligiga) qo'yishni ma'qul ko'rdi. Agar baho talabaning haqiqiy qiliqlari uchun belgilansa jazo haqqoniy bo'lardi. O'qituvchi o'quvchiga, hatto barcha sinf o'quvchilariga ham, agar u nimadadir kuchsiz bo'lsa, o'zining mavqeidan foydalanib, boshqa vaziyatda ham jahlini ko'rsatishga qodir ekanligini ko'rsatdi.

O'quvchi o'zining kuchsizligidan xafa bo'lgan va ichki hissiyot bilan o'qituvchini yomon ko'rgan, shuningdek, chuqur nohaqlik tuyg'usidan kamsitilgan holatda sinfdan chiqib ketgan.

Nima bo'lishini oldindan aytish. O'qituvchi va o'quvchining ikki tomonlama nafratlari tobora kuchayadi. Bunday vaziyatlar keyin ham davom etadi. O'qituvchining na o'quvchi, na barcha sinf o'quvchilari oldida hurmati bo'lmaydi.

Keysga savol- vazifa:

Sizning harakatlaringiz qanday bo'lar edi?

Yechim. O'quvchi o'zini sinab ko'rmoqchi ekan, o'qituvchi unga imkon berishi kerak edi. O'qituvchi darsni qiziqarli va yangi zamonaviy usullardan foydalangan holda o'tishga harakat qilish kerak.

Talaba quyidagilarni bilishi kerak:

- Tayanch konspekt tuzishda asosiy savollarni ajratish va baholash;
- chizma tasviriy modellar, intellekt kart, freym, mantiqiy graf va boshqalar yaratish kengaytirilgan shaklda taqdim etish;
- tadqiqiy ravishda ijodiy yondashuv namoyon qilish

2.ILMIY ADABIYOTLAR TAHLILI

Fan: Kreativ pedagogika

2-Mavzu: Papov V.V., Bashmakov A.V., KruglovYu.G. "Kreativ pedagogika " o'quv qo'llanmasi

Papov V.V., Bashmakov A.V., KruglovYu.G. "Kreativ pedagogika " o'quv qo'llanmasini umumiy tarzda tahlil qiling

Mavzuning talaba tomonidan namunaviy yoritilishi:

- talaba dastlab o'quv qo'llanmaning mundarijasi bilan tanishib chiqadi;

- so'ng mustaqil ta'limni bajarish uchun reja tuzib oladi;

- talaba o'quv qo'llanmadan rejaga mos keladigan ma'lumotlarni ajratib, saralab chiqadi;

- saralangan ma'lumotlarga tayangan holda asosiy mazmun mohiyatni yozma bayon etadi;

- mustaqil ta'limni xulosalash uchun tavsiya etilgan adabiyot bilan tanishib chiqish davomida o'zi o'zlashtirgan bilimlar, ko'nikma va malakalarni yoritadi.

Reja

Kirish

Asosiy qism:

1. "Kreativ pedagogika " o'quv qo'llanmasining nazariy ahamiyati.

2. "Kreativ pedagogika " o'quv qo'llanmasining amaliy ahamiyati.

Xulosa ("Kreativ pedagogika " o'quv qo'llanmasini o'qish jarayonida egallagan BKMLar yoritiladi)

Yuqoridagi holatda bajarilgan mustaqil ta'lim quyidagi ko'rinishda bo'lishi mumkin:

Kirish. Milliy mafkura vazifalari tarbiyaviy jarayonda maxsus tashkil etilgan ma'naviy-ma'rifiy ishlar orqali amalga oshiriladi. Tarbiyaviy jarayon ta'lim muassasalarida o'ziga xos ma'no kasb etadi. Ilg'or milliy, ma'naviy-ahloqiy qadriyatlar va mezonlar, xalq pedagogikasi, marosimlar, bayramlar, o'yinlar va boshqalar ta'lim muassasalarida tarbiyaviy jarayonni tashkil qilish asosiga qo'yilishi kerak.

Asosiy qism:

"Kreativ pedagogika " o'quv qo'llanmasining nazariy ahamiyati

Ta'lim muassasalari tarbiyachi-o'kituvchilari milliy istiqloq g'oyasi bilan qurollangan bo'lib, uni har bir fuqaro ongiga etkazish malakalariga ega bo'lishlari lozim. Barkamol shaxs tarbiyasini tashkil etish barcha davrlarda ham ijtimoiy jamiyatning muhim talabi va asosiy maqsadi bo'lib kelgan. O'zbekiston Respublikasining mustaqillikka erishishi ta'lim muassasalarining oldiga yangi demokratik davlatning fuqarolarini shakllantirishdek muhim vazifani qo'ydi. Tabiiyki, hozirgi ta'lim islohotlari sharoitida ham barkamol shaxs tarbiyasi muhim ahamiyat kasb etmoqda.

"Kreativ pedagogika " o'quv qo'llanmasining amaliy ahamiyati

Bugungi kunda uzluksiz ta'lim tizimida shaxsning ma'naviy-ma'rifiy shakllanishi bilan bog'liq savollarga javob berish, uzluksiz ta'lim tizimida faoliyat ko'rsatayotgan xodimlarni shu yo'nalishdagi ko'nikma va malakalarini oshirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar berish, ta'lim-tarbiya jarayonida pedagogik texnologiyalardan foydalanish uslublarini taklif etish, ularda treninglar va ochiq munozaralar o'tkazish, shuningdek, mashg'ulotlarni yakka, juftlik, kichik guruhlar va jamoa tartibida tashkil qilish va o'tkazish hamda o'quvchilarni tarbiyaviy jarayonga jalb etish masalalariga bag'ishlangan kerakli uslubiy tavsiyalar va maslahatlarni pedagog kadrlarga etkazish hozirgi kunning dolzarb vazifalaridir.

(Shu taxlit davom ettiriladi) Mazkur o'quv qo'llanma mana shu kabi malakarni nazariy jihatdan yoritib berishga xizmat qiladi.

Xulosa

"Kreativ pedagogika " o'quv qo'llanmasini o'qish jarayonida men: Kreativ pedagogikaga tegishli qonuniyatlar Kreativ pedagogika haqida olimlarning ta'riflari va fikrlari Kreativ pedagogika vazifalari va tomonlari Kreativ pedagogika turlari va darajalari Kreativ pedagogikani yoshga oid o'ziga xosliklari Kreativ pedagogika haqida BKMLga ega bo'ldim.

3.ESSE

Fan: *Kreativ pedagogika*

Mavzu: *Kreativ pedagogika fanini o'qitish mazmuni.*

Tarbiyachilar o'z ish faoliyatlari davomida asosiy e'tiborni doimiy ravishda o'quvchilar tarbiyasi, xulq-atvori, tartib-intizomiga tuzatishlar kiritishlari, ulardagi kerakli shaxsiy xislatlar va xarakterlaridagi qirralarni rivojlantirishlari, mavjud kamchiliklarini bartaraf qilishga kreativ yodoshishlari lozim. Bunday jarayonni tashkil etishda tarbiyachilar pedagogik ta'sirning kreativ usullaridan foydalanishlari mumkin.

Pedagogik kreativ ta'sir usuli – bu aniq pedagogik holatlarni tashkil qilish usulidan iborat bo'lib, unda ma'lum qonuniyatlar asosida o'quvchilarning ijobiy ishlarida o'z kamchiliklarini yo'qotishga undovchi yangi fikrlar va hissiyotlar uyg'onadi.

Tarbiya jarayonida zarur pedagogik ta'sir usulni tanlash uchun o'quvchining hissiy holati, harakatining xarakteri va sababi oldindan aniqlanishi lozim. Bu o'z navbatida ushbu harakatning psixologik tahlili, uni o'quvchi shaxsiyati bilan yaqin aloqasini ko'rib chiqishni talab qiladi.

Pedagogik holat tarbiyachining kreativ ijodiy fikrlariga binoan yaratiladi. *Birinchi*dan, tarbiyachi foydalanishni mo'ljallagan kreativ ta'sir usulini amalga oshirish uchun mos sharoitlarni hayolan tanlashi kerak. *Ikkinchi*dan, tarbiyachi o'z mo'ljallagan ishi va xulqini o'quvchining harakatiga bo'lgan munosabatiga binoan mos ravishda o'ylab chiqishi lozim.

KEYSLAR BANKI

1-keys. XXI asr boshida Rossiya aholisining 3/2 qismi qashshoqlikda yashagan. SHunisi qiziqki, BMT olib borgan tadqiqotlar natijalariga ko'ra dunyo boyliklarining 50 % Rossiyada joylashgan. Qolaversa, Rossiya – ziyolilar yurti bo'lib, butun jahonda oliy va o'rta texnik ma'lumotli mutaxassislar bo'yicha oldingi o'rinlardan birini egallagan (G. "Argumenty i fakty").

Savollar:

1. Muammo nimadan iborat?
2. Mazkur muammoni echishda hukumat qanday ishlar olib bormoqda?
3. Siz bu muammoga qanday echimlar taklif qilasisiz?

Manba: shaxs imkoniyatlari va ulardan to'g'ri foydalanishga doir adabiyotlar.

Tinglovchilar uchun ko'rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.
2. Muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.
3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.
4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.
5. Echimni bayon eting.

Keysni echish jarayoni:

1. Talaba-o'quvchilar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.
2. Talaba-o'quvchi sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.
3. Talaba-o'quvchi (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.

4. Talaba-o'quvchi (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni

ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.

5. Echim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O'qituvchining echimi

1- omil: Rossiya aholisining aksariyati o'z ichki imkoniyatlarini to'g'ri yo'naltira olmagan.

2- omil: jamiyat taraqqiyoti moddiy boyliklarning ko'pligi emas, balki ulardan oqilona foydalana olishga imkon beradigan inson salohiyati, qobiliyati va uning ijtimoiy faolligi asosida ta'minlanadi. Muammo mavjudligining sababi har bir shaxs ham o'zi ega bo'lgan nazariy bilimlarni amaliyotga samarali tatbiq eta olmaydi. YOki o'z bilimlarini amalda qo'llash borasida etarli darajada faollik ko'rsata olmaydi. Bu esa ta'l jarayonida o'quvchi va talaba o'quvchilarda nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llay olish ko'nikma, malakalarini

shakllantirishga e'tibor qaratishni taqozo etadi.

2- **keys.** Sobir o'rta maktabning 9-sinfini tamomladi. SHahodatnomasida "uch" baholar ko'p bo'lganligi, salbiy xulqqa egaligi sababli, Sobir hech bir kasb-hunar kollejiga qabul qilinmadi. Har bir kollejning rahbari Sobirni boshqa akademik litsey va kasb-hunar kollejiga kirishini tavsiya etdi. Biroq, Sobirning ota-onasi har gal o'g'illarini o'zlari yashaydigan tumandagi kasb-hunar kollejida ta'lim olishini, shundagina uni nazorat qilib turishlari mumkinligi aytishardi.

Savollar:

1. Ayting-chi, kasb-hunar kollejarining rahbarlari Sobirni o'qishga qabul

qilmaslikka haqlimilar?

3. Sobirning ota-onalari-chi?

4. Ayni vaziyatda Sobirning qanday huquqlari buzilyapti?

Tinglovchilarga tavsiya etiladigan manbalar:

"Inson huquqlari deklaratsiyasi", "Bola huquqlari haqida"gi Konvensiya, O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.

Tinglovchilar uchun ko'rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.

2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.

3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.

4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.

5. Echimni bayon eting.

Keysni echish jarayoni:

1. Talaba-o'quvchilar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoadada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.

2. Talaba-o'quvchi sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoadada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.

3. Talaba-o'quvchi (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.

4. Talaba-o'quvchi (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.

5. Echim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O'qituvchining echimi

Kasb-hunar kolleji rahbarlari ijtimoiy xavf bo'lmagan holda "uch" bahoga o'qiganligi va xulqida salbiy holatlar ko'zga tashlanishi uchunigina Sobirni o'qitishga qabul qilmaslikka haqli emaslar. Ular shaxsning bilim olishga bo'lgan huquqini poymol etishgan. Qolaversa, kasb-hunar kollejarida ta'lim olish majburiy-ixtiyoriy xarakterga ega. SHu sababli Sobir va uning ota-onasi kasb-hunar kollejini o'zlari tanlay oladi.

Bordi-yu, kollejga qabul qilish sinov, imtihonlar asosida olib borilsa va Sobirning o'zi ularga puxta tayyorlanmaganligi sababli sinovdan o'ta olmasa, u holda ana shu kasb-hunar kollejiga qabul qilinmaydi.

Bu vaziyatda Sobirning bilim olish huquqi (O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunining 4-moddasi) poymol

etganliklari sababli kasb-hunar kollejlarining rahbarlari ma'muriy javobgarlikka tortiladi.

3- **keys.** Pedagogik kengash yig'ilishida maktab direktori o'qituvchilarning e'tiborlariga quyidagi ma'lumotni aytib o'tdi: 6 nafar ota-ona tomonidan farzandini ingliz tili chuqurlashtirilib o'tiladigan 5-sinfga qabul qilinishi so'ralgan ariza berildi. Sinfga faqatgina bir nafar o'quvchini qabul qilish imkoniyati bor. Sizlar qanday fikrdasizlar, kimni qabul qilamiz?

Ariza bergan o'quvchilarning ijtimoiy ahvoli va tabaqalashtirilgan sinfga qabul qilinishni asoslovchi holatlari:

1- o'quvchi: boshqa tumanda istiqomat qiladi, maktab yonida uning buvisi yashaydi, qolaversa, u tabiiy fanlardan a'lo baholarga o'qiydi.

2- o'quvchi: maktab joylashgan hududda istiqomat qiladi, uning mahalladagi barcha do'stlari ana shu sinfdagi ta'lim olishganligi sababli shu maktabga o'tishga qaror qilgan.

3- o'quvchi: boshqa shahardan kelgan, uning ota-onasi diplomat, shu sababli o'quvchi ingliz tilini mukammal biladi, qolaversa, 3 oydan so'ng ular boshqa davlatga ko'chib ketadi.

4- o'quvchi: ikkinchi yilga qolgan, 4 fanni "qoniqarsiz" bahoga o'zlashtiradi, qolaversa, ichki ishlar bo'limda ro'yxatda turadi, biroq, maktab joylashgan hududda istiqomat qiladi.

5- o'quvchi: qishloqdan ko'chib kelgan, u erdagi maktabda esa ingliz tili o'qitilmagan, maktab joylashgan hududda istiqomat qiladi, ko'p vaqtini bekor o'tkazadi.

6- o'quvchi: bolalikdan 2-guruh nogironi, bolalar tselebral paralichi (BTSP) tashxisiga ega, fanlarni "4" va "5" baholarga o'zlashtiradi, yolg'iz onaning qo'lida tarbiyalanadi, shu bilan birga maktab joylashgan hududda istiqomat qiladi.

Sizningcha, ingliz tiliga ixtisoslashtirilgan sinfga qaysi o'quvchi qabul qilinadi?

Tinglovchilarga tavsiya etiladigan manbalar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolarni ijtimoiy muhofazalash to'g'risida"gi Qonuni.
3. Ta'lim muassasalarining "Tabaqalashtirilgan ta'limni tashkil etish to'g'risida"gi Nizomi.

Tinglovchilar uchun ko'rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.
2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.
3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.
4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.
5. Echimni bayon eting.

Keysni echish jarayoni:

1. Talaba-o'quvchilar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.

2. Talaba-o'quvchi sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.

3. Talaba-o'quvchi (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.

4. Talaba-o'quvchi (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.

5. Echim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O'qituvchining echimi

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi va "Fuqarolarni ijtimoiy muhofazalash to'g'risida"gi Qonunlarida bayon etilgan me'yoriy talablarga muvofiq ingliz tiliga ixtisoslashtirilgan sinfga bolalikdan ikkinchi guruh nogironi bo'lgan o'quvchi qabul qilinadi.

4- **keys.** Bir kuni algebra darsida, - deb o'quvchi qiz hikoya qiladi, - men darsga quloq solmay, hech narsaga e'tibor qilmay, kitob o'qib o'tirgan edim. Birdan o'qituvchi meni doskaning oldiga chaqirdi. Men buni eshitmadim, ammo orqa partada o'tirgan sinfdoshlarim mening elkamga niqtay boshlashdi. Avval bundan jahlim chiqdim va hech narsaga tushunmay atrofga alanglab qaray

boshladim. Butun sinf o'quvchilari mening ustimdan kulishdi. O'qituvchi: "Nima bo'ldi?", deb so'radi. Men xotirjam holda "Bilmadim" dedim va doskaning oldiga chiqdim. O'qituvchining savolari juda yaxshi javob berdim va joyimga o'tirdim. O'qituvchi esa men u to'g'risida sinfdoshlarimga nimadir deganligim uchun ular kulishdi, deb o'ylagan bo'lsa kerak, o'sha kundan boshlab menga g'alati qaraydigan bo'ldi. Men ham bolalar nima uchun kulishganligini o'qituvchiga ochiq ayta olmadim va o'qituvchidan qochib yuradigan bo'ldim. Bu holat deyarli bir yil davom etdi. Men algebra fani asoslarini puxta o'zlashtirdim, biroq, bu fandan bo'ladigan darslarga borish men uchun azob bo'ldi".

Savollar:

1. O'qituvchining pedagogik xatosi nimada edi?
2. Bu vaziyatda o'qituvchi qanday yo'l tutishi zarur?

Tinglovchilarga tavsiya etiladigan manbalar:

Pedagogik faoliyat, ta'limni tashkil etish va yosh xususiyatlariga oid manbalar.

Tinglovchilar uchun ko'rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.
2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.
3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.
4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.
5. Echimni bayon eting.

Keysni echish jarayoni:

1. Talaba-o'quvchilar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.
2. Talaba-o'quvchi sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.
3. Talaba-o'quvchi (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan

omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.

4. Talaba-o'quvchi (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.

5. Echim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O'qituvchining echimi

1. O'qituvchining pedagogik xatosi vaziyatni to'g'ri baholay olmaganligida. Avvalo, yumor yordamida vaziyatni aniqlashtirib olishi zarur edi.

2. Bu vaziyatda o'qituvchi o'quvchilarning kulgusini bartaraf etish uchun insonning diqqati bir ob'ektdan ikkinchi ob'ektga tez ko'chishini, fikrlash tezligi esa optik tezlikka nisbatan sust ekanligini, shu sababli miya tomonidan axborotlarni qabul qilishda ba'zan noqulay holatlar ro'y berishi mumkinligini tushuntirib o'tishi, nima uchun kulgu ko'tarilganligining sababini esa tanaffusda o'quvchi bilan muloqotni tashkil etgan holda aniqlab olishi mumkin edi.

5- **keys.** Pedagogika bo'yicha yaratilgan adabiyotlarni o'rganish shuni ko'rsatdiki, ularda "ta'lim jarayoni" tushunchasining mohiyati turlicha yoritilgan.

Ta'lim jarayoni – bu:

1. O'quvchilarga bilimlarni berib, ularda ko'nikma, malakalarni berish orqali u yoki bu darajada ularning o'zlashtirilishini ta'minlash (o'qitish)ga qaratilgan faoliyat.

2. O'quvchilar tomonidan BKMning o'zlashtirilishi (o'qishi)ni ta'minlovchi jarayonini boshqarishga yo'naltirilgan o'qituvchi va o'quvchilarning birgalikdagi faoliyati (chunki o'qitish va o'qitish – ta'limning o'zaro aloqador va o'zaro shartlangan tomonlaridir).

3. O'qituvchining o'quvchilar tomonidan BKMni ongli va puxta o'zlashtirilishiga yo'naltirilib, bu jarayonda bilimlarning mustahkamlanishi, aqliy va jismoniy mehnat madaniyati elementlarini o'zlashtirish, dunyoqarashni boyitish va o'quvchilar xulq-atvorining shakllanishini ta'minlovchi rahbarligi va harakatlarining izchilligi.

4. O'quvchilarning o'qituvchi rahbarligida BKMni o'zlashtirish, qobiliyatlarini rivojlantirish va dunyoqarashlarini shakllantirishga qaratilgan faol bilish faoliyati.

Savollar:

1. Ulardan qaysi biri ta'lim jarayonining mohiyatini to'la yoritadi?

2. Fikringizni qanday asoslaysiz?

Tinglovchilarga tavsiya etiladigan manbalar:

"Pedagogika" faniga oid bir necha manbalar.

Tinglovchilar uchun ko'rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.

2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.

3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.

4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.

5. Echimni bayon eting.

Keysni echish jarayoni:

1. Talaba-o'quvchilar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.

2. Talaba-o'quvchi sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.

3. Talaba-o'quvchi (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.

4. Talaba-o'quvchi (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.

5. Echim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O'qituvchining echimi

1. Mazmuniga ko'ra barcha ta'riflar ham ta'lim jarayonining mohiyatini yoritishga xizmat qiladi. Biroq, muayyan fan har bir kategoriya bo'yicha o'zining aniq terminologiyasiga ega bo'lishi, tushunchalar voqea, hodisa yoki jarayonning umumiy tavsifini,

ob'ekt va predmetlarga xos muhim belgilarni yoritishga xizmat qilishi zarur.

2. Keltirilgan ta'riflar asosida tegishli jarayonga xos umumiy tavsiflar negizida tushunchani quyidagicha sharhlash maqsadga muvofiq: ta'lim jarayoni – o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida tashkil etilgan holda ilmiy bilim, ularni amaliyotda qo'llash ko'nikma, malakalarini o'zlashtirishga yo'naltirilgan pedagogik jarayon.

6- **keys.** Nodir o'zini o'rtoqlari kutishayotganligi sababli, ko'chaga chiqmoqchi. Dadasi bo'lsa, bunga ruxsat bermayapti. Nodir esa darslarini tayyorlab bo'lganligini aytib ruxsat so'rayapti. Biroq, dadasi kutilmaganda, "Bunday daydi va beboshlar bilan ko'chada tentirab yurgandan ko'ra uyda o'tirib, kitob o'qi!" – dedi.

Savollar:

1. Bu vaziyatda kim haq?

2. Dadasi qanday pedagogik xatoga yo'l qo'ydi?

3. Sizningcha, Nodirning keyingi harakatlari qanday bo'ladi?

Tinglovchilarga tavsiya etiladigan manbalar:

"Pedagogika" va "Psixologiya"ga oid adabiyotlar.

Tinglovchilar uchun ko'rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.

2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.

3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.

4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.

Keysni echish jarayoni:

1. Talaba-o'quvchilar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.

2. Talaba-o'quvchi sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.

3. Talaba-o'quvchi (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.

4. Talaba-o'quvchi (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.

5. Echim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O'qituvchining echimi

Har bir shaxs ijtimoiy, xususan, mikromuhitda shakllanadi va rivojlanadi. Bolalar o'z tengdoshlari bilan muloqot qilish, o'qish, o'ynash, bellashish, baxslashish ehtiyojiga ega. Ular tengdoshlari bilan bo'ladigan munosabatlarda o'zidagi kamchilik va nuqsonlarni sezadi, ularni bartaraf etish haqida o'ylab ko'radi. Tengdoshlarining ta'siri bilan mehnatga munosabatlari shakllanadi. O'smirlar esa deyarli barcha hayotiy vaziyatlarda tengdoshlaridan namuna olishga intilishadi. O'zlari mansub bo'lgan muhitda lider bo'lishga harakat qiladi. SHu sababli Nodirning dadasi nohaq.

Dadasi Nodirni kitob o'qishga o'rtoqlarini haqorat qilmagan holda undashi zarur edi. Qolaversa, dadasi o'g'lining o'rtoqlari kimlar ekanligini bilishga intilmagani holda ular haqida noto'g'ri xulosa chiqardi.

Eng to'g'ri yo'l Nodirga ko'chaga chiqishi uchun ruxsat berish, biroq, uzoq qolib ketmasligini eslatib qo'yish, u qaytib kelganidan keyin esa o'rtoqlari kimlar ekanligini, vaqtini tengdoshlari bilan bo'ladigan munosabatlarga ham sarflashi mumkinligini, ammo, ko'proq vaqtini tejashga e'tibor qaratishi zarurligini tushuntirishi lozim.

7- **keys.** Birinchi sinfda o'qiyotgan Dilshod she'rni ifodali o'qib bergani uchun "besh" baho oldi. O'qituvchi uni buning uchun maqtadi. Dilshod uyga qaytgach, shoshganicha, bu xabarni oyisiga aytdi. U, hatto, o'zi yod olgan she'rni oyisiga ham o'qib bermochi bo'ldi. Ammo, oyisi

Dilshodning xabarini sovuqqonlik bilan tingladi va o'g'liga qayrilab ham qaramasdan dedi:

- Besh oldingmi? Juda soz, barakalla, - endi ovqat tayyorlashimga xalaqit bermagin-da, o'ynab kel!

Dilshod tushlik ham qilmay ko'chaga chiqib ketdi.

Savollar:

1. Vaziyatni qanday baholaysiz?
2. Dilshodning onasi tarbiyaning qaysi tamoyillariga zid ish qildi?
3. SHu kabi vaziyatlar Dilshodning tarbiyasiga qanday ta'sir o'tkazadi.

Tinglovchilarga tavsiya etiladigan manbalar:

"Pedagogika" va "Psixologiya"ga oid adabiyotlar.

Tinglovchilar uchun ko'rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.
2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi tarbiya tamoyillarini aniqlang.
3. Aniqlangan tarbiya tamoyillari orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan, eng muhim tamoyil (yoki ikkita tamoyil)ni ajrating.
4. Ana shu tamoyil (tamoyillar) asosida echimni asoslashga uring.
5. Echimni bayon eting.

Keysni echish jarayoni:

1. Talaba-o'quvchilar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.
2. Talaba-o'quvchi sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi tarbiya tamoyillarini aniqlaydi.
3. Talaba-o'quvchi (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan tarbiya tamoyillari orasidan muammoga barchasidan eng muhim tamoyil (yoki ikkita tamoyil)ni ajratib oladi.
4. Talaba-o'quvchi (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan tarbiya tamoyili (ikkita tamoyil) asosida bayon etadi.
5. Echim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O'qituvchining echimi

1. Nihoyatda yoqimsiz vaziyat. Onasi Dilshodning maktabga

qanday borib kelganligi bilan ham qiziqmadi.

2. Dilshodning onasi tarbiyada bolaning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olish, tarbiya jarayonida rag'batlantirish tamoyillariga zid ish qildi.

3. SHu kabi vaziyatlar Dilshodning tarbiyasiga salbiy ta'sir o'tkazadi, asta-sekin unda qo'rslik, befarqlik, o'z-o'zini past baholash, o'ziga va atrofdagilarga ishonmaslik kabi xislatlar shakllanadi.

8- **keys.** Rus tili darsida o'qituvchi o'quvchilarga: "O'rtog'ingdan ko'chirma!", "O'zing yoz, birovlarning daftariga qarama!", "Obbo, ko'chiradigan odamingni ham topibsanmi-a! Uning o'zi xatto ko'chirib olishni ham qoyillata olmaydi-yu!" singari zaharxanda so'zlar bilan bir necha bor qattiq tanbeh berdi.

Boshqa sinfda esa o'qituvchi darsiga yo'l-yo'lakay, albatta, ammo ta'sirli qilib: "Bolalar bir-biringizdan berkitmanglar, bu yaxshi emas, hech kim sizlardan ko'chirayotgani yo'q!", - dedi.

Savollar:

Ta'lim jarayonida individual nazorat topshiriqlarini har bir o'quvchi mustaqil bajarishi lozim.

1. Birinchi o'qituvchining o'quvchilarga bu boradagi yondashuvi to'g'rimi? Pedagogik talabni shunday tarzda qo'yish qanchalik to'g'ri?

2. Ikkinchi o'qituvchi tomonidan pedagogik talab buzilmoqda. O'qituvchining xatti-harakatini oqlash mumkinmi?

Tinglovchilarga tavsiya etiladigan material:

"Pedagogik talab" va uning mohiyatini yoritishga oid materiallar.

Tinglovchilar uchun ko'rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.

2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.

3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.

4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.

5. Echimni bayon eting.

Keysni echish jarayoni:

1. Talaba-o'quvchilar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta

tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoadada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.

2. Talaba-o'quvchi sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoadada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.

3. Talaba-o'quvchi (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.

4. Talaba-o'quvchi (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.

5. Echim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O'qituvchining echimi

1. Birinchi o'qituvchi tomonidan garchi pedagogik talab qo'yilayotgan bo'lsa-da, biroq, bu talabning yuqoridagi kabi ifodalash mumkin emas. Aslida o'qituvchining yondashuvi pedagogik talabni ifodalashi lozim. Ammo qo'pollik, qo'rslik bilan qo'yilgan pedagogik talab hech qanday tarbiyaviy ahamiyat kasb etmaydi, aksincha, ta'sir ko'rsatadi. Qolaversa, o'qituvchining yondashuvi bilan o'quvchilarda bir-birlariga nisbatan ishonchsizlik, bir-birini hurmat qilmaslik kabi sifatlar qaror topishiga zamin yaratib beradi.

2. Bir qaraganda ikkinchi o'qituvchi tomonidan pedagogik talab buzilmoqda. Ammo, o'quvchilarga nisbatan xayrixohlik, samimiylik o'quvchilarga aksincha ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchining o'zlariga nisbatan xayrixohligini his etgan o'quvchilar pedagogik talabga zid ish qilmaslikka harakat qilishadi.

9- **keys.** 1. Oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari asosida talaba-o'quvchilar ma'naviyatini yuksaltirishda samarali bo'lgan shakllarni aniqlash.

2. Oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari asosida talaba-o'quvchilar ma'naviyatini yuksaltirishda samarali metodlarni tanlash.

3. Oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari asosida talaba-o'quvchilar ma'naviyatini yuksaltirishga xizmat qiluvchi tarbiya vositalari belgilash.

Tinglovchilar uchun metodik ko'rsatmalar

1. Tegishli adabiyotlardan shakl, metod va vosita tushunchalari qanday ma'no anglatishini yodga oling.

2. Oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari va shaxs ma'naviyatini shakllantirish jarayonlarining mohiyatini chuqur o'rganing.

3. Oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari asosida talaba-o'quvchilar ma'naviyatini yuksaltirishda samarali bo'lgan shakl, metod va vositalar aniqlang.

4. Oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari asosida talaba-o'quvchilar ma'naviyatini yuksaltirishda samarali bo'lgan shakl, metod va vositalarini tizimlashtiring.

5. "Ko'zgazma" metodi yordamida oila tarbiyasining talaba-o'quvchilar ma'naviyatini yuksaltirishdagi samarali shakl, metod va vositalari asosida plakat ishlang.

Keysni echish jarayoni:

1. Talaba-o'quvchilar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.

2. Talaba-o'quvchi sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.

3. Talaba-o'quvchi (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.

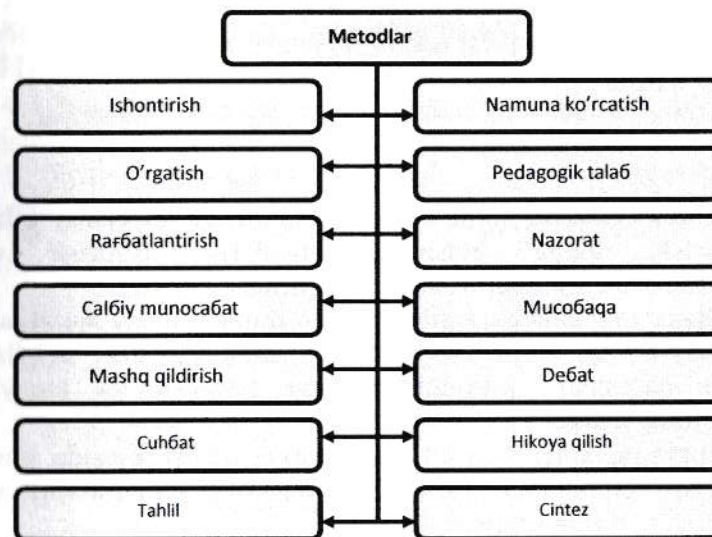
4. Talaba-o'quvchi (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.

5. Echim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

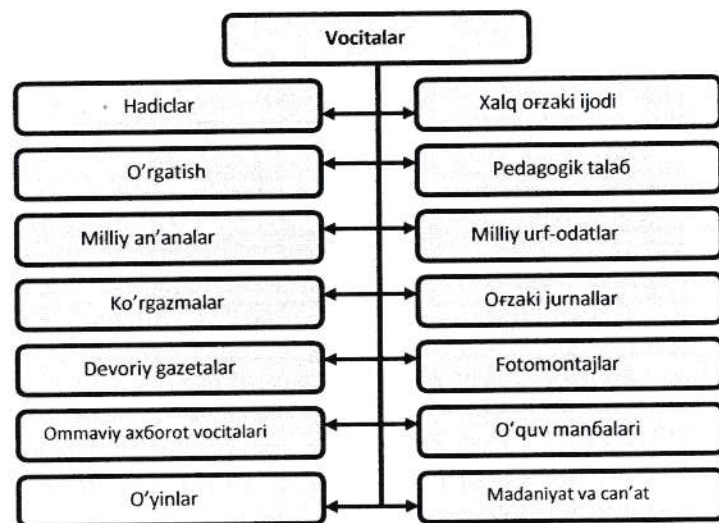
O'qituvchining echimi 1-topshiriq bo'yicha

2- topshiriq bo'yicha

3- topshiriq bo'yicha

10-keys.

1. Quyida berilgan ta'riflar qanday tushunchalar mohiyatini yoritishini toping.
2. Ta'riflar va ularning mohiyatini yorituvchi tushunchalar asosida jadval shakllantiring.

Ta'riflar:

1. SHaxsni nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalar bilan qurollantirish, uning bilish qobiliyatlarini o'stirish va dunyoqarashlarini shakllantirishga yo'naltirilgan jarayon.
2. SHaxsning tabiatga, jamiyatga va o'zining ijtimoiy muhitdagi o'rniga, o'z-o'ziga, turli voqeliklarga munosabatini belgilab beradigan qarashlari, e'tiqodi, hayotiy tajribasi va faoliyat tamoyillarining tizimi.
3. Muayyan, aniq maqsad va ijtimoiy tajriba asosida yosh avlodni har tomonlama o'stirish, uning ongi, xulq-atvori va dunyoqarashini tarkib toptirish jarayoni.

Tinglovchilarga tavsiya etiladigan manbalar:

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni,

"Didaktika" va "Ta'lim menejmenti"ga oid materiallar.

Tinglovchilar uchun ko'rsatmalar:

1. Keys mohiyatini etarlicha anglab oling.
2. Berilgan manbalarga tayangan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlang.
3. Aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajrating.
4. Ana shu omillar asosida echimni asoslashga uring.
5. Echimni bayon eting.

Keysni echish jarayoni:

1. Tinglovchilar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda etarlicha anglab oladi.
2. Tinglovchilar sherigi (juftlikda), guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadoshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda muammoning echimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.
3. Tinglovchilar (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq dahldor bo'lgan omil (yoki ikkita omil)ni ajratib oladi.
4. Tinglovchilar (juftlik, kichik guruh, jamoa) echimni ajratib olingan omil (ikkita omil) asosida bayon etadi.
5. Echim individual, kichik guruhlar yoki jamoa ishtirokida muhokama qilinadi.

O'qituvchining echimi

Muayyan, aniq maqsad va ijtimoiy tajriba asosida yosh avlodni har tomonlama o'stirish, uning ongi, xulq-atvori va dunyoqarashini tarkib toptirish jarayoni	SHaxsni nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalar bilan qurollantirish, uning bilish qobiliyatlarini o'stirish va dunyoqarashlarini shakllantirishga yo'naltirilgan jarayon	SHaxsning tabiatga, jamiyatga va o'zining ijtimoiy muhitdagi o'rniga, o'z- o'ziga, turli voqeliklarga munosabatini belgilab beradigan qarashlari, e'tiqodi, hayotiy tajribasi va faoliyat tamoyillarining tizimi
Tarbiya	Ta'lim	Dunyoqarash

Asosiy adabiyotlar:

- 1.N.Muslimov., M.Usmonboyeva., D.Sayfurov., A.To'rayev Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari. – T.: Sano-standart. 2015.
- 2.M.Usmonboyeva., A.To'rayev Kreativ pedagogika asoslari. T.: 2016.
- 3.V.Utemov, M.Zinovkina, P.Gorev Pedagogika kreativnosti. K.: Kirov AHOO, 2013.
- 4.V.Utemov, M.Zinovkina, P.Gorev Kreativnaya pedagogika. – M., "Yurayt". 2019.
- 5.Toxtaxodjaeva M., Nishonova S. "Pedagogika" 1-qism. Toshkent, O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2010, 400 b.
- 6.Mavlonova R., Rahmonqulova N., Matnazarova K., Shirinov M., Hafizov S." Umumiy pedagogika" darslik. Toshkent, 2018., 528b.
- 7.B.X.Xodjaev Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik – T.:T.: SSano-standart, 2010.
- 8.Ishmuxammedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Tarbiyada innovatsion texnologiyalar O'quv qo'll. – T.:Fan va texnologiya, 2013.

Qo'shimcha adabiyotlar:

- 1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabr "O'zbekiston Respublikasi Oliy Ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son Farmoni.
- 2.O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 yil,6-son,70-modda.
- 3.Mirziyoev Sh.M. Qonun ustuvorligi - inson manfaatlarini ta'minlash taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. "O'zbekiston", 2017.
- 4.Yo'ldoshev J. Ta'lim yangilanish yo'lida. – T.: O'qituvchi. 2000 y.
- 5.Kukushin V.A. Teoriya i metodika vospitaniya.-Rostov-na-Donu.: «Feniks», 2006.
- 6.Polyakov S.D. V poiskax pedagogicheskoy innovatiki. – M., 1993.

7.Sovetova O.S. Основы социальной психологии инноваций. – СПб.: Издательство С.Петербургского университета, 2000.

8.Slastenin V.A., Родымова L.S. Педагогика – инновационная деятельность. – М.: Магистр, 1997.

9.Teshaboev T.Z. Олиё о'қув yurtlarida innovasion faoliyatni takomillashtirish yo'llari. – T.: "Fan va texnologiya", 2007.

10.Xomeriki O.G., Potashnik M.M., Lorensov A.V. Razvitie shkoly kak innovatsionnyy process. – M., 1994.

11.Xudominskiy P.V. Upravlenie sovremennoy obshchobrazovatelnoy shkoly. – M., 1995.

Axborot manbaalari

Internet saytlari:

www.bilimdon.uz

www.de.uz

www.plekhanov.ru

www.tgeu.uz

www.tatu.uz

www.pomorsu.ru

www.MTU-NET.ru

www.pedagog.uz

www.elsu.ru

MUNDARIJA

KIRISH	3
1-mavzu: "Kreativlik" va "Kreativ pedagogika" tushunchalarining mohiyati va pedagogik kreativlikning dolzarbligi	4
2-mavzu: "Pedagoglarning kreativlik imkoniyatlari va ularning tarkibiy asoslari.	19
3-mavzu: Kreativ pedagogikaning nazariyasi va asoslari. Kreativ pedagogikaning maqsadi, vazifalari, obyekti va predmeti.	23
4-mavzu: Kreativ pedagogikaning ilmiy tadqiqot metodlari.	27
5-mavzu: Kreativ pedagogika fanini o'qitish metodlari. OTM pedagoglarida kreativlik sifatlarini rivojlantirish yo'llari	39
6-mavzu: Ta'limga ijodiy yondashuv	67
7-mavzu: Pedagoglarga xos kreativ sifat va ijodiy-pedagogik faoliyat	77
8-mavzu: Kreativ tafakkurni shakllantirishning pedagogik asoslari	83
9-mavzu: Pedagoglarda kreativlik sifatlarini rivojlantirish	92
10-mavzu: Pedagoglarda kreativlik sifatleri va ijodiy tafakkurni rivojlantiruvchi metod, vosita va texnologiyalar.	96
11-mavzu: Didaktik ta'minotni yaratishga kreativ yondashish	103
12-mavzu: O'qituvchilarda kreativlikni rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari	109
13-mavzu: Shaxsda kreativlikni shakllantirishga yo'naltirilgan mashg'ulotlar	115
14-mavzu: Pedagogning kreativlik potentsiali darajasini aniqlovchi mezonlar	119
15-mavzu: Kreativ ko'nikmalar va bo'lajak pedagoglarda kreativ ko'nikmalarni shakllantirish jarayoni.	125
16-mavzu: Kreativ pedagogika fanini o'qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanish.	129

17-mavzu: Kreativ ta'lim olganlikni tashxis etishning mohiyati.	133
18-mavzu: XXI asr ko'nikmalarini shakllantirishda kreativ yondoshuv.	137
19-mavzu: Pedagogning kreativ kompetensiyasini shakllantirishning tamoyillari va omillari.	153
20-mavzu: Hozirgi zamon o'qituvchisining pedagogik faoliyati	183
KEYSLAR BANKI	203
Adabiyotlar	221

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI

RAXMANOVA MUQADDAS QAXRAMONOVNA
KARAMOV BEKZOD KAMOLOVICH,
SULAYMONOVA MUNISA ERKINOVNA

KREATIV PEDAGOGIKA

DARSLIK

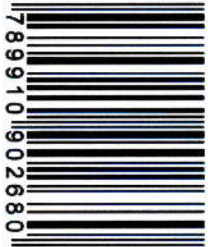
(bakalavriyat yo'nalishi talabalari uchun)

Muharrir:	X. Taxirov
Tehnik muharrir:	S. Melikuziva
Musahhih:	M. Yunusova
Sahifalovchi:	A. Ziyamuhamedov

Nashriyot litsenziya № 2044, 25.08.2020 й
Bichimi 60x84¹/₁₆. "Cambria" garniturasida, kegli 16.
Offset bosma usulida bosildi. Shartli bosma tabog'i 14.25.
Adadi 100 dona. Buyurtma № 2166513

Osiyo tur MCHJda chop etildi.
Nashriyot tel raqami 94 673 66 56

ISBN 978-9910-902-68-0

9 789910 902680